

EMANUEL POP

FĂGĂDUINȚĂ ȘI ÎMPLINIRE
PERIOADA PATRIARHILOR BIBLICI

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

FĂGĂDUINȚĂ ȘI ÎMPLINIRE
(PERIOADA PATRIARHILOR BIBLICI)

Referenți științifici: Pr. Prof. Univ. Dr. Ioan Chirilă
Pr. Conf. Univ. Dr. Remus Onișor

Tehnoredactare: Arhid. Dan-Grigore Văscu

ISBN 978-606-37-1712-3

© 2022. Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51, 400371, Cluj-Napoca, România
Tel./Fax: (+40) – 264 – 597. 401
e-mail: editura@ubbcluj.ro
<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

EMANUEL POP

FĂGĂDUIŢĂ ŞI ÎMPLINIRE
(PERIOADA PATRIARHIILOR BIBLICI)

Apărut cu binecuvântarea Preasfinţitului Părinte

† TIMOTEI

Episcopul Ortodox Român al Spaniei şi Portugaliei

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2022

*Soției mele, Elena Gabriela,
fiului meu, Emanuel,
și comunității românești peregrine în Spania,
spre desăvârșirea și propășirea în valorile credinței*

Cuprins

LISTĂ DE ABREVIERI.....	7
CUVÂNT-ÎNAINTE	9
INTRODUCERE	19
1. PRELIMINARII	43
1.1. Făgăduință și legământ – perspective terminologice și semantică	46
1.1.1. Făgăduința – raportări specifice în religiile Cărții..	71
1.1.2. Legământului omului cu Dumnezeu – perspective biblice.....	74
1.1.3. Legământul și legea în relațiile interumane	77
1.2. Legământul Domnului cu Israel. Raportul dintre alianță și lege	80
1.2.1. În Vechiul Testament	80
1.2.2. În Noul Testament.....	96
1.3. Raportul dintre Făgăduință și Lege conturat de Sfântul Apostol Pavel	103
1.3.1. Epistola către Galateni	105
1.3.2. Epistola către Romani.....	113
2. LEGĂMÂNT ȘI FĂGĂDUINȚĂ ÎN PENTATEUH .	121
2.1. Făgăduințele dumnezeiești – expunere generală.....	121
2.1.1. Făgăduința lui Dumnezeu adresată omului căzut în păcat (Fac 3,15)	133
2.1.2. Făgăduința lui Dumnezeu față de Noe și legământul noahitic	148

2.2. Făgăduințele lui Dumnezeu față de poporul ales în Pentateuh. Actul creator al lui Dumnezeu din Fac 1,28 reflectat în semnele concrete împlinite în timp.	163
2.2.1. Legământul lui Dumnezeu cu Patriarhul Avraam	189
2.2.2. Făgăduințele lui Dumnezeu manifestate față de ceilalți doi patriarhii: Isaac și Iacov.....	268
2.2.3. Semnele fidelității lui Dumnezeu manifestate față de Iosif în Egipt.....	309
2.2.4. Exodul: experiența concretă a fidelității lui Dumnezeu față de poporul Său.....	323
2.2.5. Făgăduințele lui Dumnezeu față de poporul ales aflat în pământul promis	327
3. TEOLOGIA PROMISIUNII ȘI A ÎMPLINIRII	335
3.1. Promisiunea și împlinirea ei – o perspectivă teologică	335
3.2. Peregrinând prin deșert spre Patria promisă	344
3.3. Avraam cel binecuvântat devine izvor de binecuvântare pentru popoare (Fac 12,3).....	349
3.4. Împlinire și nădejde în făgăduințele dumnezeiești	366
3.5. Patriarhul Avraam și perspectiva mesianică a făgăduințelor primite	371
CONCLUZII.....	389
BIBLIOGRAFIA.....	395

Listă de abrevieri

- ACCS – *Ancient Christian Commentary on the Scripture*
- AR – *Altarul Reîntregirii*
- CC – *Continental Commentary*
- EIBMBOR – *Editura Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române*
- ICC – *International Critical Commentary*
- ITC – *International Theological Commentary*
- JE – *Jewish Encyclopedia*
- JPS – *Jewish Publication Society*
- JSOT – *Journal for the Study of the Old Testament*
- LXX – *Septuaginta*
- NAC – *The New American Commentary*
- NICNT – *New International Commentary on the New Testament*
- NICOT – *The New International Commentary on the Old Testament*
- NIV – *New International Version*
- PG – *Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca*
- PSB – *Părinți și Scriitori bisericești*
- ST – *Studii Teologice*
- TEV – *Today English Version*
- WBC – *Word Biblical Commentary*

Cuvânt-înainte

Făgăduințele definesc într-o proporție semnificativă relația dintre om și Dumnezeu în Vechiul Testament. Acestea se datorează iubirii lui Dumnezeu, purtării Sale de grijă și nu în ultimul rând dorinței Lui de restaurare a firii omenеști căzute în păcat. Făgăduințele îl așează pe om într-un orizont al așteptării, în care nădejdea și credința în Dumnezeu sunt definitorii pentru împlinirea celor făgăduite. Această modalitate de interacție între Dumnezeu și om reprezintă un punct de plecare pentru reîntoarcerea în starea de comuniune care a fost pierdută prin neascultarea protopărinților, și pentru reorientarea omului spre telosul rânduit de Dumnezeu încă din momentul creării. Cu alte cuvinte, făgăduințele îl poziționează pe om în câmpul asemănării, orientându-l spre mântuirea pe care o va dobândi prin ascultarea cuvintelor dumnezeiești.

Promisiuni divine sunt întâlnire în Scriptura Veche încă din Cartea Facerii (Fac 3,15; 9,8-11; Fac 12,1-3 ș.a.). Acestea sunt menite să aducă nădejde și să evidențieze faptul că prin implicarea directă a lui Dumnezeu și prin ascultarea omului, binecuvântările care se vor revărsa în urma făgăduințelor, îl vor așeza pe omul căzut în cadrele unei istorii mântuitoare. Această istorie a mântuirii începe cu

făgăduința Răscumpărătorului (Fac 3,15), continuă cu promisiunile pe care Dumnezeu le face primului om care a aflat har înaintea Lui (Fac 9,9-11) și se orientează spre un popor ales, un neam sfânt agonisit de Dumnezeu, prin chemarea patriarhului Avraam din Urul Caldeii. Dumnezeu îi făgăduiește lui Avraam că va ridica din el un popor mare, că îl va binecuvânta, că va mări numele său, că va fi izvor de binecuvântare și că, întru el, se vor binecuvânta toate neamurile pământului (Fac 12,1-2). Această făgăduință făcută celui dintâi patriarh constituie un reper perpetuu în istoria biblică. Dumnezeu rânduiește pe parcursul întregii Scripturi ca roadele făgăduinței oferite lui Avraam și celorlalți doi patriarhi să fie dobândite nu doar de către urmașii acestora, ci și de celelalte popoare, Avraam devenind în acest fel părintele tuturor celor credincioși (cf. Rom 4,11-18). Dacă privim cu atenție în Pentateuh vom observa că făgăduințe similare cu cea primită de patriarhul Avraam primesc și urmașii lui. Acest fapt ne arată că Dumnezeu menține prin intermediul făgăduințelor Sale o relație strânsă cu aceștia până ce toate cele promise se vor împlini. În felul acesta Dumnezeu se arată a fi credincios făgăduințelor Sale, izbăvind/ mântuind și plinind cuvintele rostite de El.

Cercetarea părintelui Emanuel Pop își propune să scoată în evidență importanța făgăduințelor în iconomia mântuirii, punând accent pe perioada patriarhală care, așa cum am menționat, are ecouri puternice în întreaga Scriptură. Prin definirea terminologică, prin evidențierea unor concepte ca

„legământ”, „lege”, „fidelitate” care stau în relație cu tema făgăduinței, prin prezentarea punctuală a locurilor și a cadrelor în care s-au evidențiat pentru prima dată făgăduințele cu diversele lor direcții și prin abordarea exegetico-teologică a acestor făgăduințe, părintele Pop oferă autenticitate, originalitate și profunzime lucrării sale, fapt pentru care cercetarea domniei sale este binevenită în arealul biblic românesc.

Ca orice cercetare serioasă, și lucrarea de față pornește de la o inventariere foarte detaliată a ceea ce s-a scris deja pe această temă în mediul teologic spaniol¹. Acest demers pune în lumină linia interpretativă pe care a urmat-o autorul pe parcursul lucrării într-un mod mai accentuat.

În primul capitol al lucrării, părintele Emanuel Pop tratează, pe lângă aspectele de ordin terminologic și semantic², ideea de legământ, care, venită în relație cu tema făgăduinței, joacă un rol cheie în restabilirea relației lui Israel și Yahwe. Roadele făgăduinței divine se revarsă numai dacă oamenii,

¹ Jose Luis Sicre, Alberto J. Soggin, Juan Miguel Diaz Rodelas, Antonio Rodriguez Carmona, Luis Alonso Schokel, Xavier Pikaza, Felix Garcia Lopez, Francisco Varo și Elorza Jose Luis.

² În cadrul analizei terminologice, părintele Pop Emanuel folosește diverse repere bibliografice din spațiul internațional, acestea conferind un suport solid în argumentarea domniei sale. Printre cele mai relevante nume surse folosite în această secțiune se numără S.R. Driver Brown și C.A. Briggs (eds.), *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Oxford/New York: Clarendon/OUP, 1962); Jean Yves Lacoste, *Diccionario Akal, Critico de Teologia* (Madrid: Akal, 2007); Xavier Pikaza, *Diccionario de la Biblia* (Estella: Verbo divino, 2007); Xavier Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones* (Estella: Verbo Divino, 2009); Paul Poupard, *Diccionario de las religiones* (Barcelona: Herder, 1987).

la rândul lor, împlinesc voia lui Dumnezeu. Atât în Vechiul Testament cât și în Noul Testament, legământul lui Dumnezeu cu poporul Său, înțeles fie ca rod al făgăduinței, fie ca venind în completarea sa, îl apropie pe om de Dumnezeu și îl ancorează pe acesta într-o misiune menită să ducă întreaga creație spre restaurare, desăvârșire și împlinire.

Prezentarea raportului dintre *alianță* și *lege* într-o perspectivă biblică generală reprezintă doar un prim nivel de înțelegere, deoarece în ultimul subpunct al primului capitol, autorul tratează acest subiect concentrându-se asupra Epistolelor Sfântului Apostol Pavel. Această orientare este importantă pentru înțelegerea conceputului de Lege care este un element temporar al legământului dintre Yahwe și Israel, valabil până la întruparea lui Hristos în care se realizează împlinirea tuturor făgăduințelor. Părintele subliniază această idee într-o notă concluzivă, urmând perspectiva teologului Emilio J. Justo: „În Hristos, Dumnezeu a reînnoit legământul rupt cu oamenii, deschizând perspectivele unei întâlniri vii cu El numai datorită iubirii lui Dumnezeu care iese în căutarea celui pierdut, (iubire) manifestată necondiționat, distrugând pentru totdeauna ceea ce separa legătura dintre ei”.

Dacă primul capitol are menirea de a prezenta într-o notă generală tema făgăduinței și a legământului și de a indica structurile tematice care stau la baza înțelegerii acestora, cel de-al doilea capitol, cel mai complex de altfel, are rolul de a analiza cele două concepte – de făgăduință și de

legământ – în Pentateuh. Începând cu o expunere generală a făgăduințelor dumnezeiești într-o manieră cronologică, părintele prezintă, prin raportare directă la persoanele implicate în făgăduințe, caracterul deopotrivă individual și universal pe care acestea îl au. Însă, în timp ce făgăduința adresată protopărinților (Fac 3,15) o implică doar pe femeie și sămânța acesteia, iar cea adresată lui Noe (Fac 9, 8-11) – urmată mai apoi de legământ – îl implică pe Noe și familia sa, observăm că făgăduințele adresate patriarhilor sunt făgăduințe perene, ce rămân peste veacuri ca făgăduințe adresate lui Israel. Din acest motiv, în zona aceasta universală a făgăduințelor adresate lui Israel, părintele Emanuel Pop dedică ce a mai extinsă parte din lucrarea sa. De la Avraam, la Isaac, iar mai apoi la Iacob, până la Moise și împlinirea făgăduinței cu privire la pământul promis, candidatul subliniază ascultarea de care dă dovadă omul la auzul făgăduinței, demersurile pe care acesta le face în vederea împlinirii ei, fidelitatea lui Dumnezeu exprimată prin semne și modul prin care aceasta se trăiește. În esență, tot parcursul de descoperire a identității poporului ales și tot demersul evolutiv coordonat spre apropierea de Dumnezeu este marcat de prezența acestor făgăduințe prin care Dumnezeu și-a exprimat fidelitatea față de popor, iar poporul a cunoscut cât de mare este Dumnezeu.

Un alt element important al lucrării părintelui Emanuel Pop se dovedește a fi expunerea relației dintre făgăduință și fidelitate. Dumnezeu făgăduiește și rămâne fidel față de cu-

vintele Sale. Această relație se poate observa îndeosebi în cazul lui Iosif în Egipt și în cazul exodului, când Dumnezeu se implică în așa măsură încât promisiunile Sale să fie împlinite. Este de remarcat faptul că implicarea omului în cadrul făgăduințelor și a legămintelor este infimă comparativ cu implicarea lui Dumnezeu. Din acest motiv, autorul afirmă despre fidelitatea divină în relație cu Iosif următoarele: „Dumnezeu este fidel promisiunilor Sale și această fidelitate este insondabilă, în sensul că înțelepciunea lui Dumnezeu folosește drumul morții spre a ajunge la cel al vieții. Viața lui Iosif demonstrează un adevăr teologic recunoscut doar prin intermediul credinței: în spatele întâmplărilor umane și antiumane este Dumnezeu. Ceea ce a început ca o nenorocită istorie umană a diviziunii de familie, se termină cu o istorie reconciliatoare și comunitară”. La fel, în cazul exodului, în fața unui popor descurajat de drumul primejdios prin pustie, Dumnezeu, dincolo de toate cârțirile și păcatele lui Israel, rămâne fidel promisiunii de a-i așeza în pământul făgăduinței.

În ultima parte a capitolului al doilea, candidatul prezintă caracterului veșnic-lucrător al făgăduințelor, caracter care, până la împlinire, cercetează, preschimbă sau restructurează conștiința celui sau celor angajați în făgăduință. Acesta este și motivul pentru care nu s-a putut analiza restrictiv teologia promisiunii, despre care autorul scrie în ultimul capitol al lucrării. A fost nevoie de o analiză secvențială pentru a înțelege, în parte, efectele făgăduinței în istoria poporului

ales. Părintele Pop concluzionează prezentând nivelul la care a ajuns poporul ales odată cu împlinirea făgăduinței date lui Moise în Sinai: „Religiozitatea în Israel s-a definitivat odată cu promisiunea pe care Domnul Dumnezeu i-a făcut-o lui Moise: de a elibera poporul din sclavia egipteană și de a-l conduce spre patria promisă [...] Promisiunea s-a împlinit în momentul în care Dumnezeul lui Israel a introdus poporul în patria promisă. Religiozitate s-a fundamentat pe ceea ce s-a construit înainte, în epoca pre-patriarhală, care a devenit punte de legătură între un tip de religiozitate bazică și celălalt tip, cristalizat în vremea lui Moise; fiind, ulterior, mult mai complex în epoca monarhică. Toată această legătură se datorează promisiunilor care au stat la temelia unei conștiințe vii de păstrare și transmitere a religiozității, din generație în generație”.

În cel de-al treilea capitol care descrie teologia făgăduinței, sunt expuse efectele făgăduințelor, fie împlinite, fie doar primite la nivelul Pentateuhului. Făgăduințele dumnezeiești nu au întotdeauna efecte imediate sau împliniri concomitente; unele își găsesc împlinirea peste veacuri, așa cum este cazul făgăduinței din Facere 3,15. Relevant este efectul pe care îl are făgăduința asupra omului. Întreaga viață a acestuia va fi marcată de făgăduința primită, însă el trebuie să aibă conștiința că nu pentru vreun merit al său a primit-o, ci datorită iubirii lui Dumnezeu. În acest sens, după cum arată părintele Pop, Patriarhul Avraam este cel mai potrivit exemplu.

Acest ultim capitol deschide și perspectiva mesianică cu privire la patriarhul Avraam și implicit la făgăduințe. Dacă în prima parte se poate observa raportul dintre făgăduință și lege în două dintre epistolele pauline, aici se descrie punctual perspectiva mesianică deschisă de făgăduințele primite de patriarhul Avraam. Această perspectivă nu face altceva decât să evidențieze dubla referință pe care lucrarea părintelui Emanuel Pop o poate avea în spațiul biblic. Atât pentru Noul Testament, cât și pentru Vechiul Testament, tema făgăduinței este o temă centrală, imperios necesară, nu doar prin relația de promisiune-împlinire specifică definirii celor două Legăminte în prezentarea interdependenței lor, ci prin întreg sistemul de corelare al valorilor umane ce stau la baza refacerii legăturii dintre om și Dumnezeu posterioare căderii. Despre acestea din urmă, Părintele Pop Emanuel afirmă: „Pornind de la Noe și ajungând la Iosif am observat că există trei factori definitorii pentru receptarea unei făgăduințe: credința, cea pe care o să o observăm ca fiind guvernantă în rândul virtuților și a demersurilor de apropiere de Dumnezeu; dreptate, care a este considerată a fi imperios necesară în manifestarea omului căzut; universalitatea sau deschiderea spre universal, pe care am considerat-o ca fiind o notă cheie în receptarea unei făgăduințe depline. Chiar dacă acești trei piloni sunt manifestați diferit la Noe și la fiecare dintre patriarhii amintiți, ei reprezintă condiții sine qua non pentru redobândirea stării primordiale”.

În finalul lucrării, părintele Pop Emanuel descrie într-un mod rezumativ cele pe care le-a tratat și prezintă, în raport direct cu fiecare capitol al lucrării, rezultatele obținute ale cercetării, precum și direcțiile interpretative pe care le-a obținut în urma pătrunderii în substratul ideatic al temei făgăduinței. La finalul lucrării, părintele subliniază faptul că conceptul ebraic *berit* („legământ”) nu reprezintă doar o specificitate a relațiilor interumane de ordin juridic, ci este o temă care prevede restabilirea relației dintre Dumnezeu și om.

Privită din punct de vedere istoric, *făgăduința* este prezentă încă dintru începuturile definirii relației lui Dumnezeu cu omul (Fac 1,28) și tranzitează întregul demers de restabilire al comuniunii, a apropierii dintre om și Dumnezeu. Autorul a ales ca temă de cercetare o specificitate a parcursului epectatic al vieții spirituale a omului și a analizat concret proveniența făgăduinței, precum și efectele primeilor promisiuni primite de om în mod individual, dar manifestate universal prin împlinirea lor.

Pr. prof. univ. dr. Ioan CHIRILĂ

Introducere

Făgăduințele sau promisiunile divine constituie unul dintre elementele centrale ale cărții Facerii, dar și a Sfintei Scripturi în general. Acest element este prezent în spațiul biblic încă de la crearea lumii, moment în care Dumnezeu le acordă prima făgăduință protopărinților, spunând: „Creșteți și vă înmulțiți, umpleți pământul și-l supuneți” (Fac 1,28). Există un paralelism clar între această primă făgăduință pe care Domnul Dumnezeu o face protopărinților noștri și cea pe care o face cunoscută lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob și anume că „Seminția ta – *lor* – va fi ca nisipul mării și ca stelele cerului” (Fac 13,16). Această făgăduință o vom vedea reiterată de multe ori în rândul patriarhilor.

Invitația divină din Fac 1,28 spre prosperitate, fertilitate și universalitate poate fi considerată un plan al lui Dumnezeu cu poporul Său încă de la început. Acest plan se va realiza progresiv cu Avraam și urmașii lui până la sfârșitul veacurilor. La început, toate au fost „bune foarte” (Fac 1,31) însă a intrat păcatul în lume prin neascultarea protopărinților, iar binele și-a cunoscut chipul antinomic, răul. Totodată, pământul a devenit neroditor, nașterea dureroasă, dragostea pasională, prima pereche de frați este remarcată prin fratricidul lui Cain, iar Lameh proclamă principiul răzbnării care este principiul răului multiplicat. În acest context, Dum-

nezeu intervine în istorie, alegându-l pe Avraam, prin care această luptă dintre bine și rău, deși va continua, totuși va cunoaște biruința binelui, iar prin voia Lui inclusiv răul se pune în slujba binelui³.

Încă din primele pagini ale Sfintei Scripturi, Dumnezeu promite, iar promisiunea Lui este fermă, veșnică și cu rezultate concrete în timpul pe care l-a pus El spre trecerea lumii și a omului⁴. Dumnezeu promite și împlinește promisiunile în formă absolută; unele făgăduințe au fost împlinite, altele se vor împlini în Eshaton. În orice situație va fi omul, Dumnezeu îl vrea ca partener de dialog pentru a fi părtaș fericirii veșnice. Revelarea lui Dumnezeu în Vechiul Testament conturează dimensiunea milei, pe care o pune în evidență mai ales Noul Testament, și pe cea paternă - de Tată, care ascultă și înțelege, care promite și împlinește promisiuni, care devine efectiv prieten, lucru inacceptabil pentru orice altă religie monoteistă unde transcendența nu se amestecă cu imanența.

De fiecare dată când Avraam se găsește într-o situație dificilă, intervenția lui Dumnezeu este una discretă. Observăm acest lucru în promisiunea fiului mult dorit, făgăduință care descrie universalitatea actului de mântuire (Fac 12, 1-3).

³ Luis Alonso Schokel, *Dónde está tu hermano* (Estella: Verbo Divino), 323.

⁴ Trebuie menționat faptul că textul din Facere face referire la o perioadă foarte lungă, de peste 400 de ani, între făgăduință făcută lui Avraam (Fac 12,1-3) și dobândirea patriei definitive prin Moise. În această perioadă conceptul de făgăduință este unul cheie care a stat la baza întregii teologii a Vechiului Testament.

Făgăduințele sunt legate unele de altele și pot fi considerate drept o singură mare făgăduință făcută de Unicul Dumnezeu, Căruia se închina familia patriarhilor, făgăduință care garantează continuitatea vieții și prosperitatea poporului⁵. Totodată observăm că pământul este de foarte multe ori obiectul prin care lucrează Dumnezeu. Astfel, pământul este limanul vieții, căci din el ne naștem, în el creștem și din roadele lui ne alimentăm. Același pământ ne primește după moarte trupul și îl găzduiește până la a doua venire a Mântuitorului nostru Iisus Hristos. Dumnezeu nu se identifică cu pământul, însă se revelează prin intermediul lui, de aceea ne binecuvântează și ne oferă sprijinul Lui.

Conform izvorului elohistic, patriarhii sunt cunoscătorii planului lui Dumnezeu. Experiența revelării planului divin este un amestec de trecut, prezent și viitor. Trebuie precizat că orice s-ar întâmpla, promisiunea face parte din planul lui Dumnezeu și că planul Lui va fi revelat oamenilor în diverse moduri. Existând din veci, acest plan al lui Dumnezeu este premisa existenței unei făgăduințe deschise mereu spre om. Indiferent de situație, omenirea se află în centralitatea planului lui Dumnezeu.

Textul promisiunii din Fac 22,18 este în prima parte concentrat în jurul unei formule standard: „că în tine se vor binecuvânta toate națiunile pământului”. Cea de-a doua parte trimite la o similitudine, o corelare cu Fac 26,5 („de-

⁵ Xavier Piikaza, *Diccionario de la Biblia, Historia y Palabra* (Estella: Verbo Divono, 2007), 847-9.

oarece a ascultat de porunca mea”), aceasta fiind o obligație majoră, aceea de a împlini cuvântul lui Dumnezeu pentru ca promisiunea să se poată realiza.

Berit-ul sau *legământul* va fi menținut în Israelul lărgit – care înseamnă întreaga lume și cosmosul întreg – deoarece Dumnezeu nu abandonează creația și nu lasă pradă uitării cele făgăduite⁶. Binecuvântarea lui Dumnezeu are două efecte majore: transformarea lui Israel într-un popor mare și oferirea unui nume mare. Aceste două teme se află în interdependență, evocând legătura care există între narațiunea despre patriarhi și narațiunea despre Israel ca popor. Binecuvântarea promisă lui Avraam are două efecte: asupra lui Avraam însuși și asupra lui Israel ca popor (o mare națiune cu un mare nume) și a tuturor celorlalte persoane care vor intra în legătură cu el și cu urmașii lui. Fiecare va primi binecuvântarea lui Dumnezeu în funcție de atitudinea pe care o va avea față de Avraam, alesul Lui, iar binecuvântarea va avea și un aspect progresiv în sensul că va genera alte binecuvântări pentru cei care le vor primi. Cel care aduce cinste lui Avraam va aduce astfel adorare lui Dumnezeu.

Faptul minunat în cazul făgăduințelor divine este dat de crearea unei imagini a lui Dumnezeu la superlativ. Cuvântul nu poate sublinia măreția bunătății Lui, dezvăluită prin făgăduințe. Făgăduințele divine conțin toate atributele lui Dumnezeu, deoarece fără ele nimic nu s-ar realiza din ceea

⁶ Joel S. Baden, *The promise to the Patriarch* (New York: Oxford University Press, 2013), 22.

ce s-a realizat și nimic nu s-ar împlini din ceea ce s-a împlinit. De aceea, Sfântul Ioan Evanghelistul spune că: „toate prin El s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut” (In 1,3), căci „Legea prin Moise s-a dat, iar harul și adevărul au venit prin Iisus Hristos” (In 1,17). Acesta este mesajul Vechiului Testament: Noul Testament este cadrul în care se împlinesc făgăduințele vechi-testamentare, orientate eshatologic, în și prin Hristos, Care va fi totul în toate. Cei patru evangheliști (Matei, Marcu, Luca și Ioan) argumentează în evangheliile lor că Iisus din Nazaret este Mesia. El este trimisul lui Dumnezeu către poporul Său, care L-a așteptat din generație în generație. Această idee străbate, asemeni unui fir roșu, toate cărțile Vechiului Testament.

Acolo unde Adam și Israel s-au poticnit, Mesia a împlinit, fiind credincios lui Dumnezeu întru toate. Acest lucru îl face pe Sfântul Apostol Pavel să exclame că „Dumnezeu L-a preaînălțat și I-a dăruit Lui nume care este mai presus de orice nume” (Fil 2,7). Hristos-Mesia este fiul lui Avraam pe care Dumnezeu Îl cere ca jertfă, Profetul promis de Moise, Regele prefigurat de David și Fiul divin anunțat de Isaia și Daniel, Cel care îl întâmpină și îl biruie pe diavol în pustiu la Qarantaniei (Mt 4,4) cu puterea lui Dumnezeu. De fapt, Iisus Hristos este Cuvântul adevărat al lui Dumnezeu făcut trup (In 1,1-14). În felul acesta, după înălțarea lui Hristos la ceruri, Faptele Apostolilor arată felul în care se continuă actualizarea prezenței Sale în lume, prin Biserică, până la sfârșitul veacurilor. Faptele arată cum se împlinește

ultima mare făgăduință făcută în Vechiul Testament (Ioil 2,28) cu privire la Pogorârea Duhului Sfânt.

Observăm cum făgăduințele făcute în Vechiul Testament se împlinesc rând pe rând în FAp 15,13-18, iar acest model este vizibil în întreg Noul Testament: Iisus este noul Adam (1Cor 15,45-47); Iisus este Singurul drept (1Ptr 3,18); Iisus este mai mare decât Moise (In 1,17; Evr 3,1-6) și mai mare decât David (Mt 22,41-45), iar Avraam se va bucura în ziua aceea când Îl va vedea (In 8,56-58). Așadar, în Noul Testament, făgăduințele făcute în paginile Vechiului Testament sunt făgăduințele împlinite în Iisus Hristos. Vechiul Testament a oferit făgăduințele cu privire la Hristos, iar în Noul Testament sunt împlinite toate. Cu alte cuvinte, cinștim întreaga Sfântă Scriptură pentru că vorbește de Hristos pe tot cuprinsul ei, ea fiind portretul lui Lui⁷.

Ceea ce iese în evidență odată cu venirea lui Mesia nu este doar faptul că El are misiunea de a restabili chipul lui Adam, ci faptul că El a venit să adune într-un Sine un nou popor ales, un popor al unui nou legământ care aduce mărturie despre apropierea de Potir, semnul legământului celui nou (Mc 16,16)⁸. În Noul Testament, este prezentat mesajul noului legământ. Acesta a fost vestit cu cea mai puternică convingere de către Apostoli și îndeosebi de Sfântul Apostol Pavel, care le spune efesenilor că ei au fost mântuiți

⁷ Mark Dever, *The message of the old testament* (Wheaton: Crossway, 2006), 19-35.

⁸ Xavier Pikaza, *Diccionario de la Biblia, Historia y Palabra*, 851.

prin legământul cel nou (Ef 2,8-9), lucru similar și în cazul corintenilor (1Cor 1,18) și în cazul romanilor (Rom 5,9).

Noul popor al lui Dumnezeu, poporul legământului celui nou, este caracterizat prin libertate și lumină, spre deosebire de celelalte popoare, care sunt caracterizate de necredință și de întuneric. Planul lui Dumnezeu din Noul Testament, extins spre toată creația, este ca voia Lui să se împlinească. Rugăciunea domnească conține un rezumat al acestui deziderat: „Vie împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ” (Mt 6,10). Această rugăciune este un apel la împlinirea făgăduințelor făcute acum și în vecii vecilor. Sfântul Apostol Petru mărturisește de altfel că: „Noi privim spre cele viitoare, spre un nou cer și un nou pământ” (2Ptr 3,13).

Obiectivele cercetării sunt următoarele:

- să aducem la cunoștință faptului că făgăduințele veterotestamentare duc la crearea unei teologii a promisiunii, atât de semnificativă pentru istoria mântuirii neamului omenesc;
- să oferim veridicitate premiselor teologice cu privire la legământ și la istoria acestuia, care este concentrată în jurul reprezentării idealului de apropiere și redobândire a relației cu Dumnezeu;
- să argumentăm cât mai aproape de plenaritate pozițiile teologice cu privire la relația dintre făgăduință și legământ, relație conturată în zona întâlnirii sacralului cu profanul, a lui Dumnezeu cu omul cel căzut;

- să deschidem noi linii de interpretare cu privire la ascensiunea patriarhală din punctul de vedere al credinței mărturisite prin fapte și ascultare;
- să analizăm poziții teologice iudaice și creștine (ortodoxă, catolică, protestante) cu privire la „berit” (legământ) și la evidențierea prezenței acestuia după acceptarea făgăduinței;
- să observăm relațiile de forma tip-antitip existente în istoria prezentată de paginile Vechiului Testament, cu precădere în viața patriarhilor, căci toate aceste relații sunt rodul făgăduințelor și al mărturisirii dreptății prin fapte;
- să luăm în considerare așa numita „oecumene avraamică” și să găsim apropieri între religiile monoteiste.

Am considerat această temă ca fiind providențială datorită vastelor sale extinderi spre toate cărțile Sfintei Scripturi, având accente antropologice care privesc spre Eshaton. Desigur că până acum s-a scris mult și se va scrie și mai mult de acum înainte, având în vedere dimensiunile pe care le are tema în domeniul cercetării teologice, însă am considerat de bun augur prezentarea unor referințe explicite în dezvoltarea temei făgăduinței, referințe pe care am încercat să le îmbrac într-o haină exegetică reprezentativă.

Unul dintre teologii spanioli⁹ care s-a dedicat acestei teme compară vastitatea subiectului cu un lac minunat de dimensiuni mari pe care privitorul îl are înaintea. Cititorul este îndemnat întâi să admire lacul în toată splendoarea lui

⁹ Jose Luis Sicre, *Introduccion al Antigo Testamento* (Estella: Verbo Divino, 2000).

și apoi să cerceteze detaliile cu privire la formarea lui geologică, dimensiuni, adâncime etc.

În dezvoltarea lucrării urmăresc ca în prima parte să dezvolt etimologic și teologic raportul dintre făgăduință și legământ. Voi observa manifestările acestui raport în paginile Sfintei Scripturi și voi surprinde caracterul epectatic pe care acest raport îl inserează în viața omului. În acest sens, voi trata receptarea temei făgăduinței în Vechiul Testament și voi sesiza implicarea acestei teme în conturarea teologiei pauline și a descrierilor noutestamentare în general.

În cea de-a doua parte a lucrării, păstrând un demers ascendent, voi încerca să obiectivizez fiecare făgăduință remarcabilă din Cartea Facerii. În acest scop voi prezenta din punct de vedere istoric biografia câtorva personaje (Noe, Avraam, Isaac, Iacov, Iosif), care s-au bucurat în chip deplin de făgăduințele lui Dumnezeu, cunoscând mai mult sau mai puțin împlinirea acestora. Unii dintre cei menționați se bucură chiar de împlinirea făgăduințelor, garantarea și plasaarea lor în etern prin legăminte. Toate aceste aspecte le voi dezvolta la momentul potrivit.

La finele lucrării voi încerca să conturez tema acestei lucrări în sfera referinței conceptelor biblice. Consider că prin prezentarea unui tipar al făgăduințelor și al legămintelor din cartea Facerii voi putea creiona așa numita „temă a promisiunii”, temă pe care o voi puncta ca fiind prezentă și în paginile Noului Testament, împlinită în acestea, identificând totodată, semnificația acestui lait-motiv scripturistic.

Bibliografia este în bună parte occidentală, cu centrare pe teologia spaniolă, care s-a aplecat profund asupra acestei teme. De altfel, cercetarea spaniolă este avansată și de referință în ceea ce privește temele majore ale Vechiului Testament. Cu toate că există o suficientă bibliografică în această zonă, am consultat și diferite comentarii cu privire la versetele pe care le-am pomenit de-a lungul lucrării și le-am considerat esențiale în descrierea temei făgăduinței. Astfel, am apelat la c colecții precum: WBC, Continental Commentary, NICOT, NAC, Handbook, JPS, ACSS etc.

Notele de subsol evocă multitudinea teologilor occidentali care s-au aplecat asupra acestui subiect, iar originalitatea tezei constă tocmai în expunerea detaliilor pe care ei le-au remarcat cu privire la subiectul tratat. Fiecare teolog prezintă acest capitol dintr-un punct de vedere existențial, analitic, morfologico-sintactic, teologic. Acest lucru face ca frumusețea subiectului tratat să fie mult mai evidentă. Am folosit diverse ediții ale Sfintei Scripturi, cărți și studii de specialitate din spațiul românesc, precum și lucrări compacte de orientare teologică: ghiduri bibliografice, colecții, dicționare etc. De asemenea, am folosit și resurse iudaice, și patristice.

Ca notă originală a lucrării, fiind stabilit în Spania de o bună bucată de vreme, am adus în atenția pregătirii acestei lucrări și câteva repere exegetice a unor teologi spanioli care descriu secvențele făgăduințelor din paginile Vechiului Testament. Astfel, nume precum Jose Luis Sicre, J. Alberto Soggin, Antonio Rodriguez Carmona, Luis Alonso Scho-

kel, Javier Pikaza, Felix Garcia Lopez, Francisco Varo și Elorza Jose Luis, dimpreună cu lucrările lor¹⁰, constituie re-pererele latine pentru această temă a promisiuni, temă atât de importantă teologic.

Status quaestionis

Tema făgăduințelor și a împlinirilor este amplu dezbătută în literatura de specialitate spaniolă, ca de altfel multe din temele veterotestamentare. Unul dintre teologii moderni este **Jose Luis Sicre** care compară profunzimea textului cu admirarea unui lac și nu cu problema formării lui. El este unul dintre teologii moderni spanioli care intră direct în problemă, comparând acest lucru cu cele două moduri de a urca Muntele Massad: la picior în zig-zag, cu osteneală și riscuri, sau cu telecabina în câteva minute, având apoi posibilitatea admirării peisajului. El invită adesea cititorul să coboare și să urce panta la picior, asemenea investigației biblice, care trebuie văzută în lumina celor care s-au dedicat acestui fapt de-a lungul anilor.

În ceea ce privește studiul nostru, teologul catolic citat, arată că: a) tema urmașilor se împlinește în Avraam într-o

¹⁰ Jose Luis Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento* (Estella: Verbo Divino, 2000); J. Alberto Soggin, *Inicio de la Historia de Israel* (Bilbao: Desclee de Brower, 1997); L.A. Schokel, *Biblia del Peregrino* (Estella: Verbo Divino, 2009); Xavier Pikaza, *La biblia y la teologia de la historia* (Madrid: Fax, 1980); Xavier Pickaza, *Diccionario de la Biblia, Historia y Palabra* (Estella: Verbo Divino, 2007); Francisco Varo, *Genesis* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 2016); Jose Luis Elorza, *Drama y Esperanza* (Estella: Verbo Divino, 2006).

formă dramatică; b) destinul final țintește spre teologia eliberării; c) ne pune în legătură cu cele mai vechi tradiții, în legătură cu mișcarea spre pământul făgăduit și cu pericolele prin care a trecut poporul până să ajungă la el. Acesta arată că, de fapt, între cele două „blocuri” ale cărții Facerii (Fac 1-11; 12-48) există o legătură intrinsecă care este prezentată succint prin definirea personajului principal, Avraam, prezentat într-o lumină obscură. Acest personaj, arată autorul, va deveni una din figurile centrale ale Vechiului Testament. Acest lucru nu este posibil datorită vreunui efort uman, ci doar datorită harului lui Dumnezeu, dublat de o mare doză de ascultare și credință. Aici este secretul pentru care Avraam devine o figură „oecumene”¹¹.

În opinia lui J. L. Sicre, sacrificiul lui Avraam constă în aceea că împlinește imediat ceea ce Dumnezeu îi cere, nu datorită propriei voințe, ci datorită unei voințe departe de voința lui. Dumnezeu nu doar că cere să fie dusă la îndeplinire voia Lui, ci și promite. Aceasta este calea pe care o inaugurează Avraam, aceea de a spera înaintea oricărei nesperanțe. În corelație cu Evr 11,8, autorul demonstrează că promisiunile se împlinesc în Avraam și în urmașii lui într-o formă misterioasă și în urma unor sacrificii de durată. Promisiunile s-au împlinit într-o formă dramatică și în urma unor crize spirituale prin care trece patriarhul.

Accentul pe care teologul îl pune pe reînnoirea făgăduințelor ca și temă majoră, atât în ceea ce privește

¹¹ J. L. Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 91.

urmașii, cât și pământul, se realizează întotdeauna după ce patriarhul trece printr-o criză de ordin personal. Această realitate îl face pe Avraam mai puternic în fața primejdiei de a se alipi de ceea ce e lumesc și material, și de a lăsa în desuetudine ceea ce este cu adevărat important. În accepțiunea teologului spaniol, întoarcerea fiilor lui Israel din Egipt spre pământul promis (această perioadă de imigrare în Egipt fiind cea mai dură perioadă din istoria patriarhilor) reprezintă tema centrală a celor cinci cărți ale Pentateuhului.

Spirit critic, J.L. Sicre analizează minuțios aspectele formării Pentateuhului, pe care și-l imaginează asemeni unui lac, din care fiecare relatare prezentată avea menirea de a da continuitate istoriei lumii în general și a lui Israel în special. Mai recent au apărut și teoriile formării lacului susținute științific, cum de altfel s-a petrecut și în cazul formării acestui izvor așa de bogat în relatări care este Pentateuhul. În ceea ce privește veridicitatea relatărilor, teologul pune accent pe aspectul teologic al temelor și mai puțin pe cel istoric sau științific.

Un alt teolog care s-a ocupat de această temă este **J. Alberto Soggin**. În studiul său „Nueva Historia de Israel”, apărută în anul 1997 la Editura Desclee din Bilbao, acesta se apleacă asupra studiului verbal și semantic al cuvintelor, ajungând la concluzia că există o corespondență aproape verbală între făgăduința făcută lui Avraam prin cuvintele „voi face mare numele tău” (Fac 12,1-3) și o altă promisiune, „te voi face un nume mare” (2Rg 7,9b). J.A. Soggin

ajunge la concluzia că nu este dificil să descoperim afinitatea celor două fraze, inclusiv în plan semantic, conținutul programatic fiind evident, căci David apare în textul din 2 Regi ca arhetipul lui Avraam.

În ceea ce privește termenul de națiune, acesta arată că el capătă imediat o conotație politică, ceea ce demonstrează că multe din izvoarele scrise în relatările despre patriarhi au fost scrise în perioada regalității pentru a da un efect mai mare. În schimb, pentru națiune în sens etnic, Biblia ebraică preferă termenul „am” deoarece *goy godal* capătă o tonalitate negativă. În cele din urmă, ca și concluzie la studiul său, teologul citat arată că două sunt elementele care caracterizează narațiunile patriarhale: a) motivele narate sunt mereu aceleași și se manifestă în distincte faze de migrare a popoarelor; b) legăturile cu Siria în NE și Mesopotamia în NV sunt ancestrale, ceea ce demonstrează că locul de origine al lui Avraam este din aceste ținuturi și tot din aceste locuri își iau soție Isaac și Iacob. Modelul biblic al relatărilor ne prezintă pe patriarhi ca pe niște emigranți.

Teologul valencian **Juan Miguel Diaz Rodelas**, specializat pe exegeza Noului Testament, aduce multă lumină în explicarea epistolelor către Romani și Galateni, precum și în abordarea personalității patriarhului Avraam. El arată că odată cu chemarea lui începe preistoria formării poporului lui Israel, pe care îl numește poporul lui Avraam și care se va așeza mai târziu definitiv în patria promisă. Cu Avraam Dumnezeu stabilise un legământ definitiv, gratuit. Acest

fapt se datorează nu vreunui merit al lui, ci datorită bunăvoinței și milosteniei Domnului. Dacă relatarea despre patriarhi poate fi redusă la o sintagmă, una dintre acestea poate fi milostenia lui Dumnezeu. Și mai târziu, existența lui Israel nu depinde de împrejurările umane, politice sau sociale, ci este meritul iubirii lui Dumnezeu, întotdeauna gratuită și surprinzătoare. În perspectiva noutestamentară, cuvintele Mântuitorului din rugăciunea domnească, „facă-se voia ta”, s-ar putea traduce și astfel: „împlinească-se promisiunile tale”.¹²

Un studiu amănunțit asupra religiei primitive a evreilor îl face **Antonio Rodriguez Carmona** în lucrarea „La religion judia”, apărută în anul 2001 la Madrid. În concepția acestuia, alegerea lui Israel este unul din principiile teologice fundamentale ale iudaismului rabinic. În viziunea sa, alegerea are o perspectivă mântuitoare: Noe a fost ales pentru propășirea neamului omenesc, iar Avraam a fost ales pentru a fi izvor de binecuvântare pentru toate națiunile pământului (Fac 12,3). Alegerea divină a lui Israel se observă în fapte concrete: Domnul îl eliberează din Egipt, îi oferă o alianță, locuiește cu ei etc.

După autorul citat, alegerea este lucrarea gratuită a lui Dumnezeu, ceea ce arată că în iudaismul rabinic există o strânsă legătură între alegere, alianță și Torra. A.R. Carmona arată că primele doua sunt daruri exclusive care revin lui

¹² Juan Miguel Diaz Rodelas, *Introduccion a la Sagrada Escritura* (Valencia, 2004) 131.

Dumnezeu, iar ultima (legea) este partea pe care o are de îndeplinit poporul. A fi fiul lui Avraam este un privilegiu exclusiv al evreilor, care sunt urmași direcți ai lui (Is 41,8) și poporul lui Dumnezeu (Ps 47,10). Aspectul subtil pe care îl observă autorul este acela ca rabinismul cunoaște și o filiație de ordin spiritual din Avraam, ceea ce îl apropie de creștinism și mai ales de teologia Sfântului Apostol Pavel, care cunoștea foarte bine acest lucru. Teologul face o legătură între pă-mântul lui Israel (ereț Israel) sau patria promisă, pecetluită cu primirea Torrei și alianța din Sinai. Această legătură a fost pecetluită în baza unui jurământ făcut de Dumnezeu cândva, undeva (Fac 12,7; 15,18).

Un teolog pionier în studiul despre făgăduințe și împlinirea lor este **Luis Alonso Schokel**, cel care formează o școală veterotestamentară cu ecouri largi în întreaga lume. Acesta demonstrează cum legământul este de fapt o promisiune unilaterală a lui Dumnezeu deși impune o conduită specială și un semn (circumciderea). Verbul accentuează inițiativa din partea lui Yahwe, ceea ce face ca Dumnezeu să fie prezentat în lumina Noului Testament, adică un Dumnezeu al milei, Care plânge pentru moartea oamenilor (asemenia Mântuitorului care a plâns pentru Lazăr). Textele legământului au două formule: a) voi parafa legământul între mine și tine; b) menținerea pactului definitiv și irevocabil cu omul. În cazul Patriarhului Avraam, L.A. Schokel vine cu detaliul ca acesta este primul căruia Dumnezeu îi jură că-i va da o posteritate (Fac 12,2) și o țară; acest jurământ

este reînnoit mereu prin diverse acțiuni revelatoare ale lui Dumnezeu.

Un alt teolog popular în cadrul teologiei făgăduinței și împlinirii ei este **Xavier Pikaza**, fin cercetător al aspectelor semantice și morfologice ale textelor. Ideea de bază este aceea că totul începe cu un imperativ, „ieși” (Fac 12,1). El arată că prin acest imperativ Dumnezeu pune în mișcare istoria mântuirii. Aici este fundamentul progresului ulterior. Teologul folosește un cuvânt cheie ca să arate mișcarea lui Avraam spre Dumnezeul părinților săi: univers de revelare al dumnezeirii. Adică prin ascultarea de această voce divină, Avraam se lasă introdus în ambientul în care activează Dumnezeu, ambient care se face vizibil în cuvintele din versetele 2 și 3. Teologul analizează cele 5 tipuri de viitor din gramatica evreiască, toate fiind strâns legate de capacitatea patriarhului de a ieși din pământul său și a se dirija spre patria promisă (te voi converti, te voi binecuvânta, voi ridica, voi binecuvânta, voi blestema).

În viziunea lui J. Pikasa accentul cade pe ultima frază: „întru tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului” (Fac 12,3). Așadar, toate culminează cu ultimul verset, după cum se poate observa în structura gramaticală a limbii ebraice, care face ca accentul să cadă pe ultimul verb. Ieșirea din pământul natal este doar începutul. Înaintea acestui început nu există decât cuvântul divin. Liniile convergente duc la aceeași concluzie pe care au avut-o și ceilalți teologi: ascultarea și credința sunt premisele lucrării lui Dumnezeu

asupra patriarhului. J. Pikasa reliefează personalitatea lui Avraam și arată că el și urmașii săi sunt un mijloc prin care se transmite binecuvântarea lui Dumnezeu. Dacă primele 11 capitole ale Facerii sunt dominate de blestem (blestemul ajunge să domine cosmosul, Fac 3,14); începând din capitolul 12 observăm o schimbare radicală: apare Avraam și binecuvântarea universală asupra întregii lumi. Cu alte cuvine, deși începând cu capitolul 12 se observă centrarea spre o anumită națiune (Israel), totuși binecuvântarea nu este rezervată doar poporului sfânt, ci tuturor popoarelor pământului. Binecuvântarea promisă lui Avraam trebuie să se înțeleagă în lumina blestemului din capitolele precedente. Ca și răspuns la păcatul din grădina raiului, binecuvântarea lui Avraam este posibilitatea de a ajunge la o viață liberă și fericită. Viața umană se situează pe firul a două posibilități: blestemul și binecuvântarea.

În opinia acestuia, două sunt temele pe care le relatează documentul yahvist al făgăduinței și împlinirii: a) promisiunea se transformă într-un mijloc al binecuvântării lui Dumnezeu transmisă prin Avraam tuturor neamurilor; b) relația documentului „yahwist” cu promisiunile davidice, mai ales că documentul s-a scris în această perioadă. În ceea ce privește ascultarea lui Avraam, teologul sublinează faptul că patriarhul, ascultând vocea divină, intuiește voința lui Dumnezeu și se lasă cucerit de El, asemenea unui munte pe care cu cât îl explorezi mai mult, cu atât mai insondabil și de necucerit este. Premisa fundamentală constituie ascultarea, din

care rodesc alte virtuți. Culminarea, după textul evreiesc, se găsește în textul final: „că în tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului”¹³.

Ceea ce remarcă teologul citat este aceea că totalei împliniri a promisiunilor trebuie să-i urmeze răspunsul omului; dacă acesta lipsește Dumnezeu se îndepărtează. Întotdeauna după ce Dumnezeu promite vine răspunsul din partea omului, care constă în ridicarea de altare și aducerea de jertfe (animale). Ratificarea sosește uneori printr-un semn vizibil (prezența curcubeului sau al fumului). Promisiunile sunt mereu deschise; binecuvântarea este opera lui Dumnezeu. El singur poate să o dea, dar în același timp este condiționată de voința umană. În viziunea teologului citat mai sus, numai împlinind legea divină omul este participant la marea și absoluta binecuvântare. Chintesența celor trei patriarhi este următoarea: cuvântul lui Dumnezeu este promisiune și este adresat lor și urmașilor lor pentru totdeauna, însă ca acestea să se împlinească este nevoie de ascultare care este prima mare exigență. În Dumnezeu este baza poporului și nu în om.

Un aspect important subliniat de X. Pikaza este faptul că promisiunile cu privire la patrie și urmași sunt relaționate astfel încât Dumnezeul lui Avraam și Isaac vine și se prezintă ca și Dumnezeul promisiunilor patriei și a unor numeroși urmași. În Fac 12,1-3 Dumnezeu îi promite lui Avraam aceste două bunuri supreme: o familie numeroasă

¹³ Pikaza, *La biblia y la teologia de la historia*.

și o patrie proprie. Promisiunea lui Dumnezeu este în strânsă legătură cu un jurământ sfânt în urma căruia fiii lui Avraam vor fi moștenitorii pământului (Fac 15,13-15), Dumnezeu făcându-se garantul existenței lor (Fac 28,13). În acest context se extinde religia lui Israel ca și experiența unei promisiuni care menține deschisă speranța oamenilor până la sfârșitul veacurilor și dincolo de orice sfârșit care este un nou început. În ceea ce privește convertirea tuturor popoarelor, care ar fi ultima parte a promisiunii împlinite, iudaismul crede că nu a sosit timpul ca celelalte popoare să se convertească, acest eveniment stând în puterea lui Dumnezeu.

Teologul Xavier Pickaza ajunge la concluzie că făgăduința lui Dumnezeu îmbracă în Vechiul Testament trei forme: a) jurământ; b) pact; și c) în cele din urmă milostenie care devine un lait-motiv nu doar în Noul Testament, ci și în Vechiul Testament; lait-motiv ce unește cele două testamente cu acest suprem atribut al lui Dumnezeu.

Un alt teolog important este **Felix Garcia Lopez**, care în studiul său „Pentateuco” arată că promisiunile se filtrează ca și apa prin toate narațiunile patriarhale. El împarte promisiunile matematic în cinci direcții: a) Promisiunile unui fiu (Fac 15,4; 16,11; 17,16; 19,21; 18,10-14); b) Promisiunile unor urmași (Fac 12,2; 13,16; 15,5; 16,10; 17,2; 21,12-13; 22,16-18; 24,4-24; 28,14; 35,11; 46,3; 48,4); c) Promisiunea unei patrii (Fac 12,1-7; 13,14-15; 15,7; 13,16-18; 17,8; 24,7; 26,2-4; 28,13-15; 35,12; 48,4; 50,24); d)

Promisiunea asistenței (Fac 26,3-24; 28,15; 31,3; 46,4; 48,21; 50,24); f) Promisiunea binecuvântării (Fac 12,2-3; 17,16-20; 22,17-18; 26,4.24; 28,14). Binecuvântarea îi acordă omului o putere asupra lumii, stabilitate și bunăstare. Binecuvântarea se concretizează în forma unei promisiuni care este pusă în „gura” lui Dumnezeu, Care promite, iar omul se „compromite” adică își dă cuvântul înaintea Atotputernicului Dumnezeu.

Francisco Varo, este un alt teolog de rezonanță care comentează cartea Facerii într-o manieră spirituală, asemenea Sfinților Părinți capadocieni. El începe studiul său prin afirmarea faptului că cele mai mari teme biblice își găsesc rădăcinile în această carte: Dumnezeu, lumea, omul, familia, fraternitatea, originea popoarelor, geografia, diversitatea limbilor, problema răului și a morții, păcatul, providența, munca, caritatea, iertarea. El precizează că Facerea constituie prin ea însăși o unitate completă și are o personalitate proprie în cadrul Pentateuhului, în cadrul Vechiului Testament și a Bibliei însăși¹⁴. Cartea Facerii este o bijuterie literară și religioasă pe care tradiția lui Israel a adus-o umanității. Ea oferă o mărturie fidelă, profundă și riguroasă asupra faptelor pe care Dumnezeu le-a revelat omului într-o formă prietenească, într-un dialog cordial, și care transmite iubirea din spatele planurilor mântuitoare ale lui Dumnezeu.

F. Varo pleacă de la premisa ca totul în cazul lui Avraam este incert, această incertitudine învăluindu-l pe patriarh

¹⁴ Varo, *Genesis*.

de-a lungul întregii sale vieți. Acesta pune accent pe transmiterea orală a relatărilor din Facere, transmitere care a avut loc cu mult timp înaintea așezării lor în manuscrise. Alegerea gratuită de către Dumnezeu a poporului Israel este un aspect pe care autorul îl tratează amănunțit. Prin mijlocirea unei promisiuni are loc facerea sau făurirea poporului lui Dumnezeu. Felul în care El lucrează este unul deosebit. Alege pe cine vrea pentru a-i face depozitari ai promisiunilor și instrumente ale lucrării Sale mântuitoare în favoarea poporului. Ceea ce Dumnezeu cere în schimb este o încredere deplină în acțiunile Sale. Toate privesc spre Noul Testament în perspectiva teologului sus menționat și își găsesc plenitudinea în Iisus Hristos, Cuvântul Întrepat.

Elorza Jose Luis este alt teolog de renume, datorită concluziei sale că relatările sunt redată în cel mai pur stil omenească. În acest sens, el afirmă ca „pentateuhul este profetic în sensul ca Dumnezeu ne vorbește în cel mai uman stil”¹⁵. El susține înainte de toate o lectură existențială a Vechiului Testament, invocând două rațiuni în acest sens: ceea ce se relatează reprezintă elemente existențiale ale oamenilor și în al doilea rând au fost scrise din perspectiva existenței umane a omului credincios. Toate acestea arată valoarea testimonială, existențială, și interogativă a Vechiului Testament. Tratatul său vrea să arate ca istoria umană este o dramă și nu o

¹⁵ Elorza, *Drama y Esperanza*.

tragedie care oferă o viziune sintetică asupra Vechiului Testament în cheia unei lecturi existențiale.

În concluzie observăm că alături de marii teologi ai Pentateuhului (Gerhard von Rad, M. Noth, J. L. Ska, Westermann, Bloom, Joel Baden, etc), cercetătorii spanioli au adus o contribuție însemnată la ceea ce putem numi o capodoperă religioasă, literară, prin care Dumnezeu se revelează omului în cel mai simplu mod, un mod omenesc de care omul, dacă se lasă învăluit, primește daruri alese și este îmbrăcat cu putere de sus, fiind capabil să devină fiu al lui Dumnezeu, după har.

Recunoștința mea se îndreaptă spre părintele profesor coordonator, Ioan Chirilă, cel care m-a îndrumat în tot acest timp și mi-a dat toate indicațiile și motivările experienței sale pentru a aprofunda acest subiect, de altfel, insondabil, deoarece vorbește de Dumnezeu.

1. Preliminarii

Conceptul de legământ este unul dintre elemente fundamentale ale teologiei biblice¹⁶. Acesta descrie legătura dintre Dumnezeu și oameni, de la origini și până în veșnicie¹⁷. Făgăduințele dumnezeiești au la bază legământul, care se realizează în istorie progresiv, conform planului lui Dumnezeu stabilit din eternitate cu Universul întreg¹⁸. De cele mai multe ori, la patriarhii Vechiului Testament, termenul de făgăduință este întărit de cel de jurământ, care este o pecete concretă, vizibilă, a legământului stabilit.

Putem distinge trei tipuri de făgăduințe care se diferențiază unele de altele: *făgăduința pământului* care începe să se realizeze de la început prin Adam, apoi prin Noe și în cele din urmă prin Avraam, cel care cumpără o parcelă de pământ canaanean ca să servească drept loc de veci pentru el și urmașii

¹⁶ Alviero Niccacci, *Divine promise to the fathers in the three monotheistic religions* (Ierusalim: Franciscan Printing Press, 1995), 61-7.

¹⁷ Conceptul în sine este datorat întregului curs de dezvoltare al temporalității în creație: „În sacramele, Dumnezeu nu a adus pe pământ doar fragmente din existența divină – nu le-a acordat credincioșilor o intuiție, mai bine zis: un simț al realității pentru existența unei lumi divine –, ci i-a ridicat, prin sacramele, de-a dreptul în veșnicie.” Adrienne Von Speyr, *Dumnezeul Nemărginit* (Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2016), 29.

¹⁸ Niccacci, *Divine promise*, 62.

lui¹⁹. Această promisiune implică și viziunea cosmică a teologiei midrașice. Pământul este dăruit lui Israel, iar acest dar nu are legătură cu alte daruri primite de Israel. Promisiunea pământului a fost făcută ca parte a unui moment istoric. Istoria este locul unde promisiunea se întrupează și se transformă în: *făgăduința urmașilor* și a puterii generative pe care Dumnezeu o dă patriarhilor și urmașilor acestora cu scopul de a se înmulți²⁰, și *făgăduința care stabilește tipul de legătură* existent între cel care dăruiește promisiunea și care stă la baza originii legământului (Dumnezeu) și cel care primește promisiunea și este subiectul pasiv al legământului (omul).

Făgăduința se transformă în mesaj de mântuire universală pentru toți oamenii până la sfârșitul veacurilor (Fac 12,3b). Această binecuvântare se concretizează în modul de manifestare al patriarhilor în ceea ce privește: respectul față de străinii care erau amenințați cu exterminarea (Fac 18,17 și urm.); disponibilitatea de a se înțelege cu principalii dușmani (Fac 26,28 și urm.); ajutorul material și ajutorul spiritual date celor din nevoi (Fac 39,5; 41,49-57).

¹⁹ Jacques Vermeylen, *El Dios de la Promesa y el Dios de la alianza* (Santander: Sal Terae, 2013), 33.

²⁰ În esență, promisiunea aceasta reprezintă un dar al mântuirii dinainte de nașterea lui Hristos. Propovăduirea antitetica: „creșteți, înmulțiți, umpleți și stăpâniți”, în raport cu „mergeți, învățați, botezând” cu extensia de „faceți ucenici”; aceasta reprezintă firescul cunoașterii lui Dumnezeu. Or, văzând lucrurile sub pronia creatoare, vedem cum Dumnezeu se implică și se identifică cu toate aceste episoade cu caracter statutar.

Ca atare, putem reitera faptul că legătura făgăduință-legământ și împlinirea ei fac parte din „structura centrală”²¹ a Vechiului Legământ, alături de alte teme centrale cum ar fi: dreptatea²², familia²³, regalitatea²⁴, fraternitatea²⁵ și că au ca obiectiv principal punerea în lumină a legământului dintre Dumnezeu și poporul Său.

²¹ Bernard L. Renaud, *Alliance, un mystere de misericorde* (Paris: Cerf, 1998), 5-15.

²² Specifică tuturor pilonilor referențiali din Vechiul Testament (nu mai puțin de 1400 de mențiuni ale ideii de dreptate în paginile Vechiului Legământ).

²³ Nu doar în paginile Vechii Legi, ci în întreaga Biblie găsim ideea de genealogie, de concret al existenței simultane într-un singur corpus referențial. În dialogul valoric, familia se regăsește ca fiind linia unificatoare a mărgelilor. Însuși ideea de arbore genealogic, dincolo de știință, o găsim identificată în Vechiul Testament și sintetizată în debutul Evangheliei descoperirilor neamurilor pentru venirea lui Hristos.

²⁴ Dacă despre dreptate menționam multitudinea de versete, în ceea ce privește regalitatea, ungerea de către Dumnezeu spre stăpânire mundană, este menționată ca notă distinctivă a unor personaje vechi-testamentare, nu mai puțin de 2300 de ori. Acest lucru denotă un singur fapt: că Dumnezeu a socotit oamenii ca fiind vrednici de a valorifica apogeul poruncii Lui (stăpâniți).

²⁵ Capitolul 4 al cărții Facerii este cel mai emblematic în acest sens. După interesul pe care Dumnezeu la afirmat pentru Abel (*Unde este Abel, fratele tău?*” – Fac 4,9), întreg Vechiul Testament a înțeles necesarul trăirii într-un minim al dualității, iar acest fapt determină viziunea psalmică: *fiii tăi ca niște vlăstare tinere de măslin, împrejurul mesei tale* (Ps 127,3).

1.1. Făgăduință și legământ – perspective terminologice și semantice

În cele ce urmează vom vorbi despre evoluția și receptarea ideii de *făgăduință*, atât din punct de vedere gramatical, prin definirea termenilor de: promisiune/ făgăduință, alianță, legământ; cât și conceptual. Astfel, în limba ebraică pentru cuvântul legământ întâlnim termenul echivalent *berit*²⁶; în limba greacă termenul *diatheke*²⁷; iar în limba latină pe cel de *testamentum*²⁸. Ca idee de ansamblu, trebuie să menționăm faptul că termenul la care facem referire, *făgăduință*, este

²⁶ Terminologic vorbind, problematic transpunerii gramaticale apare în situația în care vorbim de imaginea reprezentativă acțiunilor. *Legământul* aparținător vocabularului românesc descrie o acțiune fără vreun reper, pe când, *berit* deține un reprezentativ. Joseph Gutmann, *The Jewish Life Cycle* (Groningen: Institute of religious iconography, 1987), 3. Aceasta este descrierea dicționarelor ebraice și de aici putem deduce faptul că „berit” deprinde particularitate actului. Acest lucru nu este inoportun descrierilor teologice, însă conceptul, poate reprezenta un impas în analogia *legământului* ca acțiune, cu *berit* tot ca acțiune.

²⁷ În ceea ce îi privește pe greci, ideea de legământ cuprinde și ideea de convenție și de testament. În raport aplicat, Noe este sursa biblică care oferă reperul pentru ideea de legământ. Terminologic, asemeni notei anterioare, *legământul* este descris la greci ca fiind o pură acțiune ce nu are nepărat un definitiv, ori o acțiune istorică. David T. Lusk, *God of the Covenant* (Bloomington: Booktango, 2013), 154. Acest fapt ne face să înțelegem despre legământ că are o plurivalență și că este impregnat de stilul cultural pe care îl reprezintă.

²⁸ Mult mai apropiat înțelesurilor noastre, corespondentul latin, ne face să observăm aria de răspândire a ideii de *legământ*. Iar în acest context nu ne referim la culturi, ori descrieri geografice, ci la atemporalitatea ideii de legământ. *Berit* descrie legământul de început al vieții, *diatheke* descrie o acțiune reprezentativă oricărui moment al vieții, oricărui fel de vrere, iar *testamentum* descrie definitivatul vieții.

folosit de 285 de ori în Biblia ebraică (pentru prima dată în Fac 6,18) și de 33 de ori în Noul Testament. Termenul *legământ* provine de la cuvântul ebraic *berit* și de la grecescul *diatheke*. Cu acest termen grecesc este tradus prima dată în Septuaginta. În tradiția creștină este introdus legământul vechi și nou ca o delimitare între cele două alianțe. În ceea ce privește sensul actual al cuvântului *legământ*, vedem că el este descris astfel: „Legământ – 1. Promisiune solemnă, prin care cineva se obligă să realizeze ceva; 2. Situație dintre persoane sau dintre comunități care ajung să se înțeleagă asupra unui lucru; înțelegere; învoială.”²⁹

În Vechiul Testament, sensul cuvântului *berit* continuă să fie discutat până astăzi³⁰. La început, acest cuvânt desemna o *obligatie* între cineva superior și altcineva inferior. De altfel, putea desemna și un act juridic sau un contract, dar și compromisul și obligațiile care aveau să decurgă din acel contract. În ceea ce privește relațiile strict umane, *berit* desemna fidelitate și pace, stări experimentate ca legături părintești. Cu acea persoană cu care se stabilea alianța se ve-

²⁹ Interesant de remarcat este faptul că, în afara spațiului teologic, „legământul” este receptat ca având proveniență eminamente latină, fiind varianta proprie poporului român a latinescului „ligamentum” – „testamentum”. *Noul dicționar explicativ al limbii române* (București: Litera Internațional, 2002).

³⁰ În scrierile ebraice, ori mai corect afirmat, în Scripturile Ebraice, Tanah, termenul „berit” este folosit de 135 de ori și acest fapt descrie cel mai bine plurivalența expresiei. Se știe despre vocabularul ebraic că este mai redus din punctul de vedere al cuvintelor, însă, acest fapt denotă plurivalența fiecărei expresii. Astfel, înțelegem de ce „berit” este înțeles ca fiind tipic legăturii de tip avraamic, dar are și alte valențe.

dea necesară o vorbire în termeni familiari: *frate, părinte, fiu*; și i se datora fidelitate și iubire. Din acest motiv uniunea matrimonială se poate considera ca fiind un *berit*.

Făgăduințele care stau la baza legămintelor au un rezultat pozitiv asupra celor ce le respectă și, adeseori, aduc pedepse asupra celor care nu le respectă. Ele au nevoie să fie ratificate, iar Sfânta Scriptură, adesea, arată că sângele animalelor³¹ era semnul ratificării unui legământ. Legământul, adeseori, era parafat cu un jurământ pe care Dumnezeu îl făcea în mod solemn așa cum reiese din Fac 15. Nu este de mirare de ce, în termeni biblici, la baza legămintelor stau o serie de termeni de întărire, de fortificare, termeni pe care îi descrie în cele ce urmează. În deosebi acești termeni sunt reprezentați de construcții active de verbe, care pun persoanele în cauză în ipostaza unei implicări echivoce și susținute într-o manieră sacramentală. În acest sens, verbul fundamental este *a jura*³² (cu rădăcina *sbe*) care exprimă o obligație cu sine însuși, în legătură cu viitorul lui Israel. Este vorba de un discurs solemn, cu aspect de jurământ, în virtutea căruia Domnul Dumnezeu este clar și solemn cu Israel, ac-

³¹ Cele mai reprezentative momente și primele cu caracter absolut de legământ sunt în capitolul 12 și în 24, în cartea Facerii. Utilitatea sângelui este marcată de caracterul său de jertfă, în paginile Vechiului Testament, însă atenția este atrasă asupra provenienței sângelui; *De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa, căci Dumnezeu a făcut omul după chipul Său* (Fac 9,6).

³² עֲבַד – *nishba*, termenul reprezentativ ebraic, pentru „a jura”. Acest cuvânt ebraic, contrar celor descrise anterior, descrie exact ideea de jurământ sau promisiune.

ceptând angajamentul de viitor. Verbele care derivă din jurământ sunt: *a da* (*ntn*) și *a binecuvânta* (*brk*). Domnul promite că va oferi colaborare în mod gratuit și garantat. Israel este destinatarul unui dar pe care-l primește de la Dumnezeu. Jurământul acesta s-a perpetuat în timp prin tradiția regelui, care se considera unsul lui Dumnezeu, de a oferi o parcelă de pământ cui voia el. Al doilea verb fundamental este *bendecir*³³. Aici este vorba de conștiința unei forțe vitale, relaționate cu fecunditatea, cu nașterea și perpetuarea speciei umane. Așa apare în Fac 22,17 unde actul de a da viață, care aparține Domnului Dumnezeu, este generos transmis lui Avraam și descendenților lui³⁴. Un alt termen folosit este *pact* (*berit*), termen care înseamnă un contract sau un acord între două sau mai multe părți egale sau inegale³⁵. Acest termen are ca sinonim cuvântul *alianță* (*berit*), pe care Sfânta Scriptură îl folosește încă de la începutul cărții Facerii. Sensul original este cel de obligație sau de compromis (*mutuu*³⁶). Putem să găsim trei situații diferite în care termenul poate fi aplicat: compromis sau încredere pe care cineva o are față de altă persoană; încrederea pe care o persoană o impune altei persoane (obligație); încredere mutuală în-

³³ Acest cuvânt mai este păstrat în continuare sub o formă similară în limba spaniolă. Cuvântul descrie ideea de binecuvântare, acel „blessing” al limbii engleze.

³⁴ Walter Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento* (Salamanca, Sigueme, 2007), 185-20.

³⁵ William J. Dumbrell, *Covenant and Creation: A Theology of Old Testament Covenants* (New York: Thomas Nelson, 1984), 35.

³⁶ Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 10-30.

tre două părți. Doar în acest sens strict putem să traducem termenul cu ebraicul *berit*³⁷.

Pe de altă parte, există o interdependență între conceptualizarea termenilor și particularitățile de fond istoric ale acțiunilor definite de acești termeni. În cele ce urmează vom încerca să definim, într-un plan de inițializare a făgăduinței, a legământului ulterior, părtașii acestei activități definite, în termeni vetero-testamentari, ca fiind sacră, cât și profană deopotrivă prin implicațiile ei. Știm despre *obiectele* legământului că puteau fi părți egale sau inegale, individuale sau familiare, state, împărății sau Însuși Dumnezeu care face obiectul unei părți contractuale a legământului. Cu toate că aceste lucruri par simple la o primă descriere, observăm la o analiză terminologică mai aprofundată că termenul *berit* presupune, în primul rând, înțelegerea din punct de vedere juridic a unei relații de durată între două persoane care reprezintă două instituții ori alte organe publice de referință; acest fapt denotă că, spre atingerea unui echilibru este nevoie de o clasificare temporală a raportului dintre cele două părți implicate. În acest sens, exemplificarea cea mai concretă o oferă, repetitiv, Vechiul Testament, arătând că: încrederea pe care o primește Ionatan cu respect de la David în 3Rg 23,18 pecetluiește prietenia deja existentă între cei doi (3Rg 18,1-4). În acest caz este absolut necesar să traducem acest cuvânt cu cel de *alianță*, mai ales în spectrul său

³⁷ Bernard Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora* (Navarra: Verbo Divino, 2009), 4.

religios³⁸. În momentul în care încrederea capătă aspectul de obligație, atunci termenul poate fi tradus sau echivalează cu cel de *Lege* (Ieș 19,5)³⁹.

Legătura lui Dumnezeu cu poporul Său este descrisă peste tot în Sfânta Scriptură, în termenii unui legământ. Cuvântul legământ apare pentru prima dată în Fac 6,18, atunci când Dumnezeu îi răspunde lui Noe că va statornici un legământ cu el. Numele special pe care Dumnezeu îl dă legământului și-L ia este cel de YHWH, care tradus înseamnă Domn (Fac 2,4). Inerentă, în acest nume legat de legământ, sunt: bunătatea iubitoare a lui Dumnezeu, grija Lui mântuitoare pentru neamul omenesc, prezența Sa loială, plină de credincioșie, alături de poporul Său și dorința Sa de a fi în părtășie cu ei și de a fi Domnul lor. Pactul sau legământul dintre Dumnezeu și om este modalitatea prin care El a ales să comunice cu lumea locuită, *mundanul* termenilor filosofici. Sfânta Scriptură este documentul pactului. Vechiul și Noul legământ sunt, de fapt, două alianțe, dacă luăm în considerare că la baza cuvântului *testament* stă un pact, cuvânt care provine din latină. Există un model cu privire la pactul conținut în Sfânta Scriptură. La bază, acel model este

³⁸ Dumbrell, *Covenant and Creation*, 39.

³⁹ Însă în dicționarele ebraice găsim „legea” ca fiind identificată cu „torah”, dar acest fapt este lesne de înțeles din moment ce fiecare act ori acțiune este descris/ă printr-o loialitate, un reper pe care teologia iudaică îl are. „Interpretând cuvântul ebraic ca și lege este asemenea interpretării cuvântului tată ca disciplinar. În timp ce tatăl este disciplinar el este mai mult decât atât, iar în același sens Torah este mult mai mult decât lege.” Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 5.

partea care are inițiativa, apoi există o listă a obligațiilor minime, a diferitelor părți care intervin în pact.

În continuare avem de-a face cu recompensa și pedeapsa care se relaționează cu împlinirea sau neîmplinirea pactului. Ideea de pact este exprimată în linii mari în conținutul Vechiului Testament, astfel: Dacă mă iubești, zice Domnul, Eu voi fi Dumnezeuul tău și tu vei fi poporul Meu sfințit și proprietatea Mea; toate binecuvântările vor fi asupra ta. Însă, dacă mă abandonezi, vei avea de experimentat ce dur este să Îl părăsești pe Dumnezeu. Cuvântul *berit* poate însemna și un autocompromis⁴⁰, o promisiune sau chiar o obligație pe care Dumnezeu o impune oamenilor, însă niciodată nu înseamnă un compromis reciproc⁴¹.

De asemenea, spre a nu se crea confuzii terminologice, este bine să vedem care este referința terminologică și istorică a termenului de *promisiune*, un termen pe care teologia l-a asimilat cu cel de *făgăduință*, oferindu-i o valoare mai personală decât juridică. Pentru cuvântul *promisiune*, limba greacă utilizează verbul *epaggello* și substantivul *epagellia*, însă în limba ebraică lipsește acest cuvânt sau este înlocuit cu altele. Termenul acesta (*epaggellomai*) are sensul strict de „a promite” doar în Mac 2,18, în rest are doar sensul pro-

⁴⁰ Independent de orice direcție echivocă, auto-compromisul este mai mult decât un legământ, el este conștientizare a sinelui ce generează un legământ, iar acest fapt denotă importanța vetero-testamentară a conștientizării lucrurilor spre a putea intra în „grațiile” lui Dumnezeu.

⁴¹ Arana Andres Ibanez, *La alianza de Yahweh con Israel: un tema maltratado, en Servidores del Evangelio* (Vitoria: Eset, 1993), 109-24.

fan⁴². Așadar, multe promisiuni se formează cu verbul *davar* (a zice) sau cu *shava* (a jura). La fel, când Dumnezeu conchide o alianță (*Karet*), avem de-a face tot cu o promisiune. Nici textul masoretic, nici Septuaginta nu au dezvoltat un termen specific pentru promisiune. La popoarele antice (sumerieni, babilonieni și asirieni) divinitatea promite regilor prin intermediul viselor sau al ghicitului o împărăție fericită, prosperitate și continuitate. Doar faraonii au acest privilegiu de a împărăți etern; când urcau la tron, primeau promisiunea de a împărăți milioane de ani. În scrierile rabinilor, pentru a diferenția promisiunile divine de cele umane, se întrebuintează cuvântul *b`tahab* (*a te încrede*), punându-se în relief faptul că promisiunile mântuitoare sunt demne de toată încrederea. Dumnezeu face din om asociatul său⁴³. Experiența arată că slăbiciunea umană este foarte reală, însă Dumnezeu, chiar și așa, îl consideră pe om capabil de a-I fi partener.

Ideea de alianță este exprimată în Sfânta Scriptură ca ceva intim; este, de fapt, însăși alegerea lui Israel. Între Israel și Domnul Dumnezeu există o legătură personală. Dumnezeu a ales acest popor pentru a-I aparține Sieși și a fi mărturisitor în lumea păgână de care este înconjurat. Pe această formulă de posesie a lui Dumnezeu o repetă mereu Ieremia (Ier 7,23) și Iezechiel (Iez 11,20). Întâlnirea cu Dum-

⁴² Heinrich Fries, *Concepto de promesa, conceptos fundamentales de la Torah* (Madrid: Cristiandad, 1967), 545-50.

⁴³ Aceasta nu înseamnă că ființa umană devine egală cu Dumnezeu, ci alianța îl unește pe Cel puternic cu cel slab, Protectorul cu cel protejat.

nezeu nu rămâne doar la nivelul de cunoaștere, ci urcă la cel de dialog. Toată morala lui Israel este o morală a alianței manifestată prin următoarele acțiuni: *să răspunzi exigențelor conștiinței, să fii atent la ceilalți, să te supui legii, etc*; toate acestea având un rost pentru acest popor al alianței, fiind rod al unei alegeri divine⁴⁴. Ieremia creează *conceptul noii alianțe* (Ier 31,31-34), concept care continuă vechile alianțe: cea a lui Dumnezeu cu un neam (Avraam), alianța de tip familial; a lui Dumnezeu cu Moise, de tip național; cea dinastică, adică a lui Dumnezeu cu regii; cea profetică, a lui Dumnezeu cu *restul* sau cu *rămășița* care rămâne fidelă; pentru ca în cele din urmă să ajungem la alianța supremă prin care pântecul Fecioarei Maria este pregătit să primească în potirul ființei Sale pe Domnul Iisus Hristos⁴⁵. În Iisus Hristos alianța atinge universalitatea absolută care transcende istoria, timpul și limitele⁴⁶. Pactul sau alianța a fost făcut între Dumnezeu și Israel. Apostolul Pavel spune clar în Rom 9,4 și în Ef 2,11-13 că Dumnezeu a făcut un pact special cu Israel, pact de care nu se bucură popoarele păgâne. Pactul lui Dumnezeu cu poporul sfânt este de două feluri: condiționat și necondiționat. Condiționat în cazul în care omul nu respectă cuvântul lui Dumnezeu și necondiționat, adică strict dependent de Dumnezeu.

⁴⁴ Paul Poupard, *Diccionario de las religiones* (Barcelona: Herder, 1987), 40-50.

⁴⁵ Ioan Chirilă et al., *Introducere în Vechiul Testament* (București: Basilica, 2018).

⁴⁶ Xabier Pikaza, *El Evangelio de Marcos* (Clien: Verbo Divino, 2012), 27-167.

În continuare vom sublinia succint câteva din alianțele făcute de Dumnezeu cu oamenii, urmând ca pe parcursul lucrării noastre să ne ocupăm amănunțit de fiecare alianță în parte. *Pactul adamic* (Fac 3) a fost condiționat și dependent de fidelitatea lui Adam. Acest pact este marcat de o restricție simplă, marcată de restricția unei acțiuni ipotetice a protopărinților, aceea de a nu mânca din rodul pomului cunoștinței binelui și răului. În urma nerespectării lui, moartea⁴⁷ s-a impus ca urmare a neascultării; în acest caz surprinzându-se tiparele clasice ale unui legământ: părți implicate (Dumnezeu, Adam și Eva), act constitutiv (marcat de către porunca lui Dumnezeu), condiție și pedeapsă. Cu toate acestea, pactul adamic este experiat datorită morții spirituale și mai târziu fizice a cuplului adamic. Doar că pedeapsa, în cazul oricărei făgăduințe făcute lui Dumnezeu și nerespectate, are un caracter expansionist și merge, în termeni biblici, *din neam în neam*. Astfel, păcatul a adâncit întreaga ființă umană într-o stare de desconsiderare proprie și moartea a venit ca răspuns al acestei adânciri. Drept consecință a neascultării,

⁴⁷ Știm că *plata păcatului este moartea* (Rom 6,23). Întreaga creație a avut ca scop asemănarea omului cu Dumnezeu, însă, spre a putea fi realizat acest aspect, deși nedorit, omul a fost pus în situația de a fi răscumpărat prin soluționarea problemei morții. Părintele Stăniloae surprinde evoluția morții în spațiul eshatologic analizând scrierile lui Karl Barth și specifică că moartea și-a pierdut statutul odată cu venirea lui Hristos în lume. Se pare că această idee de substituție este foarte des întâlnită în teologia răsăritului și foarte bine temporalizată în cea a apusului, moartea fiind doar o „trecere” ce nu mai deține valori perene din momentul în care Hristos s-a făcut părtaș acestei lumi. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2 (București: EIBMBOR, 2003), 76.

Dumnezeu a făcut un pact prin care șarpele este blestemat, iar acest fapt denotă promisiunea Mântuitorului, promisiune împlinită în Hristos (Fac 3,15). În acest pact adamic, cuvântul *legământ* nu este folosit, însă câteva promisiuni divine sunt făcute: viața terestră a oamenilor⁴⁸ (Fac 1,28); aliteritatea sexuală: bărbat și femeie; ca familie naturală lăsată de Dumnezeu (Fac 2,18); dieta vegetariană⁴⁹ (Fac 1,29); neascultare și moarte (Fac 2,17).

⁴⁸ Analizând puțin versetul 28 al primei cărți a Faceri, vom tinde să credem că lucrurile nu sunt diferit aplicate omului față de episodul din Facere 1,22 când Dumnezeu le poruncește animalelor: *Prăsiți-vă și vă înmulțiți și umpleți apele mărilor și păsările să se înmulțească pe pământ!*; însă acest tip de poruncă specifică versetului 22 este semnificativ diferită față de cea adresată omului. Aspectul diferit constă în faptul că omului îi este adresată o binecuvântare ce depinde într-un mod strict de el. Teologia protestantă afirmă că: „Binecuvântarea pentru animale a fost rostită cu privire la ele: *Dumnezeu le-a binecuvântat și a zis*, în timp ce binecuvântarea pentru neamul omenesc a fost exprimată *către ei, le-a zis*.” în Roland J. Faley, *Bonding with God: A Reflective Study of Biblical Covenant* (New York: Paulist, 1997), 44. Acest fapt denotă existența primei și a celei mai marcante diferențe dintre animal și om, și anume, conștiința și capacitatea de discernere. Acesta este motivul pentru care, oricum am alege să vorbim despre binecuvântările/ promisiunile lui Dumnezeu din finalul capitoului 1, suntem nevoiți să înțelegem că toate acestea nu au valoare de *legământ* din pricina libertății și a conștiinței omului de a face unele ca acestea. Ori *legământul* este, și cu concretețe surprindem acest lucru în paginile Vechiului Testament, ceva mai presus de fire, mai presus de considerente pur umane.

⁴⁹ Se confirmă în acest verset, încă o dată, că moartea este în interdependență cu păcatul. Studiile teologice asupra acestui verset converg înspre ideea că, inițial, Dumnezeul creației este un Dumnezeu al inocenței și că El nu a lăsat omului înțelegerea faptului că el, omul, în raport cu animalele ori animalele între ele ar trebui să practice uciderea, fie și doar pentru supraviețuire. Dieta vegetariană este un titlu eminamente bine fundamentalizat pe această gândire a viețuirii în pace, însă nu avem de unde să știm referirea pe care Dumnezeu o face, în mod

Mai târziu, Dumnezeu statornicește o *nouă alianță cu Noe* (Fac 6-9,12-16) pentru a se naște o omenire mai aproape de telosul ei inițial⁵⁰. Odată cu proclamarea făgăduinței pentru Noe și pentru urmașii lui, Dumnezeu a pus un semn (curcubeul) prin care omul să-și aducă aminte de aceste promisiuni. Pericopa abundă într-o legătură de dependență pe care Dumnezeu o stabilește între promisiunea alianței (v. 9) și semnul alianței (v. 12 și 17). Când Dumnezeu va vedea curcubeul își va aduce aminte de alianță⁵¹. *Legământul noahitic* introduce, de asemenea, legea conștiinței și auto-governării omului. Acest pact care se conturează în vremea lui Noe, fiind o consecință a lanțului de vicisitudini în care căzuse omul. Acest fapt îl face pe Dumnezeu să intervină în istoria generală a umanității și să o restaureze⁵². De data aceasta

exact, cu aceste cuvinte. Pentru că mintea noastră este *slabă*, așa cum ne spune Sfântul Ioan Gură de Aur într-una din Omiliile Facerii: «Când gândul ră-mâne neputincios și mintea nu mai poate cuprinde, du-te cu mintea la măreția Stăpânului tău și tocmai de aici conchide că atât de mare e puterea Lui, că noi nu putem ști precis nici rațiunea celor făcute de El. Atunci ai o minte cu judecată sănătoasă și un suflet treaz. Elenii pentru asta au rătăcit, că au îngăduit totul minții lor și n-au voit să știe că mintea omenească e slabă; au gândit la lucruri mai presus de puterile lor, au depășit măsura propriilor lor hotare și au căzut din vrednicia cuvenită lor» Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile la Facere*, în *PSB* 21, trad. de Dumitru Fecioru (București: EIBMBOR, 1987), 195.

⁵⁰ Poupard, *Diccionario de las Religiones*, 40-50.

⁵¹ Gerhard von Rad, *El Libro de Genesis* (Salamanca: Sigueme, 2008), 156.

⁵² În comentariul la cartea Facerii al Sfântului Ioan Gură de Aur se problematizează ideea premergătoare potopului, și anume, aceea a conștiinței omului. Dumnezeu le îngăduie oamenilor să mai aibă un timp de cugetare și de restaurare proprie, spunând: *Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, pentru că sunt numai trup. Deci zilele lor să mai fie o sută douăzeci de ani!* Fac

Noe este cel *care a aflat har înaintea lui Dumnezeu* și căruia Dumnezeu i se prezintă ca unui prieten, poruncindu-i să construiască o arcă în care să îi adune pe toți membrii familiei sale și câte o pereche din fiecare specie de animale și să se adăpostească deasupra apelor învolburate în timpul potopului.

Împreună cu promisiunile ce au fost reînnoite cu Noe, Dumnezeu instaurează un semn perceptibil (curcubeul) care să întărească această garanție. Concluzia unei alianțe trebuie să clarifice o situație juridică întunecată între două grupuri sau doi indivizi, situație care trebuie să așeze legăturile lor pe o bază juridică. În niciun alt pasaj al Vechiului Testament nu se reamintește de alianța lui Dumnezeu cu Noe. Acest legământ se distinge de legământul avraamic, de legământul sinaitic sau de oricare alt legământ din următorul motiv: în celelalte legăminte, o persoană sau un popor era chemat la modul cel mai personal la o legătură de comuniune cu Dumnezeu, în timp ce alianța noahitică se ridică în-

6,3; Până în acest moment lucrurile par simple iar metodologia de calcul asemenea, însă Dumnezeu a zis acestea pe vremea când Noe avea 500 de ani: *Noe era de cinci sute de ani, când i s-au născut trei feciori: Sem, Ham și Iafet* Fac 5,32; iar potopul a început atunci când Noe avea 600 de ani: *Noe însă, când a venit asupra pământului potopul de apă, era de șase sute de ani* Fac 7,6. Unde sunt cei 20 de ani? Iar dacă s-au pierdut, care este motivul pierderii lor? Sfântul Ioan Gură de Aur aduce înainte problema neîndreptării omului și, totodată, pe ce a conștiinței lui Dumnezeu. Dumnezeu cunoștea faptul că omul nu o să îndrepte nici în cei 20 de ani rămași, iar posibilitatea salvării prin Noe era probabilă, nu certă, iar acest fapt denotă ideea unicității conștiinței. Odată ce se intră în „grațiile” lui Dumnezeu, prin lucruri vânată în Legea Veche (dreptate și ascultare), se poate debuta procesul de restaurare al omului. Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, 598.

tre cer și pământ în virtutea iertării acordate, fără a implica vreo azeziune sau vreo recunoaștere din partea părții umane⁵³. Capitolul potopului (Fac 9,9: *Voi stabili legământul meu*) culminează cu stabilirea unei noi alianțe universale și gratuite, al cărei semn este curcubeul. Relatarea potopului revelează chipul unui Dumnezeu aproape de suferința umană și expune ideea salvării umanității de la exterminare.

Sfânta Scriptură îl prezintă pe Dumnezeu deziluzionat de deformarea lucrării Sale de către om. Ființa umană este plecată spre rele de când începe să gândească și acest lucru îl demonstrează istoria în al cărei context se integrează acest episod: neascultarea (Fac 2-3), fratricidul (Fac 4), evoluția fără Dumnezeu (Fac 11). De aceea, pentru autorul sfânt, potopul este o nouă creație necesară din prisma pervertirii primei creații, fiind totodată o prefigurare a noii creații aduse de Mesia prin Botez⁵⁴, prefigurare pe care o subliniază Sfân-

⁵³ von Rad, *El libro de Genesis*, 157. Deși Von Rad afirmă acest lucru, nu considerăm că umanitatea nu are aportul recunoașterii. Însuși faptul supunerii lui Noe de a construi corabia este un semn al recunoașterii.

⁵⁴ Acest lucru este recunoscut în întregime în teologie. Potopul este cea dintâi prefigurare a Botezului, însă cu un caracter purificator centrat pe renaștere prin folosirea apei. O exemplificare concretă, actuală, este cea a Pr. Prof. Simion Todoran, care afirmă: „Ptopul constituie o prefigurare a botezului creștin. Pe lângă principiul creației, apa este principiul distrugerii, instrumentul judecății, care nimicește lumea păcatului. Prin potopul din vremea lui Noe (Facere VII), a fost înecată lumea păcatelor. Faptul că este o prefigurare a botezului, o mărturisește și Sfântul Apostol Petru: «Iar această mântuire prin apă (a lui Noe și familiei sale) închipuia botezul, care vă mântuiește astăzi și pe voi, nu ca ștergere a necurăției trupului, ci ca deschidere a cugetului bun către Dumnezeu prin învierea lui Iisus Hristos» (1Pt 3,21).” Simion Todoran, „Taina Sfântului Botez

tul Apostol Petru în epistola sa (1Ptr 3,20). Doctrina legământului se înscrie într-o direcție fundamentală – alegerea lui Israel – care permite ca între Dumnezeu și popor să existe o interdependență aspirațională personală; pe de-o parte, marcată de voia lui Dumnezeu de a-și concretiza planul de restaurare al omului prin poporul lui Israel, iar pe de altă parte, la fel de personală, prin nevoia omului de a fi restaurat, de a-și redobândi posibilitatea accederii în Ierusalimul cel Ceresc. Dumnezeu a ales acest popor pentru a-i aparține Lui și pentru ca acesta să fie moștenitor al făgăduințelor date. Această formă de a aparține lui Dumnezeu o repetă mereu Ieremia și Iezechiel (Ier 7,23 și Iez 11,20). A-L întâlni pe Dumnezeu nu constă doar în a-L recunoaște, ci mai ales în a-I răspunde. Toate aceste exigențe au un obiectiv subiectiv pentru poporul ales și anume, ca el să fie împlinitorul promisiunilor divine. Ulterior Ieremia creează conceptul de legământ nou și arată că Dumnezeu înscrie legea în inimile lor (Ier 34-31,31).

Legământul dintre două persoane însemna compromis mutual și era reprezentat de doi soți care se compromit unul cu altul spre un bun comun. Aici este vorba de două persoane egale în drepturi. În cazul alianței dintre Dumnezeu și Avraam,

după Noul Testament,” *Altarul Reînțregirii* 2 (2014): 58. Potopul are valențe multiple în acest sens, iar acest fapt ne face să observăm măreția evenimentului, dincolo de valoarea lui „catastrofală” pentru om. Purificator fiind, potopul este un act pe care Dumnezeu, prin legământ nu are să-L mai facă colectiv, ci individual prin Botez, iar astfel, Botezul reprezintă o concentrare a unui act important din istoria omului, dar act ce conține aceeași soluționare: restaurarea.

ea devenea inegală și necondiționată; chiar dacă ființa umană greșeste, Domnul îi oferă garanția că va respecta legământul stabilit, deoarece Dumnezeu este fidel promisiunilor Sale⁵⁵. Altfel spus, Dumnezeu este credincios promisiunilor Sale făcute lui Avraam, căci acesta nu a greșit; dar ulterior credincioșia sa trebuie văzută ca împlinire față de el, chiar dacă urmașii au greșit, și cel mai important față de Hristos.

Trebuie subliniat, de la început, faptul că pentru cele trei religii monoteiste (iudaism, creștinism și islamism), conceptul de monoteism avraamic se încadrează foarte bine în dezvoltarea teologiei fiecărei religii. Pentru evrei, Avraam și Sarra sunt părinții lor (Fac 51,2). Pentru creștini Avraam este eroul credinței, iar pentru musulmani Avraam este primul care a ascultat de Dumnezeu⁵⁶. Cu Avraam, Dumnezeu realizează, în Sfânta Scriptură, două mari legăminte: în capitolul 15 printr-un vis impresionant și în capitolul 17 printr-o circumcizie, chip al alianței eterne (Fac 17,13). În pactul avraamic au fost date profunde promisiuni dintre care amintim succint: descendența numeroasă (Fac 17,16); binecuvântări personale (Fac 13,14-15); că numele său va fi mare (Fac 12,2); că din el se va naște o mare națiune (Fac

⁵⁵ Textele din 1Cor 1,9 și 2Tim 2,12-13 sunt emblematice în acest sens pentru numirile pe care i le oferă lui Dumnezeu. Pe de-o parte, în 1Cor ni se spune despre Dumnezeu că El este *credincios*, iar cuvântul Lui, în 2Tim, ni se spune că este *vrednic de crezare*. Astfel, se pare că aceste aspecte privindu-L pe Dumnezeu, acest catafatism, nu face altceva decât să îl contureze pe Dumnezeu ca fiind Același, neschimbat și corect în ceea ce privește legămintele Sale.

⁵⁶ Poupard, *Diccionario de las Religiones*, 40-50.

12,2); prin intermediul lui Avraam se vor binecuvânta și celelalte popoare; rezultând și consecința normală, că va fi părintele celor trei religii monoteiste; semnul legământului este circumciderea pruncilor de parte bărbătească (Fac 17,9-14).

Legământul cu Avraam a fost ratificat de către Dumnezeu, ulterior făcându-i-se câteva făgăduințe în mod explicit și anume: că El va fi pentru Avraam scut și răsplată (Fac 15,1), acesta va avea mulți descendenți (Fac 15,5) și țara Canaanului va fi moștenirea lui (Fac 15,7). Tema făgăduinței este legată de diverse altare⁵⁷ pe care Avraam le zidește pentru a conserva religia monoteistă în fața pericolului politeist al popoarelor din jur⁵⁸. Prin Avraam vedem că Dumnezeu este un Părinte căruia I se cuvine slavă; că este un Dumnezeu personal, al dialogului, care deschide pânțele celor sterpe. Mai vedem că este un Dumnezeu al promisiunilor și al împlinirilor; cel ce iubește slugile sale.

⁵⁷ Pikaza, *El Evangelio de Marcos*, 51.

⁵⁸ Pe de altă parte, acest lucru este de înțeles. În istoria evreilor miturile erau puternic impregnate în conștiința poporului, astfel că Dumnezeu trebuia să se descopere ca fiind cel mai puternic. Nu departe de paginile Facerii, în Ieș 20 observăm cum Dumnezeu le atrage atenția într-un mod impozant evreilor, că El este singurul Dumnezeu. Monoteismul a fost instaurat într-o notă legislativă odată cu prima poruncă. Ceilalți dumnezei erau ipotetici și în cursul poruncilor observăm și modul lor de subzistență; ca reacții ale oamenilor. Astfel, întregul elogiu adus de Avraam lui Dumnezeu și întreaga impregnare în conștiința poporului cum că Dumnezeu este unic nu reprezenta un val pur de conservare, ci reprezenta o realitate ce trebuia instaurată, o necesitate de ordin legal, un ordin al conștiinței proprii, dar cu caracter universal.

În Vechiul Testament, cuvântul divin deschide istoria lui Israel, cu o dublă făgăduință făcută lui Avraam cu privire la patrie⁵⁹ și la urmași (Fac 12,1-3)⁶⁰. Conceptul din Vechiul Testament al unui jurământ al Domnului față de poporul ales se referă, în majoritatea cazurilor, la făgăduința pământului pentru evreii fideli. De asemenea, întâlnim expresia *Domnul a ridicat mâna* (Iez 20,5) care are sensul unei făgăduințe întărite cu jurământ. La fel, binecuvântarea (*Evloghin-evloghia*) face parte din noțiunea de promisiune, cel puțin când Însuși Dumnezeu promite binecuvântarea (Fac 12,2)⁶¹.

Dumnezeul evreilor continuă să fie un Dumnezeu al speranței pentru că vrea să ne arate noua noastră identitate, aceea de a ne realiza sau a ne împlini spiritual în El. Acest lucru înseamnă, în viziunea gânditorului evreu E. Bloch⁶² (1885-1977), că încă nu suntem umani în mod plener, ci

⁵⁹ Rememorarea evenimentului se face și ulterior în paginile Sfintei Scripturi. Este interesantă analogia pe care o fac, într-o formă explicativă, locurile paralele, pentru că, se pare că mesajul transmis către Avram: *Ieși din pământul tău, din neamul Tău și din casa tatălui tău și vino în pământul pe care ți-l voi arăta Eu* (Fac 12,3) este reamintit în FAp 7,3 într-un mod identic, pentru că mai de vreme sau mai târziu, această chemare se însușește ca un lait-motiv al întregii restaurări a omului la nivel de popor.

⁶⁰ Jean Yves Lacoste, *Diccionario Akal, Critico de Teologia* (Madrid: Akal, 2007), 981.

⁶¹ Fries, *Concepto de promesa*, 545-50.

⁶² Evreu la origine, Ernest Bloch a fost recunoscut ca un filosof german marxist care a predat la Univertatea din Liepzing devind ulterior membru al Academiei germane de știință de la Berlin. În spațiul teologic a rămas recunoscut prin influențele aduse mișcărilor de protest ale studenților din 1968 și, în ciuda ori-

că vom fi. Împreună cu principiul-speranță, iudaismul a dezvoltat principiul-făgăduință, care fundamentează și animă viața oamenilor. Astfel, se deschide un nou orizont pentru oameni: *Vedeți, voi crea un cer și un pământ nou...* (Is 65,17-25). În felul acesta, evreii definesc identitatea lui Dumnezeu, ca un Dumnezeu al promisiunilor și identitatea lui Israel, ca *popor al speranței*. Astfel, credința lor apare ca credința în Dumnezeul făgăduințelor. La început a fost Dumnezeu-promisiune; nu venim din nimic și nu ne îndreptăm spre niciunde, ci Dumnezeu ne cheamă. Această chemare a Lui suscită în noi mișcarea proprie în măsura în care putem să depășim obstacolele puse în drumul nostru. Așadar suntem peregrini, iar Dumnezeu își arată iubirea Lui în călătoria noastră, spre realizarea noastră ca ființe în mod continuu. Credința în crearea lumii de către Dumnezeu nu este nici originea, nici ținta finală, conform celor enunțate în Fac 1-2. În cadrul Pentateuhului se înclină mai mult spre tema credinței⁶³, în salvarea și alegerea poporului. Credința în Dumnezeu rămâne inseparabilă de credința în ceea ce El a promis, iar în acest fel se completează, într-o manieră perihoretică, promisiunea divină cu speranța umană. Dumnezeu oferă oamenilor ca dar ceea ce ei înșiși au creat, viitorul. În acest fel, făgăduințele transcend prezentul, efemerul, și

entărilor politice, influențelor aduse mișcărilor specifice teologiei eliberării (o simbioză între teologia creștină și socio-economia marxistă).

⁶³ „Această credință este întărită de faptul că Dumnezeu aliației cu Avraam și al alianței sinaitice este de asemenea Creatorul lumii”. von Rad, *El libro de Genesis*, 54.

tind spre o cetate eternă, cetatea lui Dumnezeu⁶⁴. Crezul creștin ne plasează între certitudine și speranță, între acum și ceea ce va să fie: „aștept învierea morților și viața veacului ce va să vie”.

Promisiunea fundamentală a legământului îi aparține Domnului: *Eu voi fi Dumnezeuul tău și Dumnezeuul seminției tale după tine...* (Fac 17,7). Pe această făgăduință se bazează toate celelalte promisiuni care reprezintă o parte a legământului. Aceasta înseamnă că Dumnezeu se leagă cu fermitate de poporul Său credincios, iar harul, ocrotirea și binecuvântarea sunt date ca dar din iubire. Totuși, există particularități ale făgăduințelor și implicit al legămintelor, după cum urmează:

- Legământul din vremea lui Moise între Dumnezeu și noul popor format după exod, Israel, are un caracter monoteist⁶⁵ (Deut 6,4; Ieș 20,1-3); legislativ, prin Torah⁶⁶ (Ieș 20,1-17); reciproc (Ieș 6,7); și vizibil, printr-un semn al legământului⁶⁷ (Ieș 24, 12).

⁶⁴ Xabier Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones* (Estella: Verbo Divino, 2009), 934-6.

⁶⁵ Tradiția substitutivă a dumnezeilor a determinat caracterul imperativ al acestei caracteristici. Unicitatea e un fundament al lumii, al creației și implicit al lui Dumnezeu, iar acest fapt trebuia implementat cu un caracter legislativ, caracter extins ca o a doua caracteristică.

⁶⁶ Întreaga națiune a lui Israel se sprijină pe aceste două concepte fundamentale: Unicul Yahwe și Torah.

⁶⁷ Aici, punctual, ne referim la tablele Legii, însă trecem în revistă faptul că toate legămintele dintre Dumnezeu și om au o dimensiune empirică. Fie că ne referim la Curcubeu, fie la nor, fie la Cruce, oricare ar fi uneltele prin care

- În epoca davidică, caracterul legământului se definește prin următoarele caracteristici:
- Dumnezeu stabilește pentru totdeauna o legătură cu casa lui David (2Rg 7,11-16); fiul lui David (Solomon) construiește casa lui Dumnezeu (primul templu al evreilor; 2Rg 7,4-13); semnul vizibil al legământului: urmașii lui David (3Rg 1-3) și templul însuși (3Rg 5-8).

Cu toate aceste particularități, scopul legămintelor a fost unic și centrat pe o singură direcție ce viza întregul neam omenesc. Acesta a fost aspectul principeps al legământului făcut de Dumnezeu cu omenirea: Dumnezeu aduce mântuirea nu doar unei singure națiuni (Israel), ci întregului neam omenesc. El îi făgăduise deja lui Avraam că în el toate familiile pământului vor fi binecuvântate (Fac 12,3; 18,18; 22,18 și 26,4). Dumnezeu a extins harul legământului Său la poporul lui Israel, ca ei să poată să devină lumină neamurilor (Is 49,6). Odată cu profeții mari (Isaia și îndeosebi Ieremia) legămintele vechi sunt reînnoite pe alte coordonate. Domnul va face un nou legământ cu casa lui Iuda și a lui Israel (Ier 31,31) și va scrie legământul pe inimile lor (Ier 31,34 cu paralela în Evr 8,8-12). În vremea Mântuitorului Iisus Hristos, tema legământului este orientată spre *paharul legământului celui nou* (Lc 22,20c și 1Cor 11,25), care este jertfa Sa mântuitoare. Iisus Hristos este Mijlocitorul noului legământ (Evr 9,15; 12,24). În acest sens, Sfântul Apostol Pavel

Dumnezeu s-a făcut văzut, ele sunt elemente ce transcend, ce unifică în sens eminescian profanul cu sacralul și vice-versa.

vorbește de noii creștini ca de exponenții noului legământ (2Cor 3,6).

Făgăduința vine întotdeauna din partea lui Dumnezeu, pe când alianța este un compromis mutual⁶⁸. În Israel, atât în timpuri prospere, cât și în timpuri grele, se accentua mereu amintirea făgăduințelor vechi, cele care aveau rolul de a-i transpune pe evrei la originile cele mai vechi și mai fi-dele ale credinței. Aceasta se vede din faptul că este impor-tant ceea ce Dumnezeu îi propune omului, nu ceea ce omul realizează. Pe acest considerent Israel își bazează teza funda-mentală a existenței unui viitor pentru el. Este important de notat faptul că Domnul Se apropie întotdeauna de om. Cel din urmă are doar obligația de a împlini legea pe care Dumnezeu a dat-o. Făgăduința poate să devină: jurământ, pact sau milostenie. Promisiunile fundamentale ale Dom-nului Dumnezeu adresate poporului sunt strict relaționate cu conceptul de alianță. Făgăduința și amenințarea sunt ele-mentele constitutive esențiale ale protocolului alianței. Făgăduința se sprijină pe o decizie gratuită a lui Dumnezeu; El rămâne mereu fidel făgăduințelor Sale, chiar și atunci când poporul Îl părăsește (Lev 26,41). Domnul nu revocă niciodată făgăduințele, însă poate să le reducă la un grup li-mitat de persoane care să fie moștenitorii acestor făgăduințe⁶⁹.

Vechiul Testament ne face să înțelegem că făgăduințele făcute lui Avraam stabilesc o nouă relație între om și Dum-

⁶⁸ Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones*, 52.

⁶⁹ Fries, *Concepto de promesa*, 550.

nezeu. Făgăduința se adresează lui Avraam, însă descendenții săi, urmașii naturali, trebuie să o moștenească⁷⁰ (Fac 12,2-7). Cel care îl binecuvântează pe patriarh și pe urmașii săi, va fi binecuvântat de Dumnezeu. În această perspectivă, toate popoarele sunt considerate ca fiind moștenitoare. Împlinirea făgăduințelor patriarhilor face ca Dumnezeu să reînnoiască făgăduințele lui Moise și poporului evreu în pustie (Ieș 19,3-8). Faptul că Dumnezeu împlinește făgăduințele în timpul existenței patriarhilor arată apropierea și compasiunea Sa față de condiția umană. Lui Dumnezeu îi pasă de omul rătăcit, aflat într-o continuă căutare și de aceea îl face să se bucure de împlinirea unor făgăduințe concrete în istoria sa, iar pentru celelalte făgăduințe îi pune în suflet nădejdea că se vor împlini atunci când le vine ceasul.

Făgăduințele și alianțele sunt rațiunea și scopul spre care se îndreaptă totul; în ele se culminează acțiunea divină. Făgăduința, care se mai numește jurământ sau alianță, stă la baza formării istoriei lui Israel. Pactul conservă vechiul sens de jurământ solemn pe care Dumnezeu îl face poporului Său; și anume acela de a-i dăruia o patrie. Mai târziu, în Deuteronom vedem că alianța capătă sensul bilateral al acceptării din partea omului și nu doar unilateral, cum observăm că se prezintă făgăduința în forma primară. Gerhard

⁷⁰ Caracterul repetitiv al moștenirii este notat și în umătoarele capitole ale Facerii (Fac 22,18; 26,4; 28,14). Pe fondul acestei repeții se centrează și plinătatea aspectelor unice pe care le vizează legământul făcut cu Avraam. Binecuvântările, prosperitatea, continuitatea și stăpânirea sunt lucrurile ereditare, dacă le putem numi așa, ale acestei promisiuni.

von Rad demonstrează⁷¹ cum Israel, de la Avraam la Ma-leahi, deși vorbește și acționează continuu cu puterea lui Dumnezeu, a fost atras într-o mișcare continuă, întâlnindu-se continuu într-un *câmp de tensiuni legate de promisiune și împlinirea ei*. Cu siguranță, Vechiul Testament cunoaște multe tipuri de făgăduințe ale oamenilor credincioși, însă făgăduințele umane se pierd în fața celor divine. Dumnezeu poate promite și împlini în forma absolută, pentru că doar El cunoaște viitorul și îl poate converti în realitate. Dumnezeu le promite patriarhilor și poporului evreu urmași mulți, fertilitatea pământului și proprietate asupra lui. Aceste făgăduințe s-au împlinit de-a lungul istoriei, însă chiar și împlinite, sunt într-un permanent pericol, datorită infidelității lui Israel. Profeții amenință cu o judecată teribilă, ceea ce se întâmplă în anul 586 î. Hr. când poporul pierde pământul, dinastia și libertatea. Este drept că profeții anunță o restaurare, însă într-un timp foarte îndepărtat, eshatologic.

Binecuvântările lui Dumnezeu se transformă, în cele din urmă în „răbdare”, așa cum vom vedea în Ieș 32,14, iar răbdarea aparține mai mult lui Dumnezeu decât omului⁷². În teologia Sf. Ap. Pavel, Dumnezeu demonstrează fidelitatea Sa față de promisiunile date prin ceea ce el numește „justiție a lui Dumnezeu” (*dikeousi*) (Rom 1,17). Noua alianță fon-

⁷¹ Gerhard von Rad, *Teologia del Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 1982), 247.

⁷² Psalmii definesc cel mai bine acest fapt, pentru că îl numesc pe Dumnezeu ca fiind îndelung-răbdător (Ps 7, 11; 85,14; 102,8; 144,8).

dată de Hristos este așezată pe mai bune făgăduințe, însă există pericolul de a fi abrogată, așa cum s-a întâmplat de mai multe ori în Vechiul Testament cu Israel. Epistola Sfântului Iacov vorbește de cununa vieții (Iac 1,12) și de împărăția care a fost promisă celor ce-L iubesc pe Dumnezeu (Iac 2,5). Pentru Sfântul Apostol Petru, promisiunile sunt daruri prețioase și bogate (1Ptr 1,4) și unica rațiune pentru care Dumnezeu amână împlinirea totală a promisiunilor este convertirea tuturor (1Ptr 3,9). În Apocalipsă, promisiunile sunt triumful total al lui Hristos și al Bisericii pentru toți creștinii care, deși au suferit, au rămas credincioși lui Dumnezeu. Sunt menționate roadele pomului Vieții (Apoc 3,11); un nou Om (Apoc 2,17); și participarea la împărăția Lui Dumnezeu (Apoc 3,21); veșmântul alb (Apoc 3,5); și banchetul cu Hristos (Apoc 3,20).

Omul credincios știe că depinde de Dumnezeu, de aceea nu dezvoltă o viziune autonomă în viitor, ci trăiește cu speranța-promisiune în Dumnezeu⁷³. Făgăduințele divine se filtrează ca apa prin toate narațiunile patriarhale⁷⁴. De altfel, apar șapte concepte fundamentale care sunt coordonate între ele în toate narațiunile pentateuhului: *alegere, pământ, monoteism, lege, monarhie, templu, Mesia*. Pe aceste idei fundamentale se sprijină toată teologia rabinică, iar în ultimul timp viziunea cosmică a acestor concepte este tot mai dominantă.

⁷³ Fries, *Concepto de promesa*, 545-50.

⁷⁴ Lopez, *El Pentateuco*, 97.

1.1.1. Făgăduința – raportări specifice în religiile Cărtii

a. În iudaism

Din punctul de vedere al literaturii rabinice, subiectul făgăduințelor este centrat pe cele trei făgăduințe fundamentale: *pământ (patrie), urmași și legământ veșnic*. Unul dintre textele cele mai sugestive, cuprinzător și generator al celor trei făgăduințe fundamentale, este cel din Fac 15,18 unde Dumnezeu se adresează lui Avraam cu cuvintele: *pământul acesta ți-l voi da ție...* Corelat acest text cu cel din Ieș 6,3-8 și cu cel din Lev 26,42, observăm că există o legătură între legământul făcut patriarhilor și violarea acestui legământ. Făgăduința pământului este în cele mai multe cazuri parafată printr-un jurământ pe care Dumnezeu îl face în mod solemn. Consecințele nerespectării acestui jurământ sunt descrise nu doar în Pentateuh, ci și în Documentul din Damasc sau în Sulurile de la Templu, unde sunt trasate consecințele încălcării acestui legământ pe care Dumnezeu îl face cu oamenii de la început⁷⁵.

Evreii se consideră și se apară pe ei înșiși cu autodeclararea lor ca fiind *poporul alianței*, al unei origini ancestrale, și privesc retrospectiv spre perioada patriarhilor. În perioada lui Iosua, prin pactul de la Gilgal, evreii de diverse categorii și din diverse locuri s-au unit în jurul celor douăsprezece

⁷⁵ Niccacci, *Divine promise*, 67.

pietre ale lui Israel, în acel loc „rotund” așa cum etimologic se definește a fi Gilgal. Însă legământul din Gilgal a rămas în penumbră și de aceea, mai târziu, iese la lumină noul legământ din Sinai; când se formează unitatea teologică, socială și națională a lui Israel. Așadar acest popor al lui Israel încheie un legământ cu Dumnezeu și tinde spre o speranță comună care este împlinirea făgăduințelor. De acum înainte, doar evreii sunt depozitarii acestui legământ și doar ei trăiesc în adevăr, în timp ce celelalte popoare trăiesc în afara adevărului. Unitatea poporului este reflectată în unitatea lui Dumnezeu și vice-versa. Un nou popor și un nou Dumnezeu; aceasta este identitatea în care se regăsesc evreii din perioada post-sinaitică. Poporul Israel a fost de-a lungul istoriei un popor mic, care nu a fost capabil să facă mari cuceriri, așa cum au făcut popoarele din jurul lui: egiptean, asiro-babilonian, persan sau roman; însă a fost capabil de un lucru pe care nici un imperiu nu l-a realizat: *să formeze un popor de familii libere*, unite prin legământ, și având drept compromis fidelitatea și asistența mutuală, ajutați fiind de un Dumnezeu personal. Acest Dumnezeu este izvor de solidaritate și speranță, este un Dumnezeu al libertății care rupe lanțul sclaviei din trecut, este un Dumnezeu al făgăduinței-împlinire, care oferă oamenilor o speranță, este un Dumnezeu al pactului sau al legământului, care menține unitatea poporului, ca o alianță vie și definitivă. Este acea alianță primordială la care vor face referire atât profeții cât și exegeții de după dispariția statului evreu.

b. În creștinism

Pactul sau legământul în creștinism este de fapt cel anunțat de către Ieremia în Ier 34, 18. Iisus vine ca un garant și un început al acestui pact, exprimat prin cuvintele: „sângele său”, adică în viața sa dăruită în favoarea celorlalți (Evr 9,16). Pentru creștini, *alianța lui Iisus* este cea a legământului celui nou și etern, dar nu în interpretarea ce consideră că legământul vechi nu a fost bun, ci în interpretarea ce afirmă despre Hristos că: El Însuși este împlinirea unice și eternei alianțe. Legământul lui Iisus este același cu cel al lui Israel, dar este superior (Epistola către Evrei), este împlinit și reînnoit, ca un nou proiect al mântuirii universale care vine chiar de la Dumnezeu prin Iisus Hristos – Mesia. Acest capitol l-am dezbătut foarte detaliat într-unul dintre capitolele tezei de doctorat, așa încât nu mai insist aici pe accentuarea superiorității Legământului celui nou.⁷⁶

c. În islam

În teologia islamică, alianța este văzută, nu doar între Dumnezeu și un popor anume, ci între Dumnezeu și toate persoanele umane. Coranul, cartea sfântă a islamului, relatează legământul primordial dintre Dumnezeu și toate persoanele descendente din Adam. Dumnezeu le-a întrebat: „Oare nu sunt eu Domnul vostru? Iar ele l-au răspuns: da, mărturisim acest lucru”⁷⁷. Acest pasaj este de maximă importanță

⁷⁶ A se citi capitolul 1.2.2.

⁷⁷ *Coran* 7,172.

pentru mistica islamică. Un alt pact poartă eticheta de mutuală apărare dintre Mecca și Medina; lăsând la o parte diferențele dintre cele două zone, se stabilește că oricine poate peregrina spre Mecca dinspre Medina. Amintim și alte pacte stabilite de teologia islamică: pactul cu inamicii instaurat chiar de Mahomed pentru a-i câștiga de partea sa pe cei care erau la acea vreme dușmanii săi; pactul de protejare a minorităților de altă religie decât cea musulmană care într-o oarecare măsură se respectă în anumite țări, fiind foarte radical în altele.

1.1.2. Legământului omului cu Dumnezeu – perspective biblice

Conceptul de alianță în Vechiul Testament poate să însemne atât compromis sau făgăduință făcute de Dumnezeu, cât și obligație pe care YHWH o impune oamenilor, însă, în cazul acesta, niciodată un compromis reciproc. Pasajele biblice în care *berit* are ideea de compromis cu sens de făgăduință sunt cele cu privire la făgăduințele patriarhale din Facere, ieșind în evidență, datorită antichității sale, făgăduința din Fac 15,18. Așadar, *berit* între YHWH și Israel nu a fost înțeles doar ca o obligație din partea lui Dumnezeu fără implicarea poporului, ci este prezentat în cele mai vechi texte ca o implicare reciprocă. Sunt texte în care ambele părți se compromit reciproc, iar ideea de legământ este înțeleasă nu doar ca ceva juridic strict, ci ca o *comuniune de viață* care face parte din destinul lor ca popor⁷⁸.

⁷⁸ Andres, *La alianza de Yahweh*, 124.

Legile Vechiului Testament s-au transmis din generație în generație cu pretenția de a fi de origine divină. În acest sens se pune întrebare: de unde venea legătura cu Domnul Dumnezeu? Această legătură era constitutivă pentru această grupare, formată din mai multe triburi, datorită faptului că în mijlocul lor era chivotul Legii ca semn vizibil și preînchipuire a Bisericii întemeiate de Mântuitorul Iisus Hristos. Legământul din Sinai a fundamentat și mai clar această legătură caracterizată prin cuvintele: *Domnul Dumnezeul lui Israel și Israel poporul Domnului*. Sărbătoarea centrală pe care se axa această tradiție care avea la bază legământul sinaitic, se făcea tot la șapte ani și se numea „Sărbătoarea legământului” așa cum este descrisă în Deut 31,10 și urm.⁷⁹. Sărbătoarea coincidea cu începutul primăverii și era oficiată încă din perioada prestatală, fiind unica manifestare cultică care a existat în cadrul poporului Israel, adică în cadrul celor douăsprezece triburi⁸⁰. Această sărbătoare a continuat să fie la fel de importantă și în perioada regalității și voia să demonstreze că fundamentul său era o legătură personală între Domnul și Israel, sigilată printr-o alianță juridică după modelul alianțelor juridice umane.

În tradiția vetero-testamentară, conceptul *legământ-lege* este perceput ca formând un tot unitar. În cadrul sărbătorii pe care am menționat-o, trebuia să se citească Legea înain-

⁷⁹ Sigmund Mowinckel, *Le decalogue, Etudes de histoire et de philosophie religieuse* (Paris: Librairie Felix Alcan, 1927).

⁸⁰ Gerhard von Rad, *El problema morfogenetico del hexateuco* (Salamanca: Sigueme, 1976), 28.

tea întregului Israel. Personajul principal de care se legau toate narațiunile era Moise, a cărui poziție în cadrul prezențelor sinaitice este centrală. Ideea de bază este aceea că, atât în vremea lui Moise, cât și după aceea, poporul dădea o atenție mult mai mare legământului decât legilor menționate în Levitic și în celelalte cărți ale Pentateuhului. Sacrificiul legământului, așa cum este menționat în Ieș 24,3-8, era încadrat în cadrul unui ritual de citire a textelor sfinte, iar apoi sângele era vărsat peste poporul prezent; sângele era considerat un lichid sfânt cu care erau unși cei prezenți și care pecetluia alianța poporului cu Domnul⁸¹. Cu toate acestea, existau și alte forme de manifestare a legământului în tradiția veche iudaică, așa cum este cazul evenimentului din Ieș 24, 9-11⁸².

O concepție frecvent întâlnită în epoca târzie este aceea despre punerea în lumină a alianței lui Dumnezeu cu David, despre continuarea fără întrerupere a dinastiei davidice, al cărei conținut este redat în vestea lui Natan (2Rg 7,8 și urm.). Psalmul 89 vorbește de alianța cu David (Ps 89,4.29.35.40), referindu-se cu specificitate la 2Rg 7. Ultimele *cuvinte ale lui David*, transmise de asemenea în 2Rg 23,1-7, vorbesc despre același concept (v. 5). Cartea cronicilor menționează, de ase-

⁸¹ Martin Noth, *Estudios sobre el Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 1985), 52.

⁸² În celebrul pasaj din Ieș 24, 9-11, care este considerat forma cea mai veche a tradiției evreiești de acordare a legământului, observăm că prin intermediul unei mese se stabilește legământul între părțile interesate. Moise urcă pe munte cu șaptezeci de conducători ai lui Israel și acolo mănâncă împreună.

menea, legământul lui Dumnezeu cu David (2Par 13,5; 21,7), trimițând cititorul la același capitol 7 din 2Rg.

Formula de introducere cu care începe Decalogul, *Eu Domnul, sunt Dumnezeul tău* (Ieș 20,2), ne ajută să înțelegem legătura lui Dumnezeu cu poporul, bazată pe temelia legământului. Această temelie ulterior va îmbrăca și forma de „lege” așa cum demonstrează mai târziu Sfântul Apostol Pavel, în epistolele către Romani și către Galateni.

În concluzie, pentru tradiția vetero-testamentară legile au valabilitate doar în cadrul unor rânduieli care le preced și care au la bază *legământul*⁸³ ca pact fundamental stabilit de Dumnezeu încă de la începutul creației și reiterat în repetate rânduri față de urmașii lui Adam, față de Noe și de patriarhii Vechiului Legământ, până la sfârșitul veacurilor.

1.1.3. Legământul și legea în relațiile interumane

Pentru a caracteriza legăturile specifice între Dumnezeu și poporul Său, scriitorii biblici au apelat la experiența social-juridică existentă între oameni⁸⁴. Termenul *legământ* desemnează un contract între grupuri umane, cu toate obligațiile și drepturile care decurg din acest contract. În Fac 21,27-32 Avraam și Abimelec, regele Gherarei, conchid un pact pentru a pune capăt conflictului dintre ei. Prin intermediul jurământului se sfârșește o situație conflictuală exis-

⁸³ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 54-5.

⁸⁴ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 5.

tentă între ei și se restabilește pacea (Fac 26,28-31). Câteva gesturi simbolice însoțeau acest pact, ca de exemplu: punerea în grămezi a pietrelor, un schimb de daruri sau o masă împreună (Fac 26,28-31). Pe de altă parte, legământul este un concept central în teologia creștină și desemnează relația dintre Dumnezeu și poporul Său prin analogie, raportat la relațiile dintre oameni; relații stabilite printr-un contract⁸⁵. Aceste relații sunt adeseori descrise cu analogii din lumea naturală.

Trebuie menționate în acest sens și tratatele încheiate între potențele politice scoase în evidență datorită excavațiilor arheologice din Orientul Mijlociu. Unele reiterează acorduri bilaterale între suverani de același rang, însă cele mai semnificative din punctul de vedere al alianței biblice, sunt cele dintre părți inegale, așa numitele tratate de vasalitate. În aceste cazuri suveranul dicta condițiile tratatelor de alianță vasalilor; ei fiind cei care trebuiau să se supună în totalitate. Unele izvoare descoperite arată că această formă a servit drept model al tratatelor biblice dintre Domnul Dumnezeu și Israel⁸⁶.

Legile vetero-testamentare se preocupă de toate aspectele vieții, dar și de viața cotidiană atât de unită prin multiplele legături cu cultura antică orientală⁸⁷. Din acest motiv ne găsim înaintea unor sentințe legale care determină relațiile dintre oameni cum ar fi: grija pentru viață, integritatea corporală, apărarea dreptului de proprietate, dreptul unei justiții

⁸⁵ Lacoste, *Diccionario Akal*, 61.

⁸⁶ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 6.

⁸⁷ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 64.

imparțiale, etc. Pe de altă parte, găsim reglementări cu privire la individ, ca atare, în cadrul formelor fundamentale ale societății umane cum ar fi: căsătoria, familia, etc. În vremea lui Ezdra se face mențiune că reglementarea căsătoriilor mixte în formă de alianță a fost dusă la bun sfârșit cu rezultate deosebite, definindu-se căsătoria ca *un legământ divin*⁸⁸.

Orice formă de apostazie era aspru sancționată în Vechiul Testament și această reglementare o găsim în Ieș 20,3. În acest context este vorba de dispoziție care se bazează pe o alianță stabilită în vremurile străvechi. Referindu-ne la alunecările spre idolatrie, vedem că orice fel de adorare a imaginilor este strict interzisă, mai ales datorită faptului că evreii aveau tendința să privească la popoarele păgâne din jur și să le preia obiceiurile; acest fapt se petrecea cu precădere în perioade dificile sau de bunăstare. Tot în acest context, ca restricții în vederea protejării de apostazie avem: practicile de a nu mânca din anumite mâncăruri sau interacționarea cu persoane aparținătoare popoarelor străine. De la început, poporului evreu îi erau interzise alianțe (mai ales matrimoniale) cu popoarele păgâne din jur (Ieș 23,32). În vremea lui David acest lucru se schimbă radical atât în țară cât și pe plan internațional, așa încât transformarea a avut ca efect protestul vehement al profeților; aceștia din urmă au pus pe seama acestei schimbări toate calamitățile și dezastrele venite asupra lui Israel⁸⁹.

⁸⁸ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 112.

⁸⁹ Lacoste, *Diccionario Akal*, 60-3.

1.2. Legământul Domnului cu Israel. Raportul dintre alianță și lege

1.2.1. În Vechiul Testament

În perioada exilului, se accentuează și se anticipează căderea lui Israel pe fondul ruperii alianței cu Dumnezeu. Conceptului de alianță i se pot atribui diferite teologii: *de la cea deuteronomistă* (pentru că stabilește vinovăția sau greșeala și stabilește Torah ca și ultimul recurs care va fi valabil până la final) *la cea profetică* și de *la cea universală* (pentru că, conține în sine speranța) *la teologia preotească* (pentru că descoperă rațiunea ultimă a nădejdi în eterna fidelitate a lui Dumnezeu în fața căreia nicio fidelitate umană nu poate să reziste)⁹⁰. În fața acestei tendințe legământul se convertește într-o caracteristică universală a canonului ebraic⁹¹. De asemenea, această perioadă este caracterizată prin ideea de recompensă dată de Dumnezeu în urma respectării Legii și de ideea pedepsei în urma nerespectării ei (Deut 7,12a). Mai târziu, această concepție este preluată sub formă de moarte ca pedeapsă, iar viața ca recompensă; drept rezultat al respectării sau nerespectării Legii⁹² (Iez 18,2). Putem sublinia faptul că, *Legea* s-a transformat în perioada târ-

⁹⁰ John D. W. Watts, „The Deuteronomic Theology,” *Review & Expositor* 74, no. 3 (August 1977): 321–36.

⁹¹ Lacoste, *Diccionario Akal*, 63.

⁹² În Psalmi (Ps 105) apare ideea de fericire pentru cei drepți și de pedeapsă pentru cei păcătoși, cu noutatea dublei recompense pentru cei drepți; recompensă care apare foarte puternic enunțată în cartea lui Iov.

zie a iudaismului într-o realitate absolută cu care fiecare se simțea confruntat în mod direct. Legea s-a considerat ca unitate a cărei sintagme s-a fixat definitiv în scris. Împlinirea acestor legi a putut să se transforme pentru fiecare om în ceva concret și contrar voii lui Dumnezeu, terminându-se în felul acesta orice fel de religiozitate a omului⁹³. Canonul vetero-testamentar se poate considera ca *lege* datorită acestei părți care este cea mai importantă: *Pentateuhul*⁹⁴. Însă, așa cum am observat, legile Vechiului Testament au avut la origine o organizare anterioară lor, iar ele au apărut ca elemente secundare ale acestei organizări⁹⁵. Legile pre-exilice ne demonstrează faptul că fundamentul lor se bazează pe un legământ sacru între Dumnezeu și poporul Său. În concepția biblică termenul *Torra* nu se reduce doar la sensul de poruncă sau precept; el înseamnă și revelație, o revelație care se înscrie în cadrul unei istorii a omenirii; istorie finalizată cu un proiect pe care Dumnezeu vrea să îl realizeze cu poporul Său. Pentateuhul conține o sumedenie de legi care nu au niciun sens dacă nu se încadrează în spațiul legământului, devenind în acest fel *Legi ale legământului*. Așa cum a precizat teologul exeget Bernard Renaud, legământul „reprezintă una dintre structurile fundamentale ale Pentateuhului și afectează însăși structura ființială a credinței yahviste”⁹⁶.

⁹³ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 123.

⁹⁴ J. A. Emerton (Ed.), *Studies in the Pentateuch* (Leiden: Brill, 1990), 88.

⁹⁵ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 124.

⁹⁶ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 7.

Teologia legământului integrează toate tradițiile evreiești într-o formă concretă și sistematică⁹⁷. Însă la baza formării Pentateuhului, sub formă de legământ, au stat câteva izvoare pe care le enumerăm și le analizăm în cele ce urmează: izvorul elohistic⁹⁸, izvorul yahvistic, un izvor yahvistic post/deuteronomic⁹⁹, un izvor yahvistic redus¹⁰⁰, documentele preoțesti¹⁰¹ precum și o completare a izvorului sacerdotal (H)¹⁰².

⁹⁷ Lacoste, *Diccionario Akal*, 61.

⁹⁸ Între izvorul elohistic (E) și izvorul yahvistic este o perioadă de aproximativ 200 de ani. Tratatul elohistic este scris mai târziu, aproximativ prin anul 750 î.d.Hr, în vremea profetului Osea, care se lasă de altfel influențat de teologia sa. Sudul este universalist în timp ce nordul este naționalist. Divinitatea pe care o proclamă E este mai degrabă o divinitate națională decât una universală. Înainte de a fi Dumnezeu tuturor oamenilor este mai degrabă Dumnezeu lui Israel, poporul ales. Teologia elohistă nici măcar nu are un început cum are teologia yahvistă, deoarece pentru ei era destul începutul istoriei cu Avraam. Această primă alianță o pregătește pe cea de a doua care este și mai deplină, cea dintre Dumnezeu și Moise, iar cea de a doua o pregătește pe cea de a treia care este desăvârșită și definitivă: cea dintre Dumnezeu și oameni prin intermediul Fiului său, Domnul nostru Iisus Hristos. Pentru teologia elohistă regele lui Israel nu este alul decât Dumnezeu. De la început teologia elohistă pune în gura lui Dumnezeu o serie de blesteme destinate popoarelor păgâne (Fac 15, 13-16). De altfel, avertizarea din versetul 16 avea să se întâmple câțiva ani mai târziu, în 721 î.d.Hr., când regatul de nord cade sub Imperiul Asirian. Acest document este cel mai sărac în detalii. În general exegeții atribuie acestui document tot ceea ce nu pot atribui documentului yahvistic sau sacerdotal. Acest document servește pentru a rezolva problemele legate de Facere 15, 20, 22, însă și așa dificultățile sunt numeroase deoarece unele texte elohistice nu atribuie divinității numele de Elohim (Fac 15); chiar decalogul întrebuințează numele de Yahwe (Ieș 20, 2-17). Exegetul Mowinckel aduce argumente că izvorul elohistic este doar o variantă a documentului yahvistic, iar informațiile au fost foarte mult timp transmise oral înainte de a fi integrate în opera yahvistică. Actualmente puțini exegeți mai vorbesc de opera elohistică. Exegetul Zenger, în introducerea sa la

Pentateuh, arată clar că nu se mai poate vorbi astăzi de un izvor elohistic. Există doar anumite fragmente care ne mai amintesc de acest izvor și acestea de multe ori nu mai au nimic în comun unele cu altele. Alte texte atribuite în trecut izvorului elohistic sunt considerate acum elemente târzii ale Pentateuhului (Fac 22). Chiar și atribuirea izvorului elohistic în regatul de Nord suscită critici, deoarece Osea și Ilie care activează în regatul de Nord rareori utilizează cuvântul Elohim. Exegețul Robert Michaud, în tratatul său „Los Patriarcas”, avertizează că cine dorește să reconstituie șirul evenimentelor într-un mod exact, pierde timpul datorită caracterului ipotetic al multor evenimente. Ele mai arată că de-a lungul timpului s-au format câteva tradiții care se transmit din generație în generație care fac ca între epoca patristică și primul document să existe o perioadă de 500 de ani aproximativ.

⁹⁹ Două scoli exegetice au dezvoltat următoarea idee: documentul yahvistic nu este cel mai vechi, așezându-l ca și cronologie după Deuteronom și după istoria deuteronomistă. Această argumentare se sprijină pe considerații de ordin literar, lingvistic și arheologic. Nu există nici o probă arheologică validă care să demonstreze această perioadă patriarhală pre-monarhică. Același lucru trebuie spus despre exod și peregrinarea prin deșert. Exegețul von Seters tăgăduiește chiar și tradițiile orale din care s-au format apoi izvoarele sus menționate spunând că profeții pre-exilici nici măcar nu fac referință la tradițiile Pentateuhului. În schimb există multe asemănări lingvistice, tematice și teologice între izvorul yahvistic și scrierile exilice și post-exilice. Pentru von Seters, izvorul yahvist are în ansamblu aceeași structură cu Deuteronomul și chiar îl corectează, dezvoltând idei mai liberale, umaniste și universale. Izvorul yahvist este practic un narator istoric asemenea izvoarelor grecești din epoca sa care vrea să formeze o conștiință și o identitate poporului Israel, începând cu strămoșii. Această poziție o are mai nou și exegețul Ch. Levin care a publicat recent o monografie asupra acestui izvor afirmând că redactorul yahvist este un narator care a adunat de-a lungul perioadei exilice din Babilonia, diferite izvoare fragmentare. Obiectivul său era să reîntoarcă speranța pentru exilați. Din acest motiv, critică Deuteronomul, mai ales în ideea centralizării cultului. Pentru J, Yahwe este prezent în toate locurile și nu doar în templul din Ierusalim. Acompanied și binecuvântează poporul atât în patria sa cât și în exil, așa cum a acompaniat și a binecuvântat poporul în perioada patriarhilor și a peregrinării prin deșert. Pentru acest exeget, acest izvor este exilic și posterior Deuteronomului (Das Yahvist, Gotinga, 1993).

¹⁰⁰ În general exegeții moderni cum ar fi P.Weimer și J.Vermeulen susțin ideea că la început ar fi existat așa numitele cicluri narative independente unele de altele,adică narațiunile cu privire la Avraam, Sara, Lot care provin din regatul lui Iuda, apoi cele legate de Iacob ,Laban, Iosif provenite din regatul de Nord. Prima operă redacțională amplă, care are o viziune globală a istoriei lui Israel, se compune în Ierusalim după anul 700 î.d.Hr., așadar după caderea Samariei în 722. Exegetul Zenger numește această perioadă cu numele de „istoria ierusalimiteană”. Autorii trebuie cautați în casa sacerdotală și profetică. După exil opera a fost supusă re-elaborării și transformării, c eea ce îl face pe Zenger să o numească „istoria exilică”. După această perioadă acestui izvor i-a fost adăugat izvorul sacerdotal și Deuteronomul cam pe la anul 520 î.d.Hr.

¹⁰¹ Mulți cercetători arată că aceste relatări (P) sunt complementări ale Izvoarelor mai vechi. Argumentul principal este acela că P nu este complet. Mai degrabă el este un document total independent față de celelalte, și se presupune că cei care au scris acest izvor au cunoscut și celelalte izvoare scrise până la el. Ceea ce face P este doar să corecteze, să interpreteze, și să dea o noua versiune istoriei lui Israel. Problema promisiunilor făcute de Yahwe patriarhilor este foarte bine tratată de către P, printr-o logică a textelor puse într-o perfectă relație cu Facere 17, capitoul Legământului lui Dumnezeu cu Avraam. Promisiunea pământului face parte din planul divin, astfel P nu este interesat de oficiile cultului care sunt importante dar nu sunt ultima etapă în itinerariul lui Israel cu Dumnezeu. În acest sens P trebuie să explice posterității de ce Moise și Aaron și generația exodului nu au intrat în pământul făgăduit. Aceste explicații se găsesc în texte atribuite acestui izvor: Numeri 13-14; 20,1-13; 20,22-29; 27. Mulți exegeți admit faptul că P se termină în Iosua 18,1 atunci când evreii se stabilesc în pământul făgăduit. Istoria lui Israel se divide pentru P în doua faze: promisiunile făcute patriarhilor și istoria poporului ca și o consecință a împlinirii promisiunilor. În felul acesta P este cel care leagă textul din Facere 1,28 (stapâniți pământul) cu textul din Iosua 18,1 (au intrat în posesia pământului). Practic este împlinirea unei promisiuni fundamentale care se dezvoltă ca un fir roșu prin scrierile pentateuhului de la origine și până la împlinire. Ca și reprezentative documentului P, putem socoti următoarele capitole și versete: Facere 6 și 17; 28,3-4; 35,11-12; 48,3-4; Ieșire 6,3-4.8. Aceste versete au ca și particularitate faptul că introduc termenul „berit”. Cuvintele cheie, „fi rodnic și înmulțește-te”, arată că descendența patriarhilor se va transforma în multitudine de națiuni și că din urmașii lor se vor naște regi. În ordinea înțelegerii conexiunii intrinseci dintre conceptul de „berit” și promisi-

unile patriarhale în P. este necesar să recunoaștem din instincte moduri în care autorul P. folosește termenul. Termenul este folosit cu înțelesul de legământ, ceea ce implică un pact între două părți, uneori inegale, în care ambele sunt responsabile de acțiunile lor. Mai târziu, datorită influenței latine, termenul a fost înlocuit cu cel de „testamentum”, deși el nu exprimă întru totul toate sensurile termenului legământ. De exemplu în Facere 17, „berit” este înțeles ca și o promisiune a faptului a urmașii lui Avraam vor fi numeroși și vor primi o patrie. Acest „berit”, oriunde s-ar fi întâmplat avea o condiție: „circumciderea”. Cu alte cuvinte este adresat doar celor circumciși, iar cei care nu sunt circumciși sunt excluși. Ismael este circumcis însă legământul rămâne cu Isaac (17,21), chiar dacă și Ismael este binecuvântat. În documentul P, „berit” este utilizat astfel:

- pentru om și pentru toate animalele după potop (Fac 9,9-17);
- pentru Avraam și urmașii lui (Fac 17,4-8);
- pentru Aaron (Num 18,19);
- particular cu familia Phineas (Num 25,12-13);

Trebuie menționat faptul că după potop doar Noe și descendenții săi primește binecuvântarea. Posesiunea pământului este componenta principală a tradiției promisiunilor. În P promisiunile sunt strict legate de familia patriarhală crând un fir rosu începând cu Noe, Avraam, Moise, David și terminând cu Mesia. Așadar pentru P, promisiunile privesc spre nașterea Israel ca și entitate. Pentru J., promisiunile privesc spre contextul închis al textului, iar pentru E. promisiunile se împlinesc în imediatul context.

¹⁰² Acest izvor s-a redactat ca să fie o completare a P. H. corectează P. Pentru P, Dumnezeu dă pământul în posesia descendenților lui Avraam (Fac 17,8), însă pentru H. Dumnezeu este proprietarul exclusiv al pământului (Lev 25,23-24). Evreii nu sunt proprietari ci rezidenți și oaspeți (Lev 25,23). H modifică teologia sacerdotală a alianței, pentru P există o singură și adevărată alianță (berit) între Israel și Dumnezeu, alianță consacrată printr-un jurământ irevocabil și unilateral a lui Dumnezeu cu Avraam (Fac 17). Pentru H, în schimb, promisiunile sunt condiționate (Lev 26,3-39) de împlinirea Legii. Yahwe amintește că alianța dintre Dumnezeu și Avraam se va împlini doar în măsura în care poporul nu se va îndepărta de Dumnezeu.

Noțiunea de sfințenie este văzută diferit: pentru P este o calitate exclusivă preoților altarului de la Ierusalim iar pentru H este o calitate a întregului popor (Lev 19,2).

Ideile fundamentale ale izvorului elohistic¹⁰³ sunt următoarele:

- transcendența lui Dumnezeu care nu comunică cu oamenii ci se folosește de mesagerii săi, de îngeri;
- respectul pentru morală: în capitoul 20, versetul 4 se arată că între Sara și Abimelec nu au existat raporturi conjugale așa cum lasă să se înțeleagă izvorul yahvistic;
- vocabular teologic căutat cu grijă (Fac 20,5);
- Avraam este considerat profet chiar de către Dumnezeu; se subliniază funcția intermediară a patriarhului (Fac 20,7);
- fidelitatea alianței; în această epocă frica de Dumnezeu este considerată ca și fidelitate a alianței. Nu se tratează de frică umilitoare ci de dragoste și serviciu credincios cf. Fac 22,12: „Îngerul a zis: să nu-ți ridici mâna asupra băiatului nici să-i faci vreun rău, căci acum știu că te temi de Dumnezeu și că de dragul meu nu l-ai cruțat nici pe fiul tău cel iubit”;
- integritatea lui Avraam.

Pentru izvorul yavistic¹⁰⁴(J) originile viitorului popor a lui Israel se găsește într-un scurt discurs a lui Dumnezeu

¹⁰³ În documentul elohistic promisiunile sunt introduse de particular, „nu-ți fie frică”, (Fac 15,1). În Fac 20,11, frica de Dumnezeu presupune o frică naturală a naturii umane (20,15) și frica de Dumnezeu care poate să însemne ascultare și încredere. În Facere 15 documentul elohistic începe cu cuvintele „nu-ți fie frică”, care sunt primele cuvinte ale lui Dumnezeu adresate lui Avraam.

¹⁰⁴ Documentului yahvistic îi corespunde perioada solomonică. Este clară influența perioadei în care s-a scris documentul dar este și mai curios felul în care fiecare a citit și interpretat diferitele tradiții patriarhale. Teologul yahvistic este cel al curții imperiale și are în viziunea sa salvarea universală și evident acționând în Sud va da o importanță mult mai mare tradițiilor legate de Avraam, Isaac, ajungând la concluzia că punctul final al intervențiilor salvatoare pe ca-

care conține un ordin (12,1) și mai multe promisiuni (12,2-3). Porunca foarte simplă, servește pentru a pune în relief tema pământului: de a abandona patria și a se pune în mișcare spre o patrie pe care Dumnezeu o va arăta. Domnul nu doar că poruncește, ci în același timp promite. Înainte de toate unui om casătorit cu o femeie stearpă, îi vestește ca „*din tine*

re Yahwe le-a făcut cu poporul ales este regalitatea. În ce constă originalitatea și genialitatea teologului yahvist? Tocmai în acea că interpretează tradițiile patriarhale dintr-o perspectivă universală și că are genialitatea de a convreti istoria mântuirii unui singur popor, într-o istorie a salvării universale. Istoria ficarui clan care intră în Canaan și care avea propria istorie cu privire la divinitatea venerată, capătă la teolgul yahvist o simbioză universală și unitară așa încât Yahwe devine singurul Dumnezeu adorat. Această viziune permite teologului Yahvist să interpreteze promisiunile dare de Dumnezeu patriarhilor dintr-o perspectivă universală. Exegetul R. Rendtorff, succesor al lui G. von Rad la Heidelberg, se opune de la bun început acestui izvor pe baza vechilor studii făcute de M. Noth. Acesta din urmă susține ca pentateuhul este rodul unor „blocuri narative”, care sunt independente dar care au o oarecare coerență internă. Ideea blocurilor narative susținută de acești doi exegeți și de alții, integrate mai târziu în formarea Pentateuhului capătă din ce în ce mai multă susținere așa încât exegetul împarte textul în șase părți: a) istoria originilor (1-11) b) Istoria patriarhală (12-50) c) ieșirea din Egipt (Ieș 1-15) d) peregrinarea prin deșert (Ieș 16-18) e) pericopa din Sinai (19-24) și f) cucerirea (Iosua).

În documentul J, pământul este cel care are prioritate înaintea tuturor celorlalte binecuvântări (Fac 13,14-17; 26,3-4; 28,13-14). Promisiunea pământului joacă un rol central în structura narativă a documentului J. Deși în documentul acesta pământul promis este întodeauna Canaanul, totuși de trei ori se face referire la acest pământ din afara lui: Fac 12,1; Ieș 33,1 și Deut 34,4.

Un alt element al documentului este faptul că în afara Egiptului toate națiunile care înconjoară Israelul sunt parte a familiei avraamice lărgite. Prezența lui Yahwe în J., în cuvintele: „cu tine” este legată de sensul promisiunilor și a împlinirii lor. Pentru documentul J este vital pământul ca și nevoie de bază a existenței unei națiuni, astfel încât în acest cadru concret, promisiunea urmașilor, binecuvântarea și pământul sau patria sunt elementele de introducere ale fiecărei părți patriarhale.

voi face un mare popor”, apoi îi vorbește de o binecuvântare personală în care este implicată toată faima pe care o va avea: prestigiu, bogăție, providență și apărare în fața dușmanilor. Faima lui Avraam va fi foarte mare, încât când celelalte popoare când vor dori să binecuvânteze, vor folosi formula lui Avraam: „*Dumnezeu sa te binecuvânteze așa cum l-a binecuvântat pe Avraam*”¹⁰⁵.

În ceea ce privește teoria izvoarelor¹⁰⁶ sau a așa ziselor „*cicluri de relatări*” vom prezenta câteva argumente în susținerea acestor teze:

- nu există o relație strânsă între Facere 1-11 și 12-50. În Facere 1-11, pământul este solul cultivabil, în timp ce în 12-50 este pământul făgăduit. Această mentalitate o vom găsi până în ziua de astăzi, atât în comunitățile ultra-ortodoxe din Israel, cât și în cele din diasporă (S.U.A. Canada, Australia, Africa de Sud, Europa). Israel este pământul promisiunilor dat de Dumnezeu evreilor. Această formulă este ființial impregnată în mentalitatea evreilor de pretutindeni, indiferent de credința sau necredința lor.

- patriarhii sunt nomazi sau semi-nomazi, în timp ce în Facere 1-11 primii locuitori ai pământului erau agricultori.

¹⁰⁵ Acesta este sensul primar al frazei „în numele tau se vor binecuvânta toate neamurile pământului”. Din punct de vedere al teologiei creștine și iudaice, este valabilă binecuvântarea și ulterior. Prin intermediul lui Avraam, Dumnezeu va binecuvânta toate popoarele pământului.

¹⁰⁶ După anii '70, mai multe interpretări au ieșit la lumină fără să se impună una anume. Tot mai puțini exegeți sunt de partea unui izvor unic însă mulți dintre ei susțin ideea „ciclurilor de relatări” (R.Redtorff, E.Blum, E.Zenger).

- limbajul din 1-11 are un colorit sapiențial tardiv.
- ciclurile patriarhale prezintă diferențe mari: Avraam locuiește în Sud, în Hebron (Fac 13,18), coboară în Egipt (12,10-20), se stabilește o perioadă de timp în Gherara, în teritoriu filistin (20,1) Iacob în schimb este în contact cu Nordul (Siquem, Betel cf. Fac 35,1-7). Viața lui Iosif se distinge fundamental de a altor narațiuni. Aici nici nu mai sunt menționate promisiunile. În Ieșire, nici măcar nu mai sunt pomenite promisiunile unui pământ făgăduit patriarhilor. Cu alte cuvinte, exegeții (în special Ska J. L.) sunt de părere că la început erau simple relatări cu o tematică proprie, iar mai târziu au fost asamblate unei opere finale care s-a numit „istoria originilor poporului Israel”.

Dumnezeu se revelează în trei faze ale istoriei și fiecărei faze îi corespunde un apelativ divin: creația-opera lui Elohim, timpul promisiunilor patriarhilor unde el se revelează cu apelativul de El Shadday, și cel al ieșirii poporului Israel din robie, al poporului lui Isarel și al împlinirii promisiunilor unde se revelează cu numele de Yahve. Cu alte cuvinte Dumnezeul universului este Elohim, Dumnezeul promisiunilor este Shadday și Dumnezeul poporului este Yahve. Istoria originilor vine să arate că peste acest fundament, El construiește istoria lui Israel. Există și corespondențe între evenimente: pactului cu Noe îi urmează ca și semn curcubeul, iar pactului cu Avraam îi urmează ca și semn circumciderea (Fac 9 și 17). Egiptenii care i-au oprimat pe israeliți în pustiu, pier sub apele învolburate ale Mării Roșii. În

același mod, generația de oameni din vremea lui Noe, pier sub ape, salvându-se doar acesta și familia sa. Binecuvântarea pe care Dumnezeu o face în Fac 1,28, se repetă în Fac 9,1 și își găsește ecou în binecuvântările adresate lui Avraam în Fac 17,2 și lui Iacob în Fac 28,3. Aceste binecuvântări își au împlinirea lor în Fac 47,27. Iată cum o nouă promisiune se dezvoltă sub aceleași auspicii ale împlinirii ei în timp. Prima generație de oameni cărora Dumnezeu le promite un număr mare de urmași vede împlinită această promisiune în cap. 47, în care sunt înșirate o sumedenie de nume care vor forma alte și alte generații care vor popula pământul.

Totuși, teologii epocii lui Iosia (640-609 î.d.Hr.) par să recupereze un concept mult mai vechi al legământului primordial stabilit între Israel și Dumnezeu. În Ios 24,25 observăm că liderul politic și religios al poporului, Iosua, stabilește un legământ pentru popor acordându-i drepturi și obligații. Această alianță (se subînțelege din text) s-a stabilit între Dumnezeu și poporul Său. În acești termeni vorbesc mai târziu 2Rg 23,1-3 și Ier 34,8 acordând conceptului de legământ doar sensul unei legături între Dumnezeu și popor. Reforma făcută de către Iosia este o reacție adusă alianțelor politice pe care evreii le încheiau cu popoarele păgâne; deja, în secolul VIII profetul Osea (Os 10,4) se ridică împotriva acestor practici, arătând că unicul și adevăratul asociat al poporului trebuie să fie Domnul Dumnezeu lui Israel.

Deuteronomul, care a fost găsit în templul din Ierusalim, a fost pus în lumină de către Iosia prin intermediul unei

alianțe între Dumnezeu și popor. Așadar, această acțiune a alianței nu a fost rodul unui demers statal, ci rodul unei lucrări dumnezeiești. Aceste legi pretind a fi catalogate drept sacre, cum de altfel este și discursul ulterior al lui Moise; de aceea ele sunt puse în imediata vecinătate a legii sinaitice, formând împreună un *corpus*¹⁰⁷. În teologia deuteronomistă¹⁰⁸ *legea Domnului sau legământul Său* apare ca ceva fix, ca materie de învățare pentru popor, de care se ocupau preoții (leviții). În această perioadă, o caracteristică deosebită o are separarea conceptelor *legământ* și *lege* care, de la bun început, au convers împreună datorită naturii lor comune. Cele mai importante exemple în acest sens le găsim în psalmi. De exemplu în psalmul 118, foarte bogat în termeni, se vorbește de lege, dar nu se face nicio referire la legământ¹⁰⁹. Alianța și legea apar aici ca concepte importante ale limbajului religios¹¹⁰. Perioada sinaitică este marcată, așadar, de punerea în lumină a legăturii dintre legământ și lege.

Documentul sacerdotal (P) cunoaște foarte bine această legătură. Conform acestui document, după potop Dumnezeu a făcut o alianță cu Noe și cu urmașii lui, iar obiectul îl

¹⁰⁷ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 53-9.

¹⁰⁸ Mayes D. H. Andrew, „Deuteronomistic ideology and the theology of the Old Testament,” *JOT* 82 (1999): 63.

¹⁰⁹ Este adevărat, însă, că în alți psalmi se slăvește Dumnezeu, afirmându-se că El este cel ce ține *legământul*, se imploră să se mențină legământul Său sau se face aluzie la aceia care nu și-au păstrat alianța lor cu Dumnezeu. În acest context, nu se vorbește în contrapозиție de lege.

¹¹⁰ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 105-10.

forma ideea principală, aceea că o catastrofă asemeni potopului nu se va mai întâmpla (Fac 9,8-17)¹¹¹. Legământul lui Dumnezeu cu Avraam avea drept idee de bază promisiunea că vor avea foarte mulți urmași care vor intra în posesia viitoarelor lor patrii (Fac 17,2). Este adevărat, după cum constată exegetul citat, că în aceste cazuri conceptul de legământ apare în realitate ca un element decorativ minor; doar pentru a da promisiunilor divine o și mai mare solemnitate¹¹².

În epoca târzie vetero-testamentară termenul *legământ* a pierdut tot conținutul său inițial de specială legătură cu legământul din Sinai. Epoca târzie aplică acest concept la toate legăturile posibile dintre oameni și Dumnezeu, arătând prin aceasta că toate aspectele umane ale legilor erau esențiale pentru a înțelege Legea. Totul are ca finalitate faptul că în epoca târzie legea nu mai depindea de împrejurări istorice, ci s-a transformat în ceva absolut.

Odată cu crearea statului, acest legământ privilegiat se concentrează în rege, care reprezintă poporul în totalitatea sa. De aici s-a născut legământul lui Dumnezeu cu David (2Rg 7; 23,5). Această perioadă de reală înflorire a dispărut de-a lungul catastrofelor istorice care s-au abătut asupra poporului lui Israel, catastrofe care au avut loc din a doua jumătate a secolului al VIII-lea până la începutul secolului al VI-lea. Evreii care au rămas în Israel în timpul primei de-

¹¹¹ Steven D. Mason, „Another Flood? Genesis 9 and Isaiah's Broken Eternal Covenant,” in *Journal for the Study of the Old Testament* 32, 2 (December 2007): 179.

¹¹² Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 110.

portări din secolul al VIII-lea, pe bună dreptate, s-au considerat păstrătorii fideli ai legământului și ai Legii. Doar că lovitura mai mare a venit în 587 î.d.Hr. când Nabucodonosor a distrus templul din Ierusalim¹¹³. Asemănător cazului exilului din 722, cei care au rămas în Israel și au scăpat de deportarea din 598 și 587 și se considerau nu doar stăpânii *de facto* ai pământului, ci și unicii păstrători ai legământului vechi. Aceștia se considerau de viță pură, descendenți direcți din Avraam (Iez 33,24), în timp ce evreii deportați erau considerați departe de Domnul Dumnezeu (Iez 11,15).

Mai târziu, în timpul lui Ieremia (Ier 24), viziunea asupra evreilor exilați se schimbă, iar profetul, în viziunea sa, le promite acestora o „reîntoarcere în patria lor, o reconstrucție a Templului, noi binecuvântări divine și o nouă alianță între Dumnezeu și popor”¹¹⁴. Această alianță va funcționa într-un viitor îndepărtat, iar lamentațiile profeților privesc spre realitatea prezentă care are ca bază o realitate fundamentală: dispariția templului și a celor douăsprezece triburi, plus alte consecințe dramatice care se datorează ruperii alianței fundamentale dintre Dumnezeu și poporul Său. Acestei situații îi urmează mari catastrofe care, de altfel, s-au abătut asupra întregului Orient și care au avut urmări dramatice și în Palestina. Toate aceste catastrofe au avut rolul de a demonstra

¹¹³ Templul care era considerat centrul vizibil unde erau grupate cele douăsprezece triburi ale lui Israel.

¹¹⁴ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 75-80.

că legământul s-a dizolvat și trebuie să-i ia locul unul superior. Profetul Osea este cel care arată că, deja, urmările catastrofelor au ajuns și în Palestina (Os 6,7; 8,1), iar Dumnezeu nu se mai recunoaște în ei: *nu mai sunteți poporul Meu, iar eu nu mai sunt Dumnezeul vostru* (Os 1,9). Profetul Isaia a arătat, de asemenea, în perioada în care a trăit că: *Domnul a refuzat pe poporul său* (Is 2,6); iar Ieremia conchide că nenorocirea care s-a abătut asupra poporului, asupra Ierusalimului și al templului său se datorează faptului că poporul nu a respectat legământul cu Dumnezeu (Ier 31,32). Dacă legământul vechi a dispărut nu este mai puțin adevărat că profeții au vorbit despre un nou legământ pe care îl va face Dumnezeu (Ier 31,31; Iez 37,27). Dumnezeu va crea premisele pentru ca această profeție să se împlinească, chiar dacă orizontul este sumbru.

Elementele absolut necesare pentru restabilirea acestei alianțe, care i-au ținut uniți în speranță, au fost: respectarea sâmbetei și împlinirea ritualului circumciderii (care îi pune în legătură directă cu Avraam) (Fac 17,9). Viziunea pe care cei doi mari profeți (Ieremia și Iezechiel) o au cu referire la refacerea legământului și a fidelității poporului față de Dumnezeu este cât se poate de interioară: ei pun accentul pe o refacere din temelii a noului popor și pe o reconstrucție a Templului din Ierusalim, nucleul cultului iudaic. Aceste idei profetice nici nu au fost băgate în seamă de conașionalii lor, care se gândeau la cu totul altă refacere a legământului: una rapidă care să o copieze pe cea anterioară. Viziunea me-

sianică se înfiripă, nu doar la Iezechiel (Iez 40-48), ci și la ceilalți profeți ulteriori (Zaharia și Agheu) care văd în refacerea templului din Ierusalim din anul 515 î.d.Hr, din porunca lui Cyrus (care dorea să promoveze păstrarea identității culturale a popoarelor supuse) o împlinire a noului legământ, care va fi pecetluită prin Mesia.

În vremea lui Ezdra recunoașterea și împlinirea individuală sau colectivă a Legii sunt semnele cele mai fidele ale legământului cu Domnul, spre deosebire de trecut unde se puneau mai mult accent pe aspectul de legământ deja stabilit. Această realitate a adus și un fel de egoism personal al împlinirii Legii ca semn al legământului în sensul că înainte era importantă divinitatea, iar acum fiecare om în parte. Această realitate era și o ieșire de la baza primitivă a conceptului de alianță¹¹⁵. Există, însă, și un aspect pozitiv și anume acela că pentru diaspora evreiască risipită în toată lumea cunoscută atunci, felul acesta individualist de împlinire a legii a creat premisa de unitate a poporului dispersat¹¹⁶. Mai târziu, starea de mizerie morală și materială, împreună cu umilirea politică, au creat premisele unei speranțe de renovare a lucrurilor. În acest sens, speranța nu se mai bazează pe restaurarea triburilor și a Ierusalimului, așa cum este prezentat în Iez 40-48, ci are ca fundament ceva mai concret: câștigarea independenței politice¹¹⁷.

¹¹⁵ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 95-8.

¹¹⁶ Rodney K. Duke, „Punishment or Restoration? Another Look At the Levites of Ezekiel 44.6-16,” *JSOT* 13, 40 (February 1988): 66-67.

¹¹⁷ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 102.

Legământul apare și sub alt aspect, acela al unei comunități (cea din Ierusalim și împrejurimi), care era considerată ca moștenitoare și fidelă legământului cu Dumnezeu (Dan 9,27; 11,22.28.30.32)¹¹⁸. În visul lui Daniel (Dan 9,24-27), nu numai că se vorbește de o împlinire a celorlalte viziuni profetice în timpurile cele din urmă (v. 24), ceea ce va fi împlinirea vechilor promisiuni patriarhale, ci se vorbește de iminenta apariție a unei *dreptăți divine*¹¹⁹. În momentul în care această viziunea nu s-a văzut împlinită într-un plan actual, ea a trebuit să treacă într-un plan secundar ca împlinire într-un orizont pe care doar Dumnezeu îl știe.

1.2.2. În Noul Testament

În epoca Mântuitorului, conceptul de *legământ* (*berit*) era deformat de la ideea tradițională a legământului vechi. El se baza doar pe ieșirea din umilirea politică în care au ajuns evreii și nu făcea altceva decât să accentueze rigorismul religios față de tendințele care veneau din exterior. Înainte de toate, este mereu evocată alianța de pe muntele Sinai, adică făgăduința pe care Israel o face că va urma preceptele Torei. Regula comunității din Qumran descrie un fel de reînnoire a legământului, adică un fel de ceremonie a intrării în cadrul legământului care se reînnoiește în fiecare an. În documentul din Damasc, grupul se intitula „comunitatea

¹¹⁸ Gerald H. Wilson, „The Prayer of Daniel 9: Reflection On Jeremiah 29,” *JSOT* 15, 48 (October 1990): 93–94.

¹¹⁹ Noth, *Estudios sobre el Antiguo*, 126.

noului legământ în țara Damascului”. Se considera că profeția din Ier 31 și cea din Iez 36 au fost realizate chiar în sânul acestei comunități. Însă, cum *Eshatonul* încă nu a venit, ci urma să vină, legământul nu era rezervat doar acestui mod de gândire¹²⁰.

Noul Testament crede că promisiunea noii alianțe s-a împlinit în Iisus Hristos, însă maniera de interpretare a fariseilor o amplasează ca realitate eshatologică. Cina cea de taină constituie fundamentul noului Legământ. Reluând Ieș 24,8 Iisus vorbește de *Sângele Său*, al alianței sau al legământului celui nou care *se varsă pentru mulți* (Mc 14,24; Mt 26,28) cu o trimitere tip-antitip la Ier 31,34. Evanghelistul Luca prezintă Potirul ca *noua alianță*, idee care stă la baza teologiei Sf. Ap. Pavel (Lc 22,20 și 1Cor 11,25).

Iisus Hristos i-a ales pe cei doisprezece (Mc 3,14-16) ca pe un semn al Israelului eshatologic. Ei au putut să înțeleagă, ca de altfel și alți ucenici ai lui Iisus, sensul cel mai profund al pildelor despre Împărăția lui Dumnezeu (Mc 4,10); ei au predicat, în consecință, în Israel, mesajul mesianic (Mc 6,7). Iisus a vrut să-i facă slujitorii altora (Mc 9,35) și de aceea i-a educat în cea mai altruistă manieră: aceea de a se dăruia Împărăției lui Dumnezeu.

Sfântul Evanghelist Marcu arată că, în acest context, Iisus acceptă invitația de a lua cina cu ei, chiar pregătindu-o până la cele mai mici detalii, amplasându-o în cadrul Paștelui

¹²⁰ Nu se întâmplă același lucru cu tradiția midrașică din vremea lui Iisus, tradiție părtinitoare fariseilor, definită prin interpretare că: *inima de piatra* trebuie înlocuită cu *inima de carne* (Iez 36, 26) în lumea care va veni.

iudaic. Misterul acestei cine era depășirea nivelului vechi de înțelegere și trecerea, în acest fel, la un nou tip de legământ (*legământul cel nou*) care are alte descrieri adjectivale perpetue; acesta (legământul) fiind: *universal și orientat spre toți oamenii și spre toate popoarele* (Mc 13,10). Asumând și depășind Paștele iudaic Iisus dăruiește ucenicilor *paharul recunoștinței*, care este sângele legământului celui nou¹²¹. Aceste elemente constituie punctul culminant al lucrării lui Mesia, fiind ratificate prin Testament, prin viața și mesajul Său, care vor fi principiul și sensul fundamental al Bisericii. Cuvintele euharistice ale Domnului exprimă intenția cea mai profundă a lui Iisus de a se detașa de Paștele evreiesc, care se dorea să fie sărbătorit, inclusiv de ucenicii Săi, și începerea unui alt Paște, adică al unui nou legământ.

Ultima cină sărbătorită de Iisus cu ucenicii Săi, în Joia Mare, pune în relief faptul că în noua alianță dispăre miezul ca principiu de unitate și de comuniune a poporului, iar în locul lui apare Iisus cu o pâine (dospită) în mână¹²². Această pâine este Trupul Său, Trup care se dăruiește pentru mulți cu scopul ca ai Săi să se poate raporta în mod ascensional la *un alt principiu de unitate* superior celor care l-au precedat.

¹²¹ Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones*, 975.

¹²² Având în vedere că perioada azimelor începea doar în noaptea de Paști, putem susține cu tărie că în joia cinei celei de taină, Iisus a oficiat Alianța cea nouă cu pâine dospită, așa cum oficiază Liturghia toate Bisericile răsăritene, spre deosebire de Biserica Romană, în care prin tradiție, se oficiază Mesa doar cu pâine nedospită-azimă.

Multiplicarea pâinilor pe care a făcut-o Iisus în Galileea se împlinește acum în Ierusalim. În mod logic, ucenicii vor trebui să se întoarcă în Galileea după înviere pentru a peregrina pe drumul pâinii multiplicată¹²³. Sfântul Evanghelist Marcu, identifică potirul noului legământ cu sângele-viața lui Iisus și nu doar cu legământul Său nou. Sângele este semnul *legământului celui nou* (*mou tes diathekes*) ceea ce pune în relief că legământul cel vechi (Ieș 24,8) deja cunoscut, are o noutate: *cea a sângelui, a vieții, a vinului celui nou*. Legământul lui Iisus nu este de natură biologică, fiind specific generațiilor care au ieșit din Avraam și din urmașii lui, ci el depășește dimensiunea sferelor naționale sau rasiale; legământul nu este nici un *sânge-ritual* al sacrificiilor, ci legământul său este încheiat cu cei mai marginalizați din Israel și cu cei mai oproșiți de soartă, existenți pe fața pământului. *Cei mulți* cărora li se oferă această nouă alianță (a trupului și a sângelui lui Iisus) sunt întregul Israel în ansamblul său, iar într-o perspectivă mult mai amplă și universală, întreaga umanitate căreia Dumnezeu îi dăruiește în Iisus Hristos *noul său legământ* așa cum a prefigurat-o prin Isaia cap. 53-54¹²⁴.

Forța unificatoare a noului Israel are drept fundament pâinea dată pentru mulți și sângele legământului celui nou (*haima mou tes diathekes*), adică viața jertfită pentru mulți¹²⁵.

¹²³ Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones*, 982-3.

¹²⁴ Jaap Dekker, „The High and Lofty One Dwelling in the Heights and with His Servants: Intertextual Connections of Theological Significance between Isaiah 6, 53 and 57,” *JSOT* 4 (2017): 479-482.

¹²⁵ Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones*, 987.

În felul acesta se depășesc frontierele vechiului Israel spre o perspectivă eshatologică (*hyper pollon*) îndreptată spre noua comunitate mesianică care are viața cea veșnică doar în măsura în care se alimentează din Viață; cea care este pâinea și vinul, Trupul și Sângele Domnului.

Mc 14,25: „Într-adevăr vă zic Eu vouă: nu voi mai bea din rodul viței, până în ziua în care îl voi bea din nou în împărăția lui Dumnezeu”.

Apostolul Pavel se autointitulează ca *preotul* sau *ministrul* (*slujitorul*) noului legământ și știe că noua sa misiune trebuie să fie imprimată cu darurile Duhului Sfânt. În viziunea sa euharistia are un aspect eshatologic, în sensul că oficierea ei prevestește această venire iminentă a Domnului¹²⁶. Așa cum observăm, Mântuitorul vorbește adeseori de iminența împărăției care este înțeleasă în două sensuri: Sf. Evanghelist Marcu o prezintă ca venire iminentă, în timp ce Sf. Ap. Pavel promite venirea lui Iisus¹²⁷. În Evanghelia după Marcu se stabilește o profundă conexiune între Cina cea de Taină și Vinul Cel nou din Împărăția cerurilor, transformând comemorarea lui Iisus într-o anticipare eshatologică¹²⁸. Aceasta este promisiunea supremă pe care Sf. Evanghelist Marcu o intuiește cu măiestrie: împărțășania ce-

¹²⁶ Das Herrenmahl, *Studien Zur Paulinischen Eucharistieauffassung* (Paul Neuenzeit, 1960), 188-190.

¹²⁷ Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones*, 990.

¹²⁸ C. F. D. Moule, „Important and Influential Foreign Books: J. Jeremias' The Parables of Jesus' and 'The Eucharistic Words of Jesus',” *The Expository Times* 2 (1954): 46-50.

lor credincioși în împărăția lui Dumnezeu, împărtășanie pe care o vestește Mântuitorul chiar înaintea morții sale¹²⁹. În felul acesta Mântuitorul a interpretat ultima cină ca o sărbătoare eshatologică a vinului, a împărtășaniei depline din El, cu toate că Apostolii s-au pregătit pentru o sărbătoare a Paștelui, așa cum o sărbătoreau conaționalii evrei¹³⁰. Promisiunea vinului nou în împărăția cerurilor evocă triumful lui Dumnezeu sau victoria Sa definitivă deasupra tuturor nenorocirilor, iar cine nu va bea acest vin va rămâne la ușa vechiului legământ¹³¹.

Mântuirea înseamnă uniune prin mijlocirea reconcilierii dintre om și Dumnezeu. Dumnezeu reînnoiește vechiul legământ cu oamenii și restaurează legăturile personale dintre om și Dumnezeu. Hristos este Acela care a unit și a transformat în izvor permanent legătura dintre oameni cu Dumnezeu și legătura sau legământul dintre ei. El este pacea, deoarece unește ceea ce a fost despărțit și reconstruiește ceea ce păcatul a rupt: Rom 5,1; Gal 3,28; Ef 2,13-18; Col 1,20. În Hristos, Dumnezeu a reînnoit legământul rupt cu oamenii, deschizând perspectivele unei întâlniri vii cu El numai datorită iubirii lui Dumnezeu care iese în căutarea celui pierdut, manifestată necondiționat, distrugând pen-

¹²⁹ Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones*, 992.

¹³⁰ Mark A. McIntosh, „The Eastering of Jesus: Resurrection and the Witness of Christian Spirituality,” *The Downside Review* 112, 386 (1994): 58–61.

¹³¹ Pikaza, *Diccionario de las tres Religiones*, 992.

tru totdeauna ceea ce separa legătura dintre ei¹³². În acest sens se creează premisele unei noi întâlniri-alianțe între Dumnezeu și om, cu mențiunea că Dumnezeu nu are nevoie de această nouă alianță, deoarece El nu a abandonat alianța și nici nu s-a separat de om. Omul s-a separat de Dumnezeu prin propria sa voință și libertate îndreptate mai mult spre rău decât spre bine. În felul acesta noua umanitate care se naște odată cu Hristos are în sine o nouă comuniune, un nou legământ cu Dumnezeu și cu celălalt, bazat pe iertare. Noua creație *ex nihilo* înseamnă o reconciliere universală așa cum este prezentată de Isaia (Is 9,1-15), iar aceasta se realizează plenar în Omul central al istoriei care unește cele două lumi într-una singură (2Cor 5,19) și care propune tuturor mântuirea doar în măsura identificării cu El, oferind capacitate de a ierta celor care au suferit răni morale sau fizice, iar răufăcătorilor capacitatea de a se identifica cu victimele (de a suferi durerea și în cele din urmă de a primi iertarea). Acest lucru înseamnă că Dumnezeu împlinește aceste procese: al reconcilierii (ca dar al Său) și al împlinirii sau al realizării plenare a omului¹³³.

¹³² Emilio J. Justo, *La salvacion, esbozo de soteriologia* (Salamanca: Sigueme, 2017), 242.

¹³³ Justo, *La salvacion*, 249.

1.3. Raportul dintre Făgăduință și Lege conturat de Sfântul Apostol Pavel

Capitolul 15 al cărții Facerii, care se situează în centrul narațiunii despre patriarhul Avraam, introduce două mari teme pe care tradiția rabinică le-a legat de memoria acestuia: descendența și pământul. Aceste două teme sunt legate de o atitudine personală în actul de credință; atitudine pe care patriarhul o are înaintea lui Dumnezeu. Prin cele două relatări presacerdotale¹³⁴, care au aproape aceeași structură, autorul sfânt ne pune înaintea unei noi reînnoiri a făgăduinței devenită consecință a credinței personale a lui Avraam. Dumnezeu recunoaște această credință a lui Avraam și de aceea *i s-a socotit ca dreptate* (Fac 15,6). Expresia *i s-a socotit* face parte din limbajul cultural și exprimă faptul că un dar a fost oferit corect (Lev 7,18; 17,4), însă ceea ce *i* se socotește este *dreptatea sa*, adică faptul că cineva s-a comportat adecvat înaintea lui Dumnezeu (Deut 24,3; Ps 106,31). În lumina acestui pasaj, Sfântul Apostol Pavel îl va vedea în Avraam pe credinciosul model, omul care a ajuns să fie socotit drept înaintea lui Dumnezeu și căruia Dumnezeu îi acceptă atitudinea sa. Pentru Sf. Ap. Pavel, actul definitiv al credinței este mesajul că Dumnezeu ne va mântui prin intermediul morții și al învierii Domnului Iisus Hristos. Din acest motiv, Avraam nu este doar părintele poporului evreu după

¹³⁴ Francisco Varo, *Genesis* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 2016), 143.

trup, ci devine părintele tuturor acelor care, fără să fie evrei, au ajuns să facă parte din noul popor al lui Dumnezeu, prin intermediul credinței în Iisus Hristos¹³⁵. Avraam a crezut în Dumnezeu cu o credință admirabilă, însă întrebarea care are să survină este: Va persevera în această credință?

Toate tentațiile ulterioare au rolul de a-l excela în credință pe Avraam, fapt datorat maturității credinței care se dobândește numai după ce se trece de fluctuațiile lumii tenebre, prin obstacole și suferințe¹³⁶. Criza personală a lui Avraam este contracarată cu un act de credință admirabil pe care capitolul 15 îl pune în relief. Acestui capitol îi dedică Sf. Ap. Pavel câteva reflecții în epistolele sale, prin care va scoate mari consecințe spirituale¹³⁷. Argumentele pe care le abordează Sf. Ap. Pavel în a-i convinge pe iudaizanti, fac parte din strategia misionară, conturată magistral, pe care Apostolul o domină în totalitate și pe care o folosește și în epistolele către Galateni și Romani, atunci când face referire la Patriarhul Avraam.

Subiectul acesta a produs, de-a lungul timpului, o atentă cercetare, atât de către teologia patristică, cât și de către teologia modernă¹³⁸; în special analiza sintactico-morfologică a termenului *nomos*.

¹³⁵ *Nuevo comentario biblico san Jeronimo* (Estella: Verbo Divino, 2005), 31-2.

¹³⁶ Jose Luis Elorza, *Drama y Esperanza* (Estella: Verbo Divino, 2016), 177-9.

¹³⁷ Jose Luis Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento* (Estella: Verbo Divino, 2000), 92.

¹³⁸ Termenul *nomos* îl întâlnim de 195 de ori în Noul Testament, din care, de 121 de ori în corpus paulinum. Din cadrul acestui corpus, de cele mai multe ori apare în epistola către Romani (74 de ori) și în cea către Galateni (32 ori).

1.3.1. *Epistola către Galateni*

Epistola către Galateni constituie una dintre scrierile cele mai polemice ale corpului paulin. Apostolul întâmpină o problemă dificilă legată de creștinii proveniți dintre păgânii care, potrivit unora, trebuiau să se supună ad-literam legii lui Moise.

Discursul paulin introduce în Gal 3,6 o comparație (*katos*) al cărei punct de plecare este figura lui Avraam. Verbul *pistevo* și substantivul *dikeosini* creează o legătură între patriarh și iudeo-creștini; Gal 2,16. Recursul la figura lui Avraam¹³⁹ aduce cu sine o altă serie de teme care, relaționate cu neamurile, amplifică referința la justificarea din 3,6 și creează o punte de legătură între Avraam și Galateni. Aceste teme sunt în principal cele legate de *filiație, promisiune și binecuvântare*. Cu siguranță, această viziune amplă ne permite să vorbim despre dreptatea neamurilor înaintea lui Dumnezeu, ceea ce presupune o existență a unei legături între dreptate și darurile Duhului Sfânt.

Există, în capitolul 15 versetul 6 din Facere, trei concepte fundamentale care trebuie explicate înainte de a purcede la o analiză mai amănunțită a textelor din epistolele mai sus amintite. Aceste concepte sunt cele legate: de imputare sau de vină, de dreptate și de credință¹⁴⁰.

Acest termen ne conduce spre timpurile ancestrale ale istoriei lui Israel, făcând o punte de legătură între Avraam, Moise, Profeți și Iisus Hristos; între Lege și Har.

¹³⁹ Evocându-se figura lui Avraam, putem contempla personalitatea sa prin prisma condiției sale de *credincios* și de *drept înaintea lui Dumnezeu* (Fac 3,6-9).

¹⁴⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 216.

Conceptul de vină era la origine, după cum ne demonstrează Lev 7,18 sau Num 18, 27, o importantă acțiune a preoților, care în calitate de slujitori ai lui Dumnezeu trebuiau să clarifice pentru cine era victima care se oferea ca sacrificiu. În documentul sacerdotal avem un mare număr de formule de acest fel, acestea exprimând rezultatul acestei judecăți preoțești, comunicând părții participante la cult adevărul și tiparul celor ce urmează a fi practicate ori petrecute (Lev 13,17.23.28.37.44.46)¹⁴¹.

Conceptul de dreptate nu este o normă ideală, absolută care se află deasupra omului, ci un concept relațional; adică atributul de drept se da aceluia care se comporta bine din punct de vedere legal, într-o societate. Această relație comunitară poate fi umană, însă există multe documente ca acesta la care facem referire, unde aflăm că acest concept de dreptate se referă la o legătură comunitară stabilită între Dumnezeu și om. Dumnezeu este drept fiindcă mereu se întoarce spre om, iar omul este drept atunci când respectă alianța și poruncile (legile) puse de Dumnezeu în creație¹⁴².

Conceptul de credință se referă în general la o viitoare acțiune mântuitoare a lui Dumnezeu care se manifestă prin punerea bazelor încrederii în epicentrul creației, dincolo de orice perspectivă clară, cum este în cazul lui Avraam căruia

¹⁴¹ Madeline Gay McClenney-Sadler, *Recovering the Daughter's Nakedness: A Formal Analysis of Israelite Terminology and the Internal Logic of Leviticus 18* (London: Continuum, 2007), 125-28.

¹⁴² von Rad, *El libro de Genesis*, 217.

Dumnezeu îi poruncește să abandoneze o țară, o familie, un trecut și să se lanseze într-o *aventură* pe care teologii o numesc *a credinței*.

În textul nostru, dreptatea lui Avraam este concepută ca o legătură vie și total personală între Dumnezeu și Avraam. În această perspectivă doar credința îl face pe Avraam să fie socotit drept înaintea lui Dumnezeu, și nu ascultarea sa, sau sacrificiile sale. Credința lui Avraam nu este descrisă punct cu punct, ci simplu, se afirmă. Din punct de vedere exterior sau negativ, faptul ascuns al acestei credințe constă mai degrabă în tăcere, într-o ascultare liniștită, într-o contemplare a lui *Deus absconditus* care devine pentru omul credincios, pentru Avraam, *Deus revelatus*.

Epistolele către Romani și către Galateni formează un corp comun și se adresează unui plan omenesc de înțelegere, având ca destinatari iudaizanți închiși și intransigenți, spre deosebire de un plan superior de gândire la care se adresează epistolele către Coloseni și către Efeseni. Aceste epistole (Coloseni și Efeseni) se adresează unor semi-iudei sau unor iudaizanți degenerați care amestecau Legea cu speculații stranie, pe care le numeau *filosofii*¹⁴³. Punctul de discuție de la care se pleacă în controversa cu iudaizantii este, de fapt, originea mântuirii prin credință, care pentru iudaizanți este Legea lui Moise, iar pentru Sfântul Apostol Pavel este Iisus Hristos. Pentru iudaizanți, Legea lui Moise era precedată de

¹⁴³ Jose M. Bover, *Teologia de San Pablo* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 1963), 642-43.

promisiunea făcută lui Avraam, cea care avea să se împlinească în Mesia. Însă între Avraam și Mesia avea să se interpună Moise, adică între făgăduință și împlinirea ei avea să se interpună Legea. Pentru ei, Israelul lui Dumnezeu era același lucru cu Israelul de trup, adică circumciderea era lucrul esențial al fiecărei persoane care voia să acceadă la moștenirea făgăduințelor avraamice. Pentru ei, Legea era esențială, fiind cea față de care toate rămâneau condiționate și suspendate, inclusiv făgăduințele făcute lui Avraam și urmașilor săi (inclusiv mântuirea adusă prin Mesia)¹⁴⁴. Diametral opusă era teologia Sfântului Apostol Pavel. Pentru el, temelia sunt legea și promisiunile care converg într-un punct sau într-un sigur Urmaș: Hristos, în care se împlinesc și converg toți urmașii lui Avraam, Cel prin care aveau să se binecuvânteze toate națiunile pământului.

Încorporarea noastră în Iisus Hristos era singura cale de a putea fi moștenitorii făgăduințelor divine, care se fac prin credință. Iar consecința era că moștenitorii, adică toți cei născuți din har, deveneau fiii lui Avraam și moștenitorii făgăduințelor.

Cu respect la făgăduință și la credință, Legea era un accesoriu provizoriu care intra în atenție în momentul acceptării Evangheliei. Legea rămâne, așadar, pentru Pavel, în plan secundar, adică are valabilitate doar până la Hristos. Apostolul arată că au existat două alianțe: una condiționată și tranzitorie reprezentată de Agar, și alta liberă și definitivă

¹⁴⁴ Bover, *Teologia de San Pablo*, 644.

simbolizată de Sarra de care aparțin fiii credinței sau fiii promisiunilor. Pentru primii crucea era motiv de scandal (Gal 5,11), iar pentru cei secundari crucea era semnul distinctiv și slava credincioșilor (Gal 6,14-17).

„Fraților, ca un om grăiesc: chiar testamentul întărit al unui om, nimeni nu-l strică sau îi mai adaugă ceva. Or, făgăduințele au fost rostite lui Avraam și seminției sale. Nu se zice semințiilor – ca de mai multe, ci ca de una singură: și seminției tale, ceea ce înseamnă Hristos.” Discursul inițiat în 3,15 indică o nouă mișcare a cărei punct de plecare nu este, cu precădere, Scriptura, ci o practică omenească (praxis): *diatiki*. Termenul din 3,16 (*epagelia*) stabilește o punte cu 3,14 și dezvoltă o perspectivă asupra opoziției credință-lege.

Pe toate acestea, Sf. Ap. Pavel le pune în legătură cu promisiunea. Termenul *diatike* are în 3,15 sensul comun de *testament*. În Septuaginta, baza cuvântului *diatike* are o conotație care relevă promisiunea existentă între Dumnezeu și Avraam, subliniată în Fac 12, 15-17.

Testamentul implică două caracteristici *sine qua non*: odată ce a intrat în vigoare, nimeni nu poate să-l anuleze (adică este irevocabil și neschimbabil); făcând apel la cazul lui Avraam din Fac 3,16, Pavel folosește termenul *epagelie*, iar pe termenul *diatike* îl folosește doar în planul secund (3,17). Uzul cuvântului *eppagelia* demonstrează că pentru Sf. Ap. Pavel, promisiunile sunt un *testament divin* care amplifică perspectiva și spre *diatike umana*; adică spre testa-

mentul omenesc. Obiectivul principal este acela de a *disocia legea de promisiune*, însă pentru Sf. Ap. Pavel legea implică deja făgăduința divină care se realizează pas cu pas, în timpul vieții lui Avraam, a regilor, a profeților, a lui Mesia și în final în eshaton. Punctul de plecare în disocierea termenilor Lege-Făgăduință este caracterul posterior al Legii, deși se menționează un punct important al gândirii rabinice cu privire la Lege și anume *preexistența ei*, adică ideea că în planul lui Dumnezeu deja exista Legea cu toate că ea a venit mult mai târziu, atunci când Dumnezeu a considerat necesar să o trimită.

Considerând făgăduințele din perspectiva umană (*diatike*¹⁴⁵), Sf. Ap. Pavel poate să separe în 3,15-18 Legea de Promisiune: fiind posterioară, Legea nu poate nici să le anuleze nici să le condiționeze, deci sunt irevocabile și neschimbabile. Practic, făcând referire la cronologie, Pavel demonstrează că Legea a sosit (430) după promisiunile divine. În argumentația sa că legea este inferioară promisiunii, Sf. Ap. Pavel recurge la o promisiune ca dată lui Avraam în mod direct și de aici superioritatea ei față de Lege (Gal 3,17-20). Din cauza faptului că Legea nu poate da viață, toată creatura este sub păcat (*ipo amartian*) și din această cauză promisiunile făcute de Dumnezeu patriarhilor trebuiau orientate și date tuturor acelor care veneau la credință prin Iisus Hris-

¹⁴⁵ Cu epistola către Everi, termenul *diatheke* se transformă într-un concept central. Epistola distinge între prima și cea din urmă alianță; prima fiind imperfectă, împlinindu-se desăvârșit în cea de a doua; cea de a doua alianță anulează păcatul originar pentru totdeauna (Evr 9,11-15), sfințește (Evr 10,10-29), face accesul spre Dumnezeu (Evr 7,5) și la moștenirea promisă (Evr 9,15 și urm.).

tos. În viziunea Sf. Ap. Pavel, bunurile dobândite au o legătură cu credința și nu cu Legea, iar din acest motiv el face o legătură între credință și promisiune fără a implica Legea. Promisiunile lui Dumnezeu către Avraam sunt *testament* și prin ele însele necondiționate, cu valoare eternă. Punctul de plecare al argumentului la care recurge Apostolul Pavel în Gal 3,15 ne duce cu gândul la „o practică umano-juridică”¹⁴⁶, a cărei aplicare se face cu personajele Scripturii: promisiunile făcute lui Avraam și Legea. Aceasta din urmă a intrat în scenă într-o epocă istorică mult posterioară promisiunilor. Din această cauză, nici nu le poate anula, dar nici nu le putem condiționa ca și cum înfăptuirea lor ar fi o condiție indispensabilă (Gal 3,15-17). De altfel, moștenirea, care este esența promisiunilor, are ca unic element determinant acțiunea harului binevoitor a lui Dumnezeu; „unicul element care determină promisiunea”¹⁴⁷ (Gal 3,18a).

Confruntarea acestor două principii (Făgăduință și Legea) îl face pe Sf. Ap. Pavel să meargă mai departe cu o întrebare directă cu privire la Lege: *funcția și natura sa* (Gal 3,19a). Reflexia Apostolului asupra ambelor teme îl fac, în cele din urmă, să argumenteze că Legea este: îndepărtată de Dumnezeu; pusă în raport cu păcatul în jurul căruia se orientează (Gal 3, 19b); incapabilă să dea viață din plin (Gal 3,21-22); constituie element de constrângere și sclavie (Gal

¹⁴⁶ Juan Miguel Diaz Rodelas, *Pablo y la Ley* (Estella: Verbo Divino, 2000), 58-63.

¹⁴⁷ Rodelas, *Pablo y la Ley*, 64.

3,23-25) și sclavă sieși (Gal 4,1-7)¹⁴⁸. Aceste argumente îl fac pe Sf. Ap. Pavel să concluzioneze că Legea a fost necesară doar într-un timp anume și că valoarea ei este tranzitorie, iar mai departe, tot ilustrul misionar al Bisericii continuă să-și exprime ideea sa fundamentală în fața galatenilor: că omul se mântuiește doar prin credința în Iisus Hristos, fără faptele legii (Gal 2,16)¹⁴⁹.

Această credință are în sine impregnată acțiunea harului Duhului Sfânt pe care o exprimă în felul următor: „Hristos ne-a răscumpărat de sub povara Legii [...] cu scopul de a primi făgăduința Duhului prin mijlocirea credinței” (Gal 3,13-14). Viața în Duhul o exprimă în felul următor: „dacă trăim în Duhul, în Duhul să și umblăm” (Gal 5,25).

Efectul vizibil al acestei transformări a omului îl constituie îmbrăcarea în Hristos (*Câți în Hristos v-ați botezat, în Hristos v-ați și îmbrăcat*) care devine o comuniune atât de strânsă încât devine una, în moartea și în învierea Sa: În Hristos sunt răstignit... Hristos locuiește în mine (Gal 2,19-20). În virtutea unirii cu Hristos și a efectelor harului Duhului Sfânt, credinciosului îndreptat prin credință, îi sunt date roadele Duhului Sfânt: „iubirea, bucuria, pacea, îndelungă-răbdarea, facerea de bine, bunătatea, credința” (Gal 5,22-24), care se încoronează cu a deveni o *nouă creație* care este perfectă: *dacă cineva este în Hristos este o nouă creație* (1Cor 5,17).

¹⁴⁸ Peter Rhea Jones, „Exegesis of Galatians 3 and 4,” *Review & Expositor* 69, 4 (December 1972): 478–82.

¹⁴⁹ Rodelas, *Pablo y la Ley*, 68.

1.3.2. *Epistola către Romani*

Sfântul Apostol Pavel reia subiectul cu mai multă amploare și luciditate, ajungând la culmi mult mai luminoase care deschid noi orizonturi¹⁵⁰. Înainte de orice comentariu este caracteristic și exclusiv în Epistola către Romani termenul pe care Apostolul Pavel îl întrebuințează pentru a exprima îndreptarea prin credință: (*dikaësis*); termen care este întrebuințat de două ori (Rom 4,25 și Rom 5,18). Capitolul 4 versetele 13-17 formează o mică unitate în cadrul subiectului epistolei: „că nu prin lege i s-a dat lui Avraam sau seminției lui făgăduința că vor fi moștenitori ai lumii, ci prin dreptatea credinței. Căci dacă moștenitorii sunt aceia care au legea, atunci credința este zadarnică, iar făgăduința s-a desființat; fiindcă legea rodește mânia, dar unde nu-i lege, nu-i nici călcare de lege. Pentru aceea este ea din credință, ca să fie din har, și pentru ca credința să fie statornică pentru toți urmașii – nu numai pentru cei din lege, ci și pentru cei din credința lui Avraam, care este părinte al nostru, al tuturor, precum este scris: Te-am pus părinte al multor neamuri-în fața celui în care a crezut, adică a lui Dumnezeu cel ce învie morții și pe cele ce nu sunt le cheamă, ca și cum ar fi”¹⁵¹.

¹⁵⁰ Bover, *Teologia de San Pablo*, 647.

¹⁵¹ Vocabularul acestui paragraf este marcat de o serie de cuvinte relaționate cu Avraam (epaggelia, klironomos, și sperma), iar termenul nomos este folosit de 5 ori până în Rom 4, 16. Dezvoltarea acestuia determină opoziția nomos-pistis, exprimată pe diverse niveluri de înțelegere.

În acest context, Sfântul Pavel demonstrează că actul credinței în sine, credința lui Avraam și promisiunile sunt strict relaționate între ele. Vom observa cum a reușit Apostolul să depășească dilema din Fac 17: este clar că Avraam a devenit credincios pentru că a găsit temei în cuvântul lui Dumnezeu, chiar dacă a fost circumcis înainte, ceea ce demonstrează că Legea și circumciderea nu schimbă legătura dintre promisiune, îndreptare și credință¹⁵². Versetele 13-18 subliniază dimensiunea istorică a unui act care nu este decât o legătură între Dumnezeu și fiecare persoană. Actul credinței lui Avraam îi obligă și pe fiii săi, care, la rândul lor, vor primi și ei identitatea de părinți; *numeroși ca și stelele cerului* (Fac 15,5). Actul nostru de incorporare în credința cea nouă nu este decât o confirmare a credinței lui Avraam ca părinte al tuturor celor care cred în Iisus Hristos, Mesia cel așteptat și fecunditatea acestui act al credinței prin care fiii săi devin la rândul lor părinți spirituali *născuți, nu din poftă trupească sau bărbătească ci de la Dumnezeu* (In 1,13)¹⁵³.

Dacă privim în ansamblu aceste versete, vom observa faptul că nu doar se neagă dependența *făgăduință-lege*, ci mai mult, se neagă orice fel de posibilitate ca această legătură să fi existat (Rom 4,14). Axându-se pe această negație, Rom 4,15 merge mult mai departe decât o face Rom 3,20, afirmând existența unei legături inevitabile între *lege și mâ-*

¹⁵² William Reuben Farmer, *Comentario biblico Internacional* (Verbo Divino, 1999), 1430.

¹⁵³ Farmer, *Comentario biblico*, 1430-1.

nie. Această relație face imposibilă dependența promisiunii de Lege.

Se disting *patru momente* diferite de înțelegere care fac parte din strategia Sfântului Apostol Pavel; aceea de a-i face pe lectorii săi să ajungă la finalul dorit, la *superioritatea harului în fața Legii*.

Aceste momente sunt următoarele:

- prima dintre afirmații neagă că promisiunea depinde de Lege. Subliniind negația pe care o exprimă prin *un dia nomon*, care este capul de afiș al frazei, dar mai ales prin succeciunea imediată a termenilor *nomos și epaggelia*, Sf. Ap. Pavel întărește teza sa bazată pe faptul că promisiunea nu depinde de Lege, nici în cazul lui Avraam și nici în cazul urmașilor lui;

- deși Rom 4,13a neagă orice fel de relație între Lege și Promisiune, în Rom 4,13b stabilește o legătură pozitivă între făgăduință și dreptatea prin credință. Antiteza (*dia nomou-dia dikeosinis pisteos*) reia ceea ce s-a vorbit până acum în diverse maniere, adică legătura dintre *nomos și pistis*, începând cu Rom 3,21. Expresia *dikeosini pisteos* se explică începând cu Fac 15,6, text fundamental al argumentației sale;

- în pasajul din Facere promisiunea pământului făcută lui Avraam (v. 7) și urmașilor lui (v. 18) apare după fraza *a crezut și i s-a socotit ca și dreptate* (Fac 15,6). În sintagma mai sus enunțată (*dikeosini pisteos*), genitivul exprimă originea însăși a dreptății: unicul izvor se găsește în credință. Capitoul 4,13 din Romani rememorează istoria de la începutul

făgăduinței până la împlinirea ei finală. În viziunea Sfântului Apostol Pavel, pentru ca făgăduința să depindă de lege, ar însemna desființarea acesteia, ceea ce nu se poate întâmpla; ba mai mult, pentru a intra în condiția de *sperma avramica*, se depinde de credința în Iisus Hristos, chiar și pentru cei ce nu sunt iudei (*ek tu nomon*), adică pentru păgâni;

▪ caracterul determinant al făgăduinței se dovedește doar prin credință, lucrul care nu se întâlnește când se vorbește de Lege sau de vreo legătură între Făgăduință-Lege: motiv pentru care în viziunea Sfântului Apostol Pavel nici nu ar putea să existe (Rom 4,14). Totuși, Apostolul acceptă o oarecare legătură între lege și făgăduință, dar doar acelorora care, urmând credinței lui Avraam, s-au deschis harului venit prin credința în Hristos Iisus¹⁵⁴.

Pentru Apostolul Pavel, prin îndreptarea din credință, vom fi eliberați de păcatul care ne ține în sclavie. De două ori repetă această teză zicând că: încă fiind noi sclavi păcatului... am fost... eliberați de păcat (Rom 6,17-18); *erați sclavi păcatului... ați fost eliberați de păcat* (Rom 6,20-22).

Pe lângă acest lucru evident al îndreptării prin credință și prin fapte, ceea ce urmează este reconcilierea cu Dumnezeu sau împăcarea (Rom 5,9-11). În viziunea Apostolului aceleași elemente comune cu epistola către Galateni urmează celui îndreptat prin credință; aceste elemente fiind prezentate cu o claritate deosebită. Îndreptarea este socotită ca în-

¹⁵⁴ Farmer, *Comentario biblico*, 96-105.

dreptare prin credință (Rom 5,18); harul trebuie să triumfe, iar cei îndreptați trebuie să se considere morți păcatului și vii pentru Dumnezeu. În cele din urmă, fiii harului devin fiii adoptați care strigă: *Avva Părinte!* (Rom 8,14-16). Analiza textelor din Epistolele către Romani și către Galateni, cu referire la raportul dintre făgăduință și lege, pun în prim-plan importanța temei în scrierile Sf. Ap. Pavel. Tema credinței lui Avraam este argumentată prin superioritatea făgăduințelor în fața legii și a harului înaintea ambelor; lucru care reiese din însuși textul scripturistic citat.

În felul acesta, Sfântul Apostol Pavel ajunge la una dintre concluziile cele mai critice față de lege și față de raportul ei cu promisiunea:

▪ față de promisiunea care a fost făcută de Dumnezeu direct lui Avraam, fără intermediari; legea a fost promulgată prin mijlocirea îngerilor¹⁵⁵ și prin intermediul unui media-

¹⁵⁵ „Cuvintele următoare cer un auditor foarte atent, căci este o noutate deosebită ceea ce se spune prin cuvintele: *Îngerul Domnului a strigat din cer pe Avraam a doua oară*. Cele ce au urmat după *strigarea de a doua oară* nu aduc ceva nou, căci se mai spusese și înainte cuvintele: *Te voi binecuvânta* și se făgăduise că *Te voi înmulți*, declarându-se: *Voi înmulți pe urmașii tăi ca stelele cerului și ca nisipul mării*. Ce aduce în plus, totuși, această a doua strigare din cer? Ce se vestește nou acum față de vechile făgăduințe? Ce spor de răsplată e vizată prin cuvintele *pentru că ai făcut aceasta*, adică: *pentru că ai adus pe fiul tău, pentru că tu n-ai cruțat nici pe singurul tău fiu, pentru Mine*? Eu nu văd nici o întregire, ci se reiau aceleași făgăduințe de mai înainte. Dar s-ar putea întreba cineva: oare nu este inutil să se revină de mai multe ori asupra aceluiași lucru? Nicidecum. Dimpotrivă, este necesar, căci tot ce urmează este plin de taine. Dacă Avraam n-ar fi trăit decât *după trup* și nu ar fi fost părintele poporului pe care avea să-l nască după trup, atunci ar fi ajuns o singură făgăduință. Dar, pentru a se vă-

tor. În felul acesta se creează o distanță între Lege și Dumnezeu, iar concluzia logică este că această legătură nu este directă, ceea ce era scandalos pentru orice iudeu;

▪ paralelismul cu întrebarea din Rom 3,19a se regăsește în Rom 3,21 și oferă o nouă perspectivă în completarea afirmațiilor sale cu privire la Lege: între lege și promisiune nu există opoziție (Rom 3,21a); legea era orientată spre păcat fiind sclavă sieși, posterioară promisiunilor, deci inferioară; de asemenea, timpul Legii este unul limitat iar ea nu este în legătură directă cu Dumnezeu și nu poate da viață din plin¹⁵⁶.

În acest fel, Apostolul Pavel poate să ajungă la concluzia că *din faptele Legii nimeni nu poate să se îndreptățească* (Gal 3,20a).

Din cuprinsul celor două epistole, cu atenție sporită asupra raportului Lege-Făgăduință, observăm că Apostolul Pa-

di că Avraam va ajunge mai târziu părinte al celor tăiați împrejur după trup, el a primit, în vremea propriei sale tăieri împrejur, o făgăduință care privea tocmai pe poporul tăierii împrejur. De aceea, pentru a arăta că el trebuia să devină și părintele acelor care sunt: *din credință* și care devin moștenitori prin patima lui Hristos, tocmai de aceea primește el din nou, în vremea pătimirii lui Isaac, o făgăduință care trebuia să privească de data aceasta pe poporul cel mântuit prin patimile și Învierea lui Hristos. Nouă ni se pare numai că Scriptura ar repeta aceleași lucruri, dar care se deosebesc mult între ele. Făgăduințele cele dintâi, cele care se referă la întâiul popor, s-au făcut pe pământ. Doar spune Scriptura: *L-a scos afară și i-a zis: privește la cer și numără stelele de le poți număra. Și a adăugat: Atât de mulți vor fi urmașii tăi!* Înșă când îi face pentru a doua oară făgăduința, Scriptura constată că *din cer* s-a auzit glasul. Astfel întâia făgăduință vine de pe pământ, a doua din cer.” Origen „Omiliile la Facere,” 42-3.

¹⁵⁶ Rodelas, *Pablo y la Ley*, 144-64.

vel este coerent cu sine însuși când afirmă că legea este sfântă. La fel de prompt este și atunci când afirmă că îndreptățirea se poate obține fără faptele Legii. În viziunea Sf. Ap. Pavel, Hristos este sfârșitul Legii (Rom 10,4), dar în același timp în Hristos și înaintea Lui, Legea este sfântă (Rom 7,12) și constituie unul dintre darurile date de Dumnezeu evreilor (Rom 9,5).

Cele două epistole formează un tot unitar, deși afirmația din Rom 7,12 despre sfințenia Legii nu contrazice afirmațiile din Galateni despre separarea dintre Lege și Dumnezeu (chiar și aici nu se neagă în mod expres legătura dintre ele, așa cum am notat mai sus). Bineînțeles că începând cu Rom 7,12 viziunea Apostolului este net superioară epistolei către Galateni, insistând să prezinte credința în Iisus Hristos ca mediu exclusiv de acces la bunurile viitoare; ca unic fundament al existenței înaintea lui Dumnezeu¹⁵⁷. Locul Legii în viața creștinului este în Hristos, acolo unde Dumnezeu a pedepsit păcatul (Rom 8,3) și s-a împlinit exigența legii (Rom 8,4), astfel încât a fost posibilă punerea legii sub ascultarea harului (Rom 8,7)¹⁵⁸. Dreptatea lui Avraam prin credință, în fața lui Dumnezeu, fără apartenența la Lege, este o anticipare a dreptății în Iisus Hristos (Gal 3,15-25).

¹⁵⁷ Keith F. Nickle, „Romans 7:7–25,” *Interpretation* 33, 2 (April 1979): 183–84.

¹⁵⁸ Rodelas, *Pablo y la Ley*, 229-31.

2. Legământ și făgăduință în Pentateuh

2.1. Făgăduințele dumnezeiești – expunere generală

Interpretarea promisiunilor de-a lungul ultimelor decenii a fost foarte variată. Putem sublinia două extreme. Una care se cheamă interpretarea obiectivă a faptelor prin care se demonstrează că relatările istorice prezintă întâmplările așa cum au avut ele loc. Această linie este susținută și de arheologia ultimelor decenii care au scos la lumină multe conexiuni între textul sfânt și viața acelor locuitori din acele ținuturi¹⁵⁹. În cealaltă extremă se situează criticii, care tind să considere textele istorice ca efect al unei teologizări sau al unui curent de completare literară ulterioară¹⁶⁰. După exegetul Hoftijzer¹⁶¹, tema promisiunilor este expresia stringentă a unui popor post-exilic care, pentru a justifica existența sa, a trebuit să recurgă la originile sale patriarhale.

¹⁵⁹ „După această tendință, Dumnezeu a promis o țară patriarhilor de nenumărate ori, așa cum apare în Fac 12-50. Promisiunile au rolul de a unii patriarhii și a evidenția textul”. Westermann, *The Promisers*, 108.

¹⁶⁰ Aceasta teorie susține că promisiunile s-au născut ca și teme literare și teologice fără fundament real, în timpul exilului.

¹⁶¹ Jan Hoftijzer, *Die Verheissungen an die drei Erzvater* (Leiden: Brill, 1956).

După exegetul Albert Alt¹⁶², prima promisiune este cea care vorbește despre descendență, iar următoare ei este promisiunea unei patrii care se va naște mult mai târziu. Pentru exegetul Martin Noth, ambele promisiuni mai sus-menționate sunt anterioare cuceririi Canaanului. Gerhard von Rad consideră că promisiunea unei patrii este fundamentul pe baza căruia se subordonează promisiunea urmașilor, prezentată mult mai târziu¹⁶³. Claus Westermann a ajuns la concluzia că se conservă două relatări primitive care conțin promisiunea unui fiu. El mai consideră că există trei relatări referente la tema pământului, dar care nu conservă promisiunile în forma lor originală, însă ele transmit referințe la făgăduințele existente. Promisiunea pământului este o tradiție originală a lui Israel cel primitiv. Nu depinde de alte relatări și nu este produsul unei teologizări posterioare. Promisiunea multiplicării, în schimb, este posterioară, secundară și derivă de la binecuvântarea primordială, care de altfel nu are valoare originală¹⁶⁴.

Promisiunile sunt expresia fundamentală a griji dumnezeiești pentru poporul Său, vorbindu-le în toate timpurile și în toate locurile, în cele mai diverse situații¹⁶⁵. Pen-

¹⁶² A Alt, *Der Gott der Vater*, KSGVI, 1953, 65-7.

¹⁶³ von Rad, *El libro de Genesis*.

¹⁶⁴ Claus Westermann, *Arten der Erzählung in der Genesis* (München: 1964), 9-91.

¹⁶⁵ Joel S. Baden, *The promise to the Patriarch* (New York: Oxford University Press, 2013), 25.

tru evrei promisiunile sunt expresia cea mai fidelă că Dumnezeu i-a ales ca popor, din mijlocul tuturor celorlalte popoare; aleși ca descendenți direcți ai Patriarhului Avraam. Pe acesta, Dumnezeu l-a ales dintre toți oamenii ca să fie recipientul prin care binecuvântările și promisiunile divine sunt date către poporul ales¹⁶⁶.

Prima carte a Sfintei Scripturi, Facerea, constituie, în sine, o unitate în cadrul Pentateuhului, a Vechiului Testament și chiar la nivelul întregii Sfinte Scripturi¹⁶⁷; așa încât, tema promisiunilor patriarhale care alcătuiește un fir roșu, reprezintă *punctul forte* al începutului și al sfârșitului ciclului care începe în Fac 12,2-3 și se termină în Fac 50,24¹⁶⁸. Prin promisiunile date omului și prin împlinirea lor în timp,

¹⁶⁶ Baden, *The promise to the Patriarch*, 27.

¹⁶⁷ Varo, *Genesis*, 25.

¹⁶⁸ Cartea Facerii se împarte în două mari secțiuni: capitolele 1-11 formează prima mare secțiune iar, 12-54 formează a doua mare secțiune. Dacă ar fi să împărțim cartea Facerii după Patriarhi atunci am avea următoarele secțiuni: 1-11, Avraam (Fac 11,27-25), Iacov (Fac 25,19-35,28) și Iosif (37,2-50,26). O altă împărțire a cărții Facerii este următoarea: capitolele 1-11,27 tratează originile lumii și a primilor oameni; 11,27-25,11 tratează istoria lui Avraam; 25,12-18 tratează genealogia lui Isaac; 25,19-35,29 tratează istoria lui Iacob și a lui Esau; 36,1-37,1 tratează genealogia lui Esau; 37,2-50,26 tratează istoria lui Iosif și a fraților săi. Așadar, prima mare secțiune a Facerii tratează teme fundamentale legate de originile lumii și ale umanității iar, a doua mare secțiune tratează despre originile poporului ales și despre providența pe care Domnul o manifestă față de acesta prin alegerea patriarhilor. În ceea ce privește izovarele; patru sunt izvoarele principale ale textului Facerii: trei în ebraică (textul masoretic, Pentateuhul samaritean, Fragmentele din Facere găsite în Qumran) și unul în greacă (Septuaginta). De asemenea au o importanță foarte mare așa-zisele targume sau traduceri aramaice, versiunile siriene și latine.

Dumnezeu se descoperă ca Proniatorul prin excelență ce are planul de chemare, salvare și împlinire a promisiunilor Sale, până în cele mai mici detalii. Pentru iudaism, promisiunile sunt expresia clară a ideii că Israel este națiunea aleasă de Dumnezeu, descendenți direcți din Avraam, pe care Dumnezeu îi alege dintre toate neamurile pământului ca să fie receptorii promisiunilor divine¹⁶⁹.

Din momentul în care Dumnezeu îi vorbește lui Avraam și până la moartea lui Moise, promisiunea constituie primul și ultimul cuvânt rostit de Dumnezeu (Fac 12,3, respectiv Deut 34,1-4). Cu alte cuvinte, Istoria lui Israel în Pentateuh, este de la început și până la sfârșit, o istorie a promisiunilor patriarhale. Sfinții Părinți orientează, încă de la început, promisiunile divine făcute de Dumnezeu lui Avraam spre timpurile mesianice și spre Sfânta Biserică¹⁷⁰.

Textele promisiunii pentru pământul făgăduinței sunt sigilate cu o formulă de jurământ sau de pact pe care omul are obligația de a le asculta: totalei împliniri a promisiunilor îi urmează răspunsul omului, iar dacă răspunsul acestuia lipsește, legământul nu poate fi încheiat, tocmai datorită necesității acordului dintre cele două părți. În perioada lui Moise, obiectul promisiunii este darul pământului, posibilitatea ca poporul să iasă din Egipt și să intre în pământul făgăduinței¹⁷¹. Istoria lui Israel în Pentateuh este de la înce-

¹⁶⁹ Baden, *The promise to the Patriarch*, 8.

¹⁷⁰ Origen, *Omilii și adnotări la Exod* (Iași: Polirom, 2006), 222-256.

¹⁷¹ Xavier Pikaza, *La Biblia y la teología de la historia* (Madrid: Fax, 1980), 40.

put și până la sfârșit o istorie a promisiunilor patriarhale. Cuvântul lui Dumnezeu se transformă în promisiune și are un caracter veșnic. Promisiunea reprezintă partea centrală a planului lui Dumnezeu pentru Israel¹⁷².

Tema patriei și a pământului se prezintă ca concepte cheie în toată Torah și reprezintă prima mare promisiune pe care Dumnezeu o face omului. Dacă omul este o ființă care poate promite (cu alte cuvinte poate să anticipeze viitorul), cu atât mai mult Dumnezeu poate să facă acest lucru, găsind de altfel, între tradițiile ebraice cele mai vechi, aceste două promisiuni (patria și urmașii)¹⁷³. Strămoșii lui Avraam aveau obiceiul transumanței găsindu-se mereu într-o continuă mișcare în funcție de cele două cicluri ale anului: secetos și ploios. Ei aveau credința în Domnul Dumnezeul puterilor care avea să-i transforme dintr-un grup foarte mic (la început), într-un popor numeros și să-i așeze într-o țară stabilă. Cele două promisiuni (patria și urmașii) vor domina istoria lui Israel în vremea lui Avraam și a Sarei.

Deși tema patriei este mereu repetată, abia patru secole mai târziu se va realiza, prin intrarea fiilor lui Israel în țara făgăduinței. Doar o bucată de pământ intră în posesia patriarhului Avraam și aceasta este transformată în mormânt pentru soția sa, Sarra, și pentru urmașii săi; este vorba de

¹⁷² Când Dumnezeu a încheiat legământul cu Avraam, i-a făcut câteva promisiuni în mod explicit: Dumnezeu va fi pentru Avraam scut și răsplată (Fac 15,1); va avea mulți descendenți (Fac 15,5); și țara Canaanului va fi moștenirea lui (Fac 15,6).

¹⁷³ Xavier Pikaza, *Diccionario de la Biblia* (Estella: Verbo divino, 2007), 846.

peștera Macpela pe care Avraam o cumpără cu bani mulți, fără negociere și care servește pentru loc de veci Sarrei, lui Avraam, Rebecăi, lui Isaac, lui Iacov și Liei. De fiecare dată când cineva este înmormântat în peștera aceasta sunt repetate promisiunile¹⁷⁴. La mai multe secole după Avraam, când fiii lui Israel vor intra în posesia țării promise, Iosua, conducătorul israeliților, va realiza în fața israeliților un fel de mărturisire de credință, *un credo*, centrată pe o narațiune istorico-religioasă (Ios 24,3). Astfel, țara este darul pe care Dumnezeu l-a făcut poporului Său așa cum îi promisese lui Avraam și celorlalți patriarhi.

A doua mare promisiune pe care Dumnezeu o face lui Avraam și descendenților săi, Isaac și Iacov, este multitudinea de urmași. Promisiunea divină se va lăsa așteptată, de aceea Avraam va avea nevoie de încredere în acțiunea plină de mister a lui Dumnezeu, care, mai întâi, îi va da un fiu prin sclava Agar, pe Ismael, după un obicei specific orientului și abia mai târziu îi va da un fiu, prin Sarra, soția sa, astfel încât Avraam devine prin descendenții lui, tată a mulțime de popoare (Fac 17,5)¹⁷⁵.

¹⁷⁴ Ralph W. Klein, „Promise and Fulfillment,” în Darrell Jodok, *Covenantal Conversation – Christians in dialogue with Jews and Judaism* (Minneapolis: Fortress Press, 2008), 61-76.

¹⁷⁵ În Ios 21,43-43, naratorul proclamă în sfârșit: *Așa i-a dat Domnul lui Israel toată țara pe care se jurase să le-o dea părinților lor; iar ei au moștenit-o și au locuit în ea... toate s-au împlinit...*

O primă schemă a promisiunii și a împlinirii ei ne-o oferă teologul spaniol Jose Luis Sicre, în felul următor:

Tema promisiunii este legată de diverse altare pe care Avraam le edifică pentru a conserva religia monoteistă în fața pericolului politeist al popoarelor din jur. Promisiunea vine *întotdeauna* din partea lui Dumnezeu, pe *când* legământul este un compromis mutual¹⁷⁶. În Israel, atât în timpuri bune, cât și în timpuri rele, se accentua mereu amintirea promisiunilor vechi care aveau rolul de a-i trimite pe israeliți la originile cele mai vechi și mai fidele ale credinței. În aceasta se observă că în definitiv este important, nu ceea ce omul realizează, ci ceea ce Dumnezeu îi propune. Pe acest fundament, Israel posedă siguranța că există un viitor pentru el. Este important de notat faptul că Dumnezeu vine *întotdeauna* la întâlnirea cu omul. Totul depinde de om; cel

Promisiunea inițială (12,2)

-Prima criză sufletească: Sara în Egipt (12,10-20)

Promisiunea (13,16)

-A doua criză: Sterilitatea (15,2)

Promisiunea (15,4.5)

-A treia criză: Sarra sterilă (16,1)

-Prima soluție a crizei: Agar dă naștere lui Ismael (16,2 - 3.15).

-Apare o nouă promisiune: 17,4-6

-A doua soluție a crizei: Sarra (17,15-21; 18,10-15)

-Neîncrederea dintre Avraam și Sarra (17,17; 18,2)

-A patra criză: Sarra și Abimelec (20,1-14)

-Împlinirea inițială: Isaac (21,1-8)

-A cincea criză: Pierderea lui Ismael: (21,9-14)

-A șasea criză: sacrificiul lui Isaac (22)

Promisiunea (22,16-17)

Împlinirea finală: urmași nenumărați; însemnând împlinirea promisiunii divine (25).

¹⁷⁶ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 52.

care trebuie să împlinească legea pe care Dumnezeu a dat-o. Promisiunea poate să devină: jurământ, pact sau milostenie și în cele din urmă izbăvire sau mântuire.

Promisiunea care devine pact sau legământ este, aici, rațiunea și scopul spre care se îndreaptă totul; în ele se culminează acțiunea divină. Promisiunea care se convertește în jurământ sau alianță stă la baza formării istoriei lui Israel. Pactul conservă vechiul sens de jurământ solemn pe care Dumnezeu îl face poporului Său; acela de a-i dăruia o patrie. Mai târziu în Deuteronom vedem că alianța capătă sensul bilateral al acceptării din partea omului și nu doar unilateral; așa cum vedem promisiunea în forma incipientă. Gerhard von Rad demonstrează¹⁷⁷ cum Israel, de la Avraam la Maleahi, deși vorbește și acționează continuu cu puterea lui Dumnezeu, a fost atras într-o mișcare continuă, întâlnindu-se într-un câmp de tensiuni legate de promisiune și împlinirea lor. Cu siguranță, Vechiul Testament cunoaște multe tipuri de promisiuni ale oamenilor credincioși, însă promisiunile umane se pierd în fața celor divine. Doar Dumnezeu poate promite și împlini în forma absolută, deoarece doar El cunoaște viitorul și îl poate converti în realitate.

În scrierile rabinilor, pentru a diferenția promisiunile divine de cele umane, se întrebuintează cuvântul *b'tahab* (a te încrede), punându-se în relief faptul că promisiunile mântuitoare sunt demne de toată încrederea. Dumnezeu face din om asociatul Său; aceasta nu înseamnă că ființa umană

¹⁷⁷ von Rad, *Teologia del Antiguo*, 247.

devine egală cu Dumnezeu. Alianța îl unește pe cel puternic cu cel slab, pe un protector cu un protejat. Experiența arată că slăbiciunea umană este foarte reală, însă Dumnezeu, chiar și așa, îl consideră pe om capabil de a-I fi credincios. Binecuvântările lui Dumnezeu devin, în cele din urmă, răbdare, așa cum vom vedea în Ieș 32,14, iar răbdarea, așa cum spune Sf. Ap. Pavel, aduce izbăvire (Rom 5,4). Această răbdare îi aparține cu precădere lui Dumnezeu, Cel care îl așteaptă pe om în orice situație s-ar afla.

Promisiunile divine apar în Pentateuh ca un liant ce unește toate secțiunile importante ale istoriei lui Israel: patriarhii, într-un trecut îndepărtat, au pășit în pământul făgăduit; războinicii lui Israel conduși de Iosua au cucerit „patria”¹⁷⁸. Toate aceste evenimente, așadar, sunt în lumina promisiunilor și a împlinirii lor: Dumnezeu le ghidează drumul, le marchează din punct de vedere teologic destinul¹⁷⁹.

Există două tradiții care conțin promisiunea patriei și a pământului; ambele apar înainte de uniunea politică a lui Israel sub David, înainte de nașterea primelor documente literare. Prima se referă la patriarhii pe care zeii marilor sanctuare canaanite i-au asigurat de dominația patriei în care s-au așezat. A doua vine unită grupului de promisiuni prin care patria este efectiv cucerită¹⁸⁰. Domnul Însuși, revelându-

¹⁷⁸ Felix Garcia Lopez, *Pentateuco* (Estella: Verbo divino, 2003).

¹⁷⁹ Píkaza, *La Biblia y la teología*, 34.

¹⁸⁰ Domnul Dumnezeul războiului pare să fie Dumnezeul protector al acestui grup. Odată ce zeii canaaniți sunt înfrânți de unicul Dumnezeu, ar fi fost normal ca promisiunile legate de acești zei să fie uitate, însă nu este așa; Domnul

se în fiecare loc, în feluri diferite și în timpuri distincte, promite strămoșilor o patrie. Aceasta este ideea fundamentală care leagă cele două unități mai sus menționate. Marile sanctuare de la Betel, Siquem, Hebron etc. au jucat un rol decisiv în formarea și conservarea credinței lui Israel. În aceste sanctuare s-a transmis, s-a interpretat și s-au reînnoit promisiunile divine¹⁸¹. Tema promisiunilor este legată de aceste sanctuare în care patriarhilor le era reamintită ideea că sunt promotorii unui cult care vine dintr-un trecut îndepărtat și pe care contemporanii îl conservă¹⁸². Diferitele promisiuni, transmise original în diferite altare, se vor complementa între ele. În măsura în care Israel se unifică, se vor manifesta ca promisiuni ale unicei și importante promisiuni făcute de Domnul. Promisiunea lui Dumnezeu și împlinirea ei este începutul și fundamentul istoriei poporului Israel. Pe de o parte, prezența lui Avraam în „valea regilor”

Dumnezeu nu distruge promisiunile care vin dintr-un orizont îndepărtat, ci din contră le arată valide și le îmbracă într-o nuanță mult mai strălucitoare prin noile promisiuni pe care le face.

¹⁸¹ Pikaza, *La Biblia y la teologia*, 37.

¹⁸² În cazul lui Isaac, promisiunea se situează la început în Gherara, în Sudul Canaanului, unde patriarhul păștea turma sa. Fără îndoială că transmisiunea temei promisiunilor este strâns legată de Beer-Șeba, unde a existat din primele timpuri ale lui Israel un altar foarte conșcut. Memoria lui Avraam și promisiunile legate de personalitatea sa sunt intim legate de Mamvri, loc sfânt din apropierea Hebronului, în sud de Iuda. Aici se situează promisiunea din Fac 18 și urm. cu privire la urmași; se reamintește prezența sa și se venerază mormântul său. Promisiunea către Iacov apare legată de altarul din Betel (Fac 28,13 și urm). După tradiția biblică, patriarhul a avut în acest loc sfânt experiența apropierei de Dumnezeu și a sfințeniei pământului ca semn al iubirii lui Dumnezeu.

anticipează prezența în cetate a unui descendent al său, evreul David. După cum menționează Gerhard von Rad, în episodul victoriei acestuia asupra regilor orientali și a binecuvântării acestuia de către Melchisedec, Dumnezeu îl orientează pe patriarh spre mântuirea pe care Dumnezeu o va asocia mai târziu cu tronul lui David, prin intermediul profeției lui Natan¹⁸³.

Pe de altă parte, promisiunile lui Dumnezeu făcute lui Avraam în muntele Moria¹⁸⁴, ne fac să ne gândim că descendența numeroasă nu are doar o dimensiune strict națională, ci una universală, deoarece *toate popoarele se vor binecuvânta* (Fac 12,3) prin reînnoirea națională adusă de către regele David și de către profeți¹⁸⁵.

Se observă o linie de la Avraam la Iosua și David, în așa fel încât fiecare moment al devenirii istorice a lui Israel ca națiune are o valoare determinată și foarte precisă. Sintetizând putem spune că: la patriarhi totul va apărea în final ca promisiune. În ei, Dumnezeu a semănat sămânța viitorului popor. Timpul ieșirii din Egipt și drumul prin deșert împlinesc promisiunea și pregătesc poporul pentru pactul sau alianța din muntele Horeb sau Sinai. Al treilea moment este împlinirea promisiunii care se realizează prin cucerirea violentă a patriei promise. Promisiunile date patriarhilor nu

¹⁸³ von Rad, *El libro de Genesis*, 221.

¹⁸⁴ Locul în care tradiția iudaică și cea musulmană au localizat „Sancta sanctorum” al templului din Ierusalim.

¹⁸⁵ von Rad, *El libro de Genesis*, 221.

s-au realizat imediat; au fost pentru ei cuvinte adresate unui viitor mult prea îndepărtat¹⁸⁶.

Nu putem preciza când s-a realizat unirea celor două teme (promisiunea patriarhilor și cucerirea efectivă a patriei). Toate marile documente literare ale Pentateuhului o presupun. Documentul Yahwist va construi ideea unității istoriei care se perpetuează de la Avraam spre viitor. Unite în acest mod, epoca patriarhilor se transformă în timp al speranței și al așteptării. Totul se orientează spre o împlinire concretă așa încât această unitate de tradiții implică, în mod natural, cronologia patriarhilor care transmit unica și marea promisiune a lui Dumnezeu¹⁸⁷. Dumnezeu împlinește promisiunile Sale chiar și atunci când, din cauza păcatului, stârpește prin potop lumea rea, dar care aduce la lumină germele unei lumi mai bune: *Dumnezeu l-a binecuvântat pe Noe și pe fiii săi, zicându-le: creșteți, înmulțiți-vă și umpleți pământul...* (Fac 9,1). Pentru a ratifica acest compromis Dumnezeu a stabilit o alianță¹⁸⁸ cu Noe și cu toți descendenții

¹⁸⁶ Am presupus că promisiunile patriarhale în forma lor primitivă se referă la posesiunea imediată a pământului. Nimic nu ne face să ne gândim la o așteptare lungă. Totul indică că ei înșiși și descendenții sunt beneficiarii imediați ai promisiunilor divine așa cum arată textul din Fac 26,12 unde Isaac culege înșutit ceea ce a semănat în acel pământ, făcându-se bogat și foarte puternic.

¹⁸⁷ Pikaza, *La Biblia y la teologia*, 40.

¹⁸⁸ Binecuvântarea lui Dumnezeu adresată lui Noe, îl face ca el să fie tată al multor fii și fiice, de aici reieșind eficacitatea sa. Niciodată, după căderea primilor oameni în păcatul neascultării de Creatorul lor, nu au lipsit oameni de mare valoare. Datorită lor, istoria umanității avansează de mii de ani. Există în Facere câteva personaje, bărbați și femei care au o formă de viață așa cum o

lui (Fac 9,29). Un fapt important întâlnit în narațiunea despre Noe este acela că genealogia pe care o prezintă Facerea se termină cu Noe, care este „mângâietorul”, până când va veni Acela pe care l-a vestit Dumnezeu, încă de la căderea primilor oameni (Fac 3,15)¹⁸⁹.

Studiul nostru va începe cu protoevghelia, deoarece, conține prima mare promisiune pe care Dumnezeu o face oamenilor după cădere; cu alte cuvinte, imediat după momentul căderii în păcatul neascultării și al mândriei, primilor oameni li se face prima promisiune, pentru ca ei să nu rămână fără speranță, fără orizont.

2.1.1. Făgăduința lui Dumnezeu adresată omului căzut în păcat (Fac 3,15)

Fac 3, 15 reprezintă, în viziunea interpreților moderni ai Sfintei Scripturi, unul dintre cele mai profunde locuri din Biblie. Acest fapt este datorat faptului că liniile interpretative pe care le dezvoltă acest episod concentrat în versetul 15, două la număr, sunt identificate după densitatea caracterului mesianic pe care îl exprimă. O parte din comentarii reprezentativi ai Sfintei Scripturi consideră acest verset 15 ca fiind profund revelator, fiind interpretabil doar în raport cu venirea lui Hristos în lume. Acestei zone interpre-

dorește Dumnezeu și pe care o transmit mai departe; inclusiv unii (Enoh) pe care Dumnezeu îi ia la Sine înainte de a-și da sfârșitul.

¹⁸⁹ Elorza, *Drama y Esperanza*, 152.

tative, experiabile doar în baza principiului hermeneutic de relaționare a evenimentelor sub forma de tip-antitip, îi sunt reprezentativi comentatori precum Schaeffer, Leupold, Vos, Kidner, Aalders și Stingers¹⁹⁰. Celălalt punct de vedere exprimat de direcția interpretativă clasică, lipsită de considerentul că aici ar fi vorba de o trimitere mesianică, este susținut de către comentatori precum: Skinner, von Rad, Speiser, Vawter și Westermann: comentatori despre care se crede că acceptă acest punct de vedere datorită eșecului vederii unei profeții a lui Mesia. Această linie interpretativă care exclude caracterul profetic a acestui verset, în cel mai bun caz, după cum consideră și spațiul exegetic, exprimă un „mit etiologic” – care definește cel mai bine relația dintre om și șarpe și consemnează motivul pentru care există un sentiment de ură, de ostilitate între om și această creatură.

Din punct de vedere exegetic, există trei impedimente clare în înțelegerea și interpretarea acestui verset. Aceste dificultăți, sunt de natură morfologică și se pot depăși prin corelarea clasicelor surse ale Sfintei Scripturi. În cele ce urmează voi stărui în evidențierea și explicarea lor în încercarea de a mă apropia de sensul cel mai veridic în interpretarea lor.

1. Problematica sensului, a înțelesului, verbului ce descrie ceea ce se va întâmpla între sămânța femeii și sămânța

¹⁹⁰ V.P. Hamilton, „The Book of Genesis. Chapters 1-17,” *NICOT* (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 1990).

șarpelui când acestea se vor supune acțiunilor poruncii / profeției;

2. Problematica înțelegerii urmașilor și a posibilităților implicate în acest aspect genealogic;

3. Problematica persoanei ori a identificării ei în raport cu zdrobirea șarpelui – „cine este «acesta» care va zdrobi capul șarpelui?”.

(1) Cu referire la verbul folosit în structura: „aceasta îți va zdrobi capul, iar tu îi vei înțepa călcâiul” (Fac 3, 15b), tradus în limba română în forme diferite – „a zdrobi” și „a înțepa”, în spațiul exegetic se surprinde o problemă extraordinară cu privire la traducerea termenului care stă la baza acestei acțiuni descrise în finele versetului 15 – *șuf / שׁוּף*. Se consideră că acest termen folosit de către textul ebraic *שׁוּף*, tradus prin verbul „a zdrobi” este unic prin însemnătatea lui. În Sfânta Scriptură, acest verb (a zdrobi) apare în doar două locuri și păstrează același înțeles ca în cazul acestui verset 15: Ps 139,11 și Iov 9,17. În aceste locuri, în care traducerea românească nu păstrează ideea de „zdrobire” ci, cum vedem explicit în Iov 9,17, este păstrată ideea de „sfărâmare”. Acest fapt este important în a identifica o eroare de traducere pe care comentatorii biblici o au în vedere. Textul ebraic nu oferă nicio evidență în acordarea unui suport de traducere diferită în cele două secvențe ale Fac 3,15b¹⁹¹. Ceea ce se întâmplă, însă, prin traducerea în două

¹⁹¹ G.J. Wenham, *Genesis 1-15*, in *Word Biblical Commentary* 1 (Dallas: Word Incorporated., 2002), 89.

moduri diferite este evidențierea faptului că această acțiune de „zdrobire” depinde de direcția din care provine. Traducerea în două moduri este datorată faptului că traducerea originală, singulară în ambele cazuri, nu poate fi corelată cu acțiunea de rănire a celor două personaje implicate. Verbul pe care îl avem prin „naturală” traducere a verbului שׁוּף este identificat cu „to bruise”, un termen pe care în limba română îl traducem cu „a zdrobi”. Doar că această traducere nu este cea mai reprezentativă și ea nu relevă acțiunea pe care o descrie verbul „to bruise”. În înțelegerea discrepanței lingvistice descrise de utilizarea acestui verb, se atrage atenția asupra următorului aspect. Verbul „to bruise” se referă la rană de suprafață înțeleasă cel mai bine în limba română cu ideea de învinetire. Rana creată în acest sens, în urma acțiunii descrise de verbul „to bruise”, nu este una care să fie specifică răniilor pe care un șarpe o face prin mușcătură, căci aceasta din urmă este o rană ce se identifică cu o incizie, o pătrundere a dinților șarpelui prin piele, acțiune care, în chip natural, creează o rupere a pielii și a cărnii, rupere pe care, sub nicio formă, acest verb „to bruise”, nu o descrie¹⁹².

Totuși, critica textuală care are în vedere această „eroare” de traducere oferă creditare și veridicitate oricărei poziții cu privire la utilizarea traducerii sau traducerilor cu privire la a doua parte a versetului 15 din capitolul 3 al cărții Facerii. Dreptate au, atât susținătorii ideii că semnificația verbului

¹⁹² W.D. Reayburn și E.M. Fry, *A handbook on Genesis* (New York: United Bible Societies, 1997), 91.

שׁוּף este aceeași, cât și cei care consideră că semnificația verbului שׁוּף este diferită în cele două situații datorită celui care săvârșește acțiunea. O seamă de comentatori moderni¹⁹³ consideră că este preferabilă utilizarea traducerii verbului שׁוּף cu „a zdrobi” în detrimentul unei traduceri duale, folosindu-se „a zdrobi” în primă fază, iar mai apoi „a înțepa”¹⁹⁴. Acest lucru este datorat faptului că, în viziunea acestor comentatori, acțiunea descrisă de verbul שׁוּף este și trebuie recunoscută ca fiind aceeași, descriind cel mai bine relația dintre șarpe și femeie. Există, însă, o minoritate a comentatorilor¹⁹⁵ care preferă o traducere a שׁוּף cu două verbe cu înțelesuri diferite. În primă fază, se consideră a fi practică traducerea termenului ebraic cu „a zdrobi”, un verb care descrie fatalitatea cu care femeia îl va trata pe șarpe. Această traducere este expediabilă doar în cazul acțiunii pornite din spre femeie, iar din acest motiv este imposibilă traducerea aceasta și în cazul acțiunii pe care șarpele o va face în raport cu femeia. Aceasta este principalul motiv pentru care traducerea acțiunii șarpelui în raport cu călcâiul femeii este făcută prin utilizarea verbului „a înțepa”. Șarpele nu se află în poziția din care putea să zdrobească sau să stârpească, într-o manieră plină de fatalitate, femeia, iar acesta este și motivul pentru care o seamă de comentatori pledează pentru utilitatea acestui tip de traducere diferențială: „a zdrobi” și

¹⁹³ Westermann, Gispén, Weinfeld, Speiser, Driver, Skinner, Keil.

¹⁹⁴ Wenham, *Genesis*, 82-9.

¹⁹⁵ Cassuto, Kidner, Procksch.

„a înțepa”. Traducerea englezească este, în acest sens, cea mai practică pentru că prezintă acțiunea în raport direct cu cel care o inițiază, iar această traducere, critica textuală modernă o consideră a fi practică și exemplară: „TEV are termeni care sunt mult mai naturali în Engleză, «crush / a zdrobi» și «bite / a înțepa», iar această traducere este recomandată ca model pentru traducerile ce vor urma¹⁹⁶.”

Structural vorbind, această primă problematică cu privire la acțiunea ce descrie relația dintre femeie și șarpe descrie cea de-a doua structură exprimată de către Fac 3, 15. Celelalte două problematici cu privire la urmași și cu privire la persoana care va zdrobi capul șarpelui sunt identificate în prima parte a versetului (Fac 3, 15a) și au o valoare tipologică semnificativă. Din acest motiv, pentru tratarea lor nu se folosesc referințe etimologice atât de exacte ca în problematica acțiunii din Fac 3, 15b, ci se folosesc repere antinomice, repere pe care literatura patristică și rabinică le evidențiază în diverse forme¹⁹⁷.

(2) Din punct de vedere exegetic se pare că o problemă consistentă o reprezintă înțelegerea ideii de „sămânță” în raport cu cele două personaje implicate în fângăduință. „Dușmănia” este expresia cheie în acest sens, ea fiind cea care exprimă caracterul general al raportului ce urmează să fie creat, din clipa primirii acestei porunci / fângăduințe, în-

¹⁹⁶ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 91.

¹⁹⁷ A.C. Rush, „The First-Gospel. Genesis 3:15,” *Theological Studies*, 15 (1954): 635-39.

tre femeie și șarpe. Traducerea pe care o avem la dispoziție pentru această relație, „dușmănie”, nu trebuie văzută ca descriind o stare dobândită, ci ea trebuie înțeleasă în întregul ei spectru referențial și trebuie văzută ca o stare, ca o raportare, care creează un precedent, un tipar. Astfel, în interpretarea criticii moderne textuale se folosește mai mult ideea de ostilitate, de ură și de vederea celuiilalt ca un adversar. Din această cauză se consideră că debutul versetului 15 se poate rescrie sub următoarea formă: „Tu vei fi adversarul / dușmanul femeii, iar femeia va fi adversarul / dușmanul tău” ori „Tu și femeia vă veți urî reciproc și veți fi unul împotriva celuiilalt”. Ori, din acest motiv, ideea de dușmănie reprezintă o traducere optimă pentru ceea ce literatura patristică precum și cea exegetică consideră *că ar transmite acest verset*. Doar că spre deschiderea universalității acestui verset trebuie să avem în vedere o interpretare plasată înafara ideii de singularitate. Acest gen de interpretare este semnalat prin *și receptată unanim de către toți exegeții și, în pofida singularului folosit în textul ebraic pentru a defini „sămânța”, accentul trebuie pus pe ideea de dușmănie. În consecință, dușmănia nu este exclusivă momentului făgăduinței, ci este adresată urmașilor, aplicată, deci, tuturor șerpilor și tuturor oamenilor care încă nu s-au născut*. Astfel, sesizând universalitatea exprimată de verset, este de bun-augur să prezentăm o traducere a acestui segment Fac 3,15a printr-o următoare posibilă traducere: „Tu (șarpe) și femeia vă veți urî reciproc și veți fi unul împotriva celuiilalt; toți urmașii ei și toți urmașii tăi vor fi

pentru totdeauna dușmani (bad friends)”¹⁹⁸. Astfel, orice cheie interpretativă am urma este lesne de înțeles faptul că în Fac 3,15 vorbim de o realitate istorică, de o profeție și o făgăduință și avem de-a face cu două perspective. Prima dintre le face referire la o interpretare iudaică primară care se reflectă în viața evreilor și se descrie prin faptul că șarpele și femeia au căutat a fi prieteni într-un început, dar prin vicleșnia șarpelui s-a creat o dușmănie care este descrisă cel mai bine în Fac 3,15. Acest prim punct de vedere, clasic de altfel, este sesizat și în relațiile simbolice pe care evreii le-au creat în raport cu șarpele. Șarpele prezent în acest verset nu poate fi identificat cu șarpele care era simbolul fertilității în Canaan sau al protectivității în Egipt, ci cu o vietate ostilă, plină de aversiune, în timp ce femeia despre care se vorbește în acest context, într-o interpretare primară a evreilor se identifică cu Eva, mama tuturor celor vii, chiar dacă textul ebraic folosește un pronume masculin în cazul descrierii celui care va zdrobi capul șarpelui¹⁹⁹.

Dușmănia dintre șarpe și femeie este cel mai bine evidențiată în relația pe care aceștia o au imediat după făgăduința din Fac 3,15 și care se întinde pe tot parcursul istoriei. Se pare că acest verset descrie umilința cu care șarpele va fi tratat de-a lungul existenței sale, dar și umilința pe care femeia o va avea prin centralitatea durerilor în viața ei și în încercarea ei de reproducere. Mortalitatea este, în acest sens,

¹⁹⁸ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 91.

¹⁹⁹ N.M. Sarna, *Genesis*, in *The JPS Torah commentary* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1989), 27.

aspectul deductiv pe care îl propun versetele 14-15, fiind vorba de inserția prin neascultarea omului a morții în viața lui pământească. Deși femeia nu este blestemată, ci greutatea blestemului cade pe șarpe, în Fac 3,14-15 se vorbește despre o vânare reciprocă a celor două personaje pe tot parcursul istoriei. Deși șarpele va fi minimalizat în potențialitatea lui de a leza omul, el totuși va fi capabil să creeze incomoditate spirituală, fizică sau ideatică în toate demersurile omului manifestat epectatic. Acest lucru îl vedem în toată istoria omenirii, conștienți fiind de faptul că șarpele, devenit târâtor, reprezintă umilirea și el „luptă cu o omenire în curs de desfășurare, deoarece fiecare încearcă să îl distrugă pe celălalt²⁰⁰.” Ceea ce rezultă în chip explicit din versetele 14-15 este faptul că omul trebuie să stăruie în nădejdea că la finele bătăliei dintre el și șarpe, va ieși victorios, dar va plăti nesocotința lui din grădina Edenului prin faptul că se va întoarce în pământul din care a fost creat. Moarte este destinul omului, marcat de această înțepătură a șarpelui. În consecință între moartea fizică și blestemul marcat de Fac 3,15 există o interdependență marcată de linia urmașilor, interdependență care creează o identificare reciprocă. De altfel, blestemul, făgăduința, promisiunea sau oricum am dori să definim această secvență biblică explică mortalitatea omului. Ceea ce va explica această legătură, în chip absolut, este descrierea versetului ca fiind o protoevanghelie, o primă notă interpretativă cu privire la istoria de mântuire a lumii. Doar că această descrie se face doar în contextul în care ana-

²⁰⁰ Wenham, *Genesis*, 89.

lizăm versetul în întregimea lui, alipind ideea de universalitate a „sămânței” cu particularitatea „zdrobirii” și a „înțepării”.

Ceea ce este important în analiza primei părți a versetului 15 este faptul că textul face trimitere asupra unei acțiuni de lungă durată, plasată mai degrabă în eternitate. Aspectele ce îmbie spre o astfel de ipoteză sunt semnalate de către literatura de specialitate. Șarpele, într-o analiză primară și într-o cheie de interpretare iudaică este reprezentatul lui Satan care caută ca într-o zi a stăpânirii lui Mesia să îl rănească pe Acesta.

(3) *În* viziunea Sfinților Părinți, aici se vorbește despre lupta dintre om (specia generată din Eva) și diavol (al cărui simbol este șarpele). Textul grecesc folosește verbul *tereo* care înseamnă „a pândi”, „a urmări”; în definitiv este vorba despre o luptă indecisă. Termenul ebraic este mai concludent; în schimb Septuaginta începe fraza prin pronumele personal masculin „autos” (el, acela) implicându-l și în segmentul al doilea, ceea ce face din acest segment un text profetic referitor la Mesia, descendent trupesc al Evei și Fiul Mariei (Eva cea nouă). În schimb, Vulgata începe fraza prin pronumele impersonal „ipsa” (ea)²⁰¹, interpretat de exegeți ca referindu-se la Fecioara Maria. Fie că versetul are o dimensiune hristologică, fie una mariologică, tradiția exegetică a Bisericii la supranumit Protoevghelia; cea care este întâia deschidere a Speranței pentru mântuirea omului căzut²⁰².

²⁰¹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 91.

²⁰² Bratolomeu Valeriu Anania, *Pentateuhul* (București: IBMO, 1997), 30.

Protoevanghelia exprimată de către Fac 3,15 vine pe fondul interpretării creștine care dezbracă de sens istoric această secvență textuală și o îmbracă într-o interpretare profetică cu referire la Hristos și Maria. Aici se continuă interpretarea iudaică cu privire la reprezentarea lui Satan de către șarpe și se observă o referire clară la descendenții șarpelui ca fiind toate acțiunile negative din viața omului, acțiuni care denaturează conduita lui religioasă și tendința de redobândire al statutului primordial. Totuși, înpotriva acestor interpretări se disting două accente, două subiecte care justifică de ce Fac 3,15 nu este un verset cu caracter profetic. Pe de-o parte se vorbește despre descendenți abia după o serie de traduceri, textul ebraic exprimând o singularitate a evenimentului, iar pe de altă parte se vorbește despre o proclamare a pedepselor, a blestemului pentru șarpe și într-o notă reducionista și asupra femeii, lucru pe care nu-l putem considera ca având o relevanță profetică sau de promisiune²⁰³. Însă acest lucru ce este amintit în toate comentariile cu privire la acest verset, construit din paralelismul pe care îl păstrează descendenții și din viziunea cu privire la pedeapsă²⁰⁴, nu este relevant în interpretarea alegorică a versetului. În interpretarea literară, cu certitudine, acest gen de analogie este problematică deoarece este greu de crezut că Dumnezeu optează pentru o pedeapsă a animalelor și nu se direcționează

²⁰³ C. Westermann, *A Continental Commentary: Genesis 1-11* (Minneapolis: Fortress Press, 1994), 259.

²⁰⁴ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 91.

prin pedeapsă spre aspectele demonice ale vieții lor, ideea desprinsă din critica textuală a lui H. Holzinger²⁰⁵. Totuși, spre a se cădea de acord asupra interpretărilor cu privire la ideea de protoevanghelie exprimată de acest verset se consideră că ambele poziții, referințe, cu privire la cuvintele lui Dumnezeu și transcendentalitatea lor sunt corecte. Astfel, Fac 3,15 este promisiune și judecată, blestem și nădejde, o teandrie a binelui cu răul manifestată printr-o luptă în cadrul căreia, o seamă de descendenți ai femeii vor avea câștig de cauză înaintea descendenților șarpelui. Ceea ce protoevanghelia consemnează este faptul că răul este prezent în lume, identificat cu șarpele, adică cu Diavolul și ulterior cu descendenții acestuia sau mai cu seamă identificat cu toate formele de manifestare ale acestuia, iar în finele luptei celor doi, prin descendenți, omul, femeia, prin sămânța ei va ieși victorioasă²⁰⁶. Aceasta este interpretarea cea mai veridică în lumina nou-testamentară a Fac 3,15. Relaționar vorbind, Epistola către Galateni oferă mărturie asupra acestei semnificații profetice, a acestei promisiuni exprimate de Fac 3,15, în două locuri: „Deci ce este Legea? Ea a fost adăugată pentru călcările de lege, până când era să vină Urmașul, Căruia I s-a dat făgăduința, și a fost rânduită prin îngeri, în mâna unui Mijlocitor” (Gal 3,19) și „Iar când a venit plinierea vremii, Dumnezeu, a trimis pe Fiul Său, născut din fe-

²⁰⁵ Westermann, *Genesis*, 259.

²⁰⁶ V.P. Hamilton, *The Book of Genesis. Chapters 1-17, The New International Commentary on the Old Testament* 1 (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 1990), 197.

meie, născut sub Lege...” (Gal 4,4), locuri pe care tradiția creștină, patristică le consideră a fi relevante în descrierea Fac 3,15 ca fiind protoevanghelie, prima consemnare a nădejzii redobândirii și restructurării omului din istoria lui de după cădere. Hristos este cel care aduce izbânda și împlinește această promisiune a lui Dumnezeu, fiind născut suprafi-resc din Fecioara Maria care zdrobește prin această naștere, prin sămânță, capul șarpelui, adică supremația acestuia în lume, iar prin moartea lui Hristos, în chip vizibil, experimentând moartea fiului, Maria cunoaște înțepătura șarpelui, care, însă, este nesemnificativă în înțelegerea faptului că Hristos este reformatorul vieții oamenilor, a trăirii lor și morții ca finalitate a vieții lor. Din această cauză, consider că Fac 3,15 reprezintă protoevanghelie pentru că este făgăduința lui Dumnezeu asupra faptului că omul, prin urmașii lui, la un moment pregătit în istorie va reuși să stârpească această dușmănie prin nimicirea tuturor aspectelor negative pe care le evidențiază șarpele din primele secvențe biblice²⁰⁷.

În interpretarea altor exegeți²⁰⁸ acest verset presupune o bătălie nesfârșită, între specii (între sămânța ta și sămânța ei) și o luptă fără ieșire și speranță; o luptă care niciodată nu va putea fi biruită, fără un efort suprafi-resc. Aici este, cu siguranță, blestemul, iar pentru oamenii primordiali era mult mai mult decât o dorință rea. Teribilul acestui blestem

²⁰⁷ A. Louth și M. Conti, *Genesis 1-11*, în *Ancient Christian Commentary on Scripture OT 1* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2001), 90-2.

²⁰⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 109.

consta tocmai în faptul că cele două specii se extermină reciproc. Sensul pasajului este dat de faptul că sămânța la care face referire textul nu face aluzie la vreun bărbat sau la vreo femeie, ci face referire la descendenții care se vor naște din Eva, mama celor vii. Dimensiunea duhovnicească a acestui verset este clară: ea face aluzie la făgăduința unui mântuitor, făgăduința despre care vom vedea că, de aici înainte, va apărea ca un fir roșu în cartea Facerii, în special și în celelalte cărți ale canonului biblic al Sfintei Scripturi.

Această situație de separare a omului de Dumnezeu, nu a vrut-o Dumnezeu, așa încât sentința Sa de blestem total o adresează doar șarpelui, reprezentarea simbolică a răului. Adam și Eva, în momentul în care trăiesc experiența fricii de Dumnezeu și a condamnării lor parțiale, ascultă vestea speranței unei victorii finale asupra răului (Fac 3,15). Ființa umană sedusă, învinsă, va suprima moartea datorită Dumnezeului vieții²⁰⁹. În contrast cu cele zise în Fac 2,16-17, Dumnezeu nu împlinește amenințarea Sa cu moartea, ci cu viața prin numele pe care îl dă Evei: mama celor vii. Afirmția este un act de credință, în marea minune și marele mister al maternității; minune și mister care se menține deasupra fatalității morții²¹⁰.

²⁰⁹ Acest text este numit „protoevanghelia” sau prima evanghelia a Sfintei Scripturi; prima pagină a promisiunilor începute în istoria omenirii din care Dumnezeu face parte. Dumnezeu nu se resemnează să nu împlinească visul Său cu creatura Sa cea mai iubită, omul. Istoria omului și a lumii este impregnată de drama și de puterile răului, încă de la început, însă Dumnezeul promisiunilor și al împlinirii lor, Dumnezeul vieții deschide o ușă a speranței, de la bun început.

²¹⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 50-70.

Cu toate că omul a căzut sub povara păcatului neascultării, totuși, Dumnezeu nu îl abandonează: continuă să-l cerceteze, acoperindu-i goliciunea sa. Istoria ființei umane continuă și, cu toate lipsurile ei, este condusă de Dumnezeu și de promisiunea Lui spre un nou viitor, spre o nouă etapă²¹¹.

Literatura extra-biblică și conceptele iudaice pun în lumină valoarea termenilor *yasa* și *yeșua* cărora le oferă un sens atemporal, nu doar de eliberare sau condamnare veșnică, ci și de eliberare fizică inclusă²¹². Termenul *Yeșua* (Iisus) trebuie privit în conexiune cu mesajul răscumpărării, adus de către Mesia – Iisus Hristos, fiind comun scrierilor Noului Testament care fac referire la Iisus, dar și Vechiului Testament care face referire la Yahwe. Cu alte cuvinte, ideea mântuirii și a răscumpărării nu sunt idei originale ale Noului Testament, ci fundamentul lor este în Vechiul Legământ²¹³. Prima mențiune a ideii de mântuire în Vechiul Testament apare în Fac 49,18: *am așteptat mântuirea ta (Yeshuw, ah), Dumnezeul meu*; și indică ideea unei răscumpărări finale²¹⁴.

²¹¹ Elorza, *Drama y Esperanza*, 137.

²¹² Rene A. Lopez, *Old Testament Salvation, from what? Iglesia bautista las naciones* (Dallas: Journal of the Grace Evangelical Society, 2003), 60-4.

²¹³ Yvette King, *A biblical theology of salvation from Genesis to Psalms*, in *Nyack Alliance Theological Seminary*, New York.

²¹⁴ Aceiași idee este exprimată și în luptele victorioase pe care le dă Patriarhul Iacob, dar și în episoadele lui Iosif, din Egipt; conceptul de mântuire-răscumpărare alternând cu cel de biruință asupra dușmanilor. În Ieș 14,13-14 Moise îndeamnă poporul să fie încrezător în Domnul, care este Salvatorul lor; mântuirea lor (yešhuw, ah) este aproape. Un alt text important este cel din Ieș 15,2

Mai târziu, conceptul de mântuire privește spre Mesia, Unicul răscumpărător al neamului omenesc, așa cum îl prezintă literatura biblică profetică.

În concluzie termenul *Yeshuaw, ah* (*mântuire, izbăvire*) este o prezență constantă în scrierile biblice de la Facere și până la Psalmi. Ideea inițială a fost aceea de izbăvire a națiunii, însă progresiv, conceptul capătă o valoare personală de eliberare de inamici, de eliberare de păcate și în cele din urmă, un sens eshatologic cu acoperire universală. Cu-vântul *yeshuaw ah* a fost ales de către Dumnezeu ca o prefigurare a lui Mesia – Hristos (*mântuitor*). Conceptul este o temă fundamentală a Vechiului Testament, prezentă fiind în toate scrierile, având ca pe o concluzie ideea clară că Unicul care aduce mântuirea este Domnul Dumnezeu²¹⁵.

2.1.2. Făgăduința lui Dumnezeu față de Noe și legământul noahitic

Ceea ce se petrece în cadrul acestei secvențe textuale cu privire la relația dintre om și Dumnezeu marcată de legămintele, de făgăduințe, este unic și demn de amintit. Am ales să tratez această referință biblică ce vorbește despre Noe și despre relația lui cu Dumnezeu din două considerente: în primă fază este bine de menționat faptul că aici, în cazul lui Noe și a făgăduinței date lui de către Dumnezeu, începe o

unde este evocată trecerea prin Marea Roșie ca un act mântuitor, de eliberare și de salvare al poporului de sub inamicii văzuți și nevăzuți.

²¹⁵ King, *A biblical theology of salvation from Genesis to Psalms*.

istorie a făgăduințelor din punct de vedere terminologic. Până la acest verset nu vorbim de legăminte între om și Dumnezeu, nu cunoaștem făgăduințele și nu putem identifica o relație divino-umană concentrată pe făgăduință. Apoi, în Fac 6, 18 găsim pentru prima dată utilizat termenul ebraic „berit”, termen cu care o să ne mai întâlnim pe parcursul acestei lucrări. Este foarte important să menționăm faptul că utilizarea acestui termen, *berit*, se face și spre descrierea lui Noe. Se pare că legământul cu el este receptat în istoria evreilor ca fiind similar cu cel avut de Dumnezeu cu Avraam și cu David. Acest fapt denotă că Noe se bucura de un oarecare prestigiu prin dreptatea sa în ochii lui Dumnezeu. Celelalte două legăminte, cu Avraam și David sunt legăminte marcate de impozanță și de regalitate, lucru pe care nu îl avem consemnat în raport cu Noe, însă, se pare că Noe dă dovadă de regalitate, iar în lumina lui Dumnezeu, regalitatea este similară cu unicitatea și făgăduința singulară de continuare a planului pe care Dumnezeu îl are spre mântuirea lumii. Acest verset este interesant prin prisma faptului că legământul făcut de Dumnezeu descrie o obligativitate proprie de a salva familia lui Noe și de a oferi continuitate și prosperitate noii lumi: „Iar cu tine voi face legământul Meu...” (Fac 6,18)/ Astfel, particularitatea acestui legământ, a acestei făgăduințe nu este dată doar de termenul *berit*, ci este oferită și de faptul că făgăduința data lui Noe rămâne unică și rememorabilă doar în raport cu Noe²¹⁶.

²¹⁶ K.A. Mathews, *Genesis 1-11:26, The New American Commentary 1A* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1995), 366.

Revenind asupra termenului „berit”, acest termen descrie prezența unei făgăduințe, a unui convenient, așa cum îl vedem tradus în limba engleză pe acest *beri – the covenant*. Această făgăduință ori acest fel de făgăduințe face referire la faptul că în momentul dat se creează un legământ sau se întărește unul deja existent. Această înțelegere a termenului berit este corectă în raport cu structurile vetero-testamentare. În Vechiul Testament, în multe locuri vedem prezentate făgăduințe repetitive ale lui Dumnezeu, uneori date chiar de El, alteori rememorate, care nu fac altceva decât să solidifice o făgăduință anterioară. Chiar și despre acest prim loc al utilizării termenului „berit” se crede că ar fi vorba de o reîntărire a binecuvântării date de Dumnezeu omului în Fac 1,28, lucru, însă, greu de justificat pentru că nu există o legătură vizibilă, menționată de către text cu privire la binecuvântarea anterioară. Ceea ce se crede însă, despre acest legământ, această făgăduință dată lui Noe, este faptul că ea constituie un fundament al făgăduinței date de Dumnezeu în Fac 9,8-17 dată tot lui Noe la finele potopului²¹⁷. Acest gen de interpretare aparține spațiului iudaic, consemnându-se în analiza acestui verset aspecte morfologice și sintactice care marchează începutul unei relaționări între om și Dumnezeu pe fondul dreptății sesizate în lume.

Am menționat de dreptate în raport cu legământul avut cu Noe din simplul fapt că, pe tot parcursul Vechiului Tes-

²¹⁷ Sarna, *Genesis*, 53.

tament, dreptatea era nota distinctivă pentru Dumnezeu în alegerea celor cu care să facă legăminte și să îi coordoneze în lucrarea Sa. Astfel, în deschiderea unei interpretări spirituale a făgăduinței aduse lui Noe în Fac 6,18 se consideră că dreptatea este cea care oferă lungime de zile pentru că doar ea poate deschide receptarea binecuvântărilor din partea lui Dumnezeu. Acest lucru este menționat de către Sfântul Ambrozie al Milanului care consemnează în interpretarea lui cu privire la potop faptul că singurii moștenitori ai harului divin sunt cei care sunt socotiți a fi drepți, ei fiind singurii cărora le pot fi adresate cuvinte: „Îmi voi întemeia legământ cu tine”.²¹⁸

Interesant este faptul că Noe este legământ. Acest fapt este subliniat de către critica textuală biblică și amintit în prezentarea exclusivității acestui prim legământ scripturistic. Se pare că Noe este legământ și confirmă legământul lui Dumnezeu, iar din acest punct de vedere se consideră că ceea ce se observă a fi un imperativ în Fac 6,18 este de fapt o etichetă a relației speciale pe care Noe o avea cu Dumnezeu. Nu se poate vorbi de o obligativitate a legământului, de un singur acord absolut al lui, așa cum atrage atenția și spațiul comentariilor biblice, ci de un dublu acord manifestat prin acceptul datorat dreptății lui Noe și asumarea lui Dumnezeu de conferire a cadrului natural de continuare a existenței omului²¹⁹. Este interesant faptul că momentele în

²¹⁸ Louth și M. Conti, *Genesis*, 132.

²¹⁹ Wenham, *Genesis*, 174.

care apar aceste binecuvântări, aceste purtări de grijă a lui Dumnezeu, aceste făgăduințe asumate, sunt momente premergătoare păcatelor fatale ale oamenilor. Asupra acestui aspect sunt anumite poziții interpretative care deduc faptul că Dumnezeu antcipă fiecare eveniment prin care dezastrul apare în viața omului. Acest episod al potopului nu constituie un tipar în acest sens, ci au existat două evenimente ce descriu acest fel al purtării de grijă a lui Dumnezeu chiar și după dezastru. Spre exemplu, înainte de evenimentul alungării din Eden, Dumnezeu i-a îmbrăcat pe Adam și pe Eva, iar asupra lui Cain, în urma uciderii fratelui său, a pus un semn de protecție înainte de a-l trimite în exil²²⁰. Acest fapt denotă că Dumnezeu își continuă purtarea de grijă într-un mod aparte, ajutându-l pe om să nu se abată de la drumul restructurării sale.

Cu referire singulară la acest episod al făgăduinței din Fac 6,18-20, înainte de a descrie tot evenimentul potopului, consider că mai este nevoie să amintesc de faptul că a doua parte a făgăduinței, constituită din apartenența familiei lui Noe la actul de salvare al omenirii reprezintă o notă distinctivă a identității salvării, a identității manifestată prin unicitate și descrisă în spirit familial exclusiv. De altfel, chemarea pe care o face Dumnezeu în raport cu familia lui Noe este o chemare succesivă chemării singulare a lui Noe, iar asupra acestui aspect literatura de specialitate atrage atenția

²²⁰ Hamilton, *The Book of Genesis*, 283.

și trasează câteva directive. Se pare că această chemare singulară: „Tu, fiii tăi, femeia ta, femeile fiilor tăi” descrie unitatea din cadrul familiei și faptul că Noe este coordonatorul acestui proiect de salvare²²¹. Această singularitate mai este receptată și ca o formă de separare spre descrierea dreptății lui Noe prin purtarea de grijă asupra castității din familia lui; notă interpretativă a Sfântului Ioan Damaschin²²². Acest lucru este susținut nu doar de teologia răsăriteană sau de literatura patristică, ci și de realitatea iudaică care avea în vedere un tradiționalism al continuării unei generații prin păstrarea în spațiul familiei a minim două generații: „O familie este deplină când viața care începe cu părinții este continuată prin fiii căsătoriți”²²³.

Începând cu capitolul 6 al Facerii, este incorporată narațiunea despre potop, un *eveniment* catastrofal, care a avut loc în timpuri „de mult uitate” în Mesopotamia (actualul Irak). Această catastrofă era cunoscută în Orient, cu milenii înainte, în diferite versiuni²²⁴.

Paginile care vorbesc despre potop (Fac 6-9) scot în evidență faptul că pământul s-a pervertit în așa fel încât Dumnezeu nu a mai răbdât și l-a ales pe cel socotit drept,

²²¹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 161.

²²² Louth și M. Conti, *Genesis*, 132.

²²³ Westermann, *Genesis*, 423.

²²⁴ În mitul Atrahasis, era rezultatul final al confruntării între zeități. După foa-mete, zeul suprem Enlil, trimite un potop ca să extermină omenirea deoarece s-au înmulțit și au început să deranjeze zeitățile. Autorul biblic reia vechile tradiții și creează propria versiune adaptând-o la credința sa în Domnul Dumnezeu.

pe Noe, să adune în corabie toată familia sa împreună cu o pereche din toate vietățile de pe fața pământului. Narațiunea menționează particularitatea că Noe era agricultor, ceea ce împlinește promisiunea din Fac 3,19, că în sudoarea frunții tale îți vei câștiga existența. După potop, autorul sfânt menționează faptul că lui Noe i s-a dat pământul sau, mai degrabă, că el a fost pus în posesia pământului. Lui Adam, în paradis, i s-a dat pământul, care nu i s-a luat după cădere, ci doar i-a fost dat să-l lucreze în sudoarea frunții sale. Tot așa și lui Noe, după renașterea lumii prin potop, i-a fost în-
apoiat pământul ca o promisiune primită și împlinită de Dumnezeu.

Potopul nu se datorează lui Dumnezeu, ci ființei umane, deoarece pământul era profanat și plin de violență. Impresionant este pasajul din Fac 6,5-13, pasaj în care Dumnezeu deplânge situația având o părere de rău în ceea ce privește crearea omului. Atât de mare era pervertirea speciei umane și pervertirea naturii create de Dumnezeu încât nu mai exista decât soluția exterminării. Cu toate acestea, judecata lui Dumnezeu contra oamenilor nu rămâne definitivă. Dumnezeu nu termină cu lumea și cu oamenii, care în definitiv sunt creația Sa. Din nou, apare mila lui Dumnezeu, care se convertește în speranță sau în făgăduință; apare aici personajul Noe, care în ciuda perversiunii totale a tuturor asupra sa, este *bărbatul cel mai drept* și care a găsit *har la Dumnezeu*. Așa cum înainte, Abel era prețuit de Dumnezeu, așa și acum Noe este personajul singular care întărește regula că

nu toată umanitatea este păcătoasă. El face parte din această umanitate, dar ascultă de Dumnezeu, iar Dumnezeu se va folosi de el pentru a salva umanitatea și istoria. În fața apei care îneacă totul, cauzând haosul, vântul care vine de la Dumnezeu restabilește ordinea cosmică: începe o nouă ordine și un nou timp, ca la începutul creației (Fac 8,1; 1,2). Narațiunea potopului ne conduce la ideea că trebuie să cîștigăm printre rînduri; să vedem că Dumnezeu este speranță, că potopul generează speranță și izbăvire²²⁵. Lumea poate să fie haotică, violentă și coruptă, însă ajunge spre a fi răscumărată doar de un drept, Noe, care prin puterea lui Dumnezeu salvează umanitatea întreagă²²⁶.

Noua creație pe care Mesia o va aduce va fi deplină și va fi desăvârșită fiind apogeul celeilalte intervenții făcute de Dumnezeu în istorie²²⁷. În cadrul acestui episod biblic (Fac 9,17-6,1) apare, pentru prima dată, mențiunea de *berit* cu referire la cataclismul potopului.

²²⁵ Pentru a salva un univers cu amprentele păcatului în sine, coruptibil, și a restructura viața, Dumnezeu se încrede pe ascultarea plină de interes, a ființei umane; în consecință a lui Noe. Avem aici un alt indiciu al făgăduinței că Dumnezeu la *plinirea vremii* (Gal 4,4) va trimite pe Izbăvitorul Mesia care va fi împlinitorul tuturor marilor oameni trimiși de Dumnezeu să-l recupereze pe om și pe creația Sa. Acesta va asculta de Părintele Său și va renaște omenirea și natura la o nouă viață și la o nouă chemare: aceea de a deveni prin har fiii lui Dumnezeu.

²²⁶ Jean Louis Ska, *Abraham y sus huespedes. El patriarca y los creyentes en el Dios unico* (Estella: Verbo divino, 2004).

²²⁷ Jean Louis Ska, *Los enemigos del pasado. Historia de Israel y relato biblico* (Estella: Verbo divino, 2003), 20-30.

În cazul potopului din vremea lui Noe, Dumnezeu afirmă că nu va mai pierde prin apă omenirea și universul (Fac -8,20 22). Alianța programată se dovedește efectivă doar la finalul potopului, atunci când Dumnezeu se jură că nu o să mai piardă prin apă omenirea, iar ceea ce va urma în capitolul 10 este o expresie a dinamicii pe care Dumnezeu o dă vieții pierdute prin potop. Legătura dintre alianță și semnele alianței sunt înscrise în propriul cosmos și sunt scoase în evidență prin discursul lui Dumnezeu din Fac 8; 12; 17.

Dumnezeu a zis: voi stabili legământul meu (v. 9) ...acesta este semnul legământului (v. 12) pentru generațiile viitoare (olam) (v. 12b) ...un legământ veșnic (v. 16) acesta este semnul legământului pe care Eu îl pun (v. 17). După potop Dumnezeu intră în istoria noii lumi, nu prin a enunța o simplă promisiune, ci prin a stabili o alianță. Verbul ebraic *qum* (a stabili, a valida) pune în evidență tocmai acest fapt că alianța va fi stabilită *cu voi* (termen folosit de patru ori) și cu urmașii voștri de după voi (v. 9); descendenții lui Noe sunt toți oame-nii în unitate și diversitate, așa cum arată tabla națiunilor din Fac 10. Orizontul se amplifică deoarece Dumnezeu stabilește alianța Lui, chiar și cu animalele sălbatice (Fac 9,10)²²⁸.

Dumnezeul vieții este Dumnezeul judecății, însă înainte de toate, Dumnezeul judecății este Dumnezeul voinței de viață. În acest pasaj observăm cum Dumnezeu trăiește o tensiune dialectică (judecată-milă) ca la începutul creației; Dum-

²²⁸ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 8-10.

nezeu îl binecuvântează, din nou, pe om și creația Sa: de data aceasta, pe Noe și pe fiii săi. Ei vor fi începutul unei noi umanități recreate. Această decizie se confirmă printr-o alianță irevocabilă: *niciodată nu va mai fi pierdută viața de apele potopului* (Fac 9,1-17). Alianța, după cum vedem, este necondițională: orice ar face omul, Dumnezeu nu va mai extermina prin potop omenirea, nu-l va abandona în dinamica morții pe cel păcătos²²⁹. Textul are, clar, o latură complet universalistă: toate popoarele sunt rodul binecuvântării lui Dumnezeu date prin Noe. Acțiunea lui Dumnezeu este orientată spre viață și nu spre distrugere. Potopul nu este ultimul cuvânt al lui Dumnezeu, ci alianța cu toată umanitatea. Încă o dată, autorul biblic a rescris vechea legendă a potopului pentru a revela misterul existenței și al istoriei umane²³⁰. În nici-o altă parte a Vechiului Testament nu se redenumeste alianța dintre Dumnezeu și Noe²³¹. Această

²²⁹ Nimic nu poate să învingă un Dumnezeu care este viață și care dă viață. Lumea și omul nu sunt abandonate în haos; chiar și în mijlocul cataclismului se odihnește voința recreatoare a lui Dumnezeu, în Da-ul pe care îl dă Dumnezeu tuturor ființelor vii care ies din mâinile Sale. Omul strică, degradează în mii de feluri creația, atentează contra vieții, însă Dumnezeu reîncepe total din nimic. Chiar dacă, de acum înainte, anii omului sunt mai puțini, viața și istoria continuă.

²³⁰ Elorza, *Drama y Esperanza*, 153-4.

²³¹ În celelalte alianțe, o persoană sau un popor era chemat la modul cel mai personal la o alianță cu Dumnezeu și, bineînțeles, exista alternativa acceptării sau a refuzului, în timp ce alianța noetică se ridică între cer și pământ ca o cheazășie a gratiei praevenins (a iertării obținute) fără a implica nicio adeziune sau implicare a părții terestre.

alianță se distinge de alianța cu Avraam, de cea sinaitică sau de oricare altă alianță stabilită prin aceea că ea este *unilaterală* (adică aparține voinței lui Dumnezeu, Fac 9,11; 12; 15), *universală sau cosmică* (deoarece anunță o nouă eră pentru om și pentru Univers) și *eternă* (olam), adică cu orientare eshatologică (Ier 32,38; 41; Ier 50,5; Iez 16,60; Is 55,3; Is 61,8)²³².

Semnele plinirii făgăduinței le descoperim în însăși narațiunea potopului și anume, Noe află har înaintea lui Dumnezeu; Cel care îi descoperă să facă corabia, ca în cele din urmă să încheie legământ cu el. După potop, Noe numește 70 de popoare și locuri geografice. Acum se împlinește porunca lui Dumnezeu de a fi fecund, de a se înmulți și de a stăpâni pământul (Fac 9,1). Datorită binecuvântării, viața este expansivă, fără număr. Ființele umane se multiplică, dau curs unor rase și culturi de-a lungul și de-a latul pământului; Noe este rădăcina din care se naște un arbore genealogic al umanității cunoscute. Fac 10, cunoscut ca „tabla națiunilor”, reprezintă noua omenire, care formează o singură familie umană constituită din multe popoare, diverse, însă înrudite. Pagina este universalistă și ecumenică care invită la o conviețuire pacifistă. Semnificația teologică și biblică a listei națiunilor constă în a demonstra că porunca dată de Dumnezeu în Fac 9,1 s-a împlinit²³³. Dumnezeu l-a binecuvântat pe Noe și pe ai săi.

²³² Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 10-1.

²³³ von Rad, *El libro de Genesis*, 168-70.

În Vechiul Testament, binecuvântarea este, înainte de toate, o forță vitală, un dar și se transpune printr-o creștere, atât spirituală, cât și materială, vizibilă. Cu această enumerare a națiunilor se împlinesc cuvintele spuse de Sfântul Apostol Pavel în Areopag: *Dumnezeu a făcut ca toți oamenii... să fie făcuți dintr-un sânge* (FAp 17,26)²³⁴. În Fac 10 este prezentat planul istoric în care Israel se găsește: linia care vine de la origini și nu conduce direct la Avraam, trecând prin Noe, ci conduce la toate națiunile pământului enumerate aici. Acest lucru înseamnă că Israel se vedea insignifiant în această vastă lume de popoare, unde unele dintre ele erau imperii puternice, dar care au dispărut din istorie (hitiții), rămânând ei (Israel) ca un popor mic, dar pe care Dumnezeu și l-a ales ca să fie expresia cea mai fidelă a împlinirii în timp și în spațiu a făgăduințelor Sale²³⁵. Cu toate acestea, omeniirea renăscută continuă să fie plină de aspecte negative: Ham, unul dintre fiii lui Noe, are un comportament regretabil; nu toți oamenii și nu toate națiunile au aceleași principii morale și/ sau sociale.

În finalul celor expuse până acum putem să ne punem o mare întrebare la care să-i căutăm răspunsul în cele ce urmează: Cum va fi de acum înainte legătura lui Dumnezeu cu lumea, cu această umanitate rebelă și dispersată? Acestei întrebări cu punctele de suspensie înțelese i se răspunde

²³⁴ Raymond H. Bailey, „Acts 17:16–34,” *Review & Expositor* 87, 3 (August 1990): 481–85.

²³⁵ von Rad, *El libro de Genesis*, 170.

citind printre rânduri lectura originilor cu toată amenințarea din Fac 2,7: Dumnezeu nu rupe legătura cu omul, ci din contră, îl vizitează. Cu alte cuvinte, în mijlocul furtunii se manifestă acțiunea salvatoare a lui Dumnezeu care ajută și se îngrijește de creație și de om. Chiar și pe Cain care cade în păcatul fratricidului, Dumnezeu nu îl abandonează, ci îl protejează, deoarece avea într-însul chipul lui Dumnezeu. După potop, Dumnezeu se căiește și făgăduiește că nicio dată nu va mai pierde omenirea. Așadar, în aceste pagini este descrisă istoria lui Dumnezeu cu oamenii ca o istorie plină de prezența lui Dumnezeu; o istorie a compasiunii din partea lui Dumnezeu, fără de care nici nu ar putea să continue spre desăvârșire, spre plinire. Cu toate acestea, textul despre Turnul Babel conchide cu o judecată divină asupra umanității, în care nu apare nici-o notă de părere de rău. Oare s-a întrerupt definitiv legătura lui Dumnezeu cu omul? Oare Dumnezeu și-a epuizat răbdarea sa pentru om? A izbit Dumnezeu națiunile în dizgrația Sa? În felul acesta, de notă gravă, în care se termină istoria originilor (Fac 1-11), redactorul sfânt vrea să îl pregătească pe cititor spre captarea figurii lui Avraam, ales de Dumnezeu și continuator al promisiunilor pe care El i le face²³⁶.

În concluzie putem observa clar cum autorul sfânt vrea să deschidă o porțiță a speranței și datorită acestui lucru introduce o nouă genealogie (Fac 32-11,10). Ca anterioarele genealogii și aceasta începe cu Sem și culminează în Terah,

²³⁶ von Rad, *El libro de Genesis*, 179-80.

tatăl lui Avraam, personaj singular în planul lui Dumnezeu, care dorește să dea o întorsătură istoriei omenirii. Aghiograful ne face să ajungem la personajul exemplar, Avraam, în care se odihnește viitorul omenirii. În Avraam Dumnezeu va binecuvânta și va reuni toate popoarele separate datorită multiplei și recunoscutei răutăți omeniești. El va fi adevăratul punct de pornire al noii umanități²³⁷. În felul acesta, o perspectivă care era universală, ecumenică, brusc, se reduce la o singură persoană, în care dispare ecumenicitatea, reducându-se totul la un sigur om (Fac 12,1). Însă ceea ce i se promite lui Avraam, va depăși limitele lui Israel (Fac 12,2-3) având perspectivă universală, pentru toate națiunile pământului. Practic, în același text întâlnim deodată, în mod paradoxal, particularul cu universalul, limitatul cu ecumenicul, ceea ce deschide perspectiva unei *oecumene* avraamice pe care o vom dezbate în cele ce urmează.

În promisiunea făcută lui Avraam în care se vorbește de acțiunea mântuitoare a lui Dumnezeu se transcend limitele poporului Alianței, ajungând *la toate popoarele pământului* (Fac 12,2)²³⁸. Pentru exegeza iudaică-talmudică, unica istorie care ne interesează, nu începe cu originile, nici cuopotul, nici cu turnul Babel, ci cu o întâmplare care a crescut în sine dinăuntru acestei istorii: Chemarea lui Avraam sau vocația lui²³⁹. Această etapă este introdusă așa cum am sub-

²³⁷ Elorza, *Drama y Esperanza*, 156.

²³⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 180.

²³⁹ G. N. Toryough, „The blessing Abraham: seeking an interpretive link between Genesis 12:1-3 and Galatians 3:13-16,” *Ilorin Journals of Religious Studie*

liniat adineauri prin genealogia care conduce până la Terah, tatăl lui Avraam.

Putem, aşadar, să formulăm câteva concluzii care ne vor face să înţelegem şi mai bine mesajul pe care îl transmit:

- Istoria a început, nu cu strămoşul Avraam, ci cu creaţia şi cu primii paşi ai omenirii. Umplerea spaţiului dintre creaţie şi Avraam este prezentată prin primii paşi ai neamului omenesc, cu bune şi cu rele, cu personaje pozitive şi negative;
- Această perioadă ne înfăţişează o progresivă îndepărtare a umanităţii faţă de Dumnezeu, pe de o parte, iar pe de altă parte, în mod paradoxal, ca pe o istorie acompaniată de prezenţa continuă a lui Dumnezeu²⁴⁰;
- Toată istoria originilor şi a umanităţii este orientată spre Avraam, personaj singular al planului lui Dumnezeu, care reface istoria rasei umane;
- Dumnezeu îl alege pe Avraam, nu datorită lui însuşi sau datorinţa poporului din care provine, ci datorită umanităţii întregi. Singularitatea lui Israel, este subordonată universalităţii rasei umane.

Dumnezeu îl ghidează pe om şi ştie unde trebuie să-l conducă. Speranţa trece dincolo de istoria începuturilor, dincolo de istoria lui Israel. Însuşi: aşa cum demonstrează toată Scriptura, ajunge până la sfârşit care este un nou început: Apocalipsa²⁴¹.

(*IJOURELS*), 1 (2014), 127.

²⁴⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 20-49.

²⁴¹ Elorza, *Drama y Esperanza*, 161.

2.2. Făgăduințele lui Dumnezeu față de poporul ales în Pentateuh. Actul creator al lui Dumnezeu din Fac 1,28 reflectat în semnele concrete împlinite în timp.

Creația omului are o semnificație retroactivă pentru toate creaturile care nu sunt umane și cărora Dumnezeu le dă, prin om, o nouă valoare în cadrul creației. Creația se îndreaptă spre Dumnezeu, se desăvârșește în Dumnezeu, pe lângă faptul că El le-a creat pe toate. Omul primește din mâinile lui Dumnezeu binecuvântarea care îi dă capacitatea de a fi el, la rândul său, creator și de a se înmulți. Prin origine, natura și rațiunea sa de a fi, omul este înțeles și reflectat în funcție și de relația cu Dumnezeu. Puterea reproducătoare a omului nu este primită în virtutea unei emanații sau a unei activități a asemănării sale cu Dumnezeu, ci în virtutea unei binecuvântări speciale primite, după ce l-a creat²⁴².

A doua oară când Dumnezeu pronunță în mod solemn binecuvântarea fecundității și a înmulțirii neamului omenesc, o face față de Noe, când acesta părăsește corabia împreună cu soția, copiii și toate vietățile. Dumnezeu nu

²⁴² În religiile primitive păgâne sexualitatea era exaltată devenind ceremonie sau orgie prin care se înțelegea că omul, prin aceasta, participă la lumea divină. În creștinism sau iudaism sexualitatea este privită ca dar al omului primit de la Creatorul său; dar de a deveni el însuși creator, adică de a perpetua specia umană și a o aduce la Dumnezeu.

zăbovește, ci pronunță ceea ce poate să fie mai solemn și mai magnific: *nașteți și vă înmulțiți și umpleți pământul* (Fac 9,1). Cu toate că omul a căzut, Dumnezeu nu i-a retras binecuvântările primite la creație, adică acelea de a-și exercita funcțiile cele mai elementare: reproducerea și posesia asupra pământului. În cazul lui Noe, Dumnezeu reînnoiește promisiunile sale, neaducându-și aminte că omul nu a fost fidel iubirii-promisiune care a venit de la El. După potop începe o altă eră pentru om, un eon nou și acest eon trebuia să înceapă cu binecuvântarea lui Dumnezeu, care va permite de acum, ca umanitatea să se extindă pe fața întregului pământ. În acest nou eon, în care Dumnezeu e mereu prezent lângă om, apare o altă prerogativă care îi este acordată omului: aceea că Dumnezeu, de acum, voiește și dorește ca omul să se înmulțească și să se extindă pe fața întregului pământ. Mai mult decât atât, dreptul lui Dumnezeu asupra vieții este afirmat necondiționat și apodictic: viața umană este intangibilă, nu doar din cauza sau în virtutea unei legi umanitare, cu respect la viață, ci pentru că omul este proprietatea lui Dumnezeu și a fost creat după chipul său.

Făgăduința făcută de Dumnezeu lui Noe în Fac 6,18 a fost rememorată și reîntărită în Fac 9,9-11. Aici, termenul *berit* este experiat de către înțelegerea textuală după forma pe care am amintit-o în descrierea primei sale prezențe din Fac 6,18. Totuși, chiar dacă înțelegerea verbului este aproape de deplinătate în acest Fac 9,9, construcția folosită diferă puțin față de construcția din făgăduința dată lui Noe îna-

inte de potop. „Iar cu tine voi face legământul Meu” (Fac 6,18) spune Domnul înainte de potop, în timp ce după potop, cuvintele sunt: „Iată Eu închei legământul Meu cu voi, cu urmașii voștri” (Fac 9,9). Diferența este sesizabilă, căci, ceva ce pare a fi o făgăduință formală, odată cu Fac 9,9 se prezintă a fi o făgăduință contractuală. În interpretarea comentatorilor moderni se consideră că în cadrul versetului 9 se construiește declarația formală a legământului, iar acest lucru este sesizabil în toate traduceriile acestui verset în paralele cu Fac 6,18. Asupra traducerilor din limba engleză, în NIV de pildă, acest ton formal este căutat prin traducerea cu „Eu stabilesc acum...” a unui verset care marchează intenția lui Dumnezeu de „a face un contract”²⁴³. Se pare că acest verset 9 vorbește despre un legământ o făgăduință a confirmării. Acest lucru este sesizat de utilizarea sufixului **הנה** + participiul de după pentru a anunța confirmarea făgăduinței și a implicării tacite din Fac 6,17: „Și iată Eu voi aduce asupra pământului potop de apă...”; Ceea ce notează textul, prin analiza în paralele a versetelor ce descriu făgăduința din Fac 6 și Fac 9, este faptul că în Fac 9 se vorbește de o confirmare a făgăduinței din Fac 6, iar acest lucru este sesizabil prin implicarea descendenților lui Noe în făgăduință. Inițial, în Fac 6,18, legământul era încheiat doar cu Noe și familia lui, dar în Fac 9,8-11 se amintesc „urmașii voștri” și mai mult „tot sufletul viu care este cu voi”. Acest lucru evidențiază, pe lângă caracterul universal

²⁴³ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 208.

descriș de făgăduința din Fac 9,8-11, faptul că la polul opus făgăduinței este plasată moartea, un segment referențial pe care îl descoperim și în prima făgăduință dată de Dumnezeu oamenilor din Fac 3,15. De altfel, aici se poate observa o prefigurare a balanței pe care o descrie întreaga lege a Noului Testament, balanța dintre păcat și moarte. În paginile Vechiului Testament se pot observa relații clasice de prezentare a aspectelor ce țin de viața omului, relații între ideea de viață și de moarte, de bine de rău, de împlinire și de neascultare, toate fiind în contrast cu activitatea mundană a omului, doar că această făgăduință atât de importantă în paginile vetro-testamentare este singura care prin tiparul ei prefigurează o relație dintre promisiune și moarte, păcat și moarte, ascultare și viață. Toate comentariile indică în definitiv același aspect: că pentru păcate omul va pierii (Fac 6,13), dar are făgăduință de la Dumnezeu că se va bucura de prosperitate dacă cade sub socotința dreptății²⁴⁴.

Într-o altă cheie interpretativă, se consideră că Fac. 9,8-11 constituie o evoluție de la îndemn la mărturie. Îndemnul a fost făcut în Fac 6,18 de către Dumnezeu, iar acest fapt denotă că mărturia a putut fi prezentă doar pe fondul stăruirii în îndemn, a acceptării și a asumării lui. Ceea ce este interesant în acest gen de tratare este faptul că făgăduința a fost înlocuită de ideea de îndemn. *Îndemnul* reprezintă, din punct de vedere gramatical, un impuls, o acțiune ce sti-

²⁴⁴ Wenham, *Genesis*, 194.

mulează pe cineva la conceperea unui lucru, a unei alte acțiuni, o „pornire lăuntrică”²⁴⁵. Acest lucru creează un liman de înțelegere propice, căci Dumnezeu nu a lucrat cu Noe printr-un legământ unilateral inserat și dezvoltat, ci cuvintele lui Dumnezeu au fost asumate de către Noe care s-a făcut părtaș legământului. Din acest motiv, în spațiul exegetic, ideea de făgăduință este mai puternic nuanțată în cazul legămintelor pe care Dumnezeu le-a făcut cu omul în paginile Vechiului Testament. Mărturia, la celălalt capăt al înțelegerii, este de fapt un angajament făcut de Dumnezeu în raport cu omul căruia îi promite, îi lasă făgăduință, o întărire asupra „îndemnului” trecut, că nu va mai stârpi pământul prin potop (Fac 9,11). Acest lucru a fost sesizat și în interpretarea gramaticală a celor două versete: Fac 6,18, loc în care în spatele făgăduinței stă ideea de asumare, iar în Fac 9,8-11, în înțelegerea făgăduinței stă conceptul de împlinire, de asumare și de menținere²⁴⁶.

Relația dintre Fac 6,17-18 și Fac 9,8-11 este cât se poate de puternică și de ancorată în îndemnuri clare la restructurare și speranță. Dumnezeu nu lasă spre înțelegerea omului faptul că mânia lui este inalienabilă, ci atrage atenția că dreptatea și speranța de mântuire a lumii este prezentă în fiecare descendent al lui Noe. Din acest motiv, făgăduința exprimată prin termenul *berit*, sesizat de 7 ori în paginile

²⁴⁵ Academia Română, *Micul dicționar academic*, ed. a II-a (București: Ed. Univers Enciclopedic, 2010).

²⁴⁶ Hamilton, *The Book of Genesis*, 316.

Vechiului Testament, este unul dintre cele mai valoroase concepte biblice în raport cu omul. O altă nuanță ce exprimă veridicitatea și absolutul făgăduinței în cele două secvențe scripturistice este dată de folosirea aceluiași pronume în verbele Fac 6,17 și Fac 9,8; *va- 'ani hinneni*, acest termen ebraic, este cel care identifică faptul că în secvențele scripturistice prezentate în paralel este vorba de aceeași forță divină care gestionează făgăduințele, propunându-le și descriindu-le în funcție de contextul definit de potop²⁴⁷.

Înainte de a prezenta aspectele spirituale identificate de Biserica primară cu privire la acest episod al făgăduinței de după potop trebuie atrasă atenția asupra faptului că exceptând relația directă dintre Fac 11-9,8 și Fac 6,18 nu există o altă paralelă care să poată fi făcută între făgăduința dată lui Noe și făgăduința oferită altor drepti, cum este cea dată Patriarhului Avraam în Fac 17. Comentariile moderne atrag atenția asupra acestui aspect în încercarea de a prezenta unicitatea pe care Fac 11-9,8 o prezintă în raport cu conceptul de făgăduință veterotestamentară. Deși este caracterizată de același termen, *berit*, făgăduința dată lui Avraam este o făgăduință aprobată și confirmată prin faptă de către Avraam. Singurul aspect din făgăduința dată lui Noe, care acaparează și această nevoie a faptei, este momentul în care sunt incluse și animalele în făgăduință, iar acest aspect denotă că în făgăduința lui Noe avem de-a face cu o adresare a lui Dumnezeu către

²⁴⁷ Sarna, *Genesis*, 62.

Noe, neexistând o reacție din partea acestuia. Din acest motiv, ceea ce descrie secvența Fac 9,8-11 este considerată a fi o făgăduință în adevăratul sens biblic al cuvântului, în timp ce în cazul lui Avraam vorbim de un legământ, un acord mutuu²⁴⁸. Există, într-o oarecare probabilitate interpretativă și considerentul că făgăduința adresată lui Noe în Fac 9,8-11 este susținută de legământul dat de versetele imediat următoare. Susținerea acestei implicări unilaterale este dată de faptul că Dumnezeu este cel de la care pornește, atât făgăduința, cât și legământul, semnul acestuia mai precis. Făgăduința, în mod particular se consumă tot în Dumnezeu, căci El este cel care alege să promită că nu va distruge prin vărsare de ape viața de pe pământ. Ceea ce comentarii aduc ca element unic al acestei făgăduințe este faptul că, prin cele implicate în cuvintele făgăduinței, se descrie o universalitate absolută și inclusivă (Fac 9,8-10)²⁴⁹. Aceste aspecte hermeneutice cu privire la Fac 9,8-11 sunt extrem de importante în vederea înțelegerii unei realități istorice a făgăduințelor lui Dumnezeu în raport cu omenirea. Pe fondul acestor interpretări pe care le-am amintit în legătură cu secvența dată (v. 8-11) și cu făgăduința dată în forma ei primară (Fac 6,18), literatura patristică sesizează alegorismul acestui episod al făgăduinței lui Dumnezeu cu privire la pop, la Noe și la întreaga omenire. Astfel, în consemnarea celor mai reprezentative comentarii patristice cu privire la

²⁴⁸ Westermann, *Genesis*, 470.

²⁴⁹ Mathews, *Genesis*, 408.

făgăduința absolută dată de Dumnezeu în Fac 9,8-11, interpretările Sfântului Ioan Gură de Aur și ale Sfântului Efrem Sirul sunt cele mai reprezentative. Sfântul Ioan Gură de Aur observă că această făgăduință din Fac 9,8-11, nu doar că a întărit făgăduința anterioară din Fac 6,18, ci a redus îndoiala pe care Noe o putea avea cu privire la repetabilitatea potopului. Ceea ce observă Sfântul Ioan este faptul că legământul pe care Dumnezeu îl face cu Noe, făgăduința de după potop, este asemeni unui acord inter-uman care cuprinde o garanție spre veridicitate. Deși Dumnezeu nu Se află în postura în care să îi fie supusă îndoielii făgăduința, veridicitatea și promisiunea extinsă asupra descendenților lui Noe vine ca un confort al temerilor lui Noe cu privire la purtarea de grijă pe care o primește. Sfântul Efrem Sirul, pe de altă parte, consideră că Noe primește o făgăduință care cuprinde o salvare peste veacuri a omenirii. Făgăduința dată de Dumnezeu cu privire la faptul că omul nu va mai pieri este importantă prin faptul că ea explică că pe fondul dreptății umane, potopul nu va mai veni pe pământ. Astfel, jertfa lui Noe este cea care constituie un model de primire a făgăduinței, iar acest model cuprinde în esență speranța asupra faptului că în nelegiuirile ce cuprind sufletul omului există o baie a botezului, a pocăinței, baie care nu va îneca sufletul, ci-l va curăța de păcate: „Astfel, Dumnezeu s-a legat dinainte de această promisiune, astfel încât, chiar dacă omenirea ar urma

să se lase condusă în chip constant de gândurile rele, de nelegiuiri, El nu va mai aduce niciodată potopul asupra ei²⁵⁰.”

În analiza comentariilor moderne, ceea ce se descrie în secvența din Fac 17-9,12 este considerat a fi o concluzie a făgăduinței din Fac 11-9,8, concluzie marcată de repetitivitate. Într-o analiză terminologică se pare că există o serie de construcții care reiterează o temă a bucuriei, a unui complex de descrieri a făgăduinței, făgăduință cuprinsă și în Fac 18-9,6: „legământ” (Fac 9,12; 6,18.13.15.16.17), „descendenți / generații” (Fac 6,9; 9,12); „voi vedea” (Fac 6,12; 9,14.16); „confirmare” (Fac 6,18; 9,17). Repetițiile și variațiile sunt cele mai caracteristice puncte ale pasajului (Fac 9,12-17). Din perspectiva structurii acestei secvențe scripturistice, în spațiul comentariilor biblice se vorbește despre cinci tipuri diferite de prezentare a „partenerilor” cu care este făcut legământul:

- a. „între mine și tine și fiecare ființă vie care e cu tine” (v. 12);
- b. „între mine și pământ” (v. 13);
- c. „între mine și voi și tot sufletul viu și cu tot trupul” (v. 15);
- d. „între Dumnezeu și fiecare ființă vie care este pe pământ” (v. 16);
- e. „între mine și toate ființele vii care sunt pe pământ” (v. 17).

Motivul concret pentru care sunt prezentate în acest cadru aceste părți ale legământului sau, mai bine spus, frânturile acestea de legământ implicate, este extrem de simplu. În Fac 9, 12-17 se întărește o făgăduință care a fost sădită

²⁵⁰ Louth și M. Conti, *Genesis*, 154.

încă dinainte de potop și care, abia acum își găsește forma simbolică plasată peste veacuri. De altfel, secvența Fac 9,12-17 se consideră a fi una cu caracter ciclic, căci din zona de pregătire a legământului (v. 12), în comparație cu v. 17, se ajunge într-o zonă a confirmărilor, a deciziei: „Iată, ca semn al legământului, pe care-l închei cu voi și cu tot sufletul viu” (Fac 9,12) și „Acesta este semnul legământului pe care Eu l-am încheiat între Mine și tot trupul care este pe pământ” (Fac 9,17). Iar acest fapt lasă să se interpreteze în spațiul comentariilor scripturistice că, în cazul Fac 9,12-17, se vorbește despre legământ cu precădere, nu despre semnul legământului²⁵¹.

Ceea ce a determinat, însă, ca secvența Fac 9,12-17 să rămână în atenția tuturor comentatorilor biblici este realitatea unde un semn trece de la însemnătatea lui clasică la un statut de garanție, marcând împlinirea unei făgăduințe și construcția unui legământ. Ceea ce este evidențiat în Fac 9,12 este faptul că pentru prima dată în Sfânta Scriptură, „un semn”, apare ca un „semn al legământului”, lucru cu care ne vom familiariza în spațiul ebraic după ce vom observa că în legămintele cu Dumnezeu, apar semne precum circumcizia și Sabatul.²⁵² Singura întrebare care poate să se ridice cu privire la acest sens este, de ce vorbim tocmai de un curcubeu ca semn al legământului. Răspunsul este, pe cât de simplu, pe atât de interpretabil. Întins între cer și pă-

²⁵¹ Wenham, *Genesis*, 195.

²⁵² Hamilton, *The Book of Genesis*, 316.

mânt și constituind o legătură de pace între Dumnezeu și om, indicând universalitatea și atotcuprinzătoarea milă a lui Dumnezeu, curcubeul, semnul arcului ceresc, este considerat a fi un reper al teofaniei, a prezenței maiestuoase a lui Dumnezeu în viața omului. Ceea ce curcubeul a constituit pentru Noe, o particularitate a făgăduinței lui Dumnezeu, va rămâne o exclusivitate în paginile Vechiului Testament, deoarece doar în Iez 1,28 se mai pomenește despre măreția lui Dumnezeu aidoma unei străluciri a curcubeului²⁵³. Curcubeul este, așadar, simbolul făgăduinței și al împlinirii, al asumării acesteia. El cuprinde și finalitatea vieții oamenilor, căci este semn al legământului de după potop, dar și unealtă a încrederii, a speranței, căci vine ca promisiune a lui Dumnezeu, ca formă vizibilă a făgăduinței²⁵⁴.

„Semnul” este prezentat împreună cu „legământul” în marea majoritate a locurilor din Sfânta Scriptură unde cele două variabile teologice vin ca împlinire sau ca obiect funcțional al făgăduinței. Din această cauză, în prezentarea lor „semnul” și „legământul” sunt descrise în interdependență, iar acest lucru este prezentat prin trei aspecte definitorii ale acestei relaționări. În primul rând, „semnul” este menit să descrie concretul în ceea ce privește prezentarea făgăduinței. El stă ca mărturie promisiunii și face din cuvânt o înfăptuire; critica textuală modernă cu privire la textul scripturistic menționează despre această interdependență faptul că

²⁵³ Westermann, *Genesis*, 472.

²⁵⁴ Delitzsch, *A New Commentary on Genesis*, 290.

„semnul” consemnează în chip ritualic făgăduința. În al doilea rând, asemeni pomenirii legământului, a rememorării făgăduinței, „semnul” este ceea ce vrea Dumnezeu. El este Cel care dorește să Își exprime și întărească dincolo de dubiile omului, ale lui Noe în acest caz, făgăduința dată cu privire la fatalitatea pe care o aduce păcatul în lume. Astfel, Dumnezeu menționează, nu o dată, faptul că acest legământ, marcat de acest semn, este ceea ce El voiește (Fac 9,17). Iar în al treilea rând, ce este important de menționat cu privire la relația dintre „semn” și „legământ”, particulară celei din alte secvențe textuale, cum este cazul Fac 17 spre exemplu când vedem prezentat legământul cu Avraam, în Fac 9,12-17 se descrie un legământ cuprins de universalitate, un legământ care cuprinde toate vietățile, în timp ce în cazul lui Avraam, de pildă, legământul, făgăduința, este recurentă: direcționată spre Avraam, spre fiul lui, iar mai apoi spre urmașii lui (Fac 17,7)²⁵⁵. Concluzionând, cele trei note distinctive cu privire la relația dintre „semn” și „legământ” se pot descrie doar în raport cu înțelegerea legământului ca fiind o făgăduință acceptată echivoc și ele pot descrie la rândul lor aspecte ce țin de frumusețea relației omului cu Dumnezeu. Ceea ce este descris ulterior, de către versetele 13-16 este o rememorare și o reîntărire a faptului că făgăduința Lui nu este selectivă asemeni conceperii planului Lui²⁵⁶. Dacă Noe a fost socotit ca fiind drept și ferit de

²⁵⁵ Mathews, *Genesis*, 409.

²⁵⁶ Louth și M. Conti, *Genesis*, 155.

catastrofa experiată de oameni prin potop, în cazul acestei făgăduințe repetate (Fac 9, 8-11, 12, 17), universalitatea este cheia distinctivă, anume că voia divină se manifestă plenar în făgăduințe, ele nemaifiind nevoie de selecții. Ceea ce confirmă secvența Fac 9,12-17 în acest sens este concentrat în ultimul verset, v. 17 care recapitulează secvența 9,12-17 și concluzionează prin prezentarea oficializării legământului și a caracterului incluziv al acordului²⁵⁷.

Un lucru interesant cu privire la v. 12 și orientat în descrierea curcubeului din punct de vedere etimologic este faptul că, în textul ebraic, când vorbim despre curcubeu și despre arc, în sfera acestei secvențe textuale le găsim pe ambele identificate cu termenul ebraic *qešet*. Motivul pentru care s-a atras atenția asupra acestei traduceri este dat de însemnătatea pe care curcubeul și arcul o au în Sfânta Scriptură și în vremurile apuse. Deși arcul reprezintă o unealtă a războiului, fiind cel care decide asupra vieții celui spre care este îndreptat, în spațiul răsăritean, în reprezentările iconografice arcul este așezat și definit ca simbol al purtării de grijă exprimate prin dexteritate, prin bravura, prin eliminarea impedimentelor²⁵⁸. În paginile veterotestamentare, această purtare de grijă asupra oamenilor îl definește pe Domnul ca fiind un Dumnezeu războinic, un Dumnezeu al luptelor, lucru pe care curcubeul îl redefineste. Din această cauză, se consideră în zona comentariilor biblice că trecerea

²⁵⁷ Mathews, *Genesis*, 409.

²⁵⁸ Sarna, *Genesis*, 62.

de la arc la curcubeu, de la *bow* la *rainbow*, constituie reinterpretarea lui Dumnezeu prin acțiunile Sale. În acest sens, El, Cel care oferă făgăduința lui Noe și o consemnează prin semnul unui curcubeu este Dumnezeul pe care Noe l-a așteptat în virtutea trecerii peste temerile proprii cu privire la asprimea și fatalismul cu care El se raportează la oamenii căzuți în păcat²⁵⁹.

Legând cele două secvențe textuale amintite anterior, Fac 9,8-11 și Fac 9,12-17, se observă că Dumnezeu a ținut trei discursuri despre făgăduința dată lui Noe, discursuri care se prezintă într-o formă ascendentă și care, prin recapitularea exprimată secvențial de către ele, fac cunoscută certitudinea promisiunii Lui. Primul discurs (v. 8-11) este cel care deschide legământul și prezintă făgăduința. Acest discurs este marcat de către utilizarea verbului *qûm* în două ipostaze gramaticale: una „participativă” (v. 9), ceea ce denotă că aici, Dumnezeu își prezintă făgăduința ca acțiune viitoare imediată: „iată, Eu sunt pe punctul de a încheia un legământ..” (Fac 9,9); iar cea de a doua formă, definită gramatical de *waw* plus un verb la perfect în textul ebraic (v. 11) remarcând o acțiune viitoare sigură, lipsită de incertitudine: „Și închei acest legământ cu voi..” (Fac 9,11). Frumusețea acestui prin discurs este dată de faptul că el cuprinde primul și cel mai important pas în construcția făgăduinței, pas descris de trecerea de la ipoteză la certitu-

²⁵⁹ M. Weinfeld, *Deuteronomy and the Deuteronomistic School* (Oxford: University Press, 1972), 205-6.

dine. Discursul al doilea (v. 12-16) se concertează pe semnul legământului, a făgăduinței, pe curcubeu, cel despre care am amintit. Secvența aceasta descrisă de al doilea discurs nu cuprinde particularități ale făgăduinței, ci doar prezintă persoanele și partenerii implicați în legământ. Discursul al treilea, în schimb, prezintă ultima formă utilizată a adverbului *qûm* în acest plan al făgăduinței. Această ultimă formă a verbului concluzionează recapitularea pe care discursul al treilea o face cu referire la cel de-al doilea discurs. În Fac 9,17 făgăduința este deja îndeplinită. În concluzie, cu referire la acest verb *qûm* prezent în discursul lui Dumnezeu, întretit, cu privire la făgăduința dată, la legământ și la semnele lui, este sesizabilă creșterea făgăduinței de la o acțiune probabilă (v. 7), la o acțiune palpabilă (v. 11) la o acțiune deja realizată (v. 17)²⁶⁰.

Comentatorii acestor versete ce definesc finele legământului noetic consideră că universalitatea nu este exprimată doar de trimiterea făgăduinței și încheierea legământului cuprinzând toate vietățile existente pe pământ, ci este exprimată și de către expresiile folosite în tratarea persoanei a doua, persoană folosită în vederea încheierii legământului. „... pe care-l închei cu voi și cu tot sufletul viu ce este cu voi din neam în neam și de-a pururi” (Fac 9,12) este unul dintre versetele cele mai complete în dorința autorului de a exprima măreția legământului făcut de Dumnezeu cu Noe. În acest verset nu mai vorbim de un legământ încheiat cu Noe,

²⁶⁰ Hamilton, *The Book of Genesis*, 319.

ci „cu voi”, un plural care deschide drumul spre pluritate, în timp ce natura este cuprinsă prin „tot ce este viu”, iar nota universalității absolute este dată de exprimarea de la finele versetului „neam în neam”, urmată de adverbul „de-a pururi”. În limba engleză, ca suport al interpretării textuale, „tot ce este viu” este tradus cu *generations – generații*, marcându-se astfel stagiile succesive al naturii și ale reproducerii naturale²⁶¹. Pe această linie genealogică, făgăduința este transmisă de la părinte la copil și nu-și găsește o finalitate decât în finalitatea existenței umane, căci „de-a pururi” este o expresie care marchează infinitul temporal, eternitatea²⁶². Astfel, ceea ce se petrece în secvența Fac 9,12-17, este o trimitere spre eternitate, o consemnare a faptului că făgăduința făcută de Dumnezeu lui Noe nu își va găsi finalitatea, legământul fiind încheiat, concluzionat în Fac 9,17, dar plasat înafara unei secvențe temporale definibile. Această universalitate este marcată de unii interpreți care aduc în discuție și una dintre traduceri care au completat versetul acesta în următorul mod: „Aceasta este promisiunea mea pe care o fac cu fiecare dintre voi și cu toate celelalte vietăți, cu toți care sunteți în lume”²⁶³.

Literatura patristică, în schimb, nu prevede atât de multe interpretări de ordin etimologic, din simplul fapt că evenimentul potopului nu putea fi descris în pachete morfolo-

²⁶¹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 210.

²⁶² Sarna, *Genesis*, 63.

²⁶³ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 214.

gice sau substraturi sintactice, ci el reprezenta o catastrofă despre care, în opinia Sfinților Părinți, abia în Fac 9,17 se realizează miracolul, apare curcubeul ca semn al legământului, acest rău scurs din nori pe care-L fixează Dumnezeu pe cer, așa cum îl descrie Sfântul Grigorie De Nazianz²⁶⁴. Domnul *încheie* astfel un legământ care rămâne de-a pururi, iar acest lucru este cel mai important pentru tradiția Bisericii, căci legământul lasă cunoscută iubirea Lui pentru oameni și grija pe care, în mod repetitiv descrisă, Acesta o va purta pentru întreaga lume. Sfinții Părinți notează faptul că Dumnezeu nu o să treacă cu vederea propriul legământ și că curățarea epocii lui Noe a fost suficientă. Însă, acest lucru ni-l vestesc, ni-l reamintesc și ni-l *împământenesec în minte cuvintele din secvența Fac 17-9,12, secvență care, repetitiv vorbind, ne face conștienți de faptul că am fost cuprinși prin această făgăduință de o puternică nădejde asupra posibilității noastre de reabilitare în urma recunoașterii păcatelor. F. Delitzsch spune extrem de frumos despre Fac 17-9,12 că această construcție, aceste versete incluse aici: „Sunt asemeni unui ciocan care bate pentru a fixa cât mai ferm un anumit lucru și a conduce spre casă într-un mod cât mai pătrunzător”²⁶⁵.*

Promisiunea pe care o primește Avraam în Fac 12,2, că din el se va naște un popor mare și Dumnezeu îl va binecuvânta, își găsește împlinirea în Fac 1,22 și constituie o parte

²⁶⁴ Louth și M. Conti, *Genesis*, 155.

²⁶⁵ Westermann, *Genesis*, 472.

fundamentală a promisiunilor față de patriarhi²⁶⁶. Planul divin de salvare îi conferă patriarhului calitatea de a fi promotorul și continuatorul unei generații de oameni care vor forma un mare popor, și acela de a fi „binecuvântare și izvor de binecuvântare” *pentru toate familiile pământului* (Fac 12,3)²⁶⁷.

Promisiunile cu privire la urmași se încarcă de tensiune psihologică în Fac 18,9-15. Dumnezeu intervine în viața oamenilor într-o manieră eficace, cu toată îndoiala Sarrei, deoarece promisiunea provine de la Acela de la care nimic nu este imposibil²⁶⁸. De altfel, în Fac 21,1-7 va răsună drept contra-opoziție râsului Sarrei, râsul lui Dumnezeu, concretizat în numele de Isaac, fiul mult așteptat, a cărui semnificație, după etimologia populară, este: *Domnul a râs*. Aceast râs este cel creator, eficace și benefic pentru om, în timp ce celălalt râs, este cel al evazivului, negativității și perversității. În contradicție cu râsul lipsit de credibilitate al Sarrei, a răsunat râsul eliberator al lui Dumnezeu, prin fiul promisiu-

²⁶⁶ O întâmplare tipic religioasă este fără îndoială promisiunea unui fiu, care face parte din forma religioasă a familiilor patriarhilor. Promisiunea unui fiu era o particularitate importantă a religiozității familiilor primordiale. Așa se întâmplă de repetate ori cu Avraam (Fac 18,1-16a; 15,1-6; 17,15). Pentru familie, ca unitate economică, era determinantă descendența și în concret, la o familie patriarhală, descendența masculină. Descendența masculină avea rolul de a transmite mai departe tradiția familiei. Dacă o familie nu avea copii, identitatea familiei se vedea serios afectată și amenințată.

²⁶⁷ von Rad, *El libro de Genesis*, 187.

²⁶⁸ Gianfranco Ravasi, *Guia espirital del Antiguo Testamento* (Barcelona: Herder, 1994).

nii, Isaac²⁶⁹. De asemenea, după proba pe care Avraam o depășește, patriarhul îl primește pe Isaac, nu ca pe un fiu dorit, ci ca pe o promisiune divină, ca har absolut și pur. Pentru aceasta, la finalul capitolului, se accentuează încă o dată, teologia promisiunii și ideea că darul de prunci aparține exclusiv lui Dumnezeu; doar El are puterea de a face darul, iar omul nu este decât un primitor al acestui dar, având datorita de a-l crește și a-l duce spre mântuire²⁷⁰.

În cele ce urmează vom menționa locurile scripturistice din Facere unde apar făgăduințele. Ele pot fi divizate în cinci grupe:

a. Făgăduința patriei și a pământului: Fac 12,1-7; 13,14-18; 15,7; 17,8; 24,7; 26,2-4; 28,13-15; 35,12; 48,4; 50,24;

b. Făgăduința unui fiu: Fac 15,4; 16,11; 17,16; 19,21; 18,10-14;

c. Făgăduința descendenților: Fac 12,2; 13,16; 15,5; 16,10; 17,2; 21,12-13; 22,16-18; 26,4-24; 28,14; 35,11; 46,3; 48,4;

d. Făgăduința însoțirii: Fac 26,3-24; 28,15; 31,3; 46,4; 48,21; 50,24;

e. Făgăduința binecuvântării: Fac 12,2-3; 17,16-20; 22,17-18; 26,4-24; 28,14.

²⁶⁹ În cazul lui Avraam și al Sarrei, darul fiului promisiunilor, Isaac, vine când nimeni nu mai spera că este posibil. Acest lucru aduce lumină nu doar părinților fără copii, ci și acelor care au copii și îi consideră ca dar al lui Dumnezeu, pentru împlinirea lor ca oameni, și pentru împlinirea promisiunilor divine, până la sfârșitul veacurilor.

²⁷⁰ Ravasi, *Guia spiritul*, 158.

Făgăduințele referitoare la urmași și la patrie sunt comune tuturor patriarhilor. În toate textele citate, promisiunile reprezintă părți ale unui discurs divin, adică sunt așezate în gura lui Dumnezeu. Acest fapt demonstrează importanța promisiunii care culminează cu interesul pentru patrie și pământ, mai mult decât cel personal sau familial²⁷¹. Făgăduința unui fiu i se face doar lui Avraam; numeroși autori o subordonează promisiunii descendenței, dată fiind situația că ea are în sine promisiunea unui fiu și că ambele apar împreună în unele texte²⁷². Făgăduința însoțirii divine i se face restrictiv lui Isaac și lui Iacov, deși din contextul Facerii observăm că aceiași asistență divină favorabilă i-a fost oferită și lui Avraam.

De la bun început, trebuie remarcat faptul că, deși Pentateuhul este Torah (Legea), înainte de toate, este o istorisire de evenimente; marile teme biblice își au începuturile în Cartea Facerii: Dumnezeu, lumea, omul, familia, frățietatea, originea popoarelor, geografia, diversitatea limbilor, problema răului și moartea, păcatul, providența, speranța mântuirii, etc.²⁷³ În origianlul ebraic, prima carte începe cu cuvintele: „bereshit”, adică întru început și acest cuvânt este cel mai indicat pentru prima carte a Pentateuhului, deoarece aici își găsesc originile temele fundamentale ale teologiei biblice. Deși Fac 1-11 formează un bloc structural tematic compact, acest set ne va servi ca prefață la is-

²⁷¹ Lopez, *Pentateuco*, 98.

²⁷² Claus Westermann, *The Promises to the Fathers. Studies on the Patriarcal Narratives* (Philadelphia: Fortress Press, 1976), 132-7.

²⁷³ Varo, *Genesis*, 19.

toria poporului Israel. Pentateuhul poate fi comparat cu alte texte ale antichității; adaptând aceste texte vom vedea unde pune accentul autorul sfânt: pe structura existenței omenirii, în realitatea pedepsei și a păcatului, și în calitatea unui Dumnezeu care nu abandonează propria creație, mai ales pe om²⁷⁴. În ceea ce privește istoria chemării lui Avraam și a formării poporului ales, bibliștii împart de obicei structura textului în trei părți: capitolele 12-25; capitolele 26-36; capitolele 37-50.

Primul episod începe și se termină cu secvențele relaționate cu Terah (descendenții săi, *eleh toledot* în ebraică). El unește istoria strămoșilor ancestrali cu istoria patriarhilor de după potop. Toate temele posterioare sunt relaționate cu această așa-numită *punere în scenă*: prima etapă de peregrinare spre pământul promis, sterilitatea Sarrei, prezența lui Lot, fiul lui Haran. Convertirea lui Avraam în izvor de binecuvântare pentru toate națiunile depinde de ocuparea pământului de către el și acest lucru trebuie să-l facă prima dată. De aici plecarea lui Avraam dintr-un sanctuar spre alt sanctuar, din Sichem (Fac 12,6-7) spre Betel (Fac 12,8) și apoi la Mamvri (Fac 13,8) și mai târziu spre Beer-Șeba (Fac 21,32). Această mișcare a lui Avraam, aparent în deriva sorții, anticipează posesia efectivă a pământului de mai târziu²⁷⁵.

²⁷⁴ Blenkinsopp, *El Pentateuco*, 129.

²⁷⁵ Relația lui Avraam cu pământul este capitală mai ales în două episoade: primul (Fac 21,22-34) unde se vorbește de o epocă tulburată când locuia în Negueb, controlată de Abimelec, identificat mai târziu ca și regele filistienilor.

Al doilea episod semnalat îl prezintă pe Avraam, negociind cu hitiții cumpărarea unei gropi și a unei parcele de pământ în apropiere de Mamvri în nordul Hebronului (Fac 23). Acesta va fi locul unde va fi înmormântată soția sa Sarra și, bineînțeles, locul de veci pentru Avraam și descendenții săi (Fac 25,9-10). Importanța tranzacției este indicată prin multitudinea de formalități legale și are loc în piața publică a localității, în prezența tuturor cetățenilor cu proprietăți. Sunt indicate, cu grijă, distinsele etape de negociere și se permite dialogul, se acceptă un preț, de altfel, destul de mare, pus de Efron, gândind că așa Avraam, nu va putea plăti un preț semnificativ și va renunța. În cele din urmă, se înregistrează plata făcută de Avraam la prețul inițial²⁷⁶.

Capitolul 18 subliniază prezența misterioasă a celor trei bărbați în casa lui Avraam unde sunt ospătați și unde se va prefigura, pentru prima dată, că o promisiune se face și se împlinește într-un timp anume (la anul pe vremea aceasta).

Următoarele capitole prezintă istoria lui Lot și episodul Sodoma și Gomora urmat de nașterea lui Isaac. Când se zăreau zorii împlinirii promisiunilor unui fiu, Dumnezeu îi cere lui Avraam să-l ofere ca sacrificiu pe Isaac. Avraam as-

Problema principală în această narațiune constă în puțul săpat de Avraam și cazul se rezolvă în favoarea sa prin jurământul pe care îl face Abimelec. Astfel, primul obiect în pământul promis nu a fost decât un puț săpat de către Avraam.

²⁷⁶ Un alt eveniment relatat în această secțiune este cel legat de sterilitatea Sarrei. Fiind înaintată în vârstă și neavând copii, Avraam, cu acordul soției sale legitime, Sarra, și în acord cu legislația din acele vremuri, va menține relații sexuale cu Agar, slujnica din care se va naște Ismael strămoșul ismaeliților și frațele după tată a lui Isaac, strămoșul evreilor.

cultă și este oprit de îngerul Domnului să nu comită crima. Ultimele capitole vorbesc despre evenimentele legate de cumpărarea pământului, mai sus menționate, de căsătoria lui Isaac cu Rebeca și de înmormântarea lui Avraam, lângă Sarra.

Al doilea mare capitol (25-36) începe cu istoria lui Ismael, primul fiu al lui Avraam, născut din slujnica Agar. Rolul pe care îl joacă Ismael în relația cu Isaac, poate fi comparat cu rolul jucat de Iacov în fața fratelui său Esau. Este important de văzut, în cazul studiului nostru, că atât Ismael cât și Esau se așează în afara pământului promis. Ambii primesc o binecuvântare aparte, iar Ismael primește diverse promisiuni (Fac 16,10; 17,20; 21,13) care au un conținut foarte precis. Următoarele capitole ni-l înfățișează pe Iacov și călătoriile sale într-o odisee aparte și ceea ce este specific în acest caz este protecția pe care YHWH (Yahve) i-o face patriarhului, promițându-i că-l va însoți mereu. Tema imigrantului Iacov într-o țară străină, apoi a revenirii sale în patria sa, este tema întregului neam omenesc care, de la originile sale și până în prezent, a fost și este într-o continuă mișcare spre un nou pământ mai bun. Această temă a fost mereu dezbătută de către Sfinții Părinți care arată că pendularea oamenilor spre pământul făgăduinței nu este alta decât pendularea între patria pământească și patria cerească²⁷⁷.

Principala preocupare a autorului Pentateuhului este aceea de a arăta separarea teritorială a lui Esau de frații săi și întemeierea altui neam. Istoria rivalității fraterne dintre

²⁷⁷ Fericitul Augustin, *De civitate Dei* (Salamanca: Ed. Sigueme, 2000), 10-20.

Iacov și Esau, se termină favorabil pentru Iacov și nimeni nu discută după aceea de pretențiile sale de a intra în posesia Canaanului, iar edomiții și urmașii lor stabiliți în alt loc vor forma o nouă națiune; așa cum s-a prevestit la nașterea lui Esau²⁷⁸. Fiii lui Iacov și rolul jucat de Iosif în acest episod servește ca o punte de legătură între Canaan și Egipt, ceea ce, de altfel, va pregăti următoarea carte a Pentateuhului. Practic, ultima mare secțiune (Fac 37-50) prezintă relatările legate de Iosif, fiul lui Iacov care este vândut de către frații săi, unei caravane care se îndreaptă spre Egipt, și care devine fiul promisiunilor cu rol fundamental în planul lui Dumnezeu de a menține, a fundamenta și a conserva poporul, credința, iudaismul în general – care se vede amenințat de pericolul foametei²⁷⁹ și al exterminării. Istoria patriarhilor este unită de tema promisiunilor, în special de tema promi-

²⁷⁸ Practic este împlinirea acestei promisiuni divine despre care vedem că are un efect pozitiv deschis, atât pentru descendenții direcții din Avraam, cât și pentru celelalte națiuni, cum am văzut că s-a întâmplat și în cazul lui Ismael care, deși circumcis nu se bucura de drepturile fratelui său mai mic, Isaac, și totuși YHWH nu îl lasă abandonat, ci îi face promisiunile de care vom vorbi mai târziu.

²⁷⁹ „Avraam (reprezentant al evreilor) a avut o patrie mamă în care a locuit, cu cultura sa, cu limba sa, cu zeii ei, conform viziunii păgâne asupra naturii din care ne naștem și în care reintrăm după moarte. Așadar evreii, cum este Avraam, trebuie să caute altă patrie, vinculată împlinirii legii lui Dumnezeu. Vedem că Dumnezeu îi vorbește lui Avraam în 12,1b de o țară pe care i-o va da. Însă această țară este ocupată de altă națiune, de cananeeni, (v. 6b) iar întrebarea firească pe care și-o pune Avraam este aceea că ce se va întâmpla cu această națiune? Altă problemă care-l frământă pe Avraam este aceea că acest pământ *binecuvântat* este lovit de o foamete care este în contrast total cu ideea binecuvântării care implică și dimensiunea fertilității. (v. 10)” Wenin, *Abraham*, 15-6.

siunii pământului, care devine pentru evrei liant de alianță cu Dumnezeu, Cel care le dă pământul.

Așadar, din punct de vedere stilistic sunt zece secțiuni ale cărții Facerii care se introduc cu formula consacrată *toledot*²⁸⁰ și care se divid în două mari grupe: Istoria originilor (Fac 1,1-11,26) în care apare această formulă de 5 ori și istoria patriarhilor (Fac 11,27-50,26) compusă, de asemenea, din alte cinci formule *toledot* dintre care trei introduc secțiuni narative, fiecare dintre ele cu un personaj ilustru: Avraam (Fac 11,27-25,11), Iacov (Fac 25,19-35,28) și Ioșif (Fac 37,2-50,26);

Aceste trei personalități, plus Isaac, care este prezentat doar succint și fără o astfel de formulă, constituie, de altfel, istoria unei singure familii, prezentată de-a lungul a patru generații succesive și care sunt destinate să fie un popor numeros (Fac 50,20). Familia ocupă primul plan, însă dincolo de familie, ideea conduce cititorul spre popor. Narațiunile au configurate semnele identității, atât ale familiei patriarhilor cât și ale poporului Israel. Dacă fiecare familie are propriul spațiu narativ, Dumnezeu este prezent în fiecare moment. În istoria lui Avraam, discursul divin este prezent frecvent și decisiv; în cel al lui Iacov mai sporadic, însă la fel de decisiv.

²⁸⁰ Formula „toledot” derivă din verbul *yalad* care înseamnă, la origine, *a zămisli*, *a procrea*, dar care are și un înțeles mai larg de descendență. Această formulă este repetată de zece ori în cartea Facerii și introduce întodeauna un nou capitol important.

În narațiunea despre Avraam, întâlnirea cu Dumnezeu, promisiunile și alianța sa, marchează capul de afiș al întâmplărilor, însă, în narațiunea despre Iosif, Domnul niciodată nu se adresează personal lui, însă conduce istoria întâmplărilor în fiecare moment.

Sintetizând, putem sublinia că acțiunile și cuvintele lui Dumnezeu se întrepătrund cu acțiunile și cuvintele oamenilor, formând, astfel, *monumentul istoriei patriarhale*. Istoria patriarhilor este ca o punte de legătură între ciclul originilor și cel al exodului, identificând, astfel, un Dumnezeu Creator și un Dumnezeu Mântuitor în mijlocul cărora vom observa prezența unui Dumnezeu al promisiunilor. Cei care au transmis această perioadă a Vechiului Testament au acumulat, pentru această perioadă, munți de tradiții, mai mult decât pentru oricare altă perioadă a istoriei lui Israel²⁸¹.

În Fac 50-12, strămoșii lui Israel sunt înfățișați ca o uniune de triburi familiale²⁸². Structura era cea de tip patriarhal, seminomadică, deci aveau ca ocupație de bază creșterea animalelor și agricultura. În probleme administrative, fiecare familie se bucura de o libertate aproape absolută, fiind celula societății, purtătoare de continuitate pentru specia umană. Din această cauză trebuie să subliniem că această familie pre-monarhică, în care religia era un factor vital, reflectă realitatea epocii respective: patriarhul sau soțul avea

²⁸¹ Rainer Albertz, *Historia de la religion de Israel en tiempos del Antiguo Testamento* (Valladolid, Ed. Trota, 1999), 55.

²⁸² Albertz, *Historia de la religion*, 65.

funcția de preot (Fac 13,18; Fac 35,7); cultul era fundamental, bazat pe acțiunile din interiorul familiei, iar experiențele și gândirea religioasă sunt esențiale și legate de perspectiva nevoii vieții de familie. Această teză o putem susține prin particularitatea că Dumnezeu este Cel adorat în familie, ca Dumnezeul părintelui sau al strămoșului²⁸³.

2.2.1. Legământul lui Dumnezeu cu Patriarhul Avraam

a. Promisiunea făcută lui Avraam în Fac 12,1-3.

Cu trecerea spre epoca patriarhală, amploarea promisiunilor se reduce foarte semnificativ, de la o alianță cu toată umanitatea, la una cu o singură persoană, Patriarhul Avraam. Beneficiarul unei alegeri divine, Avraam, inaugurează cu siguranță o nouă etapă, însă pe fondul unei universalități descrisă în genealogia sa. În felul acesta se va formula binecuvântarea din Fac 12,1-3: în el vor fi binecuvântate toate neamurile pământului, ceea ce îi va face pe exegeți să afirme că formula întru tine se referă la personalitatea patriarhului care va inaugura cunoscuta „oecumene avraamică”²⁸⁴.

După ce este descrisă familia lui Avraam, Dumnezeu îl cheamă într-un mod cu totul special, ceea ce va rămâne un

²⁸³ Albertz, *Historia de la religion*, 66.

²⁸⁴ Lopez, *El Pentateuco*, 10-25.

eveniment decisiv, nu doar în cartea Facerii, ci în întreg *Pentateuhul*²⁸⁵. Toate relatările din acest ciclu (Fac 12-36) pun în evidență promisiunile divine ca pe o temă de fond; promisiuni care, mai târziu, vor fi ratificate printr-o alianță (Fac 15,17 și 22).

Am vorbit despre Avraam și despre făgăduința pe care i-a făcut-o Domnul în câteva note relaționare în paginile trecute. Cunoaștem că făgăduința făcută lui Avraam nu este una similară cu făgăduința făcută lui Noe, însă nu am menționat într-un mod explicit și care este motivul pentru care similitudinea nu este prezentă între cele două făgăduințe. Spre deosebire de Noe, în cazul lui Avraam, chiar și din punct de vedere biografic nu vorbim de aceeași prezentare. Despre Noe nu se știu multe înainte ca acesta să fie prezentat în relație cu Dumnezeu. Se cunosc doar date referitoare la nașterea lui și la vârsta lui, în timp ce despre Avraam, Fac 11,27-32 stă ca mărturie despre proveniența lui Avraam, despre familia lui și despre motivul pentru care se afla în Haran. De altfel, Avraam a fost pregătit pentru a primi făgăduința de la Domnul, în timp ce Noe a fost socotit ca demn de a o primi prin dreptatea lui. Însă, ceea ce cuvintele lui Dumnezeu ne spun despre Avraam este mult mai important decât ceea ce ni se spune în Fac 11,27-32. El îi face cunoscut patriarhului faptul că din acest punct începe aplicarea planului divin. Ceea ce marea majoritate a comen-

²⁸⁵ Varo, *Genesis*, 31.

tatorilor biblici aduc în discuție cu privire la acest episod al chemării lui Avraam este faptul că, întreaga construcție Fac 12,1-3 pune accent asupra faptului că toate aspectele definitive pentru un om: familia, casa, poporul, pământul și tradiția, nu sunt atât de importante pentru Avraam și că, această făgăduință a Domnului, deși pretinde lepădarea de trecut, promite o expansiune a tuturor aspectelor definitive. „Avraam s-a simțit mai puțin atașat de pământul în care era, de Haran, decât de familia lui extinsă, de «clanul» său, descris în alte locuri ale Vechiului Testament ca și «casa tatălui» său, מולדת. Iar evoluția rapidă de la un «pământ» la «casa tatălui» atrage atenția asupra predispoziției lui Avraam de a fi sub ascultarea lui Dumnezeu – concept prezentat în spațiul interpretativ scripturistic ca «marele preț al ascultării»²⁸⁶.”

Se consideră că ceea ce este descris în Fac 12,1-3 este un test al credinței și nicidecum un imperative al chemării divine. Acest lucru este diferit comparative cu chemarea lui Noe care nu implica altceva decât o acceptare. Credința lui Noe era mărturisită de dreptatea lui, iar din acest motiv, întreita formă de manifestare a făgăduinței adresate lui nu se poate identifica cu făgăduința adresată lui Avraam, care este și ea întreită; de la Avraam vom cunoaște faptul că făgăduințele au nevoie de acceptarea și prezentarea acestui accept de către cei cărora le sunt adresate. Avraam va face cunoscută în-

²⁸⁶ Wenham, *Genesis*, 274.

decizia lui pe parcursul prezentării relației lui cu Dumnezeu în paginile Sfintei Scripturi, în timp ce îndoiala lui Noe este absent, dedusă, dar neconfirmată²⁸⁷.

Există și alte interpretări cu privire la plecarea lui Avraam din Haran în urma chemării lui de către Domnul. Westermann susține, spre exemplu, că lui Avraam i-a fost destul de ușor să părăsească pământul Haranului pentru că este nomad și „casa tatălui” nu a definit acest popor. Pe de altă parte, se consideră că această chemare a lui Dumnezeu nu a venit într-un context al primejdiei, al pericolului, ci a venit într-un context oarecare în care plecarea lui Avraam nu poate fi considerate atât de semnificativă. Această opinie a lui Westermann, interpretare ce dezbracă această chemare a lui Avraam de sensul unei promisiuni, a unei făgăduințe, este considerată a fi greșită pentru că, Avraam continuă să aibă legături strânse cu pământul considerat a fi „casa a tatălui” său. Acest lucru este întărit de faptul că Terah, tatăl lui Avraam a rămas în Haran (Fac 11,31-32), iar fiii lui Avraam, Isaac și Iacob sunt trimiși la vremea cuvenită să își caute soții în Haran, semn limpede că de acolo se putea construi o familie și acolo era unitatea familială pe care Avraam o avea în vedere. De altfel, de la Avraam până la finele istoriei patriarhilor se observă faptul că una din condițiile imperios necesare de a se identifica un om ca patriarh era să fie dezlădăcinat de țara natală, să-și piardă identitatea și mi-

²⁸⁷ Louth și M. Conti, *Genesis*, 64.

grarea lui să constituie primul pas în receptarea făgăduinței. De altfel, ruperea aceasta de rădăcini este atât de puternic impregnată în tradiția iudaică încât, de la Avraam încoace, modelul acesta va constitui o prefigurare pentru ieșirea poporului lui Israel din Egipt²⁸⁸.

Speiser oferă următoarea mărturie cu privire la această secvență de debut a capitolului 12 (v. 1-3), spunând: „Povestea începe cu un individ, și se extinde gradual familiei lui, apoi oamenilor din apropierea lui, iar în cele din urmă unei întregi națiuni²⁸⁹.” Ceea ce vrea să sublinieze această afirmație este faptul că făgăduința primită de Avraam se extinde la toate neamurile, deprinzând un caracter universal, dar într-o creștere exponențială. Fac 12, 1-2 este considerat un corpus extrem de important pentru narațiunea următoare din cartea Facerii. Făgăduința dată lui Avraam, alegerea lui, constituie începutul relației cu Dumnezeu marcată de alegeri. Din acest punct, Fac 12,1-3, începe linia de chemărilor pe care El le face oamenilor spre punerea poporului Lui la loc de cinste.

Ceea ce este important, însă, este faptul că, în ciuda pregătirii și afirmării din Fac 11,28-32, bibliștii consideră că Fac 12 constituie începutul unei noi povestiri, fără a exista o legătură directă între Fac 11 și Fac 12. Pe bună dreptate, dintr-o prezentare a genealogiei, Fac 12 intră într-o zonă a chemării și a făgăduinței. Se crede că realul motiv pentru

²⁸⁸ Wenham, *Genesis*, 274.

²⁸⁹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 271.

care se face această trecere este acela de a se face identificabil din punct de vedere istoric personajul Avraam, importanța dată lui de Domnul și debutul istoriei unui popor care va fi descris cu exclusivitate în paginile Vechiului Testament²⁹⁰. Nu se oferă de către textul scripturistic niciun indiciu cu privire la perioada, diferența temporală, dintre Fac 11,31 și Fac 12,1. Din textul scripturistic se deduce că evenimentul din Fac 12,1, cel al chemării, are loc imediat după moartea tatălui lui Avraam, a lui Terah. Corelând versete Fac 11,26.32 cu Fac 12,4, înțelegem că această prezentare istorică marchează chemarea lui Avraam după moartea tatălui său nu este valabilă, căci, Terah avea 70 de ani când Avraam s-a născut, iar Avraam avea 75 de ani când a dat curs chemării, iar dacă Terah a murit la 205 ani este clar că o perioadă de 60 de ani este exclusă din povestire. Astfel, oricum am alege să privim asupra acestor nuanțe ce descriu vârsta celor doi, este important să înțelegem că nu disensiunile temporale, ci ideea chemării și a primirii făgăduinței este superioară altor aspecte. Dacă Terah trăia atunci când Avraam a părăsit Hara-ul este și mai evident faptul că despărțirea nu a fost una ușoară și că, „casa tatălui” nu reprezenta doar un concept umbrit de trecut, ci o realitate istorică²⁹¹. De altfel, tăcerea lui Dumnezeu timp de 10 generații se încheiase prin această chemare dată lui Avraam. Vocea Lui, care să exprime făgăduințe, nu se mai auzise de la Noe din Fac 9,9-17, iar

²⁹⁰ Louth și M. Conti, *Genesis*, 65.

²⁹¹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 271.

acest lucru era descurajator pentru urmașii lui, cărora li se promisese un viitor glorios. Chemare lui Avraam, deși pare un îndemn în traducerea din limba engleză, *go forth*, are semnificație, după construcția ebraică, de separare, de despărțire, iar acest fapt era cu atât mai drastic cu cât „pământul” spre care urma ca Avraam să se îndrepte era nedefinit. Presupunerea comentatorilor biblic este că, motivul pentru care Avraam nu avea cunoștință asupra direcției pe care trebuia să o aibă era dat de faptul că Dumnezeu dorea să-i descopere rodul, făgăduința, abia după ce Avraam își arăta credința prin ascultare²⁹².

În literatura patristică Avraam este văzut ca model absolut de ascultare și lipsă de ezitare. Ceea ce Avraam descrie prin ascultare cuvintelor lui Dumnezeu în vederea primirii făgăduinței este tiparul pe care El îl caută și îl evidențiază în continuarea acțiunilor veterotestamentare a patriarhilor, dar nu numai. Această identificare cu un model al ascultării este făcută de către Sfântul Antonie cel Mare care vorbește despre personajele veterotestamentare post-avraamice ca fiind aidoma lui Avraam: „Acesta (Avraam) este modelul începutului noului mod de viață. Încă sunt observabili cei care păstrează acest tipar. Oriunde și ori de câte ori sufletele îndură și se apleacă spre această viață și ating ușor virtuțile, inimile lor sunt gata să fie călăuzite de Duhul lui Dumnezeu²⁹³.” Fericitul Augustin întărește și el acest considerent a

²⁹² Sarna, *Genesis*, 88.

²⁹³ M. Sheridan, *Genesis 12-50, Ancient Christian Commentary on Scripture OT* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2002), 2.

Sfântului Antonie cu referire la Avraam și la „ținuta” lui dinaintea de făgăduință spunând că Avraam nu se afla într-o poziție în care să-și manifeste credința. Nu primise de la Dumnezeu o certificare a faptului că porunca, testul de credință care este amintit de Fac 12,1 avea să fie urmat de o făgăduință care, treptat, așa cum vedem în capitolele 17 și 22 este întărită prin împliniri. Fericitul Augustin atrage atenția asupra faptului că mărturisirea de credință a lui Avraam din Fac 12,1-3 este cu atât mai remarcabilă cu cât nu este întărită de nicio garanție²⁹⁴. Astfel, ceea ce înseamnă făgăduința ulterioară poruncii din Fac 12,2-3 ar fi putut să nu existe, căci Avraam se umple de credință și o mărturisea pe aceasta cu fiecare moment în care Dumnezeu îi vorbea. Totuși, credința lui atinge și un apogeu pe care îl vom observa descris în episodul jertfei lui Isaac. Deocamdată, conform interpretării patristice cu privire la acest prim verset al capitolului 12, cel mai important aspect este cel ce-l definește pe Avraam ca exemplu de primire a făgăduinței²⁹⁵.

Versetele 2 și 3 sunt cele care deschid făgăduința în relația dintre Dumnezeu și Avraam. Această făgăduință, asemeni lui Noe, o să continue să fie dezvoltată pe parcurs, în funcție de rezonanța pe care Avraam o are cu privire la poruncă / îndemn. Interpretarea textului în lumina criticii iudaice descrie făgăduința din Fac 12,2-3 ca fiind o făgăduință întinsă pe 7 direcții de binecuvântare:

²⁹⁴ Westermann, *Genesis*, 173.

²⁹⁵ Sheridan, *Genesis*, 1.

a. „Voi ridica din tine un popor mare” – această făgăduință este receptată în spațiul teologic ca având extrem de multe semnificații. Impedimentul ideatic în primirea acestei făgăduințe este dat de faptul că Sarra, femeia lui Avraam se afla în incapacitatea de a avea copii. Fizic și în înțelegere umană această făgăduință era imposibil de realizat din pricina acestei incapacități medicale și din faptul că Avraam era înaintat în vârstă. Cu toate acestea, Avraam acceptă această făgăduință a lui Dumnezeu, o confirmă prin ascultare și acest fapt denotă puterea credinței lui Avraam. Această făgăduință urmată de realizarea ei în capitolele viitoare descrie modul în care Domnul lucrează. Dacă Noe a fost ales, Avraam a trebuit să se identifice ca demn de a fi ales, să crească în credință sub ascultare și astfel, credința lui să depășească înțelegerea umană. Această primă făgăduință o să fie reiterată și peste o sută de ani de către Proorocul Isaia care atrage atenția înaintea poporului asupra faptului că doar credința lui Avraam a dat rod suprafiresc și a obținut bogăție (Is 51,2). Motivul pentru care această făgăduință este prima din seria de făgăduințe adresate lui Avraam este dat de faptul că acest set de făgăduințe, prezentate contextual, asemeni menirii lui Avraam, sunt îndreptate spre Israel²⁹⁶, nicidecum restrânse la Avraam, iar din această cauză o binecuvântare care să stea mărturie peste neamuri și veacuri este importantă, nu una particulară, ca și cea pe care o voi aminti și evidenția în punctul următor.

²⁹⁶ Westermann, *Genesis*, 174.

b. „te voi binecuvânta” – această făgăduință este destul de des întâlnită în dialogul pe care Dumnezeu îl poartă cu cei aleși ai lui, însă, după structura ebraică, în acest context este vorba doar de făgăduința că Avraam va avea prosperitate și nu se va îngriji de cele lumești. Făgăduința aceasta este extrem de importantă pentru că Avraam este pus în situația în care trebuie să părăsească Haranul, un pământ extrem de fertil și care putea asigura prosperitate vreme îndelungată²⁹⁷.

c. „voi mări numele tău” – în antichitate, la fel ca și astăzi, faptul că cineva făcea parte dintr-o dinastie cu nume ales, nume mare, reprezenta un lucru care descria impozanța socială. Deși Avraam primise făgăduința că va avea prosperitate, faptul că urma să aibă și un nume mare îi oferea convingerea asupra faptului că prosperitatea pe care urma să o primească nu avea să aibă p finalitate imediată;

d. „vei fi izvor de binecuvântare” – lucru particular al acestei făgăduințe. Așa cum am amintit anterior, din punctul acestei făgăduințe aduse lui Avraam urmează a fi consemnată realitatea istorică a alegerilor lui Dumnezeu și a aleșilor lui. Faptul că Avraam va fi izvor de binecuvântare consemnează două aspecte: primul face referire la faptul că odată ce te faci părtaș Izvorului binecuvântării vei fi și tu la rândul tău izvor de binecuvântare; iar al doilea aspect face referire la faptul că binecuvântarea are un caracter transmi-

²⁹⁷ Mathews, *Genesis*, 108.

sibil, iar ceea ce urmează a face Avraam este o consecință a celor primite de la Dumnezeu;

e. „Binecuvânta-voi pe cei ce te vor binecuvânta” – ceea ce Dumnezeu transmite prin această făgăduință este faptul că toți cei care vor fi asemeni lui Avraam se vor bucura de aceleași făgăduințe ca și el și vor fi părtași ai planului divin.

f. „iar pe cei ce te vor blestema, îi voi blestema” – lucru interesant în această construcție este faptul că verbul ebraic folosit spre a evidenția „blestemul” este diferit în ambele ipostaze. În primă fază verbul exprimă ideea de ofensă, de abuz, de presiune, în timp ce în a doua propoziție, urmare a primei prezumții, verbul semnifică faptul că persoana implicată în disensiuni și ofense cu Avraam va cădea în dizgrația lui Dumnezeu. Ceea ce evidențiază textul ebraic este faptul că toți cei care se împotrivesc planului Lui și îi afectează pe cei implicați în acesta vor fi pedepsiți cu severitate.

g. „și se vor binecuvânta întru tine toate neamurile pământului” – această redare, după textul ebraic și cu referire la verbul *ve-nivrekhu* la reflexiv, indică faptul că toate neamurile își vor lua singure averea dorită atunci când invocă o binecuvântare asupra lor din partea lui Avraam. În comentariile moderne, se consideră că traducere probabilă de forma: „Neamurile trebuie să fie binecuvântate datorită ție”, relevă mult mai bine ceea ce textul acestei făgăduințe vrea să consemneze²⁹⁸.

²⁹⁸ Sarna, *Genesis*, 188.

Aceste 7 făgăduințe pot fi grupate din punctul de vedere al raportării și al partenerilor implicați în ele în trei clase descrise ascendent. Prima făgăduință, prima trimitere directă, denotă individualismul. Avraam primește făgăduințe, patru la număr, care îl vizează doar pe el și îl determină să vadă care este rodul ascultării lui²⁹⁹. Apoi, cel de-al doilea set de făgăduințe care implică și protecția asupra faptelor lui cerute de Dumnezeu este descris de Fac 12,3, loc în care El vorbește în termeni colectivi și generează o făgăduință colectivă definită de relația pe care Avraam o are cu cei cu care interacționează. Finele versetului 3 descrie și universalismul acestui set de făgăduințe, universalism care nu este marcat de o finalitate imediată odată cu împlinirea făgăduinței nașterii unui urmaș. Astfel, Fac 12,2-3 reprezintă ascensiunea făgăduințelor primite de Avraam de la cele personale la cele universale, toate fiind împlinite de către Domnul în capitolele următoare³⁰⁰.

Particular vorbind, într-un alt set de interpretări cu privire la făgăduința primită de Avraam în aceste două versete (Fac 12,2-3) se consideră că pentru Avraam, versetul 2-3 reprezintă o structură ciclică ne deplină de făgăduințe și binecuvântări de forma A-B-A-B-C-B:

(A) Și eu voi ridica din tine un popor mare / *make you great*,

(B) Te voi binecuvânta / *bless you*,

(A) Voi mări numele tău / *make your name great*,

²⁹⁹ Mathews, *Genesis*, 109.

³⁰⁰ Sarna, *Genesis*, 188.

(B) Binecuvânta-voi pe cei ce te vor binecuvânta / *bless all who bless you*,

(C) Pe cei ce te vor blestema îi voi blestema / *curse him who curses you*,

(B) Se vor binecuvânta toate neamurile / *all shall bless themselves*³⁰¹.

Această structură explică sensul pe care această făgăduință îl are pentru viața lui Avraam, reformând-o și restructurând-o după forma credinței lui și a apartenenței lui la cuvântul lui Dumnezeu, făgăduința, legământul și porunca lui.

În istoria lui Avraam nu se mai pomenește în vreun loc despre această duală făgăduință, a pământului și a moștenitorilor binecuvântările, însă în doua secvențe textuale se pomenește fiecare în parte. Fac 15,18 este unul dintre locurile în care, cu referință la pământ se reiterează făgăduința dobândirii și a poziționării geografice: „În ziua aceea a încheiat Domnul legământ cu Avraam, zicând: «Urmașilor tăi voi da pământul acesta de la râul Egiptului până la râul Eufratului»” (Fac 15,18). Făgăduința aceasta în esență nu aduce nu reprezintă ceva inedit pentru că, așa cum am observat anterior, lui Avraam i se promisese că va merge într-un pământ care îi va oferi binecuvântări repetate (Fac 12,1-3). Ceea ce este important însă, în acest context, este faptul că Dumnezeu îi face cunoscută lui Avraam făgăduința trecută, îi descrie spațial care va fi pământul care îl va deține poporul lui, neamul lui. Această descriere este marcată de

³⁰¹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 271.

granițele a două râuri, fapt încurajator pentru Avraam căci între aceste două râuri de mare însemnătate exista un pământ fertil care va putea susține prosperitatea³⁰².

Ceea ce este particular acestui verset 18 este faptul că expresia de legământ nu este tocmai una propice descrierii mesajului pe care Dumnezeu îl face cunoscut lui Avraam. Westermann consideră că o traducere cu verbul „a oferi” în detrimentul celui de „a face legământ” ar fi mai indicată pentru că Avraam nu este supus obligației. *Legământul* propus în acest verset nu este unul care să implice două părți³⁰³, iar din acest motiv Avraam are o obligativitate pentru sine și pentru urmașii lui de a face un legământ cu Dumnezeu, nu ca urmare a unei porunci. Din această cauză, asemeni considerentului lui Westermann și acceptului unanim în spațiul criticii biblice textuale, o traducere de forma: „În acea zi, Yahweh i-a dat lui Avraam asigurarea solemnă...” este practică³⁰⁴.

Până la momentul acestui legământ din Fac 15,18, Dumnezeu face cunoscute lui Avraam câteva aspecte importante despre viitorul lui și despre modul în care poporul se bucură de Pronia lui Dumnezeu și trebuie să aducă jertfă pentru a face cunoscută credința lui. Această jertfă va defini și credința lui Avraam ulterior, dar acest fapt se încadrează într-o altă tematică decât cea a făgăduinței. În pregătirea aceste

³⁰² R.K. Harrison, „Brook of Egypt,” *ISBE* 1 (2001): 549-50.

³⁰³ Westermann, *Genesis*, 233.

³⁰⁴ Hamilton, *The Book of Genesis*, 492.

făgăduințe a pământului, El descrie întreaga istorie pe care o va traversa Israel până a ajunge la acest pământ. El îi vorbește lui Avraam despre prezența divină care l-a ajutat să iasă din Urul Caldeii (Fac 15,7), fapt care stă la baza începutului peregrinării lui Avraam sub ascultarea cuvintelor și făgăduințelor divine. Apoi, Dumnezeu îi descoperă lui Avraam că Israel ca suferi pentru împlinirea acestei făgăduințe și că făgăduința cu privire la cei ce aduc asupra din Fac 12,3 nu este uitată, ci aceia care vor aduce robia asupra lui Israel timp de 400 de ani vor fi pedepsiți la vreme cuvenită. Astfel, i-a descoperit patriarhului faptul că poporul lui va cunoaște robia Egipteană și va fi supus asupririi pentru ca mai apoi să ajungă la măreția planului lui Dumnezeu (Fac 15,13-14,16). Avraam este încurajat și de faptul că finalul vieții lui va fi unul fericit și că viața lui va atinge bătrânețile cele mult așteptate (Fac 15,15). Dar peste toate acestea va fi prezența Lui, o făgăduință nescrisă, dar experiată de Avraam și poporul lui prin prezența norului și a parei de foc (Fac 15,17)³⁰⁵.

În interpretare Sfinților Părinți pământul promis reprezintă Împărăția lui Dumnezeu, iar cele două râuri care sunt prezentate ca și granițe ale Făgăduinței sunt aidoma granițelor limanului de virtuți care poate conduce spre această făgăduință. Nu urmașii lui Avraam sunt cei care moștenesc pământul făgăduinței, ci cei care păstrează învățătura des-

³⁰⁵ Sarna, *Genesis*, 114.

coperită prin Avraam și care mărturisesc credința în Dumnezeu lui. Pe acest considerent al nevoii de a fi asemeni lui Avraam în credință și fapte, consideră Sfântul Ambrozie al Milanului că apare și implicarea, asumarea, oferirea celorlalte popoare sunt cârma lui Israel. Popoarele menționate în Fac 15,19-21 nu sunt supuse eșecului și alungării ci ele sunt asemeni păgânilor din zilele noastre care așteaptă, în neștiință de cauză, ca Avraam să vină și să le ofere educația pe care el a asumat-o. Sfântul Ambrozie spune că: „israeliții sunt cei cărora le aparțin patriarhii și din ai căror patriarhi s-a născut după Hristos³⁰⁶.”

În istoria făgăduințelor primite de Avraam există și o făgăduință cu privire la urmașii lui Adam, dar care nu are un caracter colectiv sau universal, ci unul individual. Când se pomeneste de secvența Fac 18,10-15 în rândul făgăduințelor avraamice, se face referire la faptul că Avraam a primit făgăduință de la Domnul cu privire la urmașul lui direct, la fiul pe care i-l va naște Sarah. Intenția acestei făgăduințe este orientată spre Sarra, cea care prezenta îndoieli cu privire la capacitatea ei de a mai zămisli un fiu pentru Avraam. În interpretarea comentatorilor moderni, această făgăduință este cea care marchează nevoia de dobândire a credinței și de către Sarra. Chiar dacă am tinde să îi oferim credit râsetului Sarrei în momentul auzirii acestei făgăduințe, critica textuală ne atrage atenția asupra faptului că oricare ar fi fost impedimentele de natură medicală, înaintea voii lui Dumnezeu

³⁰⁶ Sheridan, *Genesis*, 32.

nu trebuie să existe îndoială. Se poate spune că mesajul Lui a fost receptat greșit de către Sarra și chiar de către Avraam, căci cei doi au râs în sinea lor. Însă Dumnezeu a continuat să-i vorbească Sarrei prin Avraam și să facă cunoscut faptul că El era conștient de toate impedimentele care existau în realizarea acestei făgăduințe, dar îndoiala nu trebuia să survină atât timp cât făgăduința venea de la El. Ceea ce este interesant în acest context este faptul că Domnul își descrie autoritatea față de cei doi printr-o retorică inedită: „Este oare ceva cu neputință la Dumnezeu” (Fac 18, 14)³⁰⁷. Ceea ce El realizează prin această interogație este mărturisirea indirectă cu privire la omniprezența, omnisciența și omnipotența Lui. Acest lucru o sperie pe Sarra, după cum observăm în (Fac 18,15), semn că nesocotința ei și râsetul ei au marcat necredința pe care Dumnezeu a și sesizat-o³⁰⁸.

Făgăduința din această secvență textuală (Fac 18,10-15) este inedită și prin faptul că are un timp confirmat de realizare. Această amintire a perioadei este făcută pentru ca făgăduința să fie mai specifică³⁰⁹. Putem crede că Dumnezeu a ales să grăbească rezultatul așteptării celor doi pentru a nu cădea în necredință, lucru sesizat și după cei 100 de ani de așteptare ai Domnului în speranța îndreptării omului înainte de potop, ani care trebuiau să fie 120. Însă, realitate nu este aceasta, ci este dată de faptul că în punctul

³⁰⁷ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 321.

³⁰⁸ Wenham, *Genesis*, 47.

³⁰⁹ Hamilton, *The Book of Genesis*, 12.

prezenței lipsei lor de credință marcată de scepticism, El a venit și a ales să facă o făgăduință determinată și întărită spațial, temporal și activ. Sarra urma să aibă un fiu, în următorul an, în aceeași perioadă a arătării de acum a Domnului și în același loc (Fac 18,10.14).

Făgăduința aceasta a fiului pentru Avraam constituie un lait-motiv³¹⁰, o scurgere prin istoria lui Avraam și o realitate a prezenței lui Dumnezeu în viața lui, căci toate făgăduințele se leagă de Avraam ca mai apoi să stea mărturie dreptății Lui, pe care Isaac, fiul său, o va experia într-un mod categoric în actul propriei sale jertfiri.

Pentru cei mai mulți dintre exegeți, corpusul Fac 11,27-25,10 este compus din episoade care sunt total independente unele de altele. Pe lângă faptul că multe episoade sunt relatate de două ori (trecerea lui Sarra ca soră în fața regilor; Domnul încheie două alianțe cu Avraam; Agar este prezentată ca umblând prin deșert, de două ori; nașterea lui Isaac, este vestită în două episoade care au multe în comun, etc.), în acest ciclu, tema fundamentală o ocupă două promisiuni³¹¹ pe care Dumnezeu le repetă cu regularitate lui Avraam: cele referitoare la patrie și la urmași³¹².

Viziunea pe care ne-o oferă Fac 12-25 este una optimistă și vom observa gândind Pentateuhul, ca un tot unitar, că

³¹⁰ Westermann, *Genesis*, 279.

³¹¹ Aceste două promisiuni sunt departe de a fi împlinite, în momentul morții sale. Ele, totuși, sunt atinse într-o formă modestă, ca anticipare, pregustare, a ceea ce aveau să fie mai târziu în perioada sinaitică;

³¹² Andre wenin, *Abraham* (Estella: Verbo Divino, 2017), 4.

promisiunile s-au împlinit mult mai târziu. Este important de subliniat că acestea (promisiunile) s-au împlinit, uneori luând forme dramatice, cum ar fi crizele spirituale și umane prin care trec protagoniștii, așa încât era permanentă nevoia reînnoirii lor³¹³. De la început, Avraam primește porunca de a lăsa *casa tatălui său* (Fac 12,1), renunțare care se va repeta încă odată în viața lui când el, ca tată, este invitat să renunțe la propriul său fiu (Fac 22,1-2). Dumnezeu îl însoțește în toate momentele sale tensionate cu scopul de a duce la bun sfârșit ceea ce i-a vestit la început: *voi face din tine o mare națiune* (Fac 12,2a).

Exegetul Vogels arată că *nu numele lui* va fi izvor de binecuvântare pentru celelalte popoare, *ci persoana sa*³¹⁴. Dumnezeu i se adresează personal cu două verbe la imperativ (*ieși*, v. 1 și *fi*, v. 2d) care vor genera în el o mișcare radicală și o hotărâre fermă, fără șovăire.

În felul acesta, relatarea „ciclului Avraam” are coerența sa prin însăși legătura pe care Dumnezeu o construiește cu Avraam; și a evoluției pe care aceasta o experimentează, până la binecuvântarea definitivă (Fac 22,16-18) și la realizarea acesteia în Fac 24,1: „Avraam era în vârstă, și Domnul l-a binecuvântat în toate”. Avraam este mai mult decât un depozitar al binecuvântării divine. El este atât un receptor al ei, cât și un transmițător³¹⁵.

³¹³ Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 92.

³¹⁴ Walter Vogels, *God's Universal Covenant: A Biblical Study* (Ottawa: University of Ottawa Press, 1979), 41.

³¹⁵ Hamilton, *The Book of Genesis*, 373.

În paragraful din Fac 12,1-3 Avraam a primit promisiunea că Dumnezeu va face din el un mare popor. El știa că Sarra era sterilă, însă crede și speră că Domnul îi va ajuta să depășească incertitudinea și deznădejdea. Totuși, primul lucru care se produce în ființa sa este *o primă criză*, un prim obstacol în dobândirea idealului spre care tinde. În Egipt, Sarra este dusă la palatul lui Faraon (Fac 12,10-20). Cum va avea urmași Avraam, când nici măcar nu are soție?

Rezolvată problema, ne întoarcem la promisiune, exprimată într-un ton chiar mai energic, mai categoric: „pe urmașii tăi îi voi face mulți ca pulberea pământului; de va putea cineva să numere pulberea pământului, *îi va număra și pe urmașii tăi*” (Fac 13,16). Însă nimic nu se schimbă și ne vom întâlni cu a doua criză: de data aceasta, nefiind provocată din exterior, ci este o criză personală a lui Avraam prin care își exprimă îndoiala și temerea sa: „Stăpâne Doamne ce-mi vei da oare? *Că iata eu mă duc fără să am copil [...] de vreme ce nu mi-ai dat urmași iată că sluga mea mă va moșteni*” (Fac 15,3-4). Însă Dumnezeu afirmă că îl va moșteni un fiu al său și scoțându-l afară îi zice: „Privește cerul și numără stelele, dacă poți *să* le numeri; așa vor fi urmașii tăi” (Fac 15,5). Crizei personale a lui Avraam, patriarhul îi răspunde cu un act al credinței sale personale, din care Sfântul Apostol Pavel va sustrage mari consecințe cu privire la credința lucrătoare prin iubire (Epistola către Romani și cea către Galateni).

Totuși, chiar și acum nu se întâmplă nimic, ba mai mult, capitolul 16 începe cu manifestarea unei alte crize (*a treia*) care se adâncește: „Sarai, femeia lui Avraam, nu-i dădea copii” (Fac 16,1). Ea însăși admite sterilitatea sa, de aceea cută ieșirea la liman printr-o soluționare juridică³¹⁶, care în fond era un drum uman: prin intermediul sclavei sale, Agar³¹⁷.

Observăm mai departe o nouă criză (*a patra*) în viața cuplului Avraam-Sarra: mai tânărul rege Abimelec se îndrăgostește de Sarra și o ia acasă; este o criză prin care va trece din nou patriarhul, ceea ce îl face să fie încă sceptic și chiar să glumească pe seama promisiunilor repetate. Chiar și Sarra face același lucru, fapt ce provoacă indignarea lui Dumnezeu, care, chiar în această situație, face o promisiune concretă: „la anul pe vremea aceasta, Sarra, soția ta va zămisli un fiu” (Fac 17,21).

Promisiunea că peste un an va zămisli, se va împlini, ceea ce va împlini parțial promisiunile făcute până acum: Avraam are doar doi fii, din mulțimea de fii cu care a fost binecuvântat. Chiar și acum când pare fericit și parțial împlinit trece prin două situații profunde care îl aduc într-o altă criză (*a cincea*): riscă să-i piardă pe amândoi: de fapt pe

³¹⁶ von Rad, *El libro de Genesis*, 223.

³¹⁷ „Putem spune că nici în această situație promisiunea nu s-a împlinit așa cu s-ar fi așteptat Avraam, deoarece Agar este pusă într-o situație delicată și nu are altă alternativă decât fuga. Cu siguranță că nu aceasta este marea binecuvântare dată de Dumnezeu patriarhului.” Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 93.

Ismael îl pierde definitiv, iar pe Isaac, riscă să-l piardă din cauza „geloziei” lui Dumnezeu, care de fapt este conștientizarea că nimic nu este al său, ci totul aparține Lui, inclusiv viața sa sau a urmașilor săi³¹⁸.

Așadar, abia după toate aceste crize prin care trece patriarhul, el se va transforma într-un tată cu mulți fii, adică promisiunile din Fac 12,1-3 și reînnoirile făcute se vor împlini înainte ca Avraam să închidă ochii pentru totdeauna. Totuși trebuie remarcat faptul că aceste promisiuni la care patriarhul aspiră, s-au împlinit doar într-o formă simplă, dar profundă, ca pregustare a marilor împliniri care s-au împlinit cu Israel, în vremea lui Moise și a lui Iosua³¹⁹.

Trei sunt afirmațiile care i se fac lui Avraam:

- că toate națiunile vor fi binecuvântate prin intermediiul său; această constatare, este o expresie a universalității care surprinde fluiditatea acțiunii, însă reflectă ideea că Dumnezeu lui Israel depășește orice fel de frontieră;
- promisiunea pământului către descendenții săi; de aici rezultă faptul că Dumnezeu promite pământul pentru toate popoarele. Binecuvântarea națiunilor se reflectă în dreptul de a avea un loc anume pe pământul creat și binecuvântat de El;
- Dumnezeu îi promite lui Avraam că va fi tatăl unei națiuni mari. Cu toată sterilitatea pe care o are Sarra, anunțată

³¹⁸ Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 94-6.

³¹⁹ Jean Louis Ska, *Introduccion a la lectura del Pentateuco* (Estella: Verbo Divino, 2013), 95.

în prezentarea sa (Fac 11,13), această promisiune deschide perspectiva, la ceea ce se va întâmpla într-un viitor apropiat (Fac 18), când ea va naște un fiu, pe Isaac, cel care va fi descendentul și ascendentul unei linii regale care se va extinde spre toată umanitatea³²⁰.

Răspunsul omului la atâta generozitate divină se reflectă în ridicarea altarelor (Hebron, Betel, Sichem, Mamvri) unde se invocă numele lui Dumnezeu și se stabilește concret prima formă de alianță vizibilă pe care omul o aduce binefăcătorului său³²¹. Așadar, în urma împlinirii în parte a promisiunilor făcute lui Avraam, acesta din urmă Îi răspunde, arătându-i mulțumirea și adeziunea sa ființială la alianța pe care Dumnezeu i-o pune înainte.

Prima promisiune dată lui Avraam pare să fie una programatică³²² (Fac 12,1-3): „Și a zis Domnul către Avraam: *Ieși din țara ta și din neamul tău și din casa tatălui tău*³²³, și

³²⁰ Paul R. Williamson, *Abraham, Israel an the nations* (Sheffield: Academic Press, 2000), 255-60.

³²¹ *Comentario biblico latinoamericano. Antiguo Testamento* (Estella: Verbo Divino, 2005), 384.

³²² von Rad, *El libro de Genesis*, 185-8.

³²³ „Dumnezeu îi zice la imperativ, *du-te sau ieși* inițiindu-se cu el, o ruptură religioasă și socială care va marca toată istoria posterioară. «Nici vârsta – zice Sfântul Ioan, nici altceva din cele ce-l puteau ține lipit de casa părintească, nu i-a fost piedică, ci dorul de Dumnezeu a fost mai puternic decât toate... Ar fi putut fi împiedicat de bătrânețe și de multe alte piedici, dar a rupt toate lanțurile și ca un tânăr, ca un bărbat în putere, ca un om pe care nu-l împiedică nimic, așa pornit cu grabă să împlinească porunca Stăpânului... n-a ținut seama de nimic, nici de traiul cu care era obișnuit, nici de rude, nici de casa părintească, nici de mormintele strămoșilor; spre un singur lucru îi era îndreptată min-

vino în țara pe care ți-o voi arăta Eu. Și eu voi face din tine un neam mare; și te voi binecuvânta și-ți voi mări numele și tu vei fi izvor de binecuvântare. Voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta, iar pe cei ce te vor blestema îi voi blestema; și-întru tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului.”

Tendința bibliștilor actuali, cât și a celor anteriori a fost aceea de a centra acest text într-un fel de tradiție a promisiunii deja existente provenite din vremuri înaintate. În general s-a dezbătut problema prioritară a promisiunii: Cui aparține? Moștenitorilor? Posterității? În general, bibliștii sunt de acord în aceea că tot ceea ce se promite, depinde de Avraam și de modul său de a înțelege mesajul divin cu privire la abandonul țării natale și de a veni în țara pe care Dumnezeu i-o va arăta. Așadar, pământul are prioritate logică, iar ceea ce va urma depinde de modul în care el face ascultare pentru a intra în mod real în posesia acestui pământ³²⁴. În cele din urmă se cristalizează această promisiune în faptul că abia după aproximativ 400 de ani urmașii lui Avraam se vor întoarce și vor domina pământul promis (Fac 15,17-21). Acest lucru se întâmplă datorită logicii pe care autorul o dă textului: aceea că, trecând multe sute de ani, poporul are să crească demografic și așa să intre în pământul făgăduit, cum este firesc.

tea: cum să împlinească porunca Stăpânului.” Sf. Ioan Gură de Aur, „Omilia la Facere” în *PSB* 22, trad. de Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1987), 403-4.

³²⁴ Această promisiune se repetă, de altfel, în momente cruciale (Fac 12,7; Fac 13,14-17; Fac 15,7-21; Fac 17,8; Fac 26,2-4; Fac 28,13; Fac 35,12; Fac 46,2-3).

Prin această promisiune solemnă, (care stă la baza celorlalte promisiuni ulterioare), Dumnezeu se obligă să aibă grijă în orice moment și timp de poporul său³²⁵, iar promisiunile patriarhale sunt expresia fundamentală prin care El subliniază că va avea grijă în orice moment și timp de poporul său. Deși pare că istoria creației se sfârșește cu capitolul 11 al Facerii, iar capitolul 12 este un nou început, totuși la o analiză mai amănunțită vom observa că, concluzia se găsește mai degrabă în Fac 12,1-3, decât la finalul capitolului 11. Acest pasaj, care este esența tuturor promisiunilor, se poate înțelege în adevărata sa lumină teologică și universală a istoriei mântuirii, doar dacă plecăm de la el³²⁶.

Pentru iudaism, promisiunile patriarhale sunt expresia de bază a noțiunii că Israel este națiunea aleasă de Dumnezeu; descendenții direcți din Avraam, pe care El îi alege dintre toate neamurile pământului, ca ei să fie receptorii promisiunilor divine³²⁷. Există o legătură logică între Fac

³²⁵ Baden, *The promise to the Patriarch*, 85.

³²⁶ von Rad, *El libro de Genesis*, 181.

³²⁷ „În felul acesta percepe evreii timpurile lor ancestrale: existența lor este legată de Avraam, cu generoasa intervenție a lui Dumnezeu-Yahwe în viața personală a lui și ulterior în viața poporului. Evreii îl consideră pe Avraam ca pe un tată autentic al noii credințe în Dumnezeu, în linie directă trecând prin Isaac, care împlinește promisiunea sau făgăduința făcută tatălui său de a avea urmași, și care, la rândul său, împlinește aceeași făgăduință reînnoită de Dumnezeu. Așadar pentru evrei, Avraam este ca un părinte național care le-a indicat credința cea adevărată și care a format o nouă rasă umană, aceea a celor care cred în Dumnezeul cel unic, spre deosebire de celelalte popoare din jurul lor care aveau diverse credințe de tip politeist. În concepția multora dintre evrei, Avraam le aparține doar lor, deși atât creștinismul cât și islamismul îl revendică și apelează la figura lui, ca personaj cheie al religiilor sus-numite. Deși în ultimul secol au apărut

12,1-3, unde Dumnezeu îi vorbește lui Avraam, și Deut 34,4, unde El rostește ultimele cuvinte către Moise³²⁸, texte care deschid și închid istoria începută de Dumnezeu cu Avraam și dusă la maturitate deplină în vremea lui Moise și a lui Iosua.

Sumara prezentare a familiei avraamice, demonstrează un trecut destul de sumbru: un tată (Terah) idolatru, impulsiv și care se impune. De asemenea, cuvântul „moarte” lovește în trei rânduri familia sa. Ca orizontul să fie și mai sumbru, grupul se instalează într-o localitate al cărei nume amintește de moarte. În acest context în care viața este prizonieră a morții, răsună porunca lui Dumnezeu: *Ieși* (Fac 12,1).

O analiză clară a acestui text ne arată clar ceea ce urmează: totul începe cu un verb la imperativ: *ieși din pământul tău!!!* (v. 1) precedat de alt verb tot la imperativ *fi!!* (v. 12, 2d). Cu aceste cuvinte Dumnezeu pune în mișcare is-

nenumărate comentarii cu privire la figura istorică a lui Avraam, astăzi se poate spune cu certitudine că dincolo de aceste comentarii a existat o persoană istorică numită Avraam care a trăit în prima jumătate a mileniului II î.d.Hr, între anii 2000 și 1500, și care a avut o viață semi-nomadă. Cu toate aceste date istorice, se poate afirma cu tărie că cine caută în Avraam doar realitatea istorică nu va rămâne cu prea mult și nu va înțelege prea mult din complexitatea personajului model Avraam. Istoria lui Avraam în Biblia ebraică implică exigența credinței, deoarece această istorie conține profunde realități religioase experimentate de patriarh și de contemporanii săi. Avraam a fost, este, și va fi pentru Israel, un personaj al teologiei politice, al acelor timpuri ancestrale la care face referința Sfânta Scriptură prin personajele sale: Noe și soția sa, Avraam, Agar și Sarra, Isaac și Rebeca, Lia și Rahela, Iosif și frații săi.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 169-70.

³²⁸ Baden, *The promise to the Patriarch*, 86.

toria mântuirii. Ascultând această voce, Avraam intră în sfera în care Domnul acționează, care se face prezentă în următoarele versete. Câmpul de viziune care era universal, dintr-o dată devine particular și dimensiunea ecumenicității pare că dispare subit, pentru a apărea mult mai luminoasă, spre sfârșitul relatărilor despre Avraam. Tot interesul se concentrează pe un singur om: Avraam³²⁹. Însă ceea ce i se promite lui Avraam va depăși cu mult limitele lui Israel: va avea efect universal pentru toate națiunile pământului³³⁰.

Verbul *a merge* indică deplasare dintr-un loc în alt loc și pune în mișcare o persoană care se deplasează conform voinței divine și îndemnului adresat. În Noul Testament, tot cu acest verb, Domnul Înviaț îi trimite pe apostoli să vestească Evanghelia: „Mergând învățați toate neamurile...” (Mt 28,19).

Textul continuă cu cinci tipuri de viitor cunoscute în gramatica evreiască ca imperfecte cohortative indirecte: *te voi converti, te voi binecuvânta, voi ridica, voi binecuvânta, voi blestema*. În acest fel se demonstrează ceea ce Dumnezeu vrea să dea patriarhului în pământul pe care îl făgăduise: Avraam este finalul acțiunii divine, dar și începutul acțiunii sale prin care se vor binecuvânta toate neamurile

³²⁹ von Rad, *El libro de Genesis*, 180.

³³⁰ „Unui Avraam, cufundat într-un context limitat și viciat, Dumnezeu îi promite un viitor strălucitor compus din binecuvântare și promisiune, descendență și patrie. Doar binecuvântarea apare de cinci ori repetată, patria și urmașii rămân în planul doi ca realități care pot fi atinse, doar în măsură împlinirii lui ca om, ca persoană, în legătura cu Dumnezeu.” Wenin, *Abraham*, 10-1.

pământului. Aceste verbe au o valoare consecutivă și depind de primul imperativ. Cu alte cuvinte, Dumnezeu va acționa dacă Avraam iese din țara sa și se va dirija spre patria promisă. Binecuvântarea Lui va face să *renască* acest om, a cărui existență se desfășura până atunci într-o familie care trăia sub sentimentul fricii și al morții³³¹. Ceea ce face ca Dumnezeu să-l binecuvinteze, este acceptarea de bunăvoie a mizeriei și a lipsurilor de care va avea parte după ce abandonează sânul familiei și se lansează într-un orizont incert și anevorios. Putem observa din cele relatate până acum că protagonistul principal al acțiunilor este Domnul³³².

Toate cele spuse anterior culminează în ultimele cuvinte: „întru tine vor fi binecuvântate toate neamurile pământului”. Acțiunea de la început a lui Dumnezeu care ni s-a revelat prin cele cinci verbe, va capătă sens în această frază finală prin care se promite binecuvântare pentru toate neamurile pământului. Structura gramaticală a acestui text ne demonstrează că acest ultim verset este punctul culminant al textului analizat. Ieșirea din țara sa este numai începutul; dacă omul ascultă de glasul lui Dumnezeu și iese din țara sa, El va lucra asupra sa, și-i va face binecuvântare pentru

³³¹ Wenin, *Abraham*, 11.

³³² El este subiectul activ, în timp ce Avraam este subiectul pasiv al tuturor acțiunilor. Yahwe nu intră în istorie ca Avraam care face parte din istorie, într-un anumit timp și loc, ci Yahwe creează istoria și o pune înaintea ființelor create de El spre a se bucura de fericirea deplină, infinită, spre care mereu se tinde, dar niciodată nu se ajunge la apogeu.

toate popoarele. Această binecuvântare finală este *kerigma* tuturor celor menționate până aici³³³.

Textul continuă cu o mică consecință, aceea că Avraam va fi și din punct de vedere personal, pentru poporul său, binecuvântare. În el, vor fi binecuvântate toate neamurile pământului, adică nu întru numele lui, ci întru persoana lui. Din acest punct de vedere, toată unitatea literară este amintită la jumătatea frazei. Cu aceasta, o nouă structură dublă se suprapune celei anterioare de care vom vorbi în continuare.

Primele trei verbe la viitor se adresează direct lui Avraam: *te voi face, te voi binecuvânta și te voi ridica*. La finalul versetului, ca o culme la cele reiterate, se arată în ceea ce se va converti patriarhul în urma ascultării de Dumnezeu: „*că va fi izvor de binecuvântare pentru toate popoarele*”. Ultimele două verbe la viitor: *a binecuvânta și a blestema* nu se adresează imediat lui Avraam, ci cu precădere poporului care va locui în această țară.

Această promisiune se adresează în primul rând lui Avraam³³⁴, apoi tuturor acelor care, deși sunt în afara sferei naționale a Palestinei, vor lua postura pre-binecuvântare. Domnul acordă sau refuză în mod liber această binecuvântare care se revarsă prin persoana lui Avraam spre toate națiunile pământului, creând un fel de punte de legătură

³³³ Hans Walter Wolff, „Das kerigma des Yahwisten,” *Evangelische Theologie* 24.2 (2014): 73-98.

³³⁴ von Rad, *El libro de Genesis*, 186.

între națiuni, între două lumi, între două Testamente, cu universalitate și veșnicie incluse³³⁵.

Culmea acțiunii divine este, așa cum am subliniat deja, binecuvântarea tuturor popoarelor. Particularitatea promisiunii făcute lui Avraam constă în aceea, că de acum mântuirea și judecata au fost introduse de Dumnezeu în istorie. Ideea judecății apare aici eclipsată de conceptul de *binecuvântare*³³⁶.

Remarcăm faptul că cuvântul de bază (binecuvântare) se repetă de cinci ori în diferite sensuri. Această binecuvântare se decernează, în primul rând, lui Avraam, apoi tuturor acelor care vor adopta aceeași atitudine. Domnul este unicul care acordă sau neagă această binecuvântare. Promisiunea făcută lui Avraam are și o semnificație mult mai înaltă: aceea că mântuirea și judecata au fost introduse de Dumnezeu în istorie și sunt determinante pentru oameni, după

³³⁵ „Pentru om, în general, și pentru evrei, în special, efectele binecuvântării sunt strâns legate de comunicarea cu Cuvântul lui Dumnezeu și se reflectă imediat, într-o calitate a vieții superioară, concretizată în urmași și în bogății materiale, iar acest fapt va duce la dezvoltarea acestor caracteristici la poporul evreu, și la popoarele orientale, până în zilele noastre.” von Rad, *El libro de Genesis*, 187.

³³⁶ Ceea ce Dumnezeu întreprinde aici conchide spre perspectiva unui izvor universal de binecuvântare reflectat clar și în alternanța cuvintelor întrebuințate la singular în cazul cuvântului blestem (cel ce te va blestema) și la plural în cazul cuvântului binecuvântare (cei ce te vor binecuvânta). Ordinul dat istoriei de către Dumnezeu îl face pe Avraam să joace rolul de mediator al binecuvântărilor divine pentru toate națiunile pământului. Aceste promisiuni divine vor fi direcționate spre toate națiunile pământului, concepție care nu este unică doar în Pentateuh, ci apare și în Isaia și în Deuteronom; în Isaia sub forma unui des-tin universal pe care îl va juca Israel;

felul în care ei le adoptă, cu respect la ceea ce El dorește să împlinească în istorie. Promisiunea îi cuprinde și pe cei de alte națiuni, în toată plenitudinea lor, idee care nu este unică doar în acest pasaj al Vechiului Testament. Atât Isaia cât și Deuteronomul au descris acest destin universal al lui Israel³³⁷. Acolo unde nimeni nu se aștepta ca problema dintre Dumnezeu-Israel și celelalte popoare³³⁸ să fie rezolvată, tocmai că este rezolvată. Chiar în mijlocul drumului al cărui caracter exclusivist se observă, se văd indicațiile cele mai concrete, ale caracterului universal și nelimitat al mântuirii promise lui Avraam.

Promisiunea programatică din acest verset se prelungește în toată cartea Facerii ca un fir roșu prin care Domnul îl întărește pe Avraam; afirmându-i că nu va muri fără să-și vadă urmașii; Fac 12,2³³⁹.

³³⁷ Dacă profeția din Fac 12,3 are o perspectivă universală foarte îndepărtată. Dintr-un alt punct de vedere eșuează în momentul în care trebuie să prezinte așa-zisa finalitate: destul este să se zică că are o finalitate și să se indice drumul pe care Dumnezeu îl inaugurează prin intermediul vocației lui Avraam. Această profeție care sugerează o împlinire mai departe de vechea alianță, are o importanță primordială pentru aghiografii noului legământ în contextul în care au contemplat retrospectiv tradiția biblică. Ideea o găsim bine subliniată în FAp 3, 25 și urm, Rom 4,13; Gal 3,8;16.

³³⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 180.

³³⁹ În acest text, dar și în celelalte, vom observa că binecuvântarea divină este într-o strânsă legătură cu ideea fecundității și că nu este un simplu impuls de început, ci că se menține în timp. Această binecuvântare va face din el o mare națiune (Goy). Termenul *Goy*, desemnează ceva mai mult decât o familie mare, foarte numeroasă, face referință la o națiune organizată din punct de vedere politic, dotată cu o structură socială și cu un guvern. Încă de la început putem ob-

Cele șapte binecuvântări privite în ansamblu sunt expresia unui mare bine, a unei mega-binecuvântări, pe care Dumnezeu i-l conferă, aceasta implicând o îmbunătățire constantă a vieții sale personale și familiale: *tu vei fi binecuvântare...* cu alte cuvinte, posteritatea îl va privi ca pe un model al omului care primește binecuvântarea (cf. Fac 48,20), cu trimitere la modelul suprem al Mântuitorului Iisus Hristos³⁴⁰. Ca răspuns al omului Avraam îndreptat spre binefăcătorul său, Domnul Dumnezeu, ridică în fiecare loc al revelării Domnului câte un altar sfânt; pentru adorarea numelui Său și pentru ca alianța verbală deja parafată prin compromis mutual să fie definitiv pecetluită.

Am putea vorbi în text de existența a două cicluri literare: primul adresat patriarhului; al doilea adresat poporului. Într-un anume mod, ambele sunt paralele și culminează cu binecuvântarea finală, dar în același timp, primul ciclu este subordonat celui de-al doilea. Avraam nu este binecuvântare pentru el însuși, ci un vas ales prin care se transmite binecuvântarea tuturor popoarelor. El și descendenții săi sunt un mijloc prin care se transmite binecuvântarea lui Dumnezeu.

serva că binecuvântarea primită prin Avram nu se termina cu el, ci aceasta este destinată, ca prin intermediul lui, să ajungă la toată lumea: *voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta*. Acesta este secretul alegerii: faptul că ea este în strânsă legătură cu misiunea. Binecuvântarea nu este acompaniată doar de fecunditate, ci se merge mai departe: Dumnezeu oferă protecție celor binecuvântați. Avram nu-i răspunde lui Dumnezeu, rămâne tăcut, însă răspunde cu gesturile sale: *și a plecat Avraam, așa cum îi zisese Domnul* Fac 12,4.

³⁴⁰ *Nuevo comentario biblico San Jeronimo* (Estella: Verbo Divino, 2005), 29-30.

Aceste versete mai oferă o altă imagine a migrării lui Avraam; în Fac 11,31-32, clanul familial a lui Tetrach decide să se îndrepte spre pământul Canaan; în schimb în versetele 3-1 din capitolul 12, decizia îi aparține lui Dumnezeu. Promisiunea Lui, transmisă direct lui Avraam, traversează ca un fir roșu toată istoria patriarhală, fiind reînnoită fiecărui patriarh în parte ca un Testament pe care să-l păstreze cu sfințenie și să-l ducă la împlinire. Promisiunea din Fac 12,1-3 o găsim doar aici exprimată în toată plenitudinea ei³⁴¹.

Autorul sfânt al paragrafului Fac 12,1-3 vrea să prezinte plecarea lui Avraam din pământul Canaan ca pe o probă paradigmatică a mării sale credințe. Avraam se pune în mișcare spre patria promisă, în mijlocul unei incertitudini absolute, dar care va deveni un bun mântuitor superior, fața de cel dinainte³⁴². În viziunea exegetului Gerhard von Rad, există contradicție între promisiunea dată de Dumnezeu lui Avraam și ceea ce găsește el, de fapt, la fața locului: foame, pământ arid, și prezență canaanită. De fapt, acestea sunt probele pe care El le pune în fața patriarhului pentru a-i spori credința. Sterilitatea Sarrei, este contracarată prin intervenția divină, la început Creator al universului și acum Creator al istoriei³⁴³. Fără introducere, fără o punere în scenă, cuvântul co-boară și străpunge istoria omenirii. Este o porunca categorică

³⁴¹ von Rad, *El libro de Genesis*, 193.

³⁴² von Rad, *El libro de Genesis*, 193.

³⁴³ Luis Alonso Schokel, *Biblia del peregrino. Antiguo Testamento* (Pamplona: Verbo Divino, 1998), 85.

și fără explicații. Avraam trebuie să renunțe la toate legăturile fizico-psihece care îl leagă de locul natal și să plece spre un loc incert doar cu speranța în Proniatorul său și cu voința sa dărză de a se auto-depăși și a rezista tuturor vicisitudinilor care-i vin în calea sa. În schimbul patriei pe care o lasă, Dumnezeu îi va dăruia o alta. În schimbul familiei pe care o lasă, El îi va dăruia un popor numeros și un nume care va fi sinonimul binecuvântării. Domnul va sta aproape de el, și îl va face un punct de referință și binecuvântare pentru toate popoarele. Răspunsul lui Avraam la chemarea lui Dumnezeu este ascultarea simplă și smerită prin care începe marea aventură a credinței (Evr 11,8)³⁴⁴.

În momentul în care Acesta îi spune lui Avraam că îl face tată a multor neamuri, acest lucru înseamnă: mare ca dimensiune; mare ca putere; mare în credință; mare în influență, iar termenul *națiune* (*goy*) se referă la unitatea politică³⁴⁵. Promisiunea făcută solemn lui Avraam este una completă, fiecare repetare înseamnă o readucere aminte sau o poziționare mai clară, însă niciodată o redefinire la ceea ce deja Dumnezeu a definit³⁴⁶.

Domnul promite mai întâi în chip abstract, iar mai apoi este explicit³⁴⁷, precum în Fac 13,14-17: „Deci a zis Dom-

³⁴⁴ Schokel, *Biblia del peregrino*, 85.

³⁴⁵ Baden, *The promise to the Patriarch*, 59.

³⁴⁶ Baden, *The promise to the Patriarch*, 11.

³⁴⁷ „După alegerea pe care a făcut-o nepotul său Lot, în defavoarea sa, se pare că lui Avraam nu-i mai rămâne decât să privească spre înaltul cerului; el se

nul către Avram, după ce Lot se despărțise de el: ridică-ți ochii și din locul în care ești acum, caută spre miazănoapte și spre miazăzi și spre răsărit și spre apus, că tot pământul pe care îl vezi ți-l voi da, *ție și seminției tale*, pentru vecie. Pe urmașii tăi îi voi face mulți ca pulberea *pământului*; de va putea cineva să numere pulberea pământului îi va număra și pe urmașii tăi.”

Observăm în textul citat diferențele pe care autorul le notează: Lot contemplă orizontul unui pământ fertil, Avraam privește de jur împrejur; Lot alege, Avraam primește ceea ce Domnul îi dă. El nu alege, ci Dumnezeu, deținătorul real al pământului, îi dă un teritoriu pentru el și descendenții săi. Urmașii vor fi numeroși ca nisipul mării, însă vor încăpea toți în acest teritoriu? Observării sau privirii acestui teritoriu, îi urmează contactul fizic propriu-zis, care înseamnă alt mod de a intra în posesia lui. Acest contact fizic este conturat în primii pași pe care îi face Avraam spre realizarea visului său. Ulterior, altarele pe care le ridică Avraam în pământ „străin” nu sunt decât o recunoaștere de către patriarh că pământul este proprietatea lui Dumnezeu, ceea ce este conturat în slujba înmormântării prin pecetluirea mormântului și prin intonarea unui vers dintr-un psalm: „al Domnului

mulțumește cu partea care i-a mai rămas. Însă, dacă Avraam nu are nimic de adăugat, Dumnezeu chiar că poate să adauge ceva: Domnul ia inițiativa și îl așează pe Avraam într-un loc pentru a putea observa pământul pe care i-l va da definitiv și veșnic. Observarea, privirea echivalează cu o posesie anticipată a pământului pe care Dumnezeu i-l va da” Luis Alonso Schokel, *Donde esta su hermano* (Estella: Verbo Divino, 1990), 65-7.

este pământul și zidirea sa lumea și cei ce sunt într-însă”; cu alte cuvinte, toate sunt ale lui Dumnezeu, toate sunt darurile sale, inclusiv bucata de pământ pe care o cumpără Avraam ca să servească ca loc de veci sieși și familiei sale³⁴⁸.

Ideea observării pământului promis o găsim reflectată și în cazul morții lui Moise (Deut 34,1-4); Moise, fiind cel care intră în posesia pământului, privindu-l de jur împrejur ca odinioară Avraam. Ca notă distinctivă, această misiune pentru care se sacrifică atât de multe va fi îndeplinită de către Iosua.

De remarcat este faptul că, atât promisiunile către Avraam, cât și către Iacob sunt date într-un pământ străin, ca apoi în pământul Canaan să fie repetate și reînnoite.

Dintre toate textele istoriei lui Avraam, cel mai important pentru iudaism este acesta; pentru că fixează fundamentul istoriei evreiești. Așa începe pentru Scriptura ebraică istoria începuturilor formării ei. Capitolele 1-11 formează un fel de prolog în care sunt povestite începuturile umanității și divizarea tuturor popoarelor pământului. Odată cu capitolul 12 începe istoria specială, cu chemarea lui Avraam, pe care Dumnezeu vrea să-l facă izvor de binecuvântare pentru toate națiunile pământului. Înaintea lui, El s-a revelat ca El Elohim, adică divinitatea în general. Acum apare ca Dumnezeu personal al istoriei evreilor. El se revelează în profunzime, intrând în dialog cu oamenii prin intermediul

³⁴⁸ Schokel, *Donde esta su hermano*, 67-8.

lui Avraam și al descendenților săi, în special evreii³⁴⁹. Promisiunea are particularitatea sa, în ceea ce privește legătura specială pe care o va avea de aici înainte Dumnezeu cu poporul Său, legătură pe care profeții post-exilici o readuc în discuție, mai ales atunci când poporul s-a îndepărtat de El prin nerespectarea Torei.

Un punct central al textului este binecuvântarea care nu se răsfrânge doar asupra unui popor, ci de ea beneficiază toate popoarele pământului în virtutea apartenenței la persoana lui Avraam, adică la credința și ascultarea lui.

Experiența patriarhilor împreună cu exodul și cu evenimentele întâmplare în muntele Sinai constituie pentru iudaism fundamentul și originea religiei propriu-zise și a ființării lor ca popor³⁵⁰. De altfel, se consideră fiii patriarhilor și subliniază faptul că începuturile religiei iudaice se găsesc atunci când Avraam abandonează Mesopotamia și trecutul idolatru și se așează în Canaan; loc pe care Domnul îl va da în proprietatea urmașilor lui³⁵¹.

³⁴⁹ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 27.

³⁵⁰ Antonio Rodriguez Carmona, *La religion judia* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 2002), 11.

³⁵¹ Cu toate acestea, primul mare critic al Facerii, Wellhausen în cartea sa (Prolegomena, 317) susține că tradițiile cu privire la Avraam și la religiozitatea dinaintea lui, nu au nicio valoare istorică. Această idee o găsim dezvoltată într-o formă radicală la M. Noth care susține în teza sa că datele pe care le avem nu ne permit sub nici o formă să-i cunoaștem pe patriarhi și religia lor; și că ceea ce avem sunt izvoare foarte târzii care proiectează în trecut aspecte ale religiozității timpului în care au fost scrise. Împotriva acestei poziționări negative a reacționat A. Alt care a adus câteva concluzii legate de religiozitatea

O extraordinară icoană, pe care cartea Facerii o înfățișează în ceea ce-l privește pe Avraam, este: un simplu beduin lăsându-se în aventura căutării unui viitor pentru el și urmașii lui. Tema aceasta este reluată mereu în Sfânta Scriptură și în contextul actual al omenirii unde observăm că lumea este într-o continuă mișcare spre un ideal mai bun, ideal pe care nu îl vor găsi niciodată oamenii dacă vor uita de Dumnezeu³⁵².

Religia pre-avraamică de tip familial, bazată pe credința unui *Dumnezeu al strămoșilor* are izvoare sumero-babilonice găsite în tot arealul oriental, ceea ce face ca la începutul mileniului II î. Hr., un grup seminomadic de păstori, care aveau această religie, să se așeze în țara Canaanului, unde deja era

pre-avraamică: a) Conceptul de Dumnezeu nu este legat de un loc anume, ci de anumite grupuri de persoane peregrine; b) Dumnezeu se preocupă de binele grupului și îi face promisiuni cu privire la descendență și la o patrie stabilă. Desigur, sunt elemente yahwistice contemporane scrierii izvoarelor, dar putem observa și acele elemente pre-avraamice legate de „cultul sau religia părintelui” și care sunt atestate în întreg spațiul orientului apropiat: tăblițe capado-ciene (sec. XIX î.d.Hr.); documentele lui Mari (sec. XVIII î..d.Hr) și epistolele scrise de Tell și Amara (sec. XIX î.d.Hr.) în care apare formula folosită și în perioada pre-avraamica (Dumnezeul părinților). Așadar, formulele primitive de *Dumnezeul meu, al tău, al tatălui tău* (Fac 31,5; 43,23; 46,3; 50; 17) căruia mai târziu i s-a dat numele de El Shaddai, a evoluat în perioada yahwistică la numele de YHWH (Ieș 3,15); J. Wellhausen, *Prolegomena to the History of Ancient Israel* (New York: Meridian, 1957), 300-317.

³⁵² „Milioane de asiatici, de latino-americani și africani au abandonat țările lor trecând mări, frontiere, deșerturi, fugind de război și căutând un viitor mai strălucit în Europa sau în America de Nord. Viitorul pare să fie și astăzi în altă țară, ca odinioară pentru Avraam care este simbolul ființei umane într-o căutare continuă.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 168.

o populație stabilită. Populația așezată aici, aduce cu sine cultul familial, bazat pe adorarea Dumnezeului strămoșilor lor, la început într-o formă particulară, iar apoi extinsă în diverse altare dedicate Lui (Betel, Sichem, Hebron, Sion, etc.)³⁵³.

Această formă cultică nu o avem descrisă decât foarte succint în Ieș 5,1 unde se vorbește despre tradițiile legate de Pesah. Nu știm dacă circumciderea, semnul alianței din Fac 17, este o tradiție de dinainte de așezarea în Canaan, cert este însă faptul că preotul acestei religii pre-avraamice era însuși bărbatul casei, care aduce jertfe de animale: uneori pe pietre, alteori în locuri înalte unde se și edificau altare.

b. Legământul lui Dumnezeu cu Avraam (Fac 15 și 17)

Capitolele 15 și 17 sunt fundamentale din punctul de vedere al bogăției teologice pe care o dezvoltă, pe de o parte, iar pe de altă parte datorită alianțelor pe care Dumnezeu le stabilește și pe care le parafează prin câteva acte fundamentale care se numesc, în termeni teologici, *jurăminte* (circumciderea și despicarea animalelor în două).

Avraam este considerat credinciosul prin excelență, însă, în realitate el este model al credincioșilor. Această imagine a lui Avraam ca părinte al justiției și al dreptății, este departe de imaginea lui ca părinte al credinței³⁵⁴. Fac 15,6 („a cre-

³⁵³ Carmona, *La religion judia*, 16.

³⁵⁴ Claus Westermann, *Genesis 12-50* (Estella, Ed. Verbo Divino, 2000), 12-50.

zut Avraam și i s-a socotit ca și dreptate”) este *loccus classicus* al definirii patriarhului³⁵⁵. A crede în Dumnezeu, a te încrede în promisiunile pe care El le face, este un merit total care îi aparține. În acest capitol, Avraam nu poate accepta un Dumnezeu nedrept, ci Unul al dreptății căruia îi va cere explicații, fără ca cineva să-i ceară socoteală.

Atitudinea lui față de divinitate este realitatea pe care Dumnezeu dorește să o aibă cu fiecare credincios. El a promis și a împlinit, și continuă să promită și să îplinească până la sfârșitul veacurilor³⁵⁶. În Fac 15,7-21, promisiunea pământului este dată imediat după promisiunea urmașilor. Versetul 18 integrează legământul într-o concluzie a unui legământ între Dumnezeu și Avraam, deja existent, de aceea se utilizează ca aducere-aminte verbul *a dat* sau *a dăruit*³⁵⁷.

Analiza capitolului scoate în relief o Facere complexă, începând cu două tematici diferite: promisiunea unei descendențe (vv. 1-6) și promisiunea unei patrii (vv. 7-11, 17-18). Promisiunea pământului se înscrie în dinamica capitolului 15 al cărui punct culminant îl reprezintă. Promisiunea urmașilor apare aici ca o condiție necesară. Acest fapt este pus în evidență în dialogul pe care Dumnezeu îl are cu Avraam la început (Fac 15,1-2). Versetul 2 utilizează cuvântul ebraic *holek* care nu poate fi tradus doar cu înțelesul de

³⁵⁵ Schokel, *Donde esta su hermano*, 80.

³⁵⁶ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 15.

³⁵⁷ „În sensul cel mai strict al cuvântului, nu se vorbește despre un legământ, ci de un compromis unilateral cu Dumnezeu, ratificat printr-un ritual care are valoare de jurământ (vv. 8-11)” Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 15.

a pleca dintr-un loc în altul, în sensul de a muri, ci mai degrabă cu sensul de a merge; ceea ce presupune deplasarea dintr-un loc anume fără a avea copii. Acest lucru ar presupune că locul acestei conversații este, încă, Mesopotamia, ca text paralel cu Fac 12,1-3. Versetul 3 al acestui capitol în care Dumnezeu îl invită pe Avraam să iasă afară și să vadă mulțimea stelelor de pe cer ca semn al numărului incalculabil de urmași, nu înseamnă pentru Avraam vreo mângâiere în plus, ci crește în el și mai mult paradoxul cuvintelor dumnezeiești³⁵⁸.

Capitolul începe printr-o plângere pe care Avraam o face lui Dumnezeu. Împotriva unei recompense de tip material, Avraam răspunde: „Ce îmi vei da tu? Îmi va trece viața fără fiu; cineva din casa (un slujitor) este cine mă va moșteni.” Domnul îi promite imediat că cineva care va ieși din coapsele sale, acela îl va moșteni (v. 4), un fiu chemat să se transforme într-o mulțime de persoane. Această secțiune se termină cu constatarea că „Avraam a avut credință, *și i s-a socotit ca și dreptate*” (Fac 15,6). În mod paradoxal, plângerea din versetul 2, pune în pericol credința patriarhului în promisiune, însă tocmai această plângere îl face pe Avraam să adere cu mai multă forță la cuvântul Domnului. Forma verbală ebraică, utilizată aici, sugerează mai mult decât o adeziune punctuală; ea caracterizează o atitudine permanentă, fidelă³⁵⁹.

³⁵⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 216.

³⁵⁹ „Avraam este credinciosul prin excelență și Dumnezeu îi recunoaște doar dreptatea acestui coportament al său. Avraam a răspuns expectativei lui

Ne aflăm în fața unuia dintre textele culminante ale istoriei lui Avraam. În acest text se pot distinge două scene complementare³⁶⁰. Textul pune în lumină o temă foarte importantă: aceea a credinței puternice a lui Avraam, în contrast cu realitatea pe care o vedea în jurul său, din care nu avea motive să creadă că se vor împlini aceste promisiuni din partea lui Dumnezeu. Această scenă constituie un șablon al scenelor ulterioare, prin care se observă insistența cu care El vrea să comunice aleșilor și poporului promisiunile sale și că, de altfel, va constitui un fel de continuitate în desfășurare, a tuturor manifestărilor divine din Sfânta Scriptură³⁶¹. Există o legătură clară între acest verset și Fac 17,2, deoarece în ambele cazuri verbul *a înmulți* este însoțit de un adverb emfatic (*foarte mult sau ca nisipul mării*) ceea ce dă textului o valoare absolută. Cuvântul lui Dumnezeu este parafat cu adverb emfatic are ca efect pecetluirea alianței cu ceea ce este mai demn, adică propriul Său cuvânt, exprimat

Dumnezeu; a adoptat comportamentul pe care Dumnezeu îl aștepta de la el. Cuvântul acesta care a fost tradus în Biblia lui Luther prin „recompensă” înseamnă, de fapt, „merit”, însă a fost folosit de literatura târzie cu înțelesul religios de dar gratuit al lui Dumnezeu (Is 40,10; Is 62,11; Ier 31,16); înțeles care va rămâne cristalizat în teologia biblică ortodoxă, îndeosebi, de la început și până astăzi” von Rad, *El libro de Genesis*, 215.

³⁶⁰ Dumnezeu se adresează lui Avraam, pentru a ratifica promisiunea unei descendențe numeroase. Avraam a crezut, deși era bătrân și nu mai putea avea copii (15,1-6); ratificarea alianței dintre Dumnezeu și Avraam se face prin intermediul unui ritual în care se reînnoiește din nou promisiunea că urmașii lui vor intra în posesia acestei patrii (Fac 15,1-6); Varo, *Genesis*, 143.

³⁶¹ Varo, *Genesis*, 143.

într-o formă superlativă³⁶². Iată, așadar, caracterul enigmatic al acestei promisiuni care se poate înțelege ca o nouă încercare din partea lui Dumnezeu de a pune credința lui Avraam la încercare. Dominat de tristețile sale gânduri, și neputând dormi, el iese afară să se roage și în timp ce se ruga în acea tulburare interioară, iată că apare Domnul, care i se adresează personal. Formula de introducere (*de îndată s-a făcut cuvântul Domnului*) este specifică profetismului din vremea lui Amos și Osea și nu o mai găsim în Sfânta Scriptură decât într-un singur loc, 1Rg 12,22. Specialiștii sunt de părere că această chemare aparține izvorului elohistic și că este similară celei din Fac 12,1-3³⁶³. Avraam-ul elohistic nu este similar Avraam-ului yahwistic, ascultător și gata de acțiune. El cunoaște, la fel ca Moise și Ieremia, îndoiala; este om cu slăbiciuni, simte amarul din sufletul său și prezintă în fața divinității o neîmplinire în care este adunată toată tensiunea și perplexitatea sa: *Ce poți să-mi dai, că voi pleca din lumea aceasta fără fii, iar cel ce mă va moșteni este Eliazar* (Fac 16,6). Cu alte cuvinte, ne găsim în fața unei formule care se cunoaște în lumea arabă a fi: *lamentarea unui om fără fii*.

³⁶² „În acest verset (v. 4-5) observăm că Domnul îi face lui Avraam o promisiune mai concretă, aceea de a-și vedea urmașul din coapsele sale; însă în versetul următor, invitația pe care i-o face Dumnezeu, de a ieși și a vedea cerul cu stelele, nu-l face pe patriarh decât să-l pună într-o incertitudine și mai mare, crescând în acest fel și mai mult caracterul paradoxal al promisiunii unui fiu” von Rad, *El libro de Genesis*, 216.

³⁶³ Ravasi, *Guia spiritul del Antiguo Testamento*, 58.

În fața unui cer plin de stele³⁶⁴, Avraam vede semnul promisiunii divine: precum stelele cerului de multe (adică infinite); așa va fi descendența sa. Stelele cerului reprezintă descendența fără număr pe care o va lăsa moștenire Avraam și care, după teologia rabinică, înseamnă neamul evreiesc extins până la marginile pământului, iar după teologia creștină, înseamnă Biserica pe care Fiul lui Dumnezeu a răscumpărat-o prin jertfa Crucii Sale³⁶⁵.

Într-un final, el crede în această arătare stranie sau nepotrivită a divinității și germenul promisiunii se va împlini curând. În Avraam, destinul divin al cursului istoriei este rezolvat. Acțiunea lui Avraam face parte dintr-o ceremonie de garantare că promisiunea va fi împlinită prin intermediul unui jurământ (Fac 17-15,12). Imaginile care se folosesc în mod curent în alte pagini ale Facerii pentru a exprima descendența, sunt nisipul mării sau praful pământului. Aici, în schimb, privirea se schimbă spre cer, adică este una luminoasă, capabilă să lumineze noaptea întunecoasă a sufletului patriarhului. Crediința lui Avraam, în izvorul elohistic este mai degrabă întuneric, așteptare și mister în

³⁶⁴ „Invitația de a privi cerul și a număra stelele ne amintește de pasajul din Isaia, unde Domnul invită poporul să contemple cerul și toată frumusețea care a rămas neascunsă de ochii omului (Is 40,6). Faptul că este invitat să privească stelele cerului nu face altceva decât să-i mărească și mai mult dezolanta în care trăia și caracterul paradoxal în care se exprima Dumnezeu” von Rad, *El libro de Genesis*, 216.

³⁶⁵ Gordon J. Wenham, *Exploring the Old Testament: a guide to the Pentateuch* (InterVarsity Press, 2008), 39-42.

comparație cu izvorul yahwistic unde Avraam este prezentat ca fiind încrezător, sigur și prompt. Avraam este omul care face să se nască această nădejde în numele Domnului, acela care în lume și în viața cotidiană mărturisește semnele divinității încrustate în sufletul său; acela care aduce jertfa cea adevărată, perfectă, așa cum prefigura mai târziu Osea (Os 6,6). Această „*existențialitate a cultului său face ca el să se transforme într-o emblemă-șablon, pentru toate religiile monoteiste*”³⁶⁶. În viziunea Sfântului Irineu³⁶⁷, Domnul Dumnezeu i-a promis lui Avraam o frumoasă și concretă moștenire, pe care o ratifică de mai multe ori de-a lungul existenței terestre a patriarhului și pe care o pune într-o legătură perfectă cu alianța cea nouă adusă de Hristos. El orientează promisiunile spre timpurile mesianice în sensul că Dumnezeu a împlinit cuvântul Său promis lui Avraam, prin împlinirea unei descendențe numeroase, care este Biserica. Promisiunile divine se împlinesc desăvârșit în împărăția cerurilor, împărăție pe care o avem aici pe pământ ca pre gustare prin Biserica Sa, asemenea lui Avraam, căruia Dumnezeu i-a făgăduit pământul, însă el a ajuns să preguste dulceața acelui pământ într-un context dramatic: prin înmormântarea soției sale, Sarra.

De asemenea, trebuie să admitem faptul că promisiunile cu privire la pământ au fost înțelese direct și cu împli-

³⁶⁶ Ravasi, *Guia spiritul del Antiguo Testamento*, 66.

³⁶⁷ *Teologia de san Irineo, Comentario al Libro „adversus haereses” III* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 1989), 372-82.

nire imediată. Cu alte cuvinte, nu era în calcul ideea unui abandon a țării și o a doua imigrare. Schema: epoca patriarhilor - epoca promisiunilor; epoca lui Moise - epoca împlinirilor; aparține doar felului în care au gândit autorii sfinți ai Pentateuhului să expună ideile. Aceste versete care au o origine foarte veche, probabil chiar din vremea Patriarhului Avraam sau chiar de dinaintea lui, fac să reiasă, într-un mod exemplar, atitudinea umană în raport cu mântuirea care este dăruită, la pasivitatea sau receptivitatea celui ce primește sau refuză această vocație³⁶⁸.

Acest capitol îl putem descrie ca fiind o măiestrie a erudiției teologiei vechi-testamentare. Caracteristicile sale sunt următoarele: aspectul universal al istoriei: Dumnezeu conduce istoria universală în maniera unei *providentia generalis*³⁶⁹; cu trecerea timpului, toate națiunile pământului se vor maturiza, pregătindu-se pentru judecata imanentă din istorie; în istoria universală, Dumnezeu urmărește un plan special cu privire la Israel, poporul Său. Această peregrinare spre mântuire începe cu profunde deziluzii și cu un abandon aparent din partea Lui. Avraam-Israel trebuie să cunoască misterioasele capcane ale istoriei; nu trebuie să considere istoria ca fiind dușmană, ci să o înțeleagă cu ajutorul credinței³⁷⁰.

³⁶⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 223.

³⁶⁹ H.G. Wood, „Paul's Certainties: VI. God's Providential Care and Continual Help-Romans Viii. 28.” *The Expository Times* 69, 10 (July 1958): 292–95.

³⁷⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 220.

În capitolul 17, Dumnezeu îi spune lui Avraam: „*Și voi încheia legământ cu tine și te voi înmulți foarte, foarte tare*” (v. 2); ceea ce presupune o promisiune de fecunditate formulată într-o formă mai generală. Stabilirea alianței cu Avraam (v. 4-8) are drept consecință o triplă promisiune: urmași mulți³⁷¹; o legătură particulară, personală cu El³⁷² și darul unei patrii (Canaan)³⁷³.

Având în vedere vârsta sa, 99 de ani și a Sarrei, 89 de ani, orice speranță de a avea copii pe cale naturală a dispărut; a rămas doar credința că promisiunea divină se va împlini. Dumnezeu îi schimbă numele lui Avram, care înseamnă *tatăl meu s-a bucurat*, în Avraam care înseamnă *tată a multor neamuri*; acest fapt denotă că nu se va forma doar o nouă națiune, ci și o nouă umanitate. Același lucru se întâmplă și cu Sarai, pe care o numește Sarra, care înseamnă *prințesă*.

³⁷¹ În acest verset apare pentru prima dată promisiunea urmașilor, promisiune care se întâlnește concomitent cu alianța. Până acum era într-o legătură directă cu binecuvântarea (Fac 1,28; 9,1-8). Începând de aici se integrează în alianță (berit). Indicativul „te voi face tatăl națiunilor” ia acum forma de imperativ: înmulțiți-vă (Fac 1,28).

³⁷² V. 7: *Eu voi stabili alianța mea între mine și tine, și între urmașii tăi*. Alianța privește spre viitor, spre un timp nedeterminat. În principiu, nimic nu exclude perspectiva univesală a viitorului; nici Ismael nu este exclus aici, doar spre sfârșitul capitolului, când alianța se va limita doar la Isaac și la urmașii lui (vv. 19-21). Discursul se îndreaptă de la general la particular și aduce două particularități: alianța va fi eternă (olam) și nu va fi ruptă niciodată.

³⁷³ Darul unei patrii are aici o conotație cosmică și anume, este precizată importanța filiației cu Dumnezeu în acest pământ spre care Patriarhul Avraam este în continuu pelerin. Patria va fi „proprietate perpetuă” ceea ce presupune această viziune cosmică a unei patrii cerești, veșnice, a fiilor lui Israel.

Ea devine, așadar, mama multor națiuni și mama unei dinastii regale. Avraam și Sarra vor fi avangardiștii unei noi creații pe care Dumnezeu o inaugurează cu ei³⁷⁴. Dar pentru acest lucru Avraam trebuie să umble în calea Domnului și să fie credincios (drept). Semnul jurământului este circumciderea, care constă în tăierea prepuțului fiecărui copil de parte bărbătească. Aceasta este semnul care trebuia respectat de Avraam și de descendenții săi ca promisiunea să fie împlinită.

Aceasta promisiune este mult mai concretă și constă într-o precisă predicție a nașterii unui fiu, de data aceasta din Sarra. Totul se desfășoară într-un progres, de la puțin la mult, de la promisiune la împlinire, dar de data aceasta într-un timp foarte scurt: Sarra devine obiectul unui discurs divin, promisiunea unui fiu, râsul ei, întrebarea lipsită de credibilitate, și termenul cronologic pe care îl va da Domnul: *anul care vine*.

Promisiunea, în cazul acesta, este atât de violentă și paradoxală, că nu poate decât să-i stârnească râsul lui Avraam³⁷⁵. El încearcă să eschiveze ceea ce pentru el era de neconceput

³⁷⁴ Ravasi, *Guia espirital del Antiguo Testamento*, 58.

³⁷⁵ „Râsul necredinței s-a transformat în râsul bucuriei. Acum se împlinește una dintre făgăduințele cele mai așteptate fără de care toate celelalte nu ar fi avut niciun rost, niciun efect; de aceea și călătoria lor, atât de lungă din Urul Caldeii, trecând prin Haran, coborând în Egipt, și parcurgând din loc în loc teritoriul Canaan, a avut într-un final, împlinirea dorită. Promisiunea lui Dumnezeu și credința lui Avraam merg mână în mână, deși cu îndoială la cel din urmă. Totul contribuie într-un final la creșterea lor spirituală.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 180.

și încearcă să abată interesul central asupra unui fapt care deja era dat: Ismael. Dumnezeu refuză subterfugiul său și îi spune că Ismael, de asemenea, va fi binecuvântat și din el se va naște un nou popor, însă alianța Sa o va face prin intermediul lui Isaac și a urmașilor săi³⁷⁶.

Alianța va fi stabilită doar prin intermediul unei linii particulare de urmași, linie din care nu face parte Ismael, chiar dacă este primul născut din Avraam. Dumnezeu îl va binecuvânta și pe acesta, însă în mod particular, cel de al doilea fiu al lui Avraam, va fi adevăratul urmaș al unei linii care se va transforma într-o dinastie împărătească: Avraam va deveni tatăl multor națiuni. Linia regală a dinastiei avramice anticipate în capitolul 17 este împlinită în Fac 21,1-17³⁷⁷. Mesajul speranței acestui capitol privește spre veșnicie: așa cum descendența sa va fi numeroasă încât nimeni nu o va putea număra, tot așa va fi și țara Canaanului: veșnică, iar urmașii săi vor popula țara de-a pururi³⁷⁸.

Semnul vizibil al alianței este circumciderea (vv. 9-14)³⁷⁹. Dumnezeu îi cere lui Avraam ca, de acum înainte, toți prun-

³⁷⁶ „În sfârșit, Dumnezeu a făcut cu Sarra, ceea ce i s-a promis; a rămas însărcinată și i-a dăruit lui Avraam un fiu la bătrânețe, în termenii preziși (Fac 21,1-7). Nici înainte, nici după, ci în ceasul pe care l-a ales Dumnezeu. Acum răsul său este autentic: bucuria izvorăște din însăși ființa sa, nevenindu-i să creadă și neștiind cum să mulțumească” Elorza, *Drama y Esperanza*, 179.

³⁷⁷ Williamson, *Abraham, Israel an the nations*, 255-60.

³⁷⁸ Michaud, *Los Patriarcas*, 136.

³⁷⁹ Circumciderea este o practică destul de amplă, însă nu destul de uniform extinsă la popoarele Orientului Apropiat. Se pare că această practică a fost impusă israeliților în exil pentru a se diferenția de babiloniei, care nu o practicau.

cii de parte bărbătească să fie circumciși (v. 10)³⁸⁰. Această poruncă are ca fundament sublinierea legăturii cu El, a faptului că aparținem Lui, de aceea termenii *alianță* și *circumcidere* apar de șase ori, accentul final punându-se pe primul³⁸¹.

Capitolul 17 se termină cu alianța cu Isaac (Fac 17,15-21). Discursul reapare și, din nou, Dumnezeu dialoghează, nu doar cu Avraam, ci și cu Sarra. Tonul lasă să se înțeleagă amintirea promisiunii pe care El o face patriarhului (vv. 4-7), schimbul de nume (v. 15), fecunditatea Sarrei (vv 16-18) și mesajul alianței. Discursul este întrerupt în versetul 17 cu intervenția lui Avraam, ceea ce induce ideea că obiectivul ultim al discursului este alianța cu Isaac, însă înainte de plinirea acestei alianțe trebuie să fie împlinite anumite condiții. Aceste condiții sunt: schimbarea numelui soției lui Avraam, din Sarai în Sarra, ceea ce arată că Dumnezeu dorește să intervină în viața personală a Sarrei, al cărei destin se schimbă

În această epocă primește, de altfel, și o însemnătate religioasă etnică și culturală, mai ales atunci când templul și statul au dispărut. Acest ritual al circumciderii s-a transformat imediat în semnul filiației divine; care dăruiește alianța. Acest ritual avea valoarea unei mărturisiri de credință date Dumnezeului alianței. Prin intermediul circumciderii, Avraam și descendenții săi, recunosc această apropiere de Dumnezeu, alianța fiind veșnică. Semnul alianței (circumciderea) va fi de asemenea veșnic Fac 17,13b: *legământul meu se va transforma în trupul vostru într-un legământ veșnic*.

³⁸⁰ Nerespectarea acestui ritual presupunea ipso facto – o teribilă pedeapsă care se materializa cu excluderea din comunitatea alianței sau din comunitatea sinagogală, așa cum observăm că s-a întâmplat în vremea Mântuitorului cu orbul din naștere (In 8).

³⁸¹ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*, 20-1.

radical³⁸², ea devenind regina unei generații de oameni, din care se vor naște regi, culminând cu nașterea Regelui Mesia-Hristos dintr-o altă Regină, Sfânta Fecioară Maria.

Avraam este pus într-o situație de necredință (v. 17), ceea ce îl și face să întrerupă discursul divin, cu întrebarea dacă el și Sarra, la o vârstă așa de înaintată, mai pot avea copii. Dumnezeu este cel care anticipează și promite o nouă alianță cu Isaac și cu urmașii săi. Mai mult, Domnul îi pune nume lui Isaac, acesta devenind urmașul cu care Dumnezeu înnoiește alianța Sa. Alianța stabilită prin intermediul lui Avraam se transformă în promisiune, adică este o alianță în curs de împlinire, având în vedere faptul că Isaac, nici nu era născut atunci când Dumnezeu făcuse promisiunea.

Fără îndoială, Domnul nu se dezinteresează de Ismael așa cum observăm că se întâmplă imediat după alianța pe care Dumnezeu o face cu Isaac. Deși e în afara alianței Sale, El îl binecuvântează cu o binecuvântare infinită (cf. 25,16). Această binecuvântare se înscrie în dinamismul ordinii creației (Fac 1,28). Din Ismael se vor naște prinți, adică conducători inferiori suveranilor, care se vor naște din Sarra.

³⁸² Acest eveniment este magistral înfățișat de către autorul preoțesc al acestui capitol, prin sublinierea a ceea ce Dumnezeu poate să facă mai mult pentru om: să-l binecuvânteze. (*Eu o voi binecuvânta și din ea îți voi da un fiu*, cf. vv. 4-8). Astfel, Sarra va deveni și ea părtașă la aceeași binecuvântare pe care o dă Dumnezeu lui Avraam și anume, de a fi numeroasă, victorioasă și influentă, adică cu prestigiu internațional; prerogative pe care Domnul i le-a dat din belșug soțului său (Fac 12,17-18).

Versetul 21, care este o concluzie finală a acestor două capitole, arată că fundamentul central a tot ceea ce s-a prezentat până aici este *alianța* sau *legământul* pe care Dumnezeu îl face cu oamenii, un legământ care poate să se îndrepte de la general la particular, de la mai mulți la unul singur și de la unul singur spre toți oamenii și spre toate națiunile pământului³⁸³. Avraam va fi binecuvântare pentru alții, ceea ce aduce în lumină și mai mult misiunea de mediator pe care o are patriarhul pentru toate națiunile pământului (Fac 12,3). În felul acesta, eterna alianță anunțată în cap. 17, este, în cele din urmă, stabilită în Fac 22,16-18. Avraam nu este doar strămoșul fizic al unei mari națiuni, ci și binefăcătorul spiritual al mulțimii popoarelor. Aceasta este ultima dimensiune a promisiunii din Fac 22,17b-18: Avraam va deveni tatăl unei comunități internaționale, și prin mijlocirea binecuvântării lui, toții oamenii vor deveni descendenții unei dinastii regale³⁸⁴.

c. Făgăduința de la Mamvri: nașterea lui Isaac (Fac 18,10-14)

Unul dintre cei mai cunoscuți exegeți moderni ai cărții Facerii, Clauss Westermann, afirmă că promisiunea aceasta este cea mai completă dintre promisiunile pe care Domnul le face, datorită faptului că se realizează într-un timp limitat, conform rânduielilor stabilite de Dumnezeu în firea oa-

³⁸³ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora* n, 20-2.

³⁸⁴ Williamson, *Abraham, Israel and the nations*, 260.

menilor și a lucrurilor³⁸⁵. În această relatare, Domnul îi vizitează pe Avraam și pe Sarra la bătrânețe. Vizitatorii sunt recunoscuți ulterior în relatare.

Cu mulți ani înainte, Dumnezeu le promite un fiu lui Avraam și Sarrei (Fac 12,1-3; Fac 15,1-6), însă acum sunt la bătrânețe și au trecut de etapa reprezentativă fecundării. Nu au niciun fiu, niciun moștenitor și nicio perspectivă de a avea unul. Fără un fiu și un moștenitor nu există pentru această familie viitor și nicio presupusă intrare în posesia pământului promis. Circumstanțele de disperare ale acestei familii ies în evidență în relatarea aceasta. Totuși, cei trei vizitatori, pronunțând câteva cuvinte, anulează radical circumstanțele lor pesimiste (*Femeia ta, Sarra, va avea un fiu...* v. 10). Aceste cuvinte provoacă râs, necredință, pentru Sarra³⁸⁶.

Relatarea acestui episod implică o mare doză de interes vis-a-vis de atitudinea umană, prin care omul sau oamenii sunt conduși (trecând prin probe și încercări) spre finalitate, adică spre statutul de receptori ai promisiunilor divine. În relatarea acestui episod, Sarra este cea care contrastează cu Avraam, datorită râsului ei. Avraam ascultă în liniște; liniștea³⁸⁷

³⁸⁵ Westermann, *The Promises to the Fathers*, 11-2.

³⁸⁶ „În viziunea teologului german, G. von Rad, râsul Sarrei nu implică o doză totală de renegare a divinității, ci rămâne o atitudine marginală (înțeleasă din punct de vedere psihologic), fiind modul prin care necredința de obicei se manifestă”. von Rad, *El libro de Genesis*, 240-4.

³⁸⁷ „Această liniște în ascultare este de o frumusețe rară în acest episod, deoarece germinează în sufletul lui prima speranță a urmașului mult dorit. Această speranță vine după ce beneficiarul Avraam este supus unor probe prin care se

lui ne duce cu gândul la liniștea dinaintea creației când Duhul lui Dumnezeu plutea pe deasupra lumii (Fac 1,2). Vizitatorii sunt absolut surzi la necredința lor și planează suprema întrebare care este în totală antiteză cu necredința lor: *Este ceva dificil la Domnul* (v. 14). Nu se oferă nici un răspuns, însă, răspunsul este dat de textul însuși. În opinia altui exeget citat³⁸⁸, râsul Sarrei nu este altceva decât modul prin care necredința cuiva se manifestă, iar în cazul de față, nu este altceva decât modul prin care cineva râde de cuvântul lui Dumnezeu. Nimeni nu poate citi corect acest verset al promisiunii unui fiu dacă nu îl leagă de Fac 12,2; Fac 13,16 sau Fac 15,11.

Din punct de vedere literar trebuie să citim împreună cele două secțiuni literare care compun acest capitol (v. 1-6 și v. 7 -21). Specialiștii cred că această secțiune a fost separată și că ar fi fost adăugată mai târziu³⁸⁹ de un redactor și elaborată după un lung proces literar. Acest nou capitol al vieții lui Avraam reia, odată în plus, frământările sufletești ale patriarhului: că nu are urmași și că nu are patrie; teme care îl plasează pe cititor spre capitolele viitoare. Avraam nu acceptă imediat nici una dintre promisiuni; înaintea primeia reacționează cu o scuză (v 2, 3), iar înaintea celei de a doua

urmărește respectarea poruncilor celor mai elementare, cum ar fi ospitalitatea, adresarea la persoana a treia, invitarea la masă, deși nu aveau decât o bucată de pâine și puțină apă (Fac 18, 6-8)” von Rad, *El libro de Genesis*, 245.

³⁸⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 244.

³⁸⁹ *Nuevo comentario biblico san Geronimo* (Estella: Verbo Divino, 2005).

cu o probă. Răspunsul lui Dumnezeu este diferit în fiecare dintre rânduri: oferă un semn în versetul 5 și face un jurământ în versetele 9-21³⁹⁰. Răspunsul divin nu întârzie să apară, arătându-i lui Avraam stelele cerului. Acest pasaj se încheie cu afirmația autorului, dirijată către cititori și reluată de Sfântul Apostol Pavel în Rom 4 și Gal 3,6-9, și anume, se afirmă despre patriarh că în ciuda incertitudinilor sale, a crezut în promisiunea lui Dumnezeu și acest lucru i s-a socotit ca dreptate.

Înainte de a părăsi cetatea Ur, lui Avraam i se promite o patrie, fapt care îl face pe patriarh să ceară un semn de la Dumnezeu. Semnul îi este dat printr-un scenariu care mai degrabă ne conduce spre ritualurile păgâne ale popoarelor din jurul evreilor. Prin acest pact trebuie să-ți dăruiești chiar și viața, dacă este cazul, în schimbul promisiunilor pe care le ai de primit. Versetul 17 concluzionează pactul semnat: Dumnezeu se manifestă prin flacăra de foc și prin aburul care ieșea din mijlocul scenariului, fapt care demonstrează că pactul a fost confirmat definitiv de El³⁹¹.

d. Încercarea credinței lui Avraam, jurământul și făgăduința lui Dumnezeu

Înainte de a examina acest capitol merită să facem o observație cu privire la episodul Sodoma și Gomora. Nu

³⁹⁰ Westermann, *Genesis 12-50*, 216.

³⁹¹ *Nuevo comentario biblico san Geronimo*, 387.

putem să tragem o concluzie finală cu privire la aceste cetăți, cum că ar fi fost excluse din cadrul lui Israel, ca popoare ale alianței, sau că înaintea lui Dumnezeu aceste cetăți ar fi avut alte reguli diferite, deosebite de poporul evreu ca națiunile. Din contră, Sodoma este, în cazul de față, exemplul comunității umane, asupra căreia se pornește mânia divină, pentru a o judeca. În Dumnezeu prevalează mai mult dorința de a salva decât de a pierde, iar textul trebuie pus în legătură cu Is 53 sau cu Os 11, 8 care are aceiași idee generală și anume: Unul se jertfește pentru a salva pe mulți³⁹².

În ceea ce privește textul la care facem referire în cele ce urmează, trebuie să vorbim aici de o probă la care Avraam a fost supus, însă, în sensul că această probă i-a fost impusă în mod clar de Însuși Dumnezeu³⁹³. Dacă în Fac 12,2 Avraam a trebuit să se despartă de trecutul său, acum trebuie să se despartă de viitorul său. Isaac, ca de altfel orice fiu, mai ales când e parte bărbătească, are misiunea de a duce mai departe numele familiei, iar în cazul familiilor patriarhale, misiunea sacerdotală, care era foarte importantă în sânul familiei. Acum se vede depusă de toată speranța sa, însă Dumnezeu care cunoștea imensitatea sacrificiului cerut, îi

³⁹² von Rad, *El libro de Genesis*, 252.

³⁹³ Pentru Avraam acest ordin a avut un impact fatal, în sensul că trebuia să renunțe la însuși fiul său, la însăși viața sa care se vedea continuată prin fiul său Isaac. Pentru Avraam, acel ordin divin a fost o aberație absolută la început, pentru a se dovedi în final ca un mijloc în dobândirea unei fericiri mai mari: unicul fiu pe care i l-a dăruit Dumnezeu, cu ani în urmă, care trebuie să ducă mai departe promisiunile pe care i le-a dat, acum trebuie să-l aducă jertfă pe un altar.

cere un lucru imposibil la prima vedere: să aducă jertfă pe fiul său, să renunțe la fiul său.

Pentru studiul nostru, interesante sunt versetele 15-19, care sunt în mod clar o completare ulterioară la cele relatate până aici și cu siguranță a fost un timp când relatarea se termina cu versetul 14³⁹⁴. Această construcție care începe în versetul 15 are ca rol legarea acestei relatari cu tema promisiunilor, care, de fapt, este firul roșu ce străbate toate relatările despre Avraam³⁹⁵.

Isaac este fiul promisiunilor și în el rezidă tot ceea ce Dumnezeu a promis în privința mântuirii. Cu această relatare, El a așteptat să vadă dacă Avraam este capabil să-i dăruiască înapoi darul promisiunii. Trebuia să fie capabil de acest lucru și efectiv a fost. A fost capabil de acest lucru, nu datorită slăbiciunii sale, ci datorită ascultării de planul istoric al lui Dumnezeu³⁹⁶. Desigur că aceste planuri nu coincid cu cele ale Sarrei, care sunt proiectate tot spre un viitor, dar un viitor mai limitat, cu precizarea că planurile Lui sunt îndreptate spre un viitor mult mai amplu și universal.

Promisiunea făcută lui Ismael, în momentul cel mai crucial al vieții sale, atunci când era cât pe ce să fie abandonat de mama sa Agar și să moară de sete, demonstrează mari

³⁹⁴ von Rad, *El libro de Genesis*, 286.

³⁹⁵ Planurile lui Dumnezeu privesc mult mai departe spre firul istoriei care, adeseori, face deliciul cititorilor prin faptul că Dumnezeu este de partea celor debili sau slabi, deoarece El urmărește firul istoriei în ansamblul său, ca cel ce știe de la un capăt la altul cele ce sunt și vor fi.

³⁹⁶ von Rad, *El libro de Genesis*, 274.

planuri pe care Dumnezeu le-a avut și cu acest fiu. Mâna protectoare a lui Dumnezeu va fi cu Ismael și cu ceea ce va urma în viața acestuia.

Domnul urmărește marile împliniri istorice ale umanității în ansamblul lor³⁹⁷. Pentru Dumnezeu planurile Sale sunt deasupra intereselor mărunte pe care le manifestă oamenii sau împotrivia cursului firesc pe care unii oameni îl așteaptă. Acest fapt îl putem observa încă din versetul 12, verset crucial, datorită faptului că cititorul se așteaptă ca Dumnezeu să fie de partea lui Avraam, însă El este de partea Sarrei, soția acestuia³⁹⁸.

Fac 22 este unul dintre capitolele cele mai tensionate ale Sfintei Scripturi, dar în același timp un capitol cu o valoare existențială și spirituală. Dumnezeu sondează și probează aici inima lui Avraam până la extrem³⁹⁹. După toate momentele trăite, Domnul încă îl mai încearcă: *ia pe unicul tău fiu, pe Isaac*, și adu-l jertfă (Fac 22,2). Isaac, unicul fiu, reprezintă speranța sa de viitor, fiul primit de la Dumnezeu ca de altfel cel mai mare dar. Isaac era nu doar fiul său biologic ci și fiul promisiunilor, acela prin care Domnul a pro-

³⁹⁷ Stephen D. Campbell, „The Surety of God's Promises: A Theological Interpretation of Genesis 22,” *Biblical Theology Bulletin* 49.3 (2019): 123-7.

³⁹⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 275.

³⁹⁹ „Avraam este supus unei grele presiuni, mai bine zis, capitolul 22 prezintă ispita lui Avraam, comparată cu ispita Mântuitorului de pe muntele Carantaniei (Mt 4). Părintele credinței este pus în fața unei dileme: trebuie să aleagă între promisiunile lui Dumnezeu și Dumnezeul promisiunilor. Asemenea lui Iisus care trebuia să aleagă între Împărăția lui Dumnezeu și Dumnezeul Împărăției, ori în Ghetsimani între a-și da viața sau a o scăpa.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 181.

mis că va înfăptui planul Său cu toate popoarele. Cu ani în urmă, Dumnezeu îi cerea să renunțe la trecutul său și îl invita să renunțe la sinele său, cu cuvintele: *ieși, du-te* (Fac 12,1). Acum însă această renunțare este mai absurdă, mai radicală. Îi cere acum să renunțe la fiul său, unica garanție a viitorului său și a națiunii care încă nici nu căpătase un contur. Conform Fac 12,1, Avraam a trebuit să se separe de trecutul său și acum trebuia să se separe de viitorul său, de unicul său fiu, Isaac⁴⁰⁰. Odată auzită cererea lui Dumnezeu, care era pe cât de nesperată, pe atât de absurdă, în ființa lui Avraam se vor întâlni, deodată, și conflictual, iubirea paternă, filială și credința sa. Învinge credința, deoarece Domnul „se va îngriji de mielul jertfei sale”, aluzie clară la jertfa lui Hristos care, odată pentru totdeauna, a fost adus Jertfă de izbăvire pentru toți („acesta este sângele meu al legământului celui nou, care pentru voi și pentru mulți se varsă spre iertarea păcatelor”, Mt 26,26). Domnul este fidel promisiunii Sale și le va împlini în Avraam și apoi desăvârșit în Hristos care este „mielul lui Dumnezeu care ridică păcatul lumii” așa cum îl prezintă lumii, Sfântul Proroc și Înaintemergător Ioan. Versetele 10-18 sunt apogeul acestei narațiuni, iar

⁴⁰⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 282; Ideea de tentație sau probă pedagogică a rezistenței, pe care Dumnezeu o impune omului pentru a sonda credința și fidelitatea sa nu este nouă în istoria patriarhilor. Relatarea promisiunii divine din 12,1 și trimiterea lui dincolo de ținuturile mesopotamiene, conține această temă a tentației. Dincolo de această idee a tentației, care este o acțiune provocată de Dumnezeu ca să-l pună pe om la o probă, se regăsește ideea judecării lui Dumnezeu. El îl pune pe om la o probă pentru a scoate la lumină culpabilitatea sau inocența sa.

concluzia o găsim nu neapărat în ascultarea sau proba-ispită⁴⁰¹ a lui Avraam, ci mai ales în reînnoirea făgăduinței într-o formă solemnă, ceea ce-l va transforma pe omul Avraam de acum înainte într-o făptură umană mai spirituală, mai matură, prin intermediul căreia Domnul are să realizeze proiectul Său cu umanitatea întreagă.

În viziunea⁴⁰² Sf. Ap. Pavel, cuvântul: „*în sămânța ta se vor binecuvânta toate neamurile pământului*”; se înțelege prin descrierea ideii de sămânță, căci cu aceasta se face referire la Hristos (Gal 3,18). De asemenea, în unanimitate, Sfinții Părinți vor avea aceeași opinie: „De le va privi cineva pe toate va afla că Iisus Hristos, sămânța lui Avraam, e înmulțit întru ascuns mai mult decât mulțimea stelelor cerului și decât nisipul mărilor”⁴⁰³.

Tonul versetului 17 este neîntâlnit până acum: „cu binecuvântare te voi binecuvânta, iar pe urmașii tăi îi voi face numeroși ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării; și urmașii tăi vor stăpâni cetățile dușmanilor lor”. În nicio altă parte nu întâlnim postura în care Dumnezeu să se jure

⁴⁰¹ În această probă pe care Dumnezeu o pune înaintea lui Avraam, ceea ce Dumnezeu urmărește este aceea să constate dacă, într-adevăr, Avraam este în stare să înapoieze promisiunea primită. Trebuia să fie capabil, și de altfel a și fost, deoarece promisiunea nu este un bun care se poate conserva în virtutea vreunui titlu juridic sau în numele unei pretenții umane. Israelul epocii posterioare, citind și povestind această istorie, nu s-a văzut personificat în Isaac, ci în Acela care a ordonat să trăiască Isaac, adică El Adonai. von Rad, *El libro de Genesis*, 288.

⁴⁰² Calinic Botosăneanul, *Biblia în Filocalie. Antologie de texte biblice tâlcuite în filocalia românească*, (Iași: Ed. Mitropolia Moldovei și Bucovinei, 1995), 27-8.

⁴⁰³ Botosăneanul, *Biblia în Filocalie*, 27-8.

pe sine Însuși. Acest fapt rezultă destul de dur, stilistic vorbind, ca El să clarifice propriile cuvinte ca *Susurul lui Yahwe* (*neum Adonay*). A promite că cei din seminția lui Avraam „vor stapâni cetățile dușmanilor săi” este o idee foarte îndepărtată de tema fundamentală a promisiunilor (Fac 12,1-3; 13,14-16; 15,7-18; 24,7; 26,3.4.24).

O tradiție a iudaismului târziu relatează că Sarra, după ce Avraam s-a întors, și înțelegând cele ce s-au întâmplat, a strigat de șase ori și a murit⁴⁰⁴.

În această promisiune observăm o nouă nuanță și anume cea cu referire la stăpânirea dușmanilor lor. Dacă ținem cont de faptul că multe fragmente din Pentateuh s-au scris în vremea regalității, atunci putem să concluzionăm că această promisiune s-a împlinit în parte în vremea lui David și a lui Solomon când regatul a cunoscut o splendoare nemaîntâlnită, concurând cu celelalte forțe mondiale din acel timp, cum ar fi Egiptul sau Grecia (Fenicia)⁴⁰⁵.

De asemenea, în această promisiune amplă a capitolului 22, Dumnezeu pune înaintea lui Avraam întrebarea, dacă era sau nu capabil de a întoarce darul promisiunii pe care

⁴⁰⁴ von Rad, *El libro de Genesis*, 287.

⁴⁰⁵ „Splendoarea evreilor din vremea regalității rezidă și în faptul că urmașii lui Avraam, Isaac și ai lui Iacov s-au înmulțit în așa fel încât în această perioadă nu doar că erau foarte numeroși, ci chiar de temut în fața popoarele din jurul lor. Promisiunea mai are o nuanță, aceea că în cazul de față este făcută în mod solemn de către Îngerul Domnului; este practic a șaptea oară când Îngerul Domnului face, în mod solemn, această promisiune ca culminare a tuturor promisiunilor făcute până acum.” *Nuevo comentario biblico san Ieronimo*, 38.

l-a primit. Trebuia să fie capabil de lucrul acesta (și efectiv a fost) demonstrând, prin ascultare, că poate primi titlul de credincios al Lui, sau temător de Dumnezeu⁴⁰⁶.

Prin acest episod, Domnul vrea să lege promisiunilor între ele, ceea ce se întâmplă de altfel cu toate relatările despre Avraam până în acest capitol. Ceea ce leagă aceste relatări este tema promisiunilor pe care izvoarele vor să o scoată în evidență, iar celelalte teme sunt secundare și au rolul de a întregi și de a îmbogăți conținutul episoadelor⁴⁰⁷.

e. Fidelitatea lui Dumnezeu față de patria promisă și împlinirea acestei promisiuni în timp și spațiu

În aceste promisiuni cu privire la patrie (pământ), poporul Israel mărturisește că acestea nu sunt o condiție indispensabilă a vieții lor, ci doar Domnul – care este promotorul existenței tuturor celor văzute și a celor nevăzute și subiectul acțiunilor celor mai importante care apar aici, și anume: a binecuvânta, a da, a jura, a promite – este condiția *sine qua non* fără de care nimic nu ar avea sens. În istoria lui Israel, niciodată nu sunt separate suveranitatea lui Israel de posesia legitimă asupra pământului⁴⁰⁸. Cele două sunt unite.

⁴⁰⁶ În mod frecvent s-a spus că temerea de Dumnezeu substituia în Vechiul Testament conceptul de „om religios”. Termenul acesta se referă însă la consecința care decurge din el și anume la ascultare (Fac 20,11; 42,18; 2Reg 4,1; Is 11,2) și nu la realitatea lui Dumnezeu experimentată ca *mysterium tremendum*.

⁴⁰⁷ von Rad, *El libro de Genesis*, 286.

⁴⁰⁸ Într-un context mult mai larg și universal, poporul Israel a avut de-a lungul vremii o legătură specială cu Domnul Dumnezeu, chemându-l la o misiune

Israel, în acord cu mărturia lui, avansează de-a lungul istoriei, obligat și impulsionat de aceste cuvinte. Israel este convins că Domnul nu dorește ca poporul să trăiască într-un pământ nesigur, lucru care se transformă într-un element crucial în momentul în care îi atribuim lui Dumnezeu un acord cu materialitatea sănătoasă a existenței umane⁴⁰⁹.

Vom analiza câteva texte în care apar conceptele. Primul dintre acestea este Fac 13,14-16: „deci a zis Domnul către Avraam, după ce Lot se despărțise de el: Ridică-ți ochii și din locul în care ești acum, caută spre miazănoapte și spre miazăzi și spre răsărit și spre apus, că tot pământul pe care-l vezi ți-l voi da ție și seminției tale, pentru vecie. Pe urmașii tăi îi voi face mulți ca pulberea pământului, de va putea cineva să numere pulberea pământului, *îi va număra* și pe urmașii tăi.”

Unii exegeți, urmându-l pe Welhausen, consideră pericopa aceasta ca o adăugare ulterioară. Ordinul dat în versetul 17 aparține mai mult ordinii juridice, pentru că *a merge de-a lungul și de-a latul*⁴¹⁰ era un simbol juridic prin care se intra în posesiunea unui teritoriu⁴¹¹. Acest text este o interpolare a narațiunii care descrie migrația lui Avraam și a lui

ne singulară între celelalte popoare. Pus să își definească propria sa identitate, Israel nu a putut să o explice fără a recurge la Dumnezeu – Yahwe. De la bun început, Dumnezeu îl face să iasă din pământul său cu o misiune clară: din tine voi face un popor mare și te voi binecuvânta, numele tău va fi mare (Fac 12,3).

⁴⁰⁹ Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 190.

⁴¹⁰ „Umblatul său de-a lungul și de-a latul desemnează împlinirea ordinului dat de Dumnezeu.” Schokel, *Donde esta su hermano*, 87.

⁴¹¹ David Daube, *Studies in Biblical Law* (Cambridge: The University Press, 1947), 37.

Lot și decizia sa de a se separa. Practic, textul din Fac 13,12 și continuarea din Fac 13,18 au o legătură naturală, versetul 18 continuând versetul 12.

Din punct de vedere stilistic pasajul este construit într-o formă chiastică:

- A. Avraam se stabilește în pământul Canaan;
- B. Lot în vale;
- B. Lot și-a pus corturile sale până în apropiere de Sodoma;
- A. Avraam și-a ridicat corturile sale și s-a stabilit în apropierea stejarului Mamvri.

Binecuvântarea, în cazul de față, îl cuprinde și pe cel care se asociază binecuvântatului; Lot și viața sa prosperă. Avraam acționează în mod exemplar: îl lasă pe Lot să aleagă partea spre care se îndreaptă, deși el era mai îndreptățit să aleagă, fiind mai în vârstă și șeful unui trib sau clan. Însă alegerea nu este tocmai bună, deoarece Lot se lasă dus de ceea ce vede: cetățenii acelor locuri (Sodoma și Gomora) trăiau de parte de Dumnezeu. Separându-se de El, se separă de purtătorul binecuvântării și se expun hazardului.

Această construcție este alterată, prin referința care se face cu privire la Sodoma (13,13), orașul desfrânării prin excelență, și prin textul promisiunii din Fac 13,14-17.

Avraam privește orizontul, fiind invitat și iluminat de Domnul, și contemplă un teritoriu prezent și o patrie care se întrezărește. Intră în posesiunea pământului, prima dată cu privirea, după aceea efectiv prin prezența sa în acel loc.

Spre deosebire de Lot care alege, Avraam primește ceea ce Dumnezeu îi desemnează să primească. Cu renunțarea sa în favoarea lui Lot, se deschide darului care vine de la El. Anticipează privirea lui Moise înainte de a muri (Deut 32,2-4) și îl prefigurează pe Iisus Hristos (Mt 4,8). Promisiunea i se dă lui și prin el urmașilor lui; cu alte cuvinte, personalitatea lui Avraam devine model pentru istorie, și numele său care este asociat, credinței și ascultării, va deveni binecuvântare pentru toate popoarele lumii și liant de solidaritate între ele.

Cu Avraam, Dumnezeu împlinește făgăduința sa, făcându-l dintr-un om mic și neînsemnat, o personalitate din care se vor naște viitoarele națiuni ale pământului.

1. Promisiunea primului mare legământ stabilit de Dumnezeu cu Avraam, concretizat în moștenirea pământului.

„În ziua aceea a încheiat Domnul legământ cu Avraam, zicând: Urmașilor tăi le voi da pământul acesta, de la râul Egiptului până la râul cel mare, râul Eufratului”⁴¹²

– Fac 15,18.

Ratificarea promisiunii cu Avraam prin intermediul unei alianțe implică, în primul rând, asigurarea unui moștenitor

⁴¹² „Dixitque ad eum: Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldeorum ut daram tibi terram istam et possideres eam. in illo die pepigit Dominus faedus cum Abram, dicens: semini tuo dabo terram hanc a fluvio Aegypti usque ad fluvium magnum Euphratem.”

din „coapsele sale” care se va converti într-o descendență numeroasă⁴¹³. În cazul acesta se anticipă dura experiență și opresiune de care vor avea parte evreii în țară străină, cât și eliberarea de această stare. Legământul sau pactul, așa cum apare în acest text, conține câteva puncte de ordin geografic. Tema celor două râuri, descrise, de altfel, și în primele capitole ale creării cosmosului este reluată aici într-un context care are legătură cu cel dintâi. Este locul raiului și patria lui Avraam. El se naște în Urul Caldeii, în Mesopotamia, tocmai la confluența râurilor Tigru și Eufrat⁴¹⁴.

Acolo observăm că raiul pe care Dumnezeu l-a creat pentru fericirea omului avea aceste delimitări, găsindu-se străjuit de aceste râuri. Bineînțeles că râul Egiptului este Nilul, cel mai cunoscut râu al antichității, iar celălalt râu era cunoscut sub numele de Eufrat. Pentru a arăta că Dumnezeu îi va da poporului același teritoriu ca cel în care era situat raiul autorul sfânt al Pentateuhului se folosește de aceste de-

⁴¹³ „Realitatea unei descendențe numeroase ca moștenire va fi un vis împlinit care se va realiza înainte de a intra efectiv în țara făgăduinței (Deut 1,10-11). Promisiunea unei patrii se va împlini odată cu intrarea efectivă a evreilor în această țară (Deut 7,1).” Miguel Peinado Munoz, *Abraham y el libro del Genesis* (Granada: Facultad de Teologia de Granada, 1996), 20.

⁴¹⁴ Comparăția nu este întâmplătoare, dacă ne gândim la faptul că Avraam este considerat părintele evreilor, iar tărâmul de formare al primei generații de oameni care nu aparține vreunei națiuni este tocmai locul de naștere și copilărie al patriarhului. Această asociere nu este întâmplătoare pentru generația de cititori de astăzi, dar mai cu seamă, pentru autorii izvoarelor, care au urmat un curs, un fir roșu de care să se lege zorii primei apariții din nimic a omului și a cosmosului, de prezentul lor și de personalitatea lui Avraam, părintele lor spiritual prin excelență.

limitări de ordin geografic. Doar evreii primesc același teritoriu de dinainte de căderea primilor oameni în păcat, ceea ce ar echivala, după teologia rabinică, cu o repunere a lor în raiul din care au căzut.

Fac 15 și 17 reflectă două stări ale aceluiasi legământ pe care Dumnezeu îl stabilește cu Avraam în cap. 15. Este stabilită singură alianță în două stagii⁴¹⁵. În planul divin, Avraam este protagonistul, care va privi spre patria făgăduită și va păși peste celelalte popoare în sensul că îi va stăpâni. Acest Dumnezeu paradigmatic al patriarhului trebuie să fie acceptat așa cum se revelează: noaptea sau în întuneric. Perechii sterile îi promite atât fii cât și pământ ca întindere. Când? Atunci când El decide, deoarece este timpul Lui și nu al omului. Credința cere multe încercări și de multe ori chiar, presupune, absurdul⁴¹⁶. Acest capitol este unul dintre cele mai importante ale izvorului yahwistic deși versetele 13-16 sunt de natură elohistă⁴¹⁷. În el apare, într-o formă specială, tema promisiunii. În acest text, tema promisiunii apare legată de un jurământ sfânt în cadrul unui ritual: Dumnezeu trece prin mijlocul unor animale sacrificate și îi jură lui Avraam că urmașii săi vor fi moștenitorii acelui pământ (Fac 15,13-15)⁴¹⁸. Textul actual prezintă trei narațiuni di-

⁴¹⁵ Williamson, *Abraham, Israel an the nations*, 16-27.

⁴¹⁶ Guillem Torralba, *El mensaje del Antiguo Testamento, Genesis texto y comentario* (Estella: Ed. Casa de la Biblia, 1990), 83.

⁴¹⁷ Michaud, *Los Patriarcas*, 20-50.

⁴¹⁸ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 847.

verse. Cele trei narațiuni tratează un fond comun; tratează aceeași temă: promisiunea⁴¹⁹. Cele trei narațiuni se integrează într-o singură relatare prezentată în formă de dialog între Dumnezeu și patriarh (v. 1-5, 6, 7-21). Ceea ce este important aici este cuvântul Domnului care fundamentează mișcarea istoriei, care-i răspunde lui Avraam și care-I promite de trei ori consecutiv. Domnul Însuși conduce dialogul chiar și la sfârșit. Pronunță promisiunea printr-un gest ritual cu valoare de jurământ solemn. El, Însuși, trece prin mijlocul animalelor sacrificate și despicate în două. Dumnezeu confirmă promisiunea prin intermediul unui ritual, ceea ce, pentru popoarele vechi-orientale, înseamnă ratificarea cu jurământ a cuvântului dat⁴²⁰.

⁴¹⁹ „Tema aceasta este prezentată într-o perioadă foarte arhaică în care Israel era un popor seminomad, pendulând între deșert și pământul fertil. Toți acești evrei aveau bine memorizată ideea unui Dumnezeu al părinților lor și ideea că nașterea de prunci este, de fapt, împlinirea promisiunilor date de către Dumnezeu părinților lor.” Pikaza, *La Biblia y la teología*, 1972.

⁴²⁰ Avraam este omul cultului adevărat adus lui Dumnezeu; este omul apropiat lui Dumnezeu și Dumnezeu recunoaște credința lui (Fac 15,6). Avraam este și omul zidirii de altare sfinte. Altarul este locul central al aducerii de jertfe lui Dumnezeu. Prin Avraam, Dumnezeu se revelează ca un Părinte, pe care avem datoria să-L slăvim ca Domn, care acționează într-o formă suverană, dar pentru binele omului; căci este Dumnezeul fertilității care deschide sau închide pântecele femeii; căci este Dumnezeul promisiunii care-l conduce pe Avraam în drumul său și îi vorbește în visele sale; căci este Dumnezeul jurămintelor și al alianței dintre creatură – Creator. Toate aceste jurăminte, la început, și tot dintru început, se referă la un popor redus ca număr, însă mai târziu, când în mentalitatea popoarelor Avraam devine tatăl tuturor națiunilor, narațiunea capătă un ton universal.

Literatura inter-testamentară și literatura rabinică ne dă convingerea importanței primordiale pe care a avut-o această mentalitate. Ceea ce-l interesează pe autorul sfânt al Penta-teuhului este nu atât personalitatea marcantă a lui Avraam ca lider al tuturor popoarelor, ci mai ales națiunea care s-a născut din el și perpetuarea din neam în neam a făgăduințelor divine⁴²¹. Versetele 6 și 18-21 conțin valoarea intimă și clară a actelor care vin din partea lui Dumnezeu (18-21) și cele care vin din partea omului (v. 6). Din acest punct de vedere poate fi divizat textul în două unități autonome:

- prima conține două promisiuni (fiu și descendență numeroasă) și culminează cu concluzia finală a autorului din versetul 6, în care se accentuează credința patriarhului care a crezut în cuvântul său. Dat fiind faptul că nu are o altă viață, a muri fără urmași înseamnă o tragedie iremediabilă: moare omul și odată cu omul, numele;⁴²²

- a doua unitate conține promisiunea unei patrii și culminează cu jurământul divin care parafează cuvântul dat.

Tot capitolul se subordonează mării teme din versetele 7-21. Practic, nici nașterea unui fiu care să-l moștenească pe Avraam și nici urmașii care să intre în posesia patriei promise nu au valoare de sine stătătoare, fără această parte. Aici Dumnezeu se identifică cu numele său și cu intervenția decisivă în viața sa. Versetele 13-16 sunt profetice și ne introduc în istoria mântuirii văzută prin ochii Lui care pune

⁴²¹ Matthieu Collin, *Abraham*, 80-90.

⁴²² Schokel, *Donde esta su hermano*, 89.

poporul la încercare pentru ca patru sute de ani mai târziu să primească făgăduința de a intra în patria sa. Versetul 17 prezintă o teofanie misterioasă, prezența lui care trece prin mijlocul animalelor fără să fie văzută, ceața densă și întunericul fiind singurele care o indică. Cuvântul lui Dumnezeu și darul unei patrii sunt stâlpii pe care se așează existența unui popor. El este cel care conduce totul, dar și actorul principal al istoriei, care nu intră în scenă, căci El creează scena. Domnul a fost cel care și-a adus la existență un popor, pe care l-a separat de celelalte popoare și l-a ajutat să intre într-o patrie care este a Sa⁴²³. Relatarea încheierii alianței de către Dumnezeu cu acest popor se înscrie între elementele cele mai antice ale tradiției patriarhale.

La întrebarea dificilă: care era religia premozaică a strămoșilor, adică, credința dinaintea credinței în Domnul? Se poate răspunde, acum, cu claritate. Exista credința în „Dumnezeul părinților”⁴²⁴.

⁴²³ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 338.

⁴²⁴ „În comunitățile culturale pre-mozaice se transmitea cu grijă specială numele acelor care au început acel cult și cărora le-a fost garantată promisiunea făcută de divinitate. Avraam, Isaac și Iacob au fost primii receptori ai revelației și fondatorii cultului denumit ca al „Dumnezeului părinților”. Promisiunile făceau referire la urmași mulți ca număr și la posesia patriei sau a pământului. Luată în ansamblu, această parte este importantă datorită faptului că reflectă o epocă; cea a patriarhilor, epocă ce este supranumită și epoca promisiunilor sau a făgăduințelor și care se înțelege doar dacă privim mai înainte la epoca lui Moise și a lui Iosua care este supranumită și epoca împlinirilor.” von Rad, *El libro de Genesis*, 221-3.

2. Promisiunea celui de al doilea mare legământ consfințit de Dumnezeu cu Avraam, concretizat în moștenirea concretă a unei patrii în cadrele unor limite geografice clar definite

„Legământul Meu îl voi pune între Mine și urmașii tăi [...] *și-ți voi da ție și urmașilor tăi de după tine pământu-n care pribegești acum, tot pământul Canaanului, în stăpânire veșnică, și Eu le voi fi Dumnezeu lor*” – Fac 17,7-8.

Un element nou în acest pasaj este faptul că legământul nu se încheie doar cu Avraam, ci cu toți urmașii lui din generație în generație, creându-se, astfel, un fir roșu între primul om căruia Dumnezeu îi promite și omul central al istoriei, Domnul nostru Iisus Hristos. Noutatea este aceea că va fi ratificat nelimitat. Ceea ce se schimbă, însă, sunt bunurile mântuitoare care sunt menționate: patria și o nouă alianță (legătură) cu El, adică sensul înțelegerii patriei va fi altul mult mai înalt, iar alianța se va transforma într-una universală.

Acest text foarte important în ceea ce privește moștenirea pe care o va primi Avraam de la Dumnezeu, scoate în relief, pe de o parte legătura de suflet care este eternă și necondiționată dintre El și poporul Său și, pe de altă parte realitatea pământului. Aceasta patrie nu este una fictivă ca în cap. 12, ci acum are un nume și este cuprinsă într-un anume teritoriu; este vorba de pământul Canaan, patria unde curge lapte și miere,

locul spre care au tins mii și mii de generații de evrei, de-a lungul existenței lor. Verbul *a da*, la viitor, arată un prezent continuu care, pentru Dumnezeu, devine realitate implacabilă pe care o va respecta. Aici putem să vorbim și de un atribut divin aparte, cel al neschimbabilității.

Tema prierbiei printr-o țară străină anticipează tema purtării de grijă a lui Dumnezeu pentru poporul Său. Această temă⁴²⁵ a fost luată și de teologia creștină, în sensul unei prierbiei continue a neamului omenesc și a omului către patria cerească.

În acest context al promisiunilor, circumciderea este semnul unui pact de fecunditate, care va garanta o descendență numeroasă⁴²⁶. În cazul acestei promisiuni, descendența va lua o dimensiune universală, cu regi care vor domni peste mulțime de popoare, iar posesia asupra pământului va fi eternă. În cazul de față, autorul sfânt al acestui pasaj, știind celelalte alianțe dintre Dumnezeu și popor, una necondiționată și alta condiționată, cunoaște

⁴²⁵ În teologia Vechiului Testament, tema este mereu întâlnită, atât în perioada explică, cât și în cea post-exilică și pune în relief acea căutare a patriei promise de Dumnezeu, căutare care culminează cu așezarea evreilor în pământul Canaanului, după o prierbie de patru sute de ani în Egipt și după o peregrinare de alți câțiva zeci de ani prin deșert. Găsirea Canaanului se datorează unui efort fără precedent din partea evreilor, dar care va fi răsplătit prin promisiunile împlinite, ceea ce înseamnă pentru teologia creștină că râvna pentru patria cea cerească va fi răsplătită de către Dumnezeu încă de aici de pe pământ prin bunuri materiale și seminție numeroasă, concept care va fi fundamental în formarea și dăinuirea evreilor peste generații;

⁴²⁶ Munoz, *Abraham y el libro del Genesis*, 20-5.

faptul că tot ciclul se va întoarce la vechea alianță a iubirii necondiționate și a milei⁴²⁷.

Noutatea acestei noi alianțe constă în faptul că ea nu se parafează doar cu Avraam, ci cu toată moștenirea deodată, iar ceea ce se schimbă sunt anticipările cu privire la alianța sinaitică (*eu voi fi Dumnezeuul vostru*). Versetele 9-14 din acest capitol vorbesc de ceea ce omul Avraam și urmașii săi trebuie să respecte pentru ca această relație comunitară să intre în vigoare. Această pericopă este continuarea logică a unei declarații precedente cu privire la alianță: Dumnezeu înființează alianța (v. 7), iar omul o păzește (v. 10). Semnul exterior al acestei alianțe va fi circumciderea, care va fi valabilă doar unui cerc restrâns de oameni, spre deosebire de alianța noetică, care avea o dimensiune universală. Cel care nu respectă această alianță va fi exclus din comunitate sacramentală a celor care respectă această rânduială. Textul nostru, mai sus menționat, scoate în relief faptul că circumciderea avea un caracter total formal și era concepută ca un semn al alianței, ca act de mărturisire a credinței și de acceptare voluntară a divinității revelate⁴²⁸. O alianță între oameni are ca finalitate punerea unei ordini juridice într-o situație confuză, care există între aceste părți. Această ordine transformă o situație periculoasă și puțin clară într-una sănătoasă, chiar dacă părțile nu erau întotdeauna egale.

⁴²⁷ Torralba, *El mensaje del Antiguo Testamento*, 89.

⁴²⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 237.

Acest cuvânt de origine evreiască este cel mai bine tradus prin românescul obligație, promisiune care poate fi acceptată unilateral sau reciproc. Aici (Fac 15 și 18) se vorbește de prima dintre posibilități: Dumnezeu se obligă, iar Avraam rămâne ca receptor al promisiunilor. Domnul acordă promisiunea, iar concluzia rezidă în cuvântul Lui îndreptat spre patriarh. Promisiunea unei descendențe numeroase se completează aici prin intermediul unei duble fraze: Avraam va fi fondatorul multor națiuni și din el se vor naște mulți regi. Această promisiune trebuie înțeleasă în plan universal, plan care depășește Israelul istoric și ne plasează spre Israelul universal (Fac 12,3)⁴²⁹. Cuvântul din finalul acestei promisiuni (*Eu voi fi Dumnezeuul vostru*) privește spre o împlinire în perioada sinaitică, deoarece cele două promisiuni ancestrale, făcute părinților (*urmașii și patria*) s-au împlinit abia în această perioadă, într-o formă clară. Planul lui Dumnezeu este prezentat în aceste versete ca o alternare între divin și uman: El fondează alianța (v. 7) și omul o păzește (v. 10). Exigența este termenul care trebuie să-l caracterizeze pe Avraam, în ce privește raportul cu Cel care a instituit legământul⁴³⁰.

⁴²⁹ „Ceea ce este demn de notat este aspectul limitat al promisiunii. Dumnezeu stabilește alianța, o fondează (v. 7), iar omul ca primitor liber o păstrează sau o refuză (v. 10). Cele două capitole ale legământului divin (15 și 17) sunt foarte dense din punct de vedere teologic. Ele, de fapt, reflectă două stări (accentul divin și cel uman, responsabilitate și ratificare) ale singurului pact stabilit între Dumnezeu și om. Capitolul 17 este, de fapt, o ratificare a pactului stabilit în Fac 15, ceea ce presupune că Dumnezeu stabilește o singură alianță în două stagii.” Williamson, *Abraham, Israel an the nations*, 356.

⁴³⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 235.

3. Credință și dreptate reflectate în promisiunile avraamice.

Autorul acestui text a vrut să accentueze faptul că Avraam a luat ca valide totalmente cuvintele promisiunilor divine. De aici înainte atitudinea nu va fi doar a lui; toți cei care cred în aceste promisiuni vor crede în cuvintele Domnului așa cum a crezut la început patriarhul. În textul sus menționat, doar Dumnezeu se compromite, nu și omul. Avraam Îi cere un semn. Nu se vorbește de a nega credința, ci de a o fundamenta⁴³¹. Domnul acceptă și realizează dorința sa prin prezența Sa în mijlocul animalelor. Cu această prezență cuvântul Său este drept. Așadar, trei sunt momentele acestei promisiuni:

- la început, totul depinde de Dumnezeu care îl scoate pe Avraam dintr-o țară necunoscută;
- omul trebuie, cel puțin, să accepte promisiunea. Domnul nu vorbește în van; se adresează omului; a ascultat mesajul, ceea ce înseamnă că îl acceptă în mod liber;
- în final, totul culminează cu prezența divină care parafează cu un jurământ, cuvântul Său.

Prin versetele 13-16 este anunțat, de către Dumnezeu, faptul că posesia efectivă a pământului nu este imediată, ci trebuie să treacă printr-o perioadă de probă, de 400 de ani, căci după ce vor trece această probă, Domnul îi va întoarce în patria promisă⁴³². Deși el nu va vedea patria promisă, el

⁴³¹ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 341.

⁴³² Armando J. Levoratti, *Comentario biblico latinoamericano*, vol. 1 (Pamplona: Verbo Divino, 2005).

se va odihni cu părinții săi în pace, o promisiune de altfel foarte valoroasă pentru concepția semitică a patriarhilor.

Faptul că Avraam este cel care îi pune nume lui Isaac, spre deosebire de Ismael care primește nume de la mama sa, Agar, arată că Isaac este fiul promisiunii și că patriarhul este mai mult un tată al credinței decât un tată al copiilor fizici⁴³³. Suprimând versetele 15-20, narațiunea rămâne coerentă, însă lasă să se înțeleagă că promisiunile date lui Avraam l-ar include și pe Ismael și pe descendenții săi. Totuși, alianța se va face doar cu Isaac, deci, chiar și Ismael va beneficia de binecuvântările divine. Circumciderea este marca vizibilă a alianței cu Dumnezeu (vv. 14-16).

În acest context se extinde religia lui Israel ca experiența unei promisiuni care menține deschisă speranța oamenilor. Iudaismul a fost o religie deschisă; legile, ritualul și unitatea națională sunt o promisiune și o garanție a mântuirii universale a lui Dumnezeu. De aceea iudaismul crede că nu a sosit timpul ca celelalte popoare să se convertească: stă în puterea lui Dumnezeu. În schimb, creștinii cred că totul s-a împlinit în Iisus Hristos⁴³⁴ care este alfa și omega, începutul și sfârșitul, creatorul din nou al lumii și al omului care are puterea de a-l mântui pe om și de a conduce lumea spre desăvârșire⁴³⁵.

⁴³³ *Old Testament Abstracts*, vol. 35 (Washington: Catholic Biblical Association of America, 2012), 540.

⁴³⁴ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 847-8.

⁴³⁵ Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă* (București: IBMO, 1993), 95.

Așadar, în acest capitol 15 observăm că Avraam nu acceptă de formă imediată nici-una din cele două promisiuni⁴³⁶. Înaintea primeia reacționează cu o scuză și înaintea celei de a doua cu un semn (v. 5). Nu numai că sunt clare promisiunile din partea lui Dumnezeu, ci mai mult, îl asigură că descendenții săi vor fi ca stelele cerului și ca nisipul mării⁴³⁷.

Tema promisiunii nu se poate separa de cea a alegerii unui popor, care trebuie să fie, oarecum, izolat de celelalte popoare și care să fie primitorul cel mai fidel al vocii lui Dumnezeu. Din acest text mai putem observa câteva remarci importante: aspectul universal al istoriei conduse de El; națiunile se maturizează pentru judecata imanentă; Dumnezeu are un plan special cu Israel.

Promisiunea posesiunii pământului constituie o parte integrantă a acestui plan al lui Dumnezeu⁴³⁸ fără de care nu poate fi dus la bun sfârșit planul divin. Promisiunea unui fiu este una mult mai concretă conținând chiar și numele pe care are să-l poarte⁴³⁹. Promisiunea unui fiu i se face lui Avraam; a asistenței-providenței, lui Isaac și Iacov. Promisiunea urmașilor și a patriei se fac tuturor patriarhilor. În toate

⁴³⁶ „În cadrul acestui ciclu al promisiunilor observăm că toată atenția se deplasează de la polul divin, la polul uman, de la alegere, la chemare, de la promisiune, la exigență, de la providență, la amenințare; toate adresate oamenilor.” Vermeylen, *El Dios de la Promesa*, 52.

⁴³⁷ von Rad, *El libro de Genesis*.

⁴³⁸ „Promisiunile divine se filtrează ca apa în cuprinsul cărții Genezei și sunt ca un fir roșu care ne conduc, ne ghidează, de la un punct spre celălalt.” Lopez, *Pentateuco*.

⁴³⁹ von Rad, *El libro de Genesis*.

textele citate, promisiunile formează parte a unui discurs divin, adică sunt așezate în gura lui Dumnezeu sau a unui înger. Mesajul divin se transmite pentru oameni și are valoare de viitor. Se tratează de o revelație a lui Dumnezeu în afara contextului cultural⁴⁴⁰.

Un alt aspect este cel al însoțirii din versetul 1: *nu te teme*. Avraam nu este mulțumit pe deplin cu promisiunile vagi făcute de Dumnezeu și merge mai departe cu dialogul în soluționarea unei probleme personale care îl frământă: cea a urmașului. Domnul, ca un părinte iubitor, îi răspunde, arătându-i stelele și asigurându-l pe Avraam⁴⁴¹ că descendența sa va fi numeroasă și că nu-i va lipsi nimic (v. 7)⁴⁴².

Acest capitol 15 mai are o dimensiune importantă și anume, aceea a credinței patriarhului în *Dumnezeu care face*

⁴⁴⁰ „O idee tipică a religiozității culturale este aceea că fiecare se poate întâlni cu Dumnezeu prin intermediul celorlalți oameni și că promisiunea nașterii unui fiu nu depinde de nici un fel de mediere. Spre deosebire de promisiunile dirijate poporului, cele asupra unui fiu au o împlinire foarte scurtă: un an și în strânsă legătură cu ciclul gestației unei femei. De aceea, destinatarul primordial al promisiunii este femeia, iar promisiunea unui fiu constituie o experiență religioasă tipic feminină. De aici rezultă rolul decisiv al femeii în religiozitatea primitivă. De asemenea, promisiunea unui fiu este relevantă și prin faptul că nu e condiționată de nimic; ceea ce este important este faptul că există urmași; înaintea acesteia, calitatea morală a femeii este absolut irelevantă. În cazul Facerii, Dumnezeu se ocupă de urmași și mai puțin de a repara comportamentul moral.” Westermann, *Genesis 12-50*, 78-81.

⁴⁴¹ Această asigurare din partea lui Dumnezeu are rolul de a-l face conștient pe Avraam că nu este singur în misiunea pe care i-a încredințat-o Dumnezeu și că el va avea rolul unui instrument prin care Dumnezeu își va exprima voia Sa.

⁴⁴² Joel S. Baden, *Returning the Promise to its Canonical Setting*, in Baden, *The promise to the Patriarch*, 190-7.

promisiuni și le îndeplinește datorită credinței, anticipându-se aici excursul pe care Sfântul Apostol Pavel îl face în epistolele către Romani și Galateni, despre care am vorbit. Versetul 15 arată că Avraam a crezut în cuvântul lui Dumnezeu și că Domnul a împlinit ceea ce a promis. Aceasta este credința adevărată; este credința unui grup transhumant, care peregrinează, într-o țară unde locuiește o populație mult mai numeroasă și care vrea să-și impună supremația. Este credința acelor care nu au o altă bogăție, decât aceea de a fi pelerini care se sprijină sufletește unul pe altul. În mod logic, Dumnezeu se revelează ca Promisiune, unind, din perspectiva Lui, prezentul, trecutul și viitorul în valori primordiale fundamentale (patria, pământul, casa și familia) și care sunt semnele cele mai evidente ale prezenței Lui în lume⁴⁴³. Dialogul, ca răspuns din partea lui Dumnezeu, vine întotdeauna în urma unei căutări stringente a omului, care, deși se vede singur și limitat, se raportează mereu la ceva inefabil.

⁴⁴³ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 848.

2.2.2. Făgăduințele lui Dumnezeu manifestate față de ceilalți doi patriarhii: Isaac și Iacov

a. Patriarhul Isaac și reiterarea făgăduinței

Capitol 26 este unicul în care protagonistul promisiunilor divine este, în mod plenar, Isaac. El primește de la Dumnezeu binecuvântarea care este o consecință a prosperității lui: „Eu voi fi cu tine și te voi binecuvânta, că ție și urmașilor tăi voi da toate ținuturile acestea și-Mi voi împlini jurământul cu care M-am jurat lui Avraam, tatăl tău. Voi înmulți pe urmașii tăi ca stelele cerului și voi da urmașilor tăi toate ținuturile acestea; și se vor binecuvânta întru urmașii tăi toate popoarele pământului. Pentru că Avraam, tatăl tău, a ascultat cuvântul Meu și a păzit poruncile Mele, povețele Mele, îndreptările Mele și legile Mele!” (Fac 26,3-5)⁴⁴⁴. În această promisiune extinsă avem de a face cu o teofanie făcută, de data aceasta, de către Domnul lui Isaac, căruia îi aduce aminte de părintele său Avraam⁴⁴⁵.

⁴⁴⁴ Varo, *Genesis*, 216.

⁴⁴⁵ „Isaac este prezentat aici ca tipul nomadului proprietar de animale, care se deplasează dintr-un capăt spre celălalt conform legii transhumanței. În cazul său, Dumnezeu nu-i permite să emigreze și vom vedea imediat cauza pentru care Dumnezeu nu-i permite acest lucru. În cazul de față, el, Isaac, a devenit depozitarul promisiunilor făcute lui Avraam (patrie, descendenți și binecuvântare). Avraam este, în mod clar, modelul de primire al promisiunilor și de ascultare din care trebuie să se inspire Isaac și urmașii lui.” *Nuevo comentario biblico san Geronimo*, 44.

Cuvintele lui Dumnezeu conțin, de la bun început, toate elementele tradiționale ale promisiunilor din trecut (Fac 12,1-3; 13,14-16; 15,5.7; 18), însă, au o particularitate aparte, și anume faptul că promisiunile se transmit mai departe spre împlinire lui Isaac, doar datorită ascultării și credinței pe care le-a avut Avraam înaintea lui Dumnezeu.

Acest capitol prezintă experiențele lui Isaac într-o paralelă aproape perfectă cu experiența avută de părintele său, Avraam (foametea, îndemnul de a nu coborî în Egipt, istorisirea cu femeia-soră), ceea ce îl face pe autorul sfânt al Pentateuhului să-i pună pe acești doi patriarhi într-o continuitate naturală, necesară atingerii scopului propus de el. În Berșeba, Isaac primește o revelație din partea lui Dumnezeu, care nu se găsește legată de un loc sau spațiu anume, ci de un grup de oameni, cărora se auto-numește. Omului îi este destul doar să invoce numele divin, odată ce El s-a revelat pe sine. Sfințirea acestui loc este considerată ca prima care s-a realizat în mod natural⁴⁴⁶. Relatarea alianței cu Abimelec este, din punctul de vedere al istoriei relatărilor, o variantă a Fac 21,22 și următoarele. Ea constituie o concluzie foarte bogată în efecte pentru tradiția cu privire la Isaac și anume, că Abimelec, care până atunci s-a arătat invidios, trebuie să recunoască solemn că Isaac este *un binecuvântat a lui YHWH*⁴⁴⁷. Situația s-a schimbat întru atât încât el experimentează acum

⁴⁴⁶ von Rad, *El libro de Genesis*, 324.

⁴⁴⁷ Anthony Phillips, „Difficult Texts: The Sacrifice of Isaac – Genesis 22,” *Theology* 118.6 (2015): 438-40.

un sentiment de nesiguranță. Gherghesenii doresc să se asigure de riscurile care pot veni de la omul care este binecuvântat de YHWH cel atotputernic⁴⁴⁸.

Binecuvântarea pe care Isaac o oferă lui Iacov „să-ți dea (Dumnezeu) binecuvântarea lui Avraam, părintele meu, ție și urmașilor tăi, ca să stăpânești pământul pribegirilor tale, pe care Dumnezeu i l-a dat lui Avraam” (Fac 28,4), îi unifică, în forma genealogică, pe cei trei patriarhi, care la început ar părea că sunt separați ca strămoși eponimi ai unor grupuri distincte. Însă, descendenții lor, deși se chemau: „fiii lui Avraam” sau „fiii lui Isaac” sau „fiii lui Iacov”; i-au unit formând un sigur arbore genealogic, ca, de altfel, și experiența lor religioasă. Dumnezeu S-a revelat lor, I-a unit într-una și aceeași mare promisiune, centrată pe urmași și pe o patriă⁴⁴⁹. Pe toți îi unește Dumnezeuul patriei promise, relaționat cu izvoarele vieții: stelele cerului, familia, care garantează permanența vieții și prosperitatea poporului⁴⁵⁰.

Promisiunea divină vine prin slujitorii Săi: Noe, Avraam, Isaac, Iacov și alți oameni aleși, prin care promisiunile sunt permanent reînnoite. Referirea pe care Isaac o face la Avraam, îl arată pe cel din urmă ca rădăcina de la care au pornit pro-

⁴⁴⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 324.

⁴⁴⁹ Tema pribegiei și a pământului este din nou întâlnită aici; ceea ce arată că Dumnezeu le promite urmașilor lui Avraam un pământ câștigat cu muncă, trudă, lacrimi, rătăcire, foamete și încercări, însă, mereu este prezentă tema însoțirii de care are parte mai ales Iacov, care are o viață mai mult în pribegie decât în patria lui.

⁴⁵⁰ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 847.

misiunile către evrei și apoi către întreg neamul omenesc. Referirea la Avraam se menține în toată teologia vechi-testamentară, iar în Noul Testament, Mântuitorul Iisus Hristos și Ioan Botezătorul îl citează mereu ca punct de referință (Mt 2-3). În Noul Testament Mântuitorul îi fericește pe cei blânzi ca fiind moștenitori ai împărăției, asociind blândețea ca o consecință firească a dobândirii pământului (Mt 5,7). Umilința sau smerenia au deprins-o evreii în urma peregrinării lor prin pustie, când în mod miraculos Dumnezeu le-a purtat de grijă și i-a scos din orice fel de primejdii.

Fac 26, 2-5 reprezintă reiterarea unică a făgăduinței oferită de Dumnezeu lui Avraam. Din orice punct de vedere hermeneutic a alege să interpretăm această făgăduință, este imposibil să o analizăm fără a o relaționa direct cu Fac 12, 1-3, loc în care lui Avraam i se descoperă voia lui Dumnezeu cu privire la el și la urmașii lui. Fac 26, 2 nu reprezintă o noutate. Avraam primise cuvintele Lui înainte de a ajunge în Egipt (Fac 12,7), dar Isaac este pus în situația în care nu trebuie să facă asemeni părintelui său, ci are o misiune mult mai ușoară, de a sta în pământul pe care are să-l descopere. Acest prim verset nu are prea multe semnificații și nu descoperă o făgăduință anume ci, mai mult, în creionarea activității lui Isaac, Fac 26,2 împlinește o făgăduință pe care Avraam o primise cu referire la pământ Fac 15,18. Ce este specific acestui verset este faptul că în cuvintele Lui, Domnul trece de la o poruncă negativă la una pozitivă, pome-

nind Egiptul, dar urmându-l în cuvânt cu prosperitatea și făgăduința urmașilor⁴⁵¹.

Într-o cheie a interpretării spirituale, motivul pentru care Isaac campează⁴⁵² și nu se îndreaptă spre Egipt este acela că el nu trebuie să urmeze pașii tatălui său, a lui Avraam, ci trebuie să fie ghidat de acesta doar spiritual⁴⁵³. Dorința aceasta de a-l urma spiritual pe Avraam o avea Dumnezeu și față de Isaac, și din această cauză, spune Sfântul Ioan Gură de Aur, Isaac nu a fost lăsat să meargă în Egipt deși aceasta îi era intenția. Domnul a hotărât să pună una dintre făgăduințele lui în aplicare și să îi ofere lui Isaac efectele făgăduinței date lui Avraam⁴⁵⁴.

Totuși, în descrierea acestui eveniment rămân câteva întrebări cu privire la acțiunile ipotetice ale lui Isaac. Întrebarea cea mai semnificativă se îndreaptă spre dorința lui Isaac de a merge în Egipt. Isaac nu căuta altceva decât protecție și considera că, asemeni parcursului tatălui său, de la Egipt putea obține garanția salvării. Isaac se afla în ținutul Gherara când Dumnezeu i s-a arătat și l-a atenționat să nu se îndrepte spre Egipt. Gherara reprezintă și el un motiv pentru

⁴⁵¹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 591.

⁴⁵² Termenul folosit în acest context este „to tent”, „a campa”, căci el provine din evreiescul *sh-k-n* unde *g-w-r* este un cuvânt cheie în narațiunea patriarhală. Însemnătatea expresiei merge atât de departe încât Isaac avea un statut de străin în pământul care îi era făgăduit; însă Dumnezeu îi oferă încrederea necesară spunându-i că „voi fi cu tine.” Sarna, *Genesis*, 183.

⁴⁵³ Wenham, *Genesis*, 189.

⁴⁵⁴ Sheridan, *Genesis*, 153.

care Isaac dorea să ajungă în Egipt. Se pare că în acest ținut Isaac se simte stânjenit, având un statut mai puțin privilegiat⁴⁵⁵. Însă Domnul, cunoscând neliniștea lui Isaac, îi atrage atenția asupra faptului că decizia de a merge în Egipt nu trebuie urmată, că Gherara face parte din pământul promis tatălui său și că, asemeni credinței manifestate de Avraam care a adus făgăduințe de la Domnul în viața lui și Isaac trebuie să stea sub ascultare.

Ceea ce urmează în Fac 26,2-5 este considerată a fi o inserție în narațiunea capitolului 26. Comentatorii biblici consideră că acest set de versete, Fac 26,2-5, care constituie făgăduința redată lui Isaac este desprins din capitolul 22, loc în care o făgăduință similară este dată de către înger în versetele 15-18. Ba mai mult, nici versetele constitutive ale acestei secvențe nu par a fi într-o unitate. Avem de-a face cu două directive, cu atenționarea că în varianta greacă a textului Cărții Facerii nu avem una dintre ele, directive care nu par a fi în interdependență. Dumnezeu face cunoscută dorința Lui de a binecuvânta urmașii lui Isaac, dar atrage atenția și asupra unei decizii de actualitate, aceea de a pleca în Egipt, căreia Isaac nu trebuie să îi dea curs. Ceea ce cred marea majoritate a bibliștilor cu privire la această lipsă de unitate a secvenței Fac 26,2-5 inserată în Fac 26 este că locul ei nu ar fi aici, dar ajută la înțelegerea unui concept des-
tul de des întâlnit în Deuteronom, spre exemplu; acela că

⁴⁵⁵ Hamilton, *The Book of Genesis*, 192.

făgăduința pământului se montează pe toate meleagurile și este valabilă în oricare dintre circumstanțe. Astfel, chiar dacă avem de-a face cu o inserție și cunoaștem că naturațea textului este: „Și a fost foamete în țară, afară de foametea cea dintâi, care se întâmplase în zilele lui Avraam. Atunci s-a dus Isaac în Gherara, la Abimelec, regele Filistenilor [...] De aceea s-a așezat Isaac în Gherara” (Fac 26,1. 6); este bine să avem în vedere faptul că în Gherara, Isaac nu a fost lipsit de grija lui Dumnezeu și s-a bucurat de împlinirea anumitor făgăduințe⁴⁵⁶.

Fac 26,3 este unic și din acest considerent se poate spune că Fac 26,2-5 nu are o unitate narativă, ci una tematică, în zona făgăduințelor. Dumnezeu îi face cunoscut lui Isaac faptul că este prezent în toți pașii pe care îi face spre pământul și în pământul făgăduinței. Acest lucru este inedit. Până în Fac 26 nu se pomenește de prezența continuă a Lui în viața unui patriarh. Această expresie, „Eu voi fi cu tine”, mai este sesizată doar în câteva rânduri cu referire la Iacob (Fac ;28,15 46,4 ;31,3), niciodată nu mai este prezentată într-un context asemeni acestuia care descrie făgăduința și împlinirea ei înaintea lui Isaac. Acest lucru este întărit de expresia „și te voi binecuvânta” care aduce mărturie despre faptul că prezența lui Dumnezeu în viața patriarhului garantează succesul⁴⁵⁷.

Există și o altă particularitate decât aceasta a prezenței și implicării directe a lui Dumnezeu în viața lui Isaac și anume

⁴⁵⁶ Westermann, *Genesis*, 424.

⁴⁵⁷ Wenham, *Genesis*, 189.

aceea că, tot în chip unic, El nu mai amintește de faptul că „va da curs unui legământ”, ci că „va împlini un jurământ”. Această idee a jurământului mai este prezentă și în Fac 22,16 când Dumnezeu spune: „Juratu-M-am pe Mine Însumi, zice Domnul”. În cazul aducerii aminte asupra împlinirii jurământului din Fac 26,3 se consideră că referirea este la Fac 22,16 și descrie în multe chipuri (Fac 22,16-18)⁴⁵⁸ singurul jurământ făcut de Domnul în Fac 12-25⁴⁵⁹.

Din punct de vedere temporal versetele 3-5 sunt destul de ambiguu prezentate. Am văzut că spațial, episodul se petrece în Gherara, însă timpurile folosite de textul ebraic pentru a descrie acțiunile, făgăduințele și atenționările lui Dumnezeu cu privire la Isaac alternează. Din acest motiv, alternarea dintre trecut și viitor este problematică, atâta timp cât nu este ca fiind proprie aducerii-aminte. Avem în acest sens, următoarea structură:

a. „Locuiește în țara aceasta și Eu voi fi cu tine și te voi binecuvânta, că ție și urmașilor tăi voi da toate ținuturile acestea” – Fac 26,3a – viitor;

⁴⁵⁸ „În ciuda faptului că este sesizată o altă dimensiune tematică și că binecuvântarea făgăduinței lui Dumnezeu pentru Isaac este direcționată spre descendenții lui și fundamentată și cauzată de Avraam și de credința lui, Fac 26, 3-5 seamănă izbitor cu Fac 22, 16-17, existând o tentă de fundamentare reciprocă. De altfel, gramatical vorbind, cele două structuri seamănă și este foarte probabil ca primul să fie cauzalitatea celui de-al doilea.” Hamilton, *The Book of Genesis*, 192. Vezi și F. Brown, S. R. Driver and C. A. Briggs (eds.), *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Oxford/ New York: Clarendon/ OUP, 1962).

⁴⁵⁹ Wenham, *Genesis*, 189.

b. „și-Mi voi împlini jurământul cu care M-am jurat lui Avraam, tatăl tău.” – Fac 26, 3b – trecut;

c. „Voi înmulți pe urmașii tăi ca stelele cerului și voi da urmașilor tăi toate ținuturile acestea: și se vor binecuvânta întru urmașii tăi toate popoarele pământului,” – Fac 26, 4 – viitor;

d. „Pentru că Avraam, tatăl tău, a ascultat cuvântul Meu și a păzit poruncile Mele, poveștile Mele, îndreptările Mele și legile Mele!” – Fac 26,5 – trecut;

Această alternanță este datorată nevoii de înțelegere a lui Isaac că Dumnezeu stăruie în legământul făcut și în făgăduințele date lui Avraam. Nu mai era nevoie în acest context de o nouă făgăduință din moment ce făgăduința dată lui Avraam ce avea un caracter universal nu putea fi pusă la îndoială. Ceea ce se întâmplă în Fac 26 reprezintă o rememorare a făgăduințe date lui Avraam și o perpetuare, o deplinătate exprimată a legământului anunțat în forma lui originală în Fac 12,2-3⁴⁶⁰.

Secvența Fac 26,2-5 se încheie cu o mărturisire a lui Dumnezeu despre Avraam înaintea lui Isaac, mărturisire care nu face altceva decât să evidențieze o realitate istorică; aceea că Domnul ține cont de pietatea primelor generații în binecuvântarea generațiilor viitoare. Aici avem de-a face un legământ spiritual pe care Avraam îl va transmite din generație în generație. Totuși, nu putem vorbi despre un salt peste

⁴⁶⁰ H. D. Preuss, „... ich will mit dir sein!” *ZAW* 80 (1968): 139-73; G. W. Coats, „I Will Be with You,” *LTQ* 7 (1972): 77-85,

generații. Acest legământ de care pomeniște Domnul în Fac 26,3 și 5 cu referire la trecut, la Avraam și la ascultarea lui, se transmite din generație în generație, curgând practic pe firul genealogic⁴⁶¹. Din acest motiv, pomenirea lui Avraam în această secvență scripturistică de întărire a făgăduinței din Fac 12,1-3 nu este una lipsită de însemnătate, ci ea îl face conștient pe Isaac de datoria pe care acesta o are față de modelul, de învățătura și ținuta exprimată de Avraam, cel care i-a fost tată.

Fac 26,5 reprezintă și pătrunderea lui Dumnezeu în adâncul sufletului lui Isaac. Mențiunea că „Avraam, tatăl tău, a ascultat cuvântul Meu” reprezintă o trimitere directă spre evenimentul jertfei lui Isaac, eveniment care a evidențiat credința lui Avraam în cuvântul Lui și a lui Isaac în cele ce dorea tatăl lui să le facă fiind sub ascultarea Domnului. Din acest motiv, Isaac este pus în situația în care, primind făgăduință asupra celor viitoare, trebuia să fie asemeni tatălui său în momentul aducerii lui ca jertfă. De asemenea, este bine să avem în vedere faptul că suita de termeni cu privire la legea lui Dumnezeu, lege sub care se afla Avraam: „poruncile Mele, povețele Mele, îndreptările Mele și legile Mele” constituie direcția deplinei ascultări pe care Isaac este dator să o urmeze. Aceste ascultări determină relația patriarhilor cu Dumnezeu și în viitor și constituie, deopotrivă, tipare relaționare a oamenilor cu El așa cum vedem în alte locuri:

⁴⁶¹ Hamilton, *The Book of Genesis*, 192.

Ieș 16,28; Lev 22,9; Deut 11,1 ;5,29, 13, locuri cu referințe generale. Această ascultare deplină a lui Avraam este prezentată și în mod individual ca fiind idealul relației cu Dumnezeu pe care poporul ales l-a avut în vederea obținerii pământului făgăduinței: Lev 26,3; Deut 4,40; 30,16⁴⁶².

Sfântul Iustin Martirul și Filosoful aduce în discuție o perspectivă spirituală asupra acestei făgăduințe oferite lui Isaac, aceeași ca în cazul lui Avraam sau a lui Iacov. Se pare că repetarea făgăduinței întărește ideea că pe linia Patriarhului Avraam va fi prezentă grija lui Dumnezeu și din această linie va fi atins finele mântuirii lumii prin Iisus Hristos. Sfântul Iustin consemnează că făgăduința aceasta putea fi dată și lui Esau și lui Ruben, însă dorința divină a fost să își mențină planul și să rămână în conformitate cu făgăduința dată părintelui Avraam. Din acest motiv, acesta, aflat la un capăt al făgăduinței, și Hristos, finele făgăduinței, sunt pentru creștini referințe. Cu certitudine, spune Sfântul Iustin, așa cum pentru evrei Avraam este socotit ca tată, ei fiind copiii lui, asemeni trebuie să existe și această poziționare a paternității în Iisus Hristos, cel pe care Avraam avea să îl mărturisească cu mult înainte, prin credința lui⁴⁶³.

⁴⁶² Mathews, *Genesis*, 403.

⁴⁶³ Sheridan, *Genesis*, 153.

b. Patriarhul Iacov și dimensiunea lui ecumenică

După nararea istoriei lui Avraam și a lui Isaac, urmează nararea istoriei lui Iacov⁴⁶⁴. Fac 25-36 este un pasaj scripturistic care este plin de evenimente impresionante: prietenii, căsătorii aranjate, complicitate și rivalitate între femei și între bărbați, interese economice, vechi obiceiuri exotice, lume pastorală și o mulțime de animale, iar în jurul tuturor acestor evenimente este *prezența lui Dumnezeu protectoare*. Fiul roșu al acestor evenimente îl constituie conflictul care îl are drept protagonist pe Iacov, cel care reușește, într-un final, să pună bazele viitorului regat a lui Israel. Vom observa că episodul Iacov (Fac 25-36) oferă o istorie completă a originilor lui Israel, o istorie care este deplină pentru ea însăși și care nu are nevoie nici de un prolog (Noe, Avraam) și nici de un epilog (Moise etc.). Prin el însuși, acest episod explică tot ceea ce este de explicat și fundamentează tot ceea ce este de fundamentat: originile lui Israel, Israel tribal, dreptul asupra teritoriilor Palestinei centrale și de munte, sanctuaarele principale (Sichem, Betel, Penuel, Mahanaim), relațiile mai mult sau mai puțin conflictuale cu vecinii lor sau cu anumite orașe (Sichem)⁴⁶⁵. Fiecare dintre ei caută să se realizeze obiectiv; ceea ce este o prioritate a fiecărei persoane.

⁴⁶⁴ „Protagonistul principal este Iacov, cel care nu are nicio aureolă de sfânt, ci dimpotrivă, este un aventurier, un realist, căruia îi place mereu să câștige. Acesta este într-un continuu conflict cu viața, cu rivalii săi, cu sine însuși și cu Dumnezeu” Elorza, *Drama y Esperanza*, 217.

⁴⁶⁵ de Pury, Romer, *Genesis 12-36, Intruduccion al antiguo testamento*, 146.

Dar această prioritate poate fi atinsă pe toate căile? Toate căile sunt valabile pentru atingerea acestui obiectiv? La aceste întrebări ne răspunde acest segment al Bibliei care, încă odată, ne arată că existența umană este o continuă călătorie; a fost, în perioada lui Avraam; este în perioada lui Iacov; va fi în perioada lui Iosif și până la sfârșitul veacurilor.

Deși în acest segment Iacov întreprinde o călătorie în afara orizontului geografic din care face parte, putem observa, dincolo de înțelesul literal al textului, înțelesul spiritual, acela al unei călătorii interioare care are ca scop maturitatea sa umană și spirituală⁴⁶⁶.

După textul actual al Sfintei Scripturi, Iacov este fiul lui Isaac; are un frate geamăn, Esau, care apare ca fiind tatăl unor triburi edomite din Sudul Palestinei. Iacov, în schimb este tatăl celor douăsprezece triburi ale lui Israel, deci tatăl celor doisprezece patriarhi (Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Dan, Neftali, Gad, Aser, Isahar, Zabulon, Iosif și Beniamin).

Tradiția legată de Iacov și prin extensie de tatăl său Isaac formează partea cea mai extinsă a Facerii. Are două părți: în prima parte este descris un frumos roman al originilor lui Israel, centrat în legăturile dintre Iacov și Esau, structurat într-o formă chiastică, pentru a urmări reîntoarcerea lui Iacob în țara făgăduinței⁴⁶⁷:

A) nașterea și conflictul cu Esau (Fac 29);

⁴⁶⁶ Elorza, *Drama y Esperanza*, 218.

⁴⁶⁷ von Rad, *El libro de Genesis*, 33.

B) Iacob fuge de Esau și primește ajutorul Îngerului (Fac 27-28);

C) stabilirea în Haran unde devine bogat și își formează o familie (Fac 29,1-30.43);

B1) se întoarce în Canaan și se întâlnește cu îngerul în Penuel (Fac 31);

A1) se reconciliază cu Esau și se stabilește în patria Canaan (Fac 32,4-35,29)⁴⁶⁸.

Aceasta este schema bazică a acestor istorisiri care pune în relief providența divină și ne conduce într-o formă misterioasă spre originile poporului. Așa cum apare aici, Iacov nu este un sfânt în sensul ulterior al termenului, niciun erou militar, niciun preot sfințit, niciun legislator social, ci pur și simplu un patriarh. În mod cert Iacov nu este așa de evlavios, în sensul sfânt al termenului; nu este fondatorul nici unei religii, însă, crede în Dumnezeu și această credință va marca istoria sa atât în fuga sa spre Mesopotamia cât și în întoarcerea sa în Canaan⁴⁶⁹. Pe autorul acestui segment narativ, Facere 25-36, nu-l interesează să ne ofere exemplul edificator al lui Iacov; mai mult decât atât, prevalează minciuna, jocul murdar și existențialul înțeles în sensul strict al cuvântului: persoana umană se maturizează de-a lungul itinerariului vieții sale, trecând prin multe vicisitudini. Dialogul cu viața însăși, atât de plină de peripeții și incertitudini,

⁴⁶⁸ Michaud, *Los Patriarcas*, 56.

⁴⁶⁹ Jean Louis Ska, *El Pentateuco un filon inagotable* (Estella: Verbo Divino, 2013), 89.

pusă în dialog cu un Dumnezeu misterios și de neînțeles⁴⁷⁰. Relația sa lor este una misterioasă (tainică). Fiind un Dumnezeu atotputernic, influențează prin intermediul unor întâmplări din viața patriarhului, fără să Se prezinte într-un mod direct. Acest Dumnezeu se definește într-o formă specială, în Penuel, acolo unde patriarhul⁴⁷¹ a stat o noapte întreagă să se lupte cu El pentru a primi binecuvântarea⁴⁷²; primind, însă, unele răni ca semn al luptei cu El⁴⁷³.

Viața lui Iacov este *încununată* cu o altă peregrinare, de data aceasta în dificultate, în Egipt, acolo unde poporul său va deveni sclav, și cu întoarcerea sa în Canaan. Providența divină se manifestă într-o formă ascunsă, dar eficace, în viața lui Iacov, care se bucură de o familie numeroasă; iar cei doi-

⁴⁷⁰ Elorza, *Drama y Esperanza*, 219.

⁴⁷¹ „Acest erou, așa cum este prezentat, utilizează toate mediile inteligenței sale pentru a-l învinge pe Esau, fratele său, și pe Laban, tatăl celor două femei ale sale (Lia și Rebeca). El parcurge distanțe imense spre Mesopotamia și se întoarce în Canaan cu familia sa pentru a reșeza bazele identității evreiești. Iacov este un itinerant la fel ca bunicul său Avraam; călătorește într-o patrie în afara hotarelor ei, experimentează încercările normale ale vieții: dragostea preferențială a mamei, fuga de propria familie datorită fricii, singurătatea și pericolul care îi ieșe în cale, lipsa lui de apărare, dragostea sa pentru o femeie, abuzurile din partea unora și abilitatea lui de a rezolva conflictele.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 219.

⁴⁷² Binecuvântarea pe care o cere Israel de la Domnul rămâne aparent fără răspuns. El însuși confesează numele și calitatea sa. Primește un nume nou, însă, necunoscutul nu își dezvăluie identitatea. În cele din urmă, primind binecuvântarea numește acel loc cu numele de Penuel pentru că acolo a văzut fața lui Dumnezeu.

⁴⁷³ „Acest Dumnezeu îl alege, îl acompaniază și îl protejează pe patriarh, însă, nu îl scutește de mii de peripeții care i se întâmplă de-a lungul vieții lui. Iacov experimentează relația sa cu Dumnezeu, câteodată atât de apropiată, chiar familiară, iar altădată absența sau chiar pustiirea.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 219-220.

sprezece baieți vor întemeia cele douăsprezece seminții ale lui Israel. Totul este natural în viața sa, însă, totul vine în urma unor *lupte* cu Domnul în maniera în care el însuși primește numele de Israel *pentru că s-a luptat cu Dumnezeu și a biruit* (Fac 32,29). În această perspectivă, toți israeliții au văzut în Iacov semnul cel mai precis al originii și sensului lor.

În felul acesta Israel a prefigurat magistral și profetic toată istoria poporului promisiunilor cu Dumnezeu: ca pe o luptă care durează până se face de ziua. Desigur, după textul canonic al Sfintei Scripturi, figura lui Iacov este mult diferită de cea a lui Avraam: el este într-o continuă mișcare, găsimu-se în preajma munților Efraim (Sichem, Betel) și Transiordania. Teofaniile pe care le are ni-l prezintă ca un personaj care se află într-o continuă mișcare și ajunge dintr-un alt loc spre locul miraculos al arătării lui Dumnezeu (Peniel, Betel). Iacov este descris în Sfânta Scriptură ca părinte al unui număr respectabil de fii, care formează un clan, iar mai târziu o națiune; este așadar părintele unei genealogii segmentate, fiind capul sau liderul unei federații de oameni⁴⁷⁴. Relatarea luptei dintre Iacov și Dumnezeu ni-l arată pe patriarh în postura în care nici nu se gândea vreodată că se poate afla: el care era în luptă cu fratele său Esau, se vede dintr-o dată într-o confruntare directă cu Cel ce este Alfa și Omega. Acest text scoate în relief, încă odată, dimensiunea universală a lui Iacov și a textului canonic față de tendința ușor naționalistă a unor autori care i-ar umbri latura sa ecu-

⁴⁷⁴ Varo, *Genesis*, 222.

menică⁴⁷⁵. Dincolo de latura patriarhală a lui Iacov, paginile Sfintei Scripturi ni-l descoperă în toată splendoarea celei mai simple și originale umanități, care este într-o continuă frământare și dorință de realizare. Omul Iacov este într-o continuă pendulare, iar Dumnezeu este mereu în preajma sa, uneori sfătuindu-se cu el asemenea cu un prieten, alteori în conflicte până la răsăritul soarelui. Cert este că Dumnezeu, niciodată, nu-l abandonează, chiar dacă uneori îl pune la încercare. Încă de la începutul narațiunii, planul de necuprins, se arată din primele versete: preferă pe cei mai mici și pe cei de a doua categorie ca să-și ducă planul său la împlinire: Iacov în fața lui Esau, ne semnificativul popor al lui Israel în fața teribilului popor al edomiților (Fac 25,19-23). Pe acest Iacov, care recurge la atâtea șiretlicuri, Dumnezeu îl face împlinitorul planului Său. Încă de la primii pași vedem un Iacov egocentric, care face doar ceea ce-i place și ceea ce îi convine, profitând de debilitățile celor din jurul său: a mamei sale Rebeca, care îl iubea prea mult; a tatălui său în vârstă, orb și incapabil de a-l controla; a fratelui său impulsiv.

După felul în care își câștigă dreptul întâiului născut (Fac 25,29-34), Iacov este modelul tuturor acelor care se conduc după principiul că totul este permis pentru a atinge un obiectiv: minciuna, înșelătoria, fraudă, jocurile murdare, complicitatea rudelor, cumnaților și a prietenilor în a-și atinge obiectivul cu orice preț.

⁴⁷⁵ Ska, *El Pentateuco un filon inagotable*, 111.

Cu toate acestea i se întâmplă ceea ce nici nu se aștepta: cade victimă propriilor abilități de a înșela: trăiește un declin al propriei sale vieți; îi sunt încrucișate planurile mărețe fiindu-i incontrollabilă toată existența⁴⁷⁶. Nu în zadar își câștigă ura fratelui său: *când moare tata*, îl voi omorî (Fac 27,41-28,5). Datoria sa de căpătâi este aceea de a crede și a se încrede în Dumnezeu mai mult decât în el însuși. În urma unui larg proces de maturizare și catarsis interior, cu suferințe fizice și sufletești, ajunge să fie tatăl celor douăsprezece patriarhi, viitorul popor al lui Israel. Itinerariul său geografic și spiritual este chip și simbol al itinerariului poporului care se va naște din el⁴⁷⁷. Fiecare persoană are această întoarcere la origine care se realizează în viața fiecăruia dintre noi, prin faptele simple, neînsemnate, dar care au o importanță covârșitoare înaintea lui Dumnezeu. Viața fiecărei persoane va fi marcată de prezența Lui. Chiar dacă la început își aduce aminte de Dumnezeu doar ca să mintă, El nu uită niciodată: Iacov va trebui să depășească o situație limită pentru a-L descoperi. În toată această călătorie spre Absolut, va de-

⁴⁷⁶ Persecutat până la moarte, sfătuit de mama sa, întotdeauna parțială în favoarea sa, se vede constrâns să părăsească casa părintească pentru a-și salva viața. Părăsește Beer Șeba și se duce la Haran în Nordul Siriei și de aici are ca obiectiv Aramul, localitatea unchiului său Laban. Nu știe că larga sa călătorie de 20 de ani se transformă, de altfel, într-o călătorie spre interiorul său. Își imaginează că din toată această experiență trebuie doar să rămână cu viața, însă fără a cauta; călătoria sa se transformă într-una spirituală. Plătește scump dreptul de întâi-născut, deoarece tot ceea ce vine de la Dumnezeu este datorită bunătății și harului Său și nu datorită meritelor omului.

⁴⁷⁷ Elorza, *Drama y Esperanza*, 220-2.

prinde două lucruri: că pe Dumnezeu nici el, nici altcineva nu poate să-L manipuleze; și că, totalmente, în El te poți încrede etern⁴⁷⁸.

Iacov se bucură și el de făgăduințele Domnului. Aceste făgăduințe vin în chip dual spre a fi mărturisite lui Iosif ulterior. Dumnezeu i se arată lui Iacov în Fac 28,13-15 și îi face cunoscut faptul că urmașii lui vor fi mulți ca pulberea pământului și că vor stăpâni de la apus la răsărit, toate acestea motivate de faptul că Domnul va fi cu el și îl va binecuvânta. Această secvență, Fac 28,13-15 este considerată a fi paralelă cu Fac 13,14-16, loc în care Dumnezeu îi reamintește lui Avraam că stăpânirea lui va fi mare și că urmașii lui vor fi mulți. Ceea ce Dumnezeu îi face cunoscut lui Iacov i-a fost făcut cunoscut și lui Isaac și lui Avraam, iar El folosește prezentarea celor doi în a se defini pe sine din două considerente. În primă fază, Domnul caută să favorizeze înțelegerea lui Iacov cu privire la impozanța Lui. Iacov cunoștea relația pe care Avraam o avusese cu Domnul și a fost conștient de

⁴⁷⁸ „Când omul este cel mai vulnerabil, atunci Dumnezeu I se apropie în mod discret. Totul pare dezolant în Betel: noapte, intemperie fizică și psihică, singurătate, și o piatră ca sprijin unde să-și pună capul. Însă acesta este ceasul lui Dumnezeu: când omul este în situația cea mai vulnerabilă, atunci prezența lui Dumnezeu se vede, iese în întâmpinarea sa. Acordă binecuvântarea primei întâlniri cu El prin interemediul somnului, acolo unde scara atârna cerul, iar îngerii lui Dumnezeu se urcau și coborau pe ea (Fac 28,12). Iată, așadar, cum acționează Dumnezeu cu Iacov și cu fiecare ființă umană în parte: momentul cel mai delicat al singurătății este răsplătit cu prezența Sa plenară, iar de acum încolo, Dumnezeu îi promite că toate călătoriile sale vor fi însoțite de prezența Sa.! Elorza, *Drama y Esperanza*, 222.

lucrarea lui Dumnezeu din viața lui Isaac, de aceea, identificarea cu Domnul Dumnezeu lui Avraam și a lui Isaac era importantă. Pe de altă parte, ceea ce El afirmă prin compararea cu Avraam și Isaac este o realitate care va deveni istorică și va facilita înțelegerea Lui ca fiind unic. Această exprimare sau autodefinire divină nu o să mai apară altundeva în Vechiul Testament în această formă: „Domnul, Dumnezeu lui Avraam, tatăl tău, și Dumnezeu lui Isaac” (Fac 28,13). Această unicitate a formulei va fi completată ulterior spre a rămâne ca structură de căpătâi a revelării divine. În Ieș 3,15 o să ne întâlnim cu următoare structură care va rămâne fundamentală și pentru identificarea lui Hristos cu Dumnezeu lui Israel: „Domnul Dumnezeu părinților noștrii, Dumnezeu lui Avraam, Dumnezeu lui Isaac și a lui Iacov” – similar în Mt 22,32; Mc 12,26; Lc 20,27; FAp 7,32. Aceste cuvinte au devenit extrem de importante pentru evrei și conștiința lor cu privire la Dumnezeu, deoarece contextul în care apar este acela de mărturisire a lui Moise ca fiind trimis al Lui⁴⁷⁹. Ceea ce este de-a dreptul interesant este că mărturisirea lui Dumnezeu este făcută prin credința lor, deci implicit prin făgăduințele primite de către ei de la Domnul. Din acest motiv, cartea Facerii este o secvență Biblică destul de complexă, exprimându-L prefigurativ înaintea întregii lumi creștine.

⁴⁷⁹ G.J. Wenham, *Genesis 16-50*, in *Word Biblical Commentary* 2 (Dallas: Word, Incorporated, 2002), 222.

Iacov primește pământul oferit ca făgăduință lui Avraam, dar și lui Isaac, utilizându-se în descrierea acestei apartenențe și faptul că nu există o limită a binefacerilor lui Dumnezeu în ceea ce privește pământul. De altfel, limitele geografice propuse de Domnul sunt infinite, iar acest fapt determină atenționarea sporită asupra faptului că lui Iacov i se promite un pământ care depinde de poziția lui, de locul în care el locuiește și pe care îl are în vedere. Din acest motiv, ca o traducere actualizată în funcție de mesajul lui Dumnezeu, comentatorii moderni ai Sfintei Scripturi propun o traducere cu exemplificări, de forma: „Vă voi da ție și urmașilor tăi toată această țară, chiar acolo unde vă întindeți” sau „Vă voi da vouă, ție și urmașilor tăi această țară din Canaan, pământ pe care vă aflați”⁴⁸⁰.

De menționat este faptul că Fac 28,13-15 este a cincea secvență biblică din Facere care se referă la o făgăduință dată patriarhilor cu privire la înmulțirea lor. Ceea ce este evident din acest fapt este universalismul exprimat de către făgăduințele cu privire la prosperitatea omenească; întreg pământul este considerat a fi beneficiarul acestor făgăduințe exprimate de o făgăduință singulară, dar repetată. Există și anumite semnificații gramaticale care evocă prezența acestei universalități a făgăduinței. Spre a nu se considera restrictiv orientată spre Iacov, autorul textului ebraic consideră de cuviință folosirea expresiei *hā'adāmá* în detrimentul expresiei *hā'āreš*, deoarece prima expresie se referă la *o fami-*

⁴⁸⁰ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 654.

lie a întregului pământ, în timp ce, a doua expresie face referire la *o singură națiune de pe pământ*⁴⁸¹. Acest lucru demonstrează atenția pe care, într-o analiză viitoare interpretativă, autorul textului sacru o lasă. În orice direcție am alege să prezentăm făgăduințele, din oricare punct de vedere (iudaic, creștin sau islamic), ele converg spre o universalitate a aplicării lor în Iisus Hristos. Textele ebraice stau mărturie asupra faptului că pentru poporul ales făgăduințele aveau un rol de suport imediat al credinței lor, fără a fi asumate ca făgăduințe universale, ce puteau în orice clipă să fie alipite tradiției oricărui neam ce demonstra credința în Dumnezeu.

După anumite interpretări iudaice se mai evidențiază un anumit aspect cu privire la făgăduințe și la rolul lor în viața aleșilor lui Dumnezeu. Se pare că această structură Fac 28, 13-15 ajunge să îl și definească pe Iacov ca fiind al treilea patriarh. Ceea ce reprezenta un fapt pentru Avraam, făgăduința din Fac 12, un obicei pentru Isaac, Fac 26, devine o tradiție în Iacov în Fac 28. Făgăduința aceasta rămâne, în orice perspectivă interpretativă am aplica, o făgăduință interdependentă de făgăduința făcută lui Avraam în Fac 13,14-17⁴⁸².

În interpretarea patristică care observă în această făgăduință o trimitere evidentă la Hristos și momentul de

⁴⁸¹ V.P. Hamilton, *The Book of Genesis. Chapters 18-50*, "The New International Commentary on the Old Testament 2" (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 1995), 204.

⁴⁸² Sarna, *Genesis*, 198.

mântuire al lumii, Iacov este considerat ca fiind primul patriarh care s-a bucurat de o teofanie, de prezența lui Hristos în „capul scării”. Această interpretare venită din partea Sfântul Chiril al Alexandriei este ancorată pe viziunea Psalmistului cu privire la relația dintre îngeri și Hristos în Ps 90,11-13, relație care pare prefigurată de Fac 28,12-13 loc în care Iacov vede îngerii lui Dumnezeu urcând și coborând scara apărută în vis. De asemenea, afirmând faptul că va fi cu Iacov de-a pururi și că-l va păzi iar acest lucru va fi transmis și urmașilor lui, Domnul lasă să se înțeleagă faptul că grija lui este orientată spre grija unui popor a toată lumea căruia i se va arăta și-l va izbăvi pe el. Această interpretare patristică deschide drumul interpretărilor cu privire la patriarhi și prefigurarea lor ca antemergători ai lui Hristos pe drumul de pregătire a poporului pentru mântuire⁴⁸³.

În viața lui Iacov mai există evidențiate două momente care dau mărturie despre făgăduințele pe care Dumnezeu i le-a adresat. Asemeni Fac 15-28,13 în raport cu Fac 12, nu există discrepanțe interpretative sau făgăduințe antinomice, ci există doar făgăduințe îndreptate spre patriarhi spre folosul lor universal⁴⁸⁴. Faptul că Domnul face referire la trecut în promisiunile adresate lui Iacov nu prezintă o situație conflictuală, ci atrage atenția asupra faptului că Dumnezeu a fost deasupra făgăduințelor date lui Avraam și lui Isaac și el

⁴⁸³ Sheridan, *Genesis*, 188.

⁴⁸⁴ C. Westermann, *A Continental Commentary: Genesis 12-36* (Minneapolis: Fortress Press, 1995), 455.

este responsabil de toate cele primite de către ei, motiv pentru care, după anumite considerente iudaice, El s-a arătat deasupra lui Iacov, în capul scării (Fac 28,12)⁴⁸⁵. Primul moment constituie o împodobire a doririlor patriarhale. Isaac își dorea ca neamul lui să prospere, iar Iacov ca pământul să fie productiv și îndestulat pentru poporul lui, iar aceste lucruri sunt oferite ca promisiune: „Eu sunt Dumnezeuul cel Atotputernic! Sporește și te înmulțește! Popoare și mulțime de neamuri se vor naște din tine și regi vor răsări din coapsele tale. Țara, pe care am dat-o lui Avraam și lui Isaac, o voi da ție; iar după tine, voi da pământul acesta urmașilor tăi” (Fac 35,11-12). Aceste cuvinte ale Domnului rezumă toate promisiunile care au fost făcute patriarhilor până la Iacov, însă îi oferă lui Iacov un statut important, asemeni lui Avraam, un punct de pornire asupra mulțimii de neamuri și popoare, un caracter pe care critica textuală l-a numit „regal”⁴⁸⁶. Fac 35,11-12 este considerat a fi un rezumat și prin prisma faptului că această făgăduință rezumativă aduce în discuție promisiuni și binecuvântări care în trecut au fost făcute lui Adam (Fac 1, 22; 28), lui Noe (Fac 8,17; 9,1.7) lui Avraam (Fac 12,1-3)⁴⁸⁷. Desigur, această făgăduință ce privește prosperitatea nu are rezultate doar la distanță de câteva generații, căci într-o interpretare modernă se atrage

⁴⁸⁵ K.A. Mathews, „Genesis 11:27-50:26,” în *The New American Commentary* 1B (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2005), 450.

⁴⁸⁶ Hamilton, *The Book of Genesis* 18-50, 325.

⁴⁸⁷ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 815.

atenția și asupra faptului că Iacov a avut 13 copii, lucru considerat a fi o imediată îndeplinire a făgăduinței⁴⁸⁸.

Cel de-al doilea moment care dă mărturie despre făgăduințele arătate de Domnul lui Iacov este o mărturie proprie a lui Iacov către fiul lui Iosif, ultimul asupra căruia voi mai stărui în descrierea făgăduințelor patriarhale. În Fac 48,3-4, Iacov îi vorbește lui Iosif despre momentele în care a primit făgăduințe și i s-a făcut cunoscut Domnul, despre binecuvântările și atotputernicia lui Dumnezeu. Marea majoritate a criticilor textuale consideră că motivul pentru care Iacov aduce în discuție făgăduințele Domnului este acela că Iosif poate cădea pradă amăgirilor Egiptului. Egiptul reprezenta pentru Iosif un pământ de temporară abundență. Canaanul este singurul pământ în care se va bucura poporul de bunăstare, iar faptul că Domnul are grijă de poporul lui în Egipt, chiar dacă este încântător, reprezintă doar o parte din plinătatea purtării de grijă și a iubirii lui nemăsurate experimentate de aceștia în Canaan⁴⁸⁹. Făgăduința interpretată de Iacov în aceste versete este extrem de grăitoare pentru că este axată pe cunoștințele proprii asupra celor promise de Dumnezeu și asupra împlinirii acestora. Avraam sau Isaac nu sunt aduși în discuție pentru a oferi credibilitate făgăduinței date, ca fiind asumată și receptată de către Iacov, deși originară în rândul făgăduințelor date lui Avraam. Și în acest caz, făgăduința adusă în discuție de Iacov ca primită de la Dom-

⁴⁸⁸ Hamilton, *The Book of Genesis* 18-50, 381.

⁴⁸⁹ Hamilton, *The Book of Genesis* 18-50, 628.

nul se bucură de realizări peste veacuri. În descrierea gramaticală ebraică există o diferență considerabilă între termenii ce se referă la posesia pământului primit. Când vine vorba de țara Canaanului, expresia folosită este *ahuzat olam* care se traduce printr-o veșnică proprietate / posesie, în timp ce pentru Goșen, pământul lui Ramses oferit de către Faraon lui Iosif și familiei lui (Fac 47,11) se folosește expresia *ahuza* sau *ahaz*, expresie care descrie o proprietate / posesie temporară⁴⁹⁰. De altfel, ceea ce Iacob face prin prezentarea făgăduinței lui Dumnezeu înaintea lui Iosif nu este altceva decât o justificare a vieții și acțiunilor lui, a modului în care s-a identificat cu poporul lui Israel și a dat mărturisire de credință înaintea lui. Ca binecuvântare oferită de Domnul, Iacov se bucură de dreptul de a fi cel care oferă o universalitate absolută prin cuvintele sale cu privire la făgăduința de moștenire veșnică a pământului dat de Domnul. Iacov, primind în mod direct de la Domnul binecuvântarea, este cel care poate să o împartă poporului⁴⁹¹.

Cu alte cuvinte, în toate călătoriile omului Iacov, și a fiecărei ființe umane, în general, Dumnezeu nu ne ferește de rău, ci El ne apără în rău atunci când suntem în situații grele și delicate ale existenței noastre ca oameni. Domnul continuă să îl apere, însă, fără să evite în a-l feri de alte intemperii spirituale sau fizice care au drept scop creșterea și maturizarea sa ca om creat după chipul și asemănarea Sa.

⁴⁹⁰ Mathews, „Genesis 11:27-50:26,” 873.

⁴⁹¹ Sarna, *Genesis*, 325.

Mai ales acest deziderat de a ajunge la asemănare cu Dumnezeu se realizează printr-o creștere continuă, ajutat de harul divin, fără de care nu suntem nimic.

Putem sublinia trei chestiuni importante legate de această experiență transformatoare pe care Iacov o are: prin suferință (nu lipsește aceasta din viața lui Iacov: amenințări, pericol, vulnerabilitate, frică); prin cunoașterea faptului că o putere mai mare ca a noastră acționează în viața noastră (ceea ce face Dumnezeu în viața lui Iacov); prin intermediul unei iubiri sincere care are drept efect educarea, unirea și asimilarea / adunarea în sine a tuturor sentimentelor frumoase îndreptate spre altcineva (cazul iubirii lui Iacov pentru Rahela). În cazul de față Iacov, se va maturiza prin toate aceste experiențe vitale și, în același timp, mântuitoare⁴⁹².

c. Patriarhul Iacov și semnele plinirii promisiunilor

Înainte de a începe comentariul nostru cu privire la textul făgăduinței făcute de Dumnezeu lui Iacob, trebuie să subliniem ce s-a întâmplat cu un capitol înainte: binecuvântarea obținută de Iacov, datorită unui șiretlic. Evenimentele s-au întâmplat în perimetrul Betel-Sichem-Penuel, în centrul Palestinei, un sector de pământ montan la Est de Iordan. Bătrânul Isaac, orb fiind, simte că moartea sa se apropie, de

⁴⁹² John A. Sanford, *El hombre que luchó contra Dios. Aportaciones del Antiguo Testamento a la Psicología de la individuación* (Bilbao: Desclee de Brower, 2001), 1-50.

aceea vrea să dea primului născut binecuvântarea paternă. Din acest text rezultă clar că binecuvântarea nu este doar acțiunea exclusivă a lui Dumnezeu, ci este și acțiunea omului care trebuie să efectueze, în mod activ și cu voință liberă, acțiunea de a o da celui alt. Din această cauză Isaac dorește o petrecere pentru ca sufletul său să se întărească în perspectiva unui eveniment așa de important cum este binecuvântarea. Rebeca, care aude totul prin pâza cortului în care locuiau, pune la cale totul cu mare celeritate: maniera în care răspunde timidelor întrebări ale lui Iacov demonstrează că a gândit totul dinainte. Este minunat să observăm că în momentul în care bătrânul orb îl sărută pe Iacov primește în simțurile sale mirosul de pământ care iese din hainele lui Esau. În același timp simte în sufletul său gustul pământului promis și binecuvântat de Dumnezeu. Minunată mărturie între legătura care exista în Vechiul Testament, între pământ și credință. Cuvintele de binecuvântare sunt, în mod vizibil, independente de promisiunile făcute până atunci patriarhilor, care aveau o oarecare uniformitate (Fac 12,1-3; 13,14-16; 22,17; 26,24; 28,3 și urm.)⁴⁹³.

După ce Esau se întoarce, scena capătă un dramatism pe care în puține locuri din Vechiul Testament îl găsim. El își dă seama de caracterul irevocabil al binecuvântării

⁴⁹³ Primele se referă la țară și la fertilitatea ei (iar apoi se dorește hegemonie politică fiului său) văzut deja ca un popor situat în centrul unui pământ fertil și care impune o anumită superioritate în comparație cu edomiții, care aveau o situație mult mai defavorabilă.

pronunțate și îl întreabă pe tatăl său dacă nu cumva poate să-l binecuvinteze pe el într-o altă manieră. Versetul 38 arată că *Isaac a tăcut*, ceea ce demonstrează consternația bătrânului pus în fața unui eveniment crucial. Deși alternativa binecuvântării date de el lui Esau a existat, totuși, ea nu a adus decât amărăciune și dorință de răzbunare din partea lui Esau. Bătrânul orb și-a epuizat binecuvântarea sa pentru Iacov și nu i-a mai rămas forța fizică și sufletească de a da altă promisiune. Această întâmplare a adus separarea Rebecăi de cei doi fii; practic, cu Iacov nu se va mai întâlni decât peste douăzeci de ani, când se va împăca cu fratele său. Dincolo de conținutul burlesc al relatărilor, vom deprinde din toată această luptă atât de umană pentru dobândirea binecuvântării unui muribund, planurile lui Dumnezeu care în definitiv se realizează. Acest lucru vrea să-l demonstreze naratorul; Iacov, care de altfel s-a mântit cu vina pe care a purtat-o asupra sa mereu, s-a transformat în beneficiarul promisiunilor divine. Deși culpabilitatea este evidentă, totuși, viziunea pe care o are, și anume că Domnul a plănit și a împlinit acest lucru, îl face să se comporte cu mare independență sufletească.

Dumnezeu care caută să îplinească planurile Sale, care sunt de altfel nebănuite și ascunse tuturor, se revelează unei familii și pare că trece insensibil printre oameni ca printre obiecte neînsuflețite; însă nu este așa. Dincolo de aceste evenimente cotidiene, se ascunde planul din veci care se rea-

lizează în timp, în istorie, așa cum Dumnezeu dorește să se realizeze⁴⁹⁴.

În visul pe care-l are Iacov în Betel se produce o teofanie prin care sunt reînnoite promisiunile făcute lui Avraam în Fac 12,1-3, cu privire la patrie, la descendenți și la binecuvântare. Prin intermediul acelei prime promisiuni, binecuvântarea Lui va ajunge la toate națiunile pământului. Din punctul de vedere al exegezei iudaice, dispersarea evreilor în toată lumea este, de fapt, împlinirea promisiunilor făcute de Dumnezeu. Din punctul de vedere al exegezei creștine, poporul dispersat îl prefigurează pe noul popor născut după Învierea lui Hristos care este Biserica, dispersată până la marginile pământului. Prima dată când Domnul Se revelează lui Isaac, Se prezintă ca fiind Dumnezeul lui Avraam, tatăl său, pentru a semnala că are de-a face cu aceeași divinitate care s-a apropiat de tatăl său⁴⁹⁵. Extinderea promisiunii spre toate cele patru puncte cardinale arată universalismul mântuirii, aluzie la Is 54,3 unde se vorbește de noul Ierusalim. Acestor promisiuni făcute lui Iacov (practic aceleași pe care le face și antecesorilor lui, Isaac și Avraam), le urmează o alta și anume aceea a însoțirii, adică a călătoriei permanente a lui Dumnezeu cu Iacov. Această promisiune îi va fi amintită în cele ce urmează (Fac 31,3), iar Iacov o va avea prezentă permanent înaintea ochilor săi și în inima sa (Fac 35,3).

⁴⁹⁴ von Rad, *El libro de Genesis*, 334.

⁴⁹⁵ Varo, *Genesis*, 233.

Promisiunea din Fac 35,11. „și i-a mai zis Dumnezeu: eu sunt Dumnezeul tău! Crește și înmulțește-te! Popoare și mulțime de neamuri se vor naște din tine și regi se vor naște din coapsa ta.”

Unul din obiectivele majore al acestui text este acela de a arăta că promisiunea făcută lui Avraam a fost reînnoită în întregime prin Iacov, inclusiv ideea de înmulțire, prin mijlocirea poruncii creatoare: *fii rodnic și înmulțește-te*. Dar începând cu Iacov, seminția lui Avraam se va extinde, ceea ce, în viziunea teologiei rabinice, are ca efect rapid al acestei binecuvântări, darul nașterii de fii⁴⁹⁶. Încă o dată, Dumnezeu reamintește atitudinea pe care trebuie să o aibă credinciosul, adică aceea de a fi mereu în dialog cu divinitatea⁴⁹⁷.

La popoarele antice, în general, și la poporul israelitean, în special, un număr de urmași însemna amprenta vizibilă și pozitivă a binecuvântării divine asupra unei familii sau asupra unui neam. Cu atât mai mult rezulta acest lucru dacă din acel neam sau familie se nășteau regi credincioși. Nu în-

⁴⁹⁶ von Rad, *El libro de Genesis*, 404.

⁴⁹⁷ Creșterea unui om are și o conotație spirituală în sensul că omul trebuie să se maturizeze spiritual pentru a dialoga cu Dumnezeu, ceea ce, cu alte cuvinte, înseamnă că pe măsura creșterii sale fizice se presupune și o maturitate spirituală care va avea ca finalitate credincioșia omului față de Creatorul său. Consecința imediată a acestei credincioșii înseamnă că omul credincios va dobândi o mulțime de urmași, până la măsura în care regii se vor naște din el. Aceasta este o aluzie la strălucirea monarhiei davidice și la starea de bunăstare și de fertilitate a poporului în acea perioadă, două componente obligatorii ale efectului binecuvântării lui Dumnezeu în viața poporului Israel.

totdeauna se întâmpla acest lucru și observăm, mai ales la profeți, că anumiți regi sunt aspru criticați pentru atitudinea lor față de Dumnezeu și pentru imoralitatea lor. Profeții prevestesc nenorociri pentru popor și aceste nenorociri vin și ca o consecință a nepăsării și a depărtării de El. Această promisiune este similară cu cea pe care Dumnezeu i-o face lui Avraam; acestuia îi schimbă numele din Avram în Avraam (Fac 17,5), adică „tată a multor neamuri”, iar nepotului său, din Iacov în Israel (Fac 35,10).

Versiunea yahwistă a considerat această întâmplare nocturnă narată în capitoul 28 ca fiind o teofanie și o interpretare solemnă pe care Domnul o face lui Iacov. El se adresează aici cu formula cunoscută, ca fiind *Dumnezeul părinților*. Dubla promisiune a posesiunii unei țări și creșterea numerică ne arată că suntem în fața împlinirii unei promisiuni mult mai vechi (Fac 15,7 și urm). Promisiunea făcută de Dumnezeu în versetele 13-15, a avut în sine o mare ofertă. Iacov a acceptat, în cele din urmă, mâna întinsă, consacrând această intervenție salvatoare prin mijlocirea unui triplu vot: primul (Domnul va fi Dumnezeul meu), prin care a vrut să arate, dintr-o altă perioadă mai târzie, că aceasta a fost prima revelație către Iacov; al doilea, prin care se arată că îl consideră pe Iacov ca fondator a ceea ce, mai târziu, va fi numit un loc sfânt; al treilea, ce vine ca notă distinctă, deoarece îl consideră ca inițiator al zeciuiei⁴⁹⁸.

⁴⁹⁸ John van Seters, *Prologue to History: The Yahwist as Historian in Genesis* (Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992), 256-270.

Capitolul 29 prezintă roadele promisiunii: înmulțirea urmașilor în familia lui Iacov. Această promisiune a fost împlinită prin arătarea lui Dumnezeu, care o binecuvântează și o consolează pe femeia stearpă și îi deschide pânțele pentru a putea fi un pământ fertil din care să se nască viitorii întemeietori ai triburilor lui Israel.

Urmașii lui Iacob vor întemeia cele douăsprezece seminții ale lui Israel, număr des folosit în Vechiul Testament, cu conotații simbolice. Porunca multiplicării din Fac 2 și din Fac 12 se împlinește într-o formă mult mai complexă aici, prin cei doisprezece fii ai lui Iacov, care devin întemeietorii celor douăsprezece triburi ale lui Israel. Dumnezeu își amintește de promisiunile Sale și le împlinește pas cu pas, aici și întotdeauna, conform planului Său, uneori absurd pentru logica umană, alteori ascuns oamenilor.

În capitolul 31, menționarea votului făcut în Betel (Fac 28) arată că Dumnezeu își amintește de acel act de credință și îl recompensează cu binecuvântarea Sa⁴⁹⁹. Alianța unilaterală dintre Laban și Iacov reiterată în capitolul 31 este un banchet sfânt la care asistă chiar divinitatea, Dumnezeul lui Avraam, puterea lui Isaac: Versetul 53 vorbește de două divinități care au confirmat înțelegerea: Dumnezeul lui Avraam și Dumnezeul lui Nahor, de unde era originar Laban, socrul lui Iacov.

⁴⁹⁹ von Rad, *El libro de Genesis*, 364-5.

Promisiunea din Fac 35,12. „Țara pe care le-am dat-o lui Avraam și lui Isaac ți-o voi da ție; ție și urmașilor tăi de după tine voi da pământul acesta.”

Această pericopă care aparține izvorului sacerdotal subliniază ideea revelării lui Dumnezeu patriarhului, rezumând ceea ce era de importanță maximă din punct de vedere teologic: promisiunea unei patrii și schimbarea numelui.

Elementele promisiunii lui Avraam sunt repetate acum cuvânt cu cuvânt lui Iacov. În mod clar unul dintre obiectivele capitale ale textului nostru este acela de a arăta că promisiunea lui Avraam a fost reiterată în întregime lui Iacov⁵⁰⁰.

În acest verset observăm că promisiunea îl vizează pe Iacov, dar face referire la Avraam și Isaac ca la doi stâlpi, prin care Dumnezeu transmite voia Sa. După cercetătorii biblici, acest capitol a fost construit din piese provenite din diverse izvoare, în special izvorul sacerdotal⁵⁰¹. Acest verset trebuie văzut în

⁵⁰⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 404.

⁵⁰¹ Binecuvântarea implică un ordin pe care Dumnezeu îl acordă lui Iacov: „fi roditor și înmulțește-te”. Numai prin Iacov, seminția lui Avraam se va extinde, iar după documentul sacerdotal, ordinul dat lui Iacov s-a împlinit cu această bogăție de fii. Iacov se așează în Siquem, locul unde locuiește un timp, însă, dintr-o dată, i se arată Domnul și îi poruncește ca odinioară lui Avraam, să se ridice și să plece spre Betel unde trebuie să ridice un altar, semn al alianței dintre cei doi protagoniști ai istoriei: unul care face istoria (Dumnezeu) și celălalt care face parte din istorie (Iacov). Verbul „a se ridica” implică, nu doar o acțiune fizică, ci mai mult decât atât: o punere în mișcare a întregii ființe, trup și suflet, o peregrinare spre cineva și spre ceva concret. Dacă pentru Avraam lucrul acesta însemna o peregrinare spre o patrie imaginară, pentru Iacov însemnă deja un loc clar, un altar care este și locul prezenței dumnezeirii și locul familiei lui Iacov, casa sa. Bet-El însemna locul lui Dumnezeu, prezența Sa coincide

lumina întregului capitol și chiar mai mult, deoarece vorbește de promisiunea făcută de Dumnezeu în Betel.

În urma revelației și a promisiunii făcute, Iacov ridică un stâlp pe locul acela, semnul vizibil al prezenței misterului divin, și-l sfințește turnând peste el untdelemn. Ritualul face parte din ofranda de mulțumire pe care Iacov o aduce lui Dumnezeu, în urma promisiunii și a revelației Sale din acel loc.

d. Iacov și îngerul. Alianță și binecuvântare. Fac 32

Arătarea îngerilor înaintea lui Iacov într-o prezentare foarte sobră nu are alt efect decât acela că, apropiindu-se patriarhul de pământul promis – el, de altfel, se apropia atmosferei dumnezeiești – prin aceasta pregusta din finalitatea promisiunii. Acolo, departe, în străinătate, în casa lui Laban, viața sa a fost privată de aceste aspirații, iar drumul său de întoarcere trece prin Ber-Șeba, Betel, Sichem, Penuel ca,

cu numele Său adorat acolo, adică acolo unde Dumnezeu este adorat și unde i se ridică un altar, acolo este și prezența sa. Întâlnirea cu Dumnezeu presupune câteva acte preparative din partea lui Iacov: pregătirea veșmintelor și purificarea lor; spălarea corpului și îndepărtarea tuturor zeităților străine. Promisiunea se realizează în urma acestui ritual pe care Domnul i-l cere lui Iacov să-l facă, ceea ce presupune o curățire atât interioară cât și exterioară a ființei sale. După ce Dumnezeu întărește promisiunea, se ridică de la el, expresie des întâlnită în Facere, prin care prezența dumnezeirii este văzută ca o coborâre și urcare echivocă. Coborârea lui Dumnezeu este și o acțiune umilă, smerită, pe care Dumnezeu o face față de Iacov, în special, și față de umanitate, în general. Coborârea lui Dumnezeu anticipează coborârea Logosului Divin, la plinirea vremii (Gal 4,4), așa cum notează Apostolul Pavel.

într-un final, să ajungă la Hebron (Fac 35,27). În acest itinerariu se realizează, practic, planul lui Dumnezeu: paradoxal, providența divină de care are parte Iacov și binecuvântarea celor doisprezece fii ai săi, sunt icoana providenței și a binecuvântării dumnezeiești extinse asupra întregului Israel⁵⁰². Aceste două relatări (Fac 28 și 32) revelează marea providență de care are parte Israel încă de la originea sa. Fără această idee, niciodată nu s-ar fi putut nara, în felul acesta, întâmplările din aceste capitole.

Narațiunea care are menirea de a pregăti întâlnirea cu Esau este întreruptă în mod straniu de lupta dintre Iacov și Dumnezeu, prezentată admirabil în capitolul 33. Întâlnirea cu fratele său este precedată de întâlnirea cu Domnul, care în opinia multor exegeți, este un efect al rugăciunii pe care el o înalță înainte (Fac 32,10). Lupta pe care o desfășoară Iacov cu Acel straniu bărbat, *până în zorii zilei*, ne face să ne gândim că a avut loc o lungă luptă, care s-a terminat doar în momentul în care Misteriosul bărbat l-a rănit pe Iacov în șold. Receptorul promisiunii, Iacov, primește din partea lui Dumnezeu o probă, o sentință la moarte, cât pe ce să fie

⁵⁰² Întâlnirile pe care Iacov le are cu divinitatea, atât în acest capitol, cât și în capitolul 35 ne revelează că planul lui Dumnezeu se realizează tainic și că Dumnezeu este mai degrabă *Deus revelatus*, decât *Deus absconditus*. Din punct de vedere teologic, Dumnezeu i-a revelat lui Iacov ceea ce i-a descoperit cu mult timp înainte, anume, că-i va dărui o patrie și îi va schimba numele (Fac 28,10 și Fac 32,23). Elementele promisiunii lui Avraam din Fac 17, sunt repetate lui Iacov, cuvânt cu cuvânt, ceea ce arată că promisiunea făcută de Dumnezeu lui Avraam a fost reînnoită complet în Iacov; cu alte cuvinte, împlinirea ei este certă, clară, legând în felul acesta trecutul cu prezentul și viitorul.

anihilat, pentru ca la final, lupta să se transforme în binecuvântare.

Israel a prefigurat aici, aproape profetic, toată istoria sa cu Dumnezeu: *o luptă care a durat până în zorii zilei*. Ordinul creator din Fac 2 și din Fac 15 și 17 își găsește în Iacov împlinirea deoarece începând cu el se va extinde seminția lui Avraam în lung și în lat⁵⁰³.

În Palestina, perioadele cu precipitații insuficiente erau urmate de foamete, așa încât lipsa hranei, aducea grave prejudicii omului, dar și animalelor. Din acest motiv locuitorii acestor teritorii erau atrași de prosperul pământ al Egiptului care, deși era foarte îndepărtat, totuși, nu era așa de secetos. Însă Dumnezeu îi interzice lui Iacov să emigreze, ceea ce creează contradicții în sufletul patriarhului și o tensiune crescândă. Cum poate să supraviețuiască el și animalele lui?

Cuvântul lui Dumnezeu intervine în această situație creând un discurs al promisiunilor, care constituie un program-promisiune. Toate elementele relaționate cu promisiunile se reiau (Fac 12,1-3; 13,14-16; 15,5,7; 18). Însă, cu unele amănunte semnificative: survine ideea că promisiunea⁵⁰⁴ se trans-

⁵⁰³ von Rad, *El libro de Genesis*, 403-5.

⁵⁰⁴ Această promisiune reia din nou tema asocierii urmașilor lui Avraam cu stelele cerului. Aici apare doar asocierea cu astrii creați de Dumnezeu în a patra zi, iar în alte părți, apare comparația și cu nisipul mării. Multitudinea urmașilor lui Avraam este comparată cu stelele cerului, adică cu imposibilitatea de a număra stelele. Conștiința din om și cerul înstelat îl mărturisesc pe Dumnezeu, spunea marele filosof Emanuel Kant, ceea ce arată clar că încă de la creație și până în zilele noastre, cerul înstelat este martor că promisiunile divine se vor împlini întocmai așa cum a spus Domnul. Popoarele pământului despre care

mite acum lui Isaac și lui Iacov, *datorită meritelor credinței lui Avraam*⁵⁰⁵.

Posesiunea perpetuă a Canaanului, în contextul alianței, își are izvorul în promisiunea făcută lui Avraam, după cum recunoaște Psalmul 105: *Urmașii lui Avraam, servitorul său...*⁵⁰⁶.

Dacă analizăm tema urmașilor lui Avraam, observăm la o simplă analiză, că Ismael, din care se naște alt popor, are dreptul divin de a primi aceleași binecuvântări ca ceilalți urmași. Teritoriul de care vorbește Dumnezeu în această promisiune este cel amintit în promisiunea precedentă, locul cel sfânt unde El așează heruvimii și serafimii cu sabie de foc, să îl străjuiască.

Promisiunea din Fac 46,3. „*Și Dumnezeu a zis: Eu sunt Dumnezeul părinților tăi; nu te teme să te cobori în Egipt, căci acolo voi face Eu din tine popor mare.*”

Locul de rezidență de unde a plecat Iacov este Hebronul (cf. Fac 37,14). Inițiativa de a părăsi localitatea nu aparține lui Iacov, nu este rodul unui impuls uman, ci rodul unei lucrări dumnezeiești. Acea patrie i-a fost promisă

vorbește textul sunt, cu siguranță, popoarele păgâne, dar într-un anume fel și aceste popoare sunt chemate la adorarea Dumnezeului cel adevărat. Dumnezeu nu exclude pe nimeni de la posibilitatea de a fi fericit în comuniune cu El, temă foarte întâlnită la Sf. Ap. Pavel; doar că celelalte popoare se vor binecuvânta prin urmașii lui Avraam, iar Israel va avea o binecuvântare specială care vine direct de la Domnul, după cum gândește teologia rabinică.

⁵⁰⁵ von Rad, *El libro de Genesis*, 322.

⁵⁰⁶ Munoz, *Abraham y el libro del Genesis*, 22.

lui Avraam și lui Isaac... putea să o abandoneze? Ceea ce decurge din șirul relatărilor este aceea că acel pas decisiv făcut de Israel nu s-a produs datorită liberului-arbitru al oamenilor în ansamblul lor, ci Dumnezeu a dirijat, asemenea dirijorului dintr-o orchestră simfonică, drumul lui Israel spre împlinirea sa în istorie. Domnul îi promite lui Iacov că îi va reîntoarce Canaanul⁵⁰⁷. Promisiunea poate să facă referire și la repatrierea corpului său din Fac 50,4 și urm., însă aluzia se face, mai degrabă, la regresul descendenților săi⁵⁰⁸.

Această misiune așa de bogată, dar în același timp riscantă, nu este o chestiune care a depins de voința sa umană, ci de dorința divină. Putea el oare să abandoneze acel pământ promis de Dumnezeu lui Avraam și al lui Isaac, Dumnezeu părinților săi?

În această promisiune apare tema Egiptului, temă care apare progresiv în Facere și încet capătă o amploare din ce în ce mai mare până când în vremea lui Moise era considerat nu doar dușmanul prim al evreilor, ci și țara cea mai puternică de pe planetă. Prin poziția geografică, Egiptul era țara vecină a evreilor și nu de puține ori au apărut conflicte armate între cele două țări. În anumite situații, conflictele erau încheiate prin alianțe care durau un timp. Promisiu-

⁵⁰⁷ Dumnezeu îi promite lui Iacov că îl va întoarce în Canaan, făcându-se referire, cu siguranță, la descendenții săi care se vor întoarce în Caanan după câteva sute de ani și nu doar la trupul său care este readus în Caanan spre a primi cuvenita înmormântare, episod pe care îl descrie capitoul 50.

⁵⁰⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 480.

nea făcută către Iosif zicându-i: *nu te teme*; ne transpune câteva milenii mai înainte prin aceeași porunca sau îndrumare pe care Domnul i-o dă în vis lui Iosif, logodnicul Fecioarei Maria: *Nu te teme a lua la tine [...] și fugi în Egipt* (Mt 2,13). Promisiunea din acest verset se împlinește, nu în patria dată de către Dumnezeu evreilor, ci într-o altă patrie, care are o altă cultură și se închină altor zeități. Providența divină face ca poporul ales să-și continue existența, deși, nu de puține ori, atât egiptenii cât și celelalte popoare au căutat să-i extermine.

Nașterea unei noi generații în Egipt ne duce cu gândul la profeția din Os 11,1: *din Egipt am chemat pe fiul meu*. Nașterea unui nou popor într-o altă patrie, este, de fapt, prefigurarea nașterii Bisericii, mai întâi în cadrele teritoriului palestinian și apoi extinsă până la marginile pământului.

Înfăptuirea identității naționale se realizează câteva sute de ani mai târziu în vremea lui Moise, când evreii lipsiți de unitate și împresurați, revin în patria promisă patriarhilor⁵⁰⁹.

Promisiunea din Fac 48,3-4. „*Și a zis Iacov către Iosif: Dumnezeu Atotputernicul mi s-a arătat în Luz, în țara Canaanului, și m-a binecuvântat. El mi-a zis: iată te voi face*

⁵⁰⁹ „Măreția lui Dumnezeu se realizează prin lucruri mici și neînsemnate, ca în promisiunea aceasta, când un popor mic și supus altui popor, care căuta să-l domine și mai târziu să-l extermine, devine puternic datorită credinței și menținerii vii a speranței în conștiința lor națională. Acest lucru îl vom vedea realizat odată cu nașterea lui Moise, când, prin providența divină, evreii vor fi scoși din Egipt și povățuiți spre țara unde curge lapte și miere, spre Canaan de unde, de fapt, au plecat.” von Rad, *El libro de Genesis*, 479-82.

rodnic și te voi înmulți și voi face din tine adunare de popoare, iar pământul acesta îl voi da urmașilor tăi de după tine, în stăpânire veșnică.”

Promisiunea aceasta încheie ciclul promisiunilor cu referire la pământ și patrie din Facerea, dar aici accentul se pune pe *stăpânirea veșnică*. Veșnicia este un atribut exclusiv al Domnului Dumnezeu, pe care îl putem observa încă din primele pagini ale Sfintei Scripturi. Pentru ca dialogul creator-creație să fie unul între doi parteneri care au libertatea de expresie, fiecare în parte, atunci este necesar ca moștenirea promisă⁵¹⁰ să fie una veșnică⁵¹¹.

Cea de a doua binecuvântare țintește spre poporul Israel, indicat aici pentru prima dată ca națiune, cu excepția mențiunii anacronice din Fac 34,7. Voalul se ridică, iar poporul Israel apare înaintea privirii perspicace a bătrânului⁵¹².

⁵¹⁰ „Moștenirea are legătură și cu urmașii, deoarece una o condiționează pe cealaltă, iar ambele sunt rodul binecuvântării care se transformă în promisiune și în alianță între Dumnezeu și popor; nu există patrie fără de urmași și nici urmași fără patrie, așa cum ne prezintă cazul de față. Dacă pentru Avraam, universul patriei era unul sumbru și cel al urmașilor și mai sumbru, acum observăm că relația patrie-urmași este puternic vinculată, cristalizată și vizibil ancorată în realitatea în care trăia poporul.” von Rad, *El libro de Genesis*, 480-90.

⁵¹¹ Veșnicia o are doar Dumnezeu, însă și urmașii care vor moșteni patria promisă de Dumnezeu au ceva din atributul veșnic al Lui, în sensul că nu fiecare individ în parte este veșnic, ci umanitatea întreagă și patria sunt veșnice conform teologiei rabinice. Ceea ce stârnește interes în acest capitol sunt cele două binecuvântări pe care muribundul Iacov le face față de nepoții săi, Efraim și Manase, fiii lui Iosif (v. 15-16). Faptul că numele lui Iacov și numele părinților săi vor fi pronunțate, vrea să sublinieze că acești copii, născuți din mamă străină în Egipt, trebuie să fie considerați, descendenți ai patriarhului, cu plenitudine de drepturi.

⁵¹² von Rad, *El libro de Genesis*, 489.

2.2.3. *Semnele fidelității lui Dumnezeu manifestate față de Iosif în Egipt*

Capitole 37-50 se deosebesc radical de celelalte relatări din Facere și sunt prezentate sub forma unui roman de tip familial; sunt introduse cu acel *toledot*, specific începutului marilor capitole⁵¹³, continuând cursul generațiilor precedente. Protagonistul principal pare a fi Iosif, însă, în fond, este Iacov, ca în cele din urmă adevăratul protagonist să fie Însuși Domnul. Iacov recurge la un șiretlic și fură dreptul de întâi născut fratelui său Esau, iar acum tot printr-un șiretlic este amăgit de fiii săi, căci Iosif, preferatul lui, a fost ucis, arătându-i-se tunică lui, îmbibată în sânge (Fac 37).

Iacov este înzestrat cu o memorie a întâmplărilor care succed în viața lui și a fiilor săi, fiind ca un fir roșu care face legătura între generațiile posterioare și cele viitoare. De exemplu, când ceilalți fii se îndepărtează cu păstoritul oilor (Fac 37,12), Iacov are inițiativa de a-l trimite pe Iosif în mijlocul lor cu o misiune de pace. Cuvântul avea ca rol să deschidă un drum de pace între ei și tatăl lor. Cu toate că nici prin intermediul cuvântului său, pacea nu poate fi instaurată în sânul familiei, Iosif merge mai departe de ceea ce a putut tatăl său să facă și își împropriază misiunea de a face ceva mai mult pentru recâștigarea păcii din familie (Fac 37,15-17)⁵¹⁴.

⁵¹³ Christoph Uehlinger, *Genesis 37-50. La novela de Jose* (Bilbao: Desclee de Brouwer, 2004).

⁵¹⁴ Andre Wenin, *La historia de Jose* (Estella: Verbo Divino, 2006), 8-10.

Aceste capitole sunt considerate de majoritatea exegeților moderni ca un șir de episoade de tranziție între promisiune și împlinirea ei (cf. Fac 43,32). Capitolul de început (37) este considerat ca un preambul al evenimentelor care se vor întâmpla și asigură o coerență în cadrul evenimentelor pe care le relatează.

Șirul relatărilor se împarte în trei mari capitole (ascensiunea lui Iosif, Iosif și frații săi, și Iacov – Israel în țara Goșen) care se termină cu un epilog foarte important pentru studiul nostru deoarece implică existența unei istorii patriarhale care cuprinde trei generații⁵¹⁵.

Pe de altă parte, amintirea mormântului familial⁵¹⁶, unde erau înmormântați strămoșii lor, face ca mereu să existe o privire retrospectivă spre pământul Canaan. Liantul de legătură este locul de veci al strămoșilor, sanctuarul care leagă generațiile între ele și în felul acesta promisiunile de împlinirea lor.

Descendența este salvată prin adoptarea de către Iacov a nepoților săi, Efraim și Manase, fiii lui Iosif, imigranții născuți departe de țară, în Egipt, nu cu o evreică, așa cum era normal după Lege, ci cu o egipteană, fiică a marelui preot idolatru⁵¹⁷.

⁵¹⁵ Uehlinger, *Genesis 37-50*, 163.

⁵¹⁶ Proprietatea cumpărată de Avraam de la hitiți, în timpuri imemorabile, devine pentru Iacov cel mai sfânt loc al cultului familial, care, încă era reprezentativ familiilor de evrei în acea perioadă.

⁵¹⁷ Vestea nașterii celor doi fii ai lui Iosif în Egipt, acolo unde a fost dus de o caravană de negustori, completează aspectul imensei schimbări produse în viața

Frazele prin care Iosif explică numele celor doi fii arată mulțumirea pe care Iosif o aduce schimbării radicale din viața sa. Această schimbare nu aduce o totală uitare a casei părintești, fapt pe care îl vom vedea mai târziu, atunci când Iosif se dezvăluie fraților săi și le vine în ajutor⁵¹⁸. Marea iubire pe care Iosif o are față de frații săi este consemnată în surpriza banilor pe care ei o găsesc în sacii cu grâu. Ceea ce-l unește pe Iosif cu trecutul său este credința în Domnul și speranța că promisiunea lui Dumnezeu se împlinește în istorie (Fac 42,17). Iacov rămâne fidel poruncilor Lui, iar Domnul îl asigură de fidelitatea Sa, amintindu-i mereu, ca unui copil, de alianța care deja există cu poporul, cf. Fac 46,3: „și Dumnezeu a zis: eu sunt Dumnezeul părinților tăi; nu te teme să te cobori în Egipt, căci acolo eu voi face din tine popor mare.”

Această frică de Dumnezeu este similară cu cea din Fac 20,11 sau Fac 22,12, termen care se referă strict la ascultarea de poruncile dumnezeiești. Acesta este elementul comun care îl unește pe Iosif și pe părintele său Iacov. În această promisiune apare din nou tema Egiptului și a coborârii poporului spre această țară care era considerată în vechime ca

lui Iosif: mare vizir al Egiptului, căsătorit cu fiica mai marelui preoților din Egipt și acum cu doi fii născuți din acest mariaj. Toate aceste aspecte indică clar că efectele promisiunilor dumnezeiești primite de strămoșii lui Iosif cu sute de ani în urmă, își găsesc împlinirea în Iosif și familia sa și nu oriunde, ci tocmai în Egipt. Planul lui Dumnezeu nu are limite, dimensiunea este clar universală, iar femeia poate fi chiar și o egipteancă a unui preot idolatru.

⁵¹⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 452.

o țară prosperă și binecuvântată, cu tendința ca evreii să se molipsească de credința lor, în momentele de încercare⁵¹⁹.

Tema însoțirii lui Iacov este des întâlnită aici, deoarece Dumnezeu îi pune o probă nouă pe care nu a pus-o până acum celorlalți patriarhi: aceea de a lăsa totul și a veni într-o țară puternică, cu altă cultură și cu altă religie și foarte numeroasă. Prin voia lui Dumnezeu generația de evrei nu va dispărea, ci din contră, se vor înmulți conform promisiunilor și vor deveni *izvor de binecuvântare pentru alte popoare* așa cum prevestește promisiunea programatică din Fac 12,1-3.

Accentul acestei narațiuni se pune tocmai pe acest aspect fundamental: stabilirea provizorie a lui Iacov și a tuturor fiilor săi în Egipt este un preambul al împlinirii promisiunilor că vor fi *un popor mare* și un preludiu al evenimentelor care vor fi prezentate în Ieșire.

Temerea de ceva sau de cineva este un sentiment uman prezent mereu în Sfânta Scriptură. Prezența lui Dumnezeu în viața lui Iacov și implicit în viața oamenilor aduce pacea și siguranța zilei de mâine și asigurarea că urmașii vor avea un viitor. Intervenția divină în acest context îl asigură pe acesta că va intra în planurile providențiale. Dacă lui Isaac i s-a interzis să coboare în Egipt (Fac 26,2), lui Iacov i se promite asistență în orice moment, cu referire și la eliberarea pe care o vor avea evreii în vremea lui Moise (cf. Fac 45,7)⁵²⁰.

⁵¹⁹ Varo, *Genesis*, 310-7.

⁵²⁰ Varo, *Genesis*, 317.

Două concepte îl unesc pe Iosif cu părintele său: ascultarea de Dumnezeu și speranța că bunurile viitoare vor fi atinse.

Iosif știe că poate să nădăjduiască în Dumnezeu și să-i încredințeze viitorul său. Echilibrul său nu constă, nici în resemnare, scepticism sau stoicism, ci în capacitatea sa de a răbda, crezând în cuvântul Domnului și lăsându-l pe Domnul să-i traseze drumul său. El este omul care își așteaptă ceasul său în liniște, deoarece, mai repede sau mai târziu, Dumnezeu va răspunde de el⁵²¹. Iacov își asumă situația în care se găsește și are capacitatea de a crede că de acum toate aparțin Lui și de la El vin toate, ca daruri, în viața oamenilor. Bătrânul Iacov invocă în capitolul 42, vv. 36, 38, acel regret pentru Iosif pe care l-a pierdut și ipotetica întâlnire a lor în *șeol*, adică în locuința morților, care era văzută ca un loc familiar.

A doua călătorie a fraților lui Iosif în Egipt revelează dimensiunea providențială pe care a avut-o Dumnezeu cu Iosif⁵²². În felul acesta, autorul sfânt ne determină să înțelegem că nu ura fraților săi l-a adus în Egipt, ci Însuși Domnul,

⁵²¹ Elorza, *Drama y Esperanza*, 250-4.

⁵²² Prin intermediul lui Iosif, Dumnezeu se îngrijește de un popor întreg, deoarece el binecuvântează, atât pe ai săi, cât și poporul care l-a adoptat (familia lui Putifar). În felul acesta, Fac 37-50, are o dimensiune universală: este o notă sonoră în atenția poporului evreu care prin sec. VI-V î. d. Hr., tindea să-i excludă pe neiudei de la dragostea lui Dumnezeu. Dumnezeu este izvor de viață pentru toate ființele umane amenințate de mizerie și de moarte. Atunci când omul strică istoria și închide drumul spre viitor, atunci Dumnezeu reinițiază noi orizonturi, așa cum este cazul lui Iosif.

pentru a le salva viața celorlalți. Conceptele pe care le găsim în capitolul 45 (*seerit-rămășiță; peleta-liberare*) fac să răsunecoul temei mântuirii, care este, de altfel, importantă în Facere. Exclus și marginalizat de frații săi, devine mai târziu, datorită planului lui Dumnezeu, salvatorul lor. Visurile sale s-au arătat adevărate: cu siguranță el, cel mai mic, a fost ales pentru misiunea de ai salva pe ai săi, deși a trebuit să plătească un preț mare pentru acest fapt.

Istoria potopului a conținut această temă deja: Noe scapă de catastrofa universală, pentru a se transforma în rădăcina unei noi umanități. De asemenea, Avraam cu respect la grupul familiar din care făcea parte și datorită chemării divine se transformă în binecuvântare pentru toate națiunile pă-mântului. Lot este condus în afara Sodomei, ceea ce ne permite să observăm aici intervenția directă și salvatoare a lui Dumnezeu. În același fel interpretează Iosif toată peripeția sa ca pe o misterioasă realizare a acțiunii mântuitoare. Cuvântul *rămășiță* trimite spre speranță, spre împlinirea și fidelitatea planului divin, după lungi peregrinări și peripeții din partea omului. În situația în care s-au găsit frații lui Iosif, peregrinarea lor spre Egipt a însemnat salvarea de la o catastrofă generală a lor, deoarece în planul lui Dumnezeu ei sunt fiii promisiunilor⁵²³.

Așezarea lui Iacov-Israel și a fiilor săi în Goșen, care este Hebronul de altădată, nu este o consecință a impulsului

⁵²³ von Rad, *El libro de Genesis*, 466-77.

uman, ci o dispoziție divină⁵²⁴. Acel pământ i-a fost promis lui Avraam și lui Isaac; putea Iacov să-l abandoneze și să refuze invitația divină?⁵²⁵ Acest pas decisiv în istoria lui Israel nu a decurs ca element arbitrar al omului, ci Dumnezeu a condus poporul Israel conform planului său. Domnul, care apare aici într-o formă familiară, așa cum rareori apare în epoca pre-patriarhală, îi promite lui Iacov că îl va readuce în Canaan. Promisiunea⁵²⁶ nu se referă doar la trupul său neînsuflețit care este transportat din Egipt în Canaan (Fac 50), ci face aluzie la întoarcerea urmașilor lui în pământul făgăduinței, întoarcere care se va realiza prin Moise și Iosua.

Scena întâlnirii dintre Iacov și Iosif, pe cât de emoționantă este, nu constituie punctul culminant al narațiunii. Punctul culminant îl constituie Fac 50,20 acolo unde se subliniază că Iosif a fost depozitar al planului lui Dumnezeu⁵²⁷ care avea ca finalitate nașterea unei mari națiuni, idee promisă

⁵²⁴ Efectele culpabile ale fraților săi au fost depășite de Iosif, datorită intervenției salvatoare a lui Dumnezeu, care a făcut ca națiunea să nu fie supusă unei catastrofe ireversibile.

⁵²⁵ von Rad, *El libro de Genesis*, 479.

⁵²⁶ Perspectiva temei promisiunilor divine este și în narațiunea despre Iosif, tema centrală a subiectului, accentuată la început în Fac 50,20 (verset important din punct de vedere teologic) și în final, într-un mod magistral, în Fac 50,24.

⁵²⁷ Ideea fundamentală din Fac 50,20 este susținută de discursul lui Iacov înaintea lui Faraon, un discurs concret și sobru asupra ideii care a caracterizat toată viața impusă de Dumnezeu patriarhilor: să trăiască între străini, care însemna practic o existență îndreptată spre o împlinire viitoare. Promisiunea s-a reînnoit mereu, însă fără ca pământul să fie atins la modul concret, ceea ce face ca patriarhii să trăiască în Canaan o ambiguă relație între promisiune și împlinirea ei.

bunicului său Avraam. Binecuvântarea pe care o face Iacov, fiilor lui Iosif, Efraim și Manase născuți dintr-o străină egipteană, scoate în relief faptul că ei sunt considerați descendenți ai patriarhului cu drepturi depline. A doua binecuvântare pe care Iacov o face dezvăluie faptul că, pentru prima dată în Facere, apare concepția lui Israel ca națiune care se întrevede înaintea ochilor ageri ai patriarhului. Bătrânului muribund îi este dată cea mai mare binecuvântare a vieții sale, cea care aduce cu sine secole de așteptare și de osteneală: Israel ca națiune.

Afirmația din Fac 50,20 face deosebirea clară între acțiunea lui Dumnezeu și acțiunea omului. Această frază situează acțiunea divină într-o zonă ascunsă de ochii muritorilor, îndepărtată, inaccesibilă, care se dorește să fie găsită de o persoană carismatică, cu har, cu umilință, așa cum a fost prin excelență Iosif. În cadrul planului lui Dumnezeu, Avraam, Isaac, și Iacov sunt personajele cheie care se întrevăd în relatarea despre Iosif și care constituie subiectul central spre care se îndreaptă narațiunea: „poporul Israel ca multitudine de persoane și pământul făgăduinței ca loc concret al așezării lor”. Deși această concluzie pare a fi îndepărtată de narațiunea despre Iosif, totuși apare ca o concluzie. Acest lucru a însemnat modul admirabil în care autorul sfânt a îndreptat istoria lui Israel spre *cele două mari bunuri: patria și urmașii*. Mărețul plan al lui Dumnezeu, de a chema la viață pe Israel, este subliniat prin prezentarea magistrală a acestei istorii a lui Iosif.

Marea eliberare (Fac 45,7) privește acum spre ceva mult mai mareț decât aceea de a salva de foame o familie: salvarea întregii națiuni de la exterminare și menținerea vie a promisiunii-împlinire; aceea că seminția lor va fi numeroasă ca stelele cerului și ca nisipul mărilor cf. Fac 48,4: „El (Dumnezeu) mi-a zis: Iată te voi face rodnic și te voi înmulți și voi face din tine adunare de popoare, iar pământul acesta îl voi da urmașilor tăi de după tine în stăpânire veșnică.”

Dimensiunea veșniciei este foarte bine definită în cartea Facerii; în promisiunile divine făcute patriarhilor se redă acel atribut pe care Dumnezeu îl are: veșnicia. Această binecuvântare reia, încă odată, prima binecuvântare din Fac 12,1-3 cu o nuanță aparte: Avraam va forma adunare de popoare. Ideea din Mt 25, că la judecata finală se vor înfățișa înaintea Judecătorului toate popoarele pământului, este prefigurată și prin această nuanță, că în jurul lui Avraam se vor strânge adunare de popoare. *Adunarea de popoare* înseamnă în mod evident, diverse națiuni, ceea ce se și configurează începând cu Ismael și cu urmașii lui, apoi mai târziu cu fii lui Avraam, născuți din Quetura. Perpetuarea neamului omenesc înseamnă evident și moștenirea pământului care devine un bun obținut cu valoare eternă.

Concluzia care finalizează această nuvelă este aceea că Dumnezeu este fidel promisiunilor Sale și această fidelitate este insondabilă, în sensul că înțelepciunea lui Dumnezeu folosește drumul morții spre a ajunge la cel al vieții. Viața lui Iosif demonstrează un adevăr teologic recunoscut doar

prin intermediul credinței: în spatele întâmplărilor umane și antiumane este El. Ceea ce a început ca o nenorocită istorie umană a diviziunii de familie, se termină cu o istorie reconciliatoare și comunitară. Prin intermediul unei dureroase întâmplări familiale se decide drumul spre viitor⁵²⁸; un alt adevăr este acela că în momentul în care Iacov abandonează orice fel de speranță, atunci El Shadday, Dumnezeu patriarhilor, pune în mișcare programul de iubire (cf. Fac 43,30), după ce l-a protejat (încă o dată) pe fiul abandonat de frați⁵²⁹.

Nicio altă relatare din Pentateuh nu ne face să ne gândim așa de mult cu privire la exigențele și la promisiunile unei reconcilierii. Prin Iosif, Dumnezeu va împlini două din promisiunile date lui Avraam:

- se vor întoarce în pământul pe care Dumnezeu a jurat că îl va da lui Avraam, nu doar pentru a fi înmormântați, ci pentru a începe aici o nouă etapă a istoriei lor ca națiune (Fac 50,22-25);

- vor fi un popor numeros; dintr-o familie se vor transforma într-un popor; din 70 de persoane, câți numără casa lui Iacov, vor ajunge mulțime de oameni (Ieș 1,1-7).

Iosif, este un personaj extrem de important în cartea Facerii. Pe lângă faptul că este recunoscut de către tradiția iudaică ca fiind un salvator, Iosif se identifică cel mai bine cu făgăduința, fiind el făgăduința dată de Domnul pentru poporul Lui. Iosif a fost oferit din fragedă pruncie Egipteni-

⁵²⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 470-80.

⁵²⁹ Uehlinger, *Genesis* 37-50, 170.

lor, fiind cumpărat de către Putifar (Fac 39, 1), însă de mic a fost remarcat a fi sub protecția Domnului care era cu el în tot locul și sporea rodul muncii lui (Fac 39, 2-4). Toată viața lui Iosif a fost patronată de către Dumnezeu și acest lucru este amintit în diverse rânduri în paginile Facerii. Cu toate acestea, Iosif avea să fie mai mult decât un protejat al Domnului. În episodul din Fac 45, 7-13, Iosif dă mărturie despre sine și ajută la crearea unui profil biblic de salvator, identificabil mai apoi cu mediu al făgăduinței sau făgăduință în sine. Dumnezeu a lucrat într-un mod destul de neașteptat, fapt consemnat de către Iosif în Fac 45 8: „Deci nu voi m-ați trimis aici, ci Dumnezeu, Care m-a făcut ca un tată lui Faraon, domn peste toată casa lui și stăpân peste tot pământul Egiptului”. Ceea ce vrea să se facă evident prin aceste cuvinte este faptul că Domnul își susține făgăduința de prosperitate a evreilor și de continuare a neamului lor chiar și atunci când, vreme de 5 ani, seceta avea să se abată asupra Canaanului. Ceea ce Iosif oferă poporului său în această perioadă de restriște este medierea înaintea lui Faraon și grija lui cu privire la traiul fraților.

Există în acest context câteva interpretări care trebuie amintite cu privire la numirea pe sine a lui Iosif de „tată a lui Faraon” (Fac 45,8). Unele critici textuale consideră că numirea lui Iosif era una suprafirească, căci aceasta ar fi identificabilă cu „tatăl zeului”, căci aceasta era de fapt poziția lui Faraon înaintea poporului egiptean. Doar că în acest context, recunoașterea Domnului ca fiind Cel care îl trimite pe

Iosif, reprezintă recunoașterea unui singur Dumnezeu care este mai presus decât oricare dintre popoare și oricare dintre presupusele zeități⁵³⁰. Această interpretare deschide și înțelegerea unui universalism al prezenței divine în istoria neamului omenesc, prezență care era, și între popoare. Doar că interpretarea cea mai corectă și mai firească este cea care îl prezintă pe Iosif ca fiind „omul care șoptește în urechile căpeteniei”⁵³¹. Această interpretare este mai pertinentă în ideea în care, ea aduce lămurire cu privire la statutul lui Iosif în Egipt și la puterea de convingere pe care o are asupra Farao-nului. Dumnezeu este cel care l-a trimis în această funcție tocmai în vederea purtării de grijă asupra poporului Lui.

Ceea ce ajută la determinarea faptului că Iosif este o făgăduință este prezentarea lui în trei momente diferite ca fiind trimis de către Dumnezeu, iar Acesta definindu-i menirea în această lume. Această repetare a trimiterii lui de către Domnul (Fac 45,5.7.8) este orientată spre justificare actului de vindere făcut de către frații lui⁵³². Acțiunile lui Iosif din parcursul lui și faptele ce stau mărturie despre el sunt toate aparținătoare Domnului, deși în prezentarea lui, Iosif vorbește despre sine și despre importanța lui⁵³³.

Faptul că Iosif este o reală făgăduință nu se face cunoscut pe deplin în acest episod al primirii fraților lui și purtă-

⁵³⁰ Wenham, *Genesis 16-50*, 428.

⁵³¹ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 1008.

⁵³² Sarna, *Genesis*, 308.

⁵³³ Hamilton, *The Book of Genesis* 18-50, 576.

rii de grijă față de ei (Fac 45,7-13), ci în Fac 50,19-20, loc în care Iosif face cunoscut faptul că Dumnezeu îl protejează și lucrează prin el asupra tuturor, transformând în providență evenimentele nesocotite ca drepte de către frații lui Iosif⁵³⁴. Datorită acestei iubiri divine nemăsurate și datorită făgăduinței că poporul nu va pierii, ci va continua, vor supraviețui și cei aleși, dar și cei nelegiuîți; cei drepiți, dar și cei nedrepiți⁵³⁵.

Interesant este că Iosif vede în pornirile „cele rele” asupra lui uneltirea diavolului și nicidecum uneltirea fraților lui. Din acest considerent, după anumite interpretări se consideră că traducerea pe care o avem, de forma: „Voi ați uneltit asupra mea rele” ar fi mai corect să fie modificată în: „Voi ați vrut să fie aduse planuri rele împotriva mea”, acest lucru semnalând încercarea de a aduce înaintea lui Iosif capacitatea lui Dumnezeu de a manifesta și rele, departe de a păstra făgăduința. Doar că Dumnezeul făgăduințelor, Dumnezeul lui Iosif este cel care transformă planurile, uneltirile cele rele în planuri bune spre a menține viața poporului și prosperitatea acestuia⁵³⁶. Sfântul Ioan Gură de Aur edifică și el această intenție a lui Domnului de a transforma cele rele în bune odată cu apartenența la iubirea lui. Astfel, conform interpretării Sfântului Apostol Pavel, lucrarea Lui este orientată doar spre bine: „Și știm că Dumnezeu toate le lucrează spre

⁵³⁴ Sarna, *Genesis*, 309.

⁵³⁵ Hamilton, *The Book of Genesis* 18-50, 705.

⁵³⁶ Reyburn și Fry, *A handbook on Genesis*, 1115.

binele celor ce iubesc pe Dumnezeu, al celor care sunt chemați după voia Lui” (Rom 8,28)⁵³⁷.

Important pentru interpretarea acestui verset, Fac 50,20, este faptul că Iosif a fost supus intențiilor lui Dumnezeu și nu a celor avute de frații lui. Fac 50,20 întărește, prin alți termeni, ceea ce a fost spus în Fac 45,5-8. Întristarea pe care Iosif o cere spre a fi lepădat de către frații lui în ambele secvențe din Facere este obiectul credinței de care aceștia au nevoie spre a vedea făgăduința manifestată prin el și prin dragostea lui Dumnezeu. Fac 50,20 reprezintă după părerea celor mai mulți exegeți o „cheie puternic ponderată” care vorbește destul de clar cine era Iosif, ce făcea, care este sensul poveștii lui și cum el trebuie socotit ca o făgăduință a lui Dumnezeu înaintea poporului⁵³⁸.

În cadrul *marilor relatări* care încep în Facere și se termină în cartea Regilor, Fac 37-50 încheie perioada patriarhilor (moartea lui Iacov, Fac 49, și a lui Iosif, Fac 50), pregătind exodul. Acest episod al descendenților, pe lângă frumusețea stilistică, are și o însemnătate teologică deosebită reiterată în concluzia pe care bătrânul Iacov-Israel o face când îi sunt prezentați cei doi fii ai lui Iosif, Efraim și Manase: „nu m-am gândit să te mai văd vreodată, însă Dumnezeu mi-a dăruit inclusiv puterea de a vedea pe urmașii tăi”

⁵³⁷ Sheridan, *Genesis*, 351.

⁵³⁸ C. Westermann, *A Continental Commentary: Genesis 37-50* (Minneapolis: Fortress Press, 2002), 205.

(Fac 48,1-3)⁵³⁹. Istoria aceasta ne trimite spre următoarea carte, care este următoarea mare împlinire: Ieșirea⁵⁴⁰.

2.2.4. Exodul: experiența concretă a fidelității lui Dumnezeu față de poporul Său.

În primul mare episod al eliberării din sclavia egipteană, episod care a rămas în conștiința lui Israel până astăzi, limbajul dezvoltat este cel al măreției Domnului Dumnezeu, eliberatorul poporului, care se îngrijește pas cu pas de poporul Său, peregrineze cu el spre destinul său. În deșert și apoi în Sinai, poporul Israel a trăit conștiința faptului că e poporul Domnului, legat de El printr-o alianță care vine din timpuri imemorabile și care primește o valoare mult mai înaltă acum. Inițiativa eliberării din sclavie aparține lui Dom-

⁵³⁹ „Cu alte cuvinte, Iosif împlinește în istorie acea poruncă care se transformă în promisiune-alianță, pe care Dumnezeu o face protopărinților Adam și Eva și o predă mai departe ca testamentul cel mai de preț pe care trebuie să-l transmită din generație în generație. Bindecuvântarea amândurora, deodată, indică faptul că din acest moment sunt înscrși între descendenții din Avraam și Isaac, promițându-li-se o patrie și numeroși urmași. (vv. 15b-16). Faptul că acceptă să fie numiți cu numele său și cu al părinților săi, indică un fel de adopție solemnă din partea sa. Inversarea bindecuvântării finale prin încrucișarea mâinilor (Fac 48,13-14) face ca gestul să facă parte din planul lui Iacov care a avut parte de același lucru la moartea părintelui său Isaac. La rugămintea lui Iosif de a rectifica bindecuvântarea, Iacov răspunde că nu a fost o eroare și că cel mai mic, Efraim, va fi mai mare ca Manase. În cele din urmă, Iacov încheie bindecuvântarea arătând că Efraim și Manase vor fi modele de fecunditate în Israel, ca o împlinire în timp a promisiunii programatice făcute de Yahwe lui Avraam atunci când la chemat (v. 20).” Wenin, *La historia de Jose*, 37-45.

⁵⁴⁰ Elorza, *Drama y Esperanza*, 258.

nului, ca mai apoi, intrarea în *pământul făgăduinței* să aparțină, de asemenea lui Dumnezeu.

În primul capitol al Ieșirii, *promisiunea făcută de Dumnezeu lui Avraam se împlinește*: Israel este format dintr-un număr respectabil de persoane, însă nu este liber. Moise este chemat de Dumnezeu să fie eliberatorul poporului oprit⁵⁴¹, deoarece El aude strigarea lor și îi promite acestuia: *Eu voi fi cu tine*. Cel care a părut că i-a abandonat pe ai Săi în mâinile lui Faraon, revine în forță cu „aducerea-aminte a memoriei trecutului comun: Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Isaac, și Iacov.”

Patriarhii au adorat din vremuri imemoriale *un Dumnezeu al familiei*, unic, un Dumnezeu care îi proteja de inamici și de popoarele idolatre din împrejurimi, de la care adeseori împrumutau, la modul personal, diverse obiceiuri care îi îndepărtau de cultul adevăratului Dumnezeu.

Acum, cu experiența eliberării, trăită colectiv, se naște un popor, care-L adoră doar pe Domnul și al cărui origini se plasează spre timpuri străvechi. În acest timp se conturează originea monoteismului iudaic care devine celebru în scurt

⁵⁴¹ „Dumnezeu se face văzut de ei, se face cunoscut sufletelor care așteaptă eliberarea și așezarea în pământul făgăduit, deschizând în felul acesta drumuri de speranță și adevăr. Dumnezeu, care este *cel ce este* (Ieș 3,14), se va arăta ca Dumnezeu capabil să creeze o nouă istorie cu poporul Său; să deschidă orizonturi noi spre perspective plinitoare ale cuvântului Său, perspective date patriarhilor și poporului Său. Episodul eliberării și al formării lui Israel ca națiune este o paradigmă de eliberare și o paradigmă de speranță pentru toți care sunt oprimați în această lume”. Garcia Lopez, *El decalogo*, (Estella: Verbo Divino, 1997), 10-5.

timp. Între multe divinități din acea perioadă, numai Domnul merita să fie adorat⁵⁴².

Putem să tragem câteva concluzii cu privire la această perioadă a lui Israel. Observăm că în timp ce în Facere, legătura lui Dumnezeu cu oamenii este făcută prin intermediul unor personaje cheie (Noe, Avraam, Isaac, Iacov), în Ieșire, în schimb, Dumnezeu se pune în legătură cu întregul popor. Această carte ne conduce pas cu pas spre același fir al conducerii poporului, prin voința divină și de către Dumnezeu, de la sclavie spre pământul promis. Prin exod și prin așezarea evreilor în pământul făgăduinței se realizează o nouă alianță între El și popor, superioară celei pe care au avut-o înainte și care se va împlini din perspectivă creștină, nou-testamentară, prin Iisus Hristos.

Din punct de vedere teologic, exodul este momentul în care Dumnezeu voiește să se facă cunoscut în mod deplin poporului Său (cf. Ieș 3,14: *Eu sunt cel ce sunt!*); El este Cel ce salvează, eliberează și dăruiește Legea (Torah). Revelația numelui lui Yahwe (Ieș 3,13-15; 6, 3) ca imposibilitatea de a vedea fața Lui (Ieș 33,18-23; 40, 35), sunt teme teologice de importanță majoră cu privire la identitatea și specificitatea lui Yahwe. Dumnezeul exodului se revelează drept Acela care îi eliberează pe cei oprimați. În Ieșire, intervenția divină este explicată prin compasiunea Domnului și prin faptul că își amintește de alianța pe care a făcut-o cu înaintașii

⁵⁴² Elorza, *Drama y Esperanza*, 269.

lui Israel, patriarhii; cf. Fac 15,17 și urm. Exodul marchează faptul că intervenția divină are loc înaintea oricărei inițiative umane și, în absența oricărui merit din partea omului, este gratuită și face parte din planul divin cu lumea, cu oamenii.

Itinerariul cărții este prezentat ca o călătorie de la scalvie (în Egipt) la slujirea pentru Dumnezeu. Epoca de formare a lui Israel ca națiune nu trebuie considerată ca o epocă de aur, a alianței dintre El și popor, ci mai degrabă ca o epocă de alianțe agitate, care trece prin momente bune și rele. Încrederea în Dumnezeu are și aspecte negative de-a lungul cărții, culminând cu episodul vițelului de aur (Ieș 32), însă, cel care nu este fidel alianței este întotdeauna omul. Dumnezeu este prezentat ca fiind Cel care iartă, uită, și reia itinerariul unui popor; și în particular, al unui om ca să îl ducă pe cele mai înalte culmi ale desăvârșirii sale. În Cartea Ieșirii, Moise împlinește toate funcțiile unui mijlocitor între Dumnezeul național și poporul Său⁵⁴³. Tot el trasează directivele fundamentale pe care trebuie să le urmeze poporul lui Israel, în peregrinarea spre pământul promis⁵⁴⁴.

⁵⁴³ Jean Daniel Macchi, Exodo, în *Introduccion al Antiguo Testamento* (Bilbao: Desclee de Browver, 2008), 173-86.

⁵⁴⁴ Garcia Lopez, *La muerte de Moises, la sucesion de Josue y la esritura de la Torah (Dt.31-34)*, în Romer, *The future of the deuteronomistic History* (Leuven: Peeters Publishers, 2000), 85.

2.2.5. *Făgăduințele lui Dumnezeu față de poporul ales aflat în pământul promis*

Tema alianței, *berit*, ocupă un loc important în Deuteronom, fiind prezentată de 12 ori, iar tema intrării iminente în țara făgăduinței este regăsită mereu în carte prin aluziile repetate care se fac. În general vorbind, Deuteronomul apare ca discursul lui Moise, în limitele geografice ale pământului promis (Deut 1,1). Formula cu care începe acest nou episod din istoria lui Israel, *ascultă Israel: astăzi vei trece Iordanul*, lasă să se înțeleagă că Israel se găsește la limita pământului făgăduit. Așadar, este momentul în care începe pentru Israel o nouă etapă a istoriei sale, iar trecerea peste Iordan este ușa de acces spre pământul făgăduit.

Moise pronunță patru discursuri în ultima zi a vieții sale, iar din aceste discursuri se desprinde faptul că preocuparea cea mai mare pe care o are omul lui Dumnezeu, Moise, este aceea că poporul are tendința să devină infidel fidelității Lui. Din acest motiv Deuteronomul accentuează pericolul de uitare a alianței sau a experienței din deșert și, corelativ, cheamă poporul să-și aducă aminte de această alianță. Astfel textul din Deut 5,3 este cât se poate de explicit și anume: „nu cu părinții noștri cu care Dumnezeu a făcut alianța, ci cu noi care suntem aici și trăim.”

Fără a intra în toate detaliile discursului lui Moise, un aspect trebuie să definim și anume, că discursul despărțirii lui Moise este ca un testament care implică o asumare publică

din partea poporului; că se va menține fidel Dumnezeuului său, în particular Legii și alianței cu El. În acest sens este esențial să observăm câteva asemănări cu alte discursuri de despărțire: cum ar fi cele ale lui Iosua și ale lui Samuel. În cele două exemple menționate observăm că testamentul conține două elemente de bază: primul este menținerea poporului în fidelitatea *care este scrisă în cartea Legii lui Moise* (Ios 23,6), iar al doilea termen apare ca concluzie: „alianța pe care Domnul, Dumnezeuul vostru, v-a prescris-o” (Ios 23,16). Acești doi termeni, *cartea Legii* și *alianța*, sunt fără discuție prezenți în Deuteronom. Samuel adoptă altă terminologie, însă și el are aceeași viziune, prin care garantează să asigure poporul că menține vie fidelitatea sa față de Dumnezeu. Textul fundamental în acest sens este 1Rg 12,14-15⁵⁴⁵.

Pentru Iosua și pentru Samuel, viitorul poporului depinde de fidelitatea sa față de El și față de voia Sa. Acest lucru va zice David lui Solomon: 3Rg 2,1-4: „A zis Samuel către tot poporul: «Iată eu am ascultat glasul vostru în toate câte mi-ați grăit și am pus rege peste voi. Iată regele umblă înaintea voastră, iar eu am îmbătrânit și am *încărunțit*; fiii mei sunt cu voi și eu am umblat înaintea voastră din tinerețile mele până acum. Iată-mă, mărturisiți asupra mea înaintea Domnului și a unsului Lui, de am luat cuiva boul, de am luat cuiva

⁵⁴⁵ „Dacă vă veți teme de Domnul, dacă-I veți sluji, dacă veți asculta de glasul Lui și dacă nu vă veți împotrivi Cuvântului Domnului, vă veți alipi de Domnul Dumnezeuul vostru atât voi, cât și împăratul care domnește peste voi. Dar, dacă nu veți asculta de glasul Domnului și vă veți împotrivi Cuvântului Domnului, mâna Domnului va fi împotriva voastră, cum a fost împotriva părinților voștri.”

asinul, de am asuprit pe cineva și de am apăsător pe cineva; de am luat de la cineva mită și am închis ochii la judecata lui, vă voi despăgubi». Și au răspuns toți: «Tu nu ne-ai nedreptățit, nici nu ne-ai asuprit, nici nu ai luat nimic de la nimeni.»

Afinitatea textului cu Iosua este evidentă. Avem altă aluzie clară la Legea lui Moise care este un personaj central al istoriei lui Israel, chiar cel mai important. Iosua este cel care face ca poporul să intre în pământul promis și va fi primul conducător al acestuia în patria unde, recent, intră. Din punctul de vedere al teologiei rabinice și creștine Domnul Dumnezeu este cel căruia i se atribuie atât intrarea lor efectivă în țara făgăduinței, cât și conducerea poporului; însă El numește un ales al său, care este, în cazul acesta, Iosua.

În viziunea Deuteronomului, fundamental este să se arate valoarea permanentă a alianței stipulate în Horeb. Nu se tratează aspecte privind o oarecare amintire a trecutului, ci de o exigență a prezentului. Evenimentul din Horeb nu are o finalitate doar pentru prima generație de oameni ieșiți din sclavie și conduși de Moise, ci alianța are o valoare și o prezență actuală, începând cu generațiile de după Moise, care conduse de liderul lor Iosua, se pregătesc să treacă Iordanul și să intre în pământul făgăduinței⁵⁴⁶.

Al doilea text este unul și mai explicit, deoarece vorbește de generațiile viitoare (Deut 29,13-15): „Ca să te faci astăzi poporul Lui și El să-ți fie Dumnezeu, precum ți-a grăit El și cum S-a jurat părinților tăi: lui Avraam, lui Isaac și lui Ia-

⁵⁴⁶ Ska, *El Pentateuco un filon inagotable*, 227.

cov. Și nu numai cu voi singuri închei Eu acest legământ și fac acest jurământ, ci atât cu cei ce stau astăzi aici cu noi înaintea feței Domnului Dumnezeuului vostru, cât și cu acei care nu sunt astăzi aici cu noi.”

Această atenție spre generațiile viitoare care transcend momentul actual al istoriei este ca un lait-motiv al cărții Deuteronom, pe care o străbate de la un capăt la celălalt.

Celălalt lait-motiv al cărții, legat de promisiunea și amenințarea de a fi revocată (probabil inspirată și din tratatul despre Asaradon), este prezent de la un capăt la celălalt și se evidențiază prin faptul că Domnul promite că va susține poporul Său să prospere, doar în măsura în care este fidel înțelegerii pe care au avut-o; cf. Deut 11,26-28: „Iată, eu vă pun astăzi înaintea binecuvântare și blestem: Binecuvântare veți avea dacă veți asculta poruncile Domnului Dumnezeuului vostru, pe care vi le spun eu astăzi; iar blestem, dacă nu veți asculta poruncile Domnului Dumnezeuului vostru, ci vă veți abate de la calea pe care v-o poruncesc astăzi și veți merge după dumnezei pe care nu-i știți.” Deuteronomul nu face niciodată mențiune despre fidelitatea lui Israel, cu toate că în episodul vițelului de aur, doar intervenția lui Moise a făcut ca poporul să nu fie pedepsit. Această mențiune se face, totuși, spre finalul cărții (Deut 29,21-28), unde sunt descrise calamitățile care se vor abate asupra țării în cazul infidelității lor. Aceste versete vorbesc despre perspectiva exilului (Deut 29,27) și despre întoarcerea din exil, care va avea ca obiectiv convertirea finală a lor și păstrarea alianței (cf. Deut 30,1-14).

Capitolul 31 are o specială valoare, deoarece Dumnezeu Însuși prevede că poporul va fi infidel alianței avute și o va strica, așa încât se va vedea obligat să îl pedepsească așa cum este menționat în clauzele alianței (Deut 31,17-18). Cântarea lui Moise are efect de mărturie atunci când poporul va fi infidel⁵⁴⁷.

În ceea ce privește beneficiile pe care Dumnezeu le va dăruia asupra celor ce respectă alianța, putem să ne referim la textele din Deut 8, unde mesajul este unul clar: *adu-ți aminte* (Deut 8,2) și *nu uita* (Deut 8,11). Viitorul poporului Israel depinde de fidelitatea pe care a avut-o în trecut. Dumnezeu s-a convins de lucrul acesta, de aceea El va forța bunăvoința Sa poporului Israel spre a-și atinge țelul și destinul său. Urmașul lui Moise, Iosua, are rolul de a conduce poporul spre pământul promis și doar atât. Poporul nu trebuie nici să i se supună nici să-i jure credincioșie, deoarece doar Domnului i se cuvine un astfel de cult. Ceea ce vrea să se asigure Moise, prin Iosua, este faptul că după moartea sa poporul va rămâne credincios alianței cu Dumnezeu și, în concret, Torei date (Deut 32,46)⁵⁴⁸.

⁵⁴⁷ Va da mărturie înainte de toate de faptul că Dumnezeu și Moise nu s-au înșelat atunci când au manifestat îndoieli față de propriul popor. De altfel, Moise, înainte de a muri, anticipează, ca într-un testament, că poporul care s-a răsculat în deșert se va răscula chiar și atunci când vor ajunge în pământul făgăduinței.

⁵⁴⁸ „Așadar, textele din Deuteronom ne conduc la evidența faptului că adevăratul succesor al lui Moise este Torah: ea atrage atenția lectorilor de la început și până la sfârșit. Fidelitatea față de Dumnezeu se manifestă prin fidelitatea față

Indicarea vârstei lui Moise în Deut 34,7 este direct asociată cu moartea sa. În Deut 31,2 și Deut 34,7 se menționează de mai multe ori despre moartea lui Moise. În lumina acestor aluzii, Deut 31-34 actualizează caracterul ultimelor dispoziții pe care Moise le dă lui Israel înainte ca el să moară. Ultima dispoziție sau ultima voință echivalează cu un Testament pe care îl va lăsa cuiva, orientând aceste capitole spre timpurile care vor fi după moartea lui Moise. Aceste timpuri îl au ca suveran, nu pe Moise sau pe Iosua, ci pe Însuși Dumnezeu lui Israel. Din această cauză, Moise vrea să soluționeze o problemă capitală cu privire la viitorul lui Israel: Cine îl va conduce pe Israel spre Canaan⁵⁴⁹? Cum se va conduce Israel în Canaan? Aceste întrebări sunt obiectul studiului nostru, în cele ce urmează.

de Torah (Deut 12-26): ea este piatra de căpătâi a credincioșiei față de Yahwe. Dacă în tratatul pe care l-am citat, interesul este să se asigure succesul la tron, în persoana fiului Arsubanipal, în Deuteronom, interesul este perenitatea Torrei și fidelitatea lui Israel față de această Lege sacră care este unicul și adevăratul succesul și moștenitor al lui Moise.” Ska, *El Pentateuco un filon inagotable*, 234.

⁵⁴⁹ „Diverși autori au încercat să relaționeze imigrarea lui Avraam spre Canaan, cu ipotetica imigrație amoreică care a avut loc în aceeași direcție în mileniul II î. Hr, însă această teorie nu se sprijină pe date istorice și biblice, deși datele ulterioare indică faptul că aparțin mării mișcări arameice care a avut loc în sec. XV-XIV î. Hr. De trecut în revistă, în acest sens, este parcursul, cu incipit și final. Un lucru este sigur și anume că patriarhul are ca loc de origine Mesopotamia, ulterior intrând în Canaan, și „ocupând” acest teritoriu, adică zona muntoasă, mai puțin populată din centru: Siquem, Betel, Hebron. Unii s-au stabilit în centru, alții în sud, iar alții (Patriarhul Iacov) în Egipt. Caracteristica lor principală este cea de seminomazi, neexistând amintiri ale vreunui nomadism pur.” Lopez, *Pentateuco*, 26.

Figura lui Iosua ocupă un loc relevant în Deut 31-34, și este legată de *tema succesiunii*. Din primele versete rezultă clar că Moise nu va trece Iordanul, însă nu este clar cine va trece Iordanul cu poporul evreu: Domnul sau Iosua? Trecerea Iordanului este pusă sub autoritatea lui Dumnezeu, care este singurul Suveran al lui Israel; El are inițiativa și îi acordă misiunea aceasta lui Iosua (Deut 31,23). Pe de altă parte, moartea iminentă a lui Moise oferă prilejul nașterii Torei scrise. Prima descriere a acestui aspect o găsim în Deut 31,9 unde se afirmă că Moise a scris Torah. În continuare se cere ca Torah să fie citită periodic înaintea lui Israel⁵⁵⁰.

Deuteronomul se prezintă, în primul rând, ca un discurs al lui Moise în limita geografică a pământului promis. Redefinirea sa ca Torah (Deut 1,5; 4,44) înseamnă că, conform literei Legii, în limitele acestui discurs programatic trebuie să trăiască Israel. Din această latură, Torah este învățătura despre *cum trebuie să trăiești în pământul promis*. Ascultarea de Torah este fidelitate față de *berit* – *alianță*⁵⁵¹. Deuteronomul se prezintă ca un testament. Mai mult decât atât, este testamentul unui lider al poporului ales de Dumnezeu, căruia El îi dăruiește acest testament și pe care moștenitorii trebuie să îl respecte⁵⁵².

⁵⁵⁰ „Pe baza acestei Legi, ca normă fixă, se va așeza viața lui Israel, urmând ca Legea să fie unul din stâlpii comunității israelite. În ea se găsesc directivele necesare conviețuirii în pământul promis, iar Iosua va fi primul care le va urma.” Lopez, *En los umbrales*, 98-9.

⁵⁵¹ Lopez, *En los umbrales*, 105-10.

⁵⁵² Ska, *El Pentateuco un filon inagotable*, 222.

Religiozitatea în Israel s-a definitivat odată cu promisiunea pe care Domnul Dumnezeu i-a făcut-o lui Moise; de a elibera poporul din sclavia egipteană și de a-l conduce spre patria promisă. Promisiunea fusese ratificată, după cum am mai menționat, printr-o revelație pe care Domnul a făcut-o în Sinai și prin care Domnul a comunicat poporului toate legile și preceptele, instituind o nouă formă de cult, care a fost sigilată cu o alianță⁵⁵³. Promisiunea s-a împlinit în momentul în care Dumnezeul lui Israel a introdus poporul în patria promisă. Religiozitatea s-a fundamentat pe ceea ce s-a construit înainte, în epoca pre-patriarhală, care a devenit puncte de legătură între un tip de religiozitate bazică și celălalt tip, cristalizat în vremea lui Moise, fiind ulterior, mult mai complex în epoca monarhică. Toată această legătură se datorează promisiunilor care au stat la temelia unei conștiințe vii de păstrare și transmitere a religiozității, din generație în generație⁵⁵⁴.

⁵⁵³ Albertz, *Historia de la religion*, 55.

⁵⁵⁴ Ska, *El Pentateuco un filon inagotable*, 225.

3. Teologia promisiunii și a împlinirii

3.1. Promisiunea și împlinirea ei – o perspectivă teologică

Scriptura ebraică numește cartea Facerii cu termenul *Bereșit*, adică *Întru început*. Această carte tratează originile lumii și ale lui Israel, așa încât, pentru primul tratat protagonistul este Dumnezeu, iar pentru al doilea tratat protagonistă este familia pe care El a ales-o să devină o națiune mare, proprietatea Sa, sfântă și orientată spre timpurile viitoare. Aceasta idee fundamentală a Facerii poate fi actualizată în zilele noastre⁵⁵⁵ prin ideea că Dumnezeu, așa cum a făcut atunci, acționează și astăzi cu neamul omenesc în ansamblul său⁵⁵⁶.

⁵⁵⁵ Poate fi extinsă ideea chiar și la comunitățile creștine din diaspora, acolo unde se experiază împlinirea acestor promisiuni divine, făcând o paralelă între primele comunități creștine dezvoltate în cadrele unei lumi păgâne ostile și actualele comunități dezvoltate în cadre asemănătoare. În aceste comunități din diaspora se găsesc catedrale imense, ridicate în urmă cu sute de ani, dar care au devenit, de curând, goale, datorită nepăsării, secularizării și campaniei negative a mass-mediei.

⁵⁵⁶ Francisco Varo, *Moises y Elias hablan con Jesus* (Pamplona: Verbo Divino, 2016), 130.

Totuși există o rămășiță a credinței în inimile celor mai simpli și săraci care aud glasul divin al lui Dumnezeu și răspund afirmativ, asemenea lui Avraam în Fac 12,1-3. Chemarea lui este începutul unei serii de chemări pe care El o va face până la sfârșitul veacurilor. După seria patriarhilor, pe care Dumnezeu îi cheamă pe fiecare în parte și personal, este chemat și Moise ca să pecetluiască alianța Vechiului Testament, apoi regii (Saul, David, Solomon, etc.), iar mai apoi proroci. După seria prorocilor pe care îi ridică din mijlocul lui Israel, Dumnezeu pregătește venirea lui Mesia prin chemarea Sf. Ioan Botezătorul, cel care face legătura celor două Testamente. După venirea lui Mesia, Dumnezeu face chemarea apostolilor și a ucenicilor Săi, pe care îi trimite să vestească alianța cea nouă a iubirii lui divine prin Fiul Său, în Duhul Sfânt, până la sfârșitul veacurilor. După Sfinții Apostoli, Dumnezeu îi cheamă pe martiri, pe doctorii Bisericii, pe sfinți și împărați ca să vestească Testamentul său, până la sfârșitul veacurilor. Primele două milenii au fost pline de oameni sfinți, dedicați în întregime slujirii lui Dumnezeu și aproapelui, care au avut parte de aceeași chemare sfântă pe care Domnul a făcut-o lui Avraam și de care și noi contemporanii avem parte.

Observăm, așadar, că această chemare are ecou până la sfârșitul veacurilor; ceea ce ne face pe fiecare dintre noi să ne reamintim de cuvintele Mântuitorului Iisus Hristos: *Cine are urechi de auzit să audă* (Mt 13,9).

Auzirea glasului păstorului înseamnă asemănarea cu părintele Avraam, care a fost capabil să abandoneze un orizont cunoscut (casa, patria, familia) și să se îndrepte spre un orizont total necunoscut, doar de dragul chemării divine⁵⁵⁷. Mai trebuie avut în vedere încă un aspect foarte important și anume acela că în obstacolele pe care Dumnezeu i le pune înaintea, El așteaptă să vadă dacă Avraam este capabil să reîntoarcă către Binefăcătorul său darul promisiunii. Trebuia să fie capabil de acest lucru, ceea ce a și dovedit, deoarece și-a asumat ideea că promisiunea nu este un bun care să se conserve de dragul vreunui titlu juridic sau în numele vreunei pretenții umane, ci este un dar care vine de la Dumnezeu și se întoarce la El⁵⁵⁸.

Un alt mesaj teologic este acela al patriei sfinte, patria lui Israel. Acest popor ales a primit o patrie în care se poate împlini ca popor și aceasta este vechea țară a Canaanului, promisă patriarhilor și primită definitiv în vremea lui Iosua. De atunci este patria lui Israel. Această patrie este considerată sfântă datorită relației poporului lui Israel cu Dumnezeu, relație pecetluită cu primirea Torei și a alianței din Sinai. În această patrie se vor împlini ca națiune. Baza acestei relații este promisiunea și în cele din urmă jurământul făcut de El ca să pecetluiască această alianță (Fac 12,7 și 15,18). Evreilor li se promite patria atunci când sunt eliberați din Egipt,

⁵⁵⁷ Bartolomeu Valeriu Anania, *Pentateuhul sau cele cinci cărți ale lui Moise* (Cluj-Napoca: Renașterea, 1996).

⁵⁵⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 288-9.

dar apoi se adaugă un alt element: alianța sinaitică; patria se sfințește prin împlinirea promisiunilor din Sinai⁵⁵⁹.

Alt mesaj teologic care decurge din relatarea promisiunilor și care are legătură cu ele este cel al *nădejzii*. În tot Vechiul Testament, speranța omului este Domnul Dumnezeu. De aceea, Israel înțelege începuturile sale ca, de altfel întreaga sa istorie, ca pe o împlinire a promisiunilor lui Dumnezeu: configurația sa ca popor, dăruirea patriei, rolul jucat de Israel în mijlocul celorlalte popoare, monarhia, catastrofele, exilul babilonic, întoarcerea, noul început în Ierusalim și, mai presus de toate, împlinirea tuturor promisiunilor în noua alianță cu Israel⁵⁶⁰. Speranța tuturor acestor schimbări se fundamentează exclusiv pe cuvântul lui Dumnezeu, pronunțat ca promisiune părinților⁵⁶¹. Speranța promite o nouă creație, care transcende radical propriile posibilități ale omului spre o nouă lume spre care omul aspiră, dar în care nu poate ajunge doar cu puterile sale proprii. Conduc de puterile supranaturale ale divinității, ascultând și împlinind promisiunile divine, poate ajunge, în felul acesta, la fericirea cea veșnică, la mântuire.

⁵⁵⁹ Carmona, *La religion judia*, 577.

⁵⁶⁰ Hans Walter Wolff, *Antropologia del Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 2001), 206.

⁵⁶¹ Fundamentul speranței nu este doar fidelitatea lui Dumnezeu, ci mult mai mult: împlinirea promisiunilor, așa încât tema aceasta nu este una secundară în Vechiul Testament, ci este una foarte importantă de care se leagă toate temele importante ale teologiei vechi-testamentare: Dumnezeu părinților și al profeților, al mântuirii definitive adusă prin Mesia.

Conținut diferit are un alt mesaj teologic reiterat în ciclul promisiune-împlinire la patriarhii Vechiului Testament. Este vorba de faptul că Israel nu și-a imaginat niciodată să-și caute identitatea în acela care a fost pus pe jertfelnic de tatăl său, adică în Isaac (cu toate actele juridice pe care le avea), ci și-a căutat mereu identitatea în Acela care a ordonat ca Isaac să fie adus ca jertfă pe altarul muntelui Moria și care, în mod liber, conduce lumea și ciclul secolelor, adică istoria însăși⁵⁶².

Cum am subliniat anterior, împlinirea promisiunilor făcute de Dumnezeu nu depinde de un anume loc sau timp ori de o anumită națiune sau clasă socială. Mesajul poate fi unul universal, iar rezonanța sa poate fi auzită de fiecare mic grup de oameni care trăiește experiența chemării și alegerii lui de către Dumnezeu. În actualul context al unei lumi globalizate și globalizante în care trăim, împlinirea promisiunilor în cadrul unui popor o putem întâlni acolo unde nici nu ne așteptăm: la cei mai oropsiți, la străini, imigranți sau la unele grupări creștine autentice, care experimentează kerygma ca pe un fapt existențial fără de care nu pot trăi adevărata viață în Dumnezeu⁵⁶³.

⁵⁶² von Rad, *El libro de Genesis*, 289.

⁵⁶³ Cotextul globalizat al lumii în care trăim face ca peste tot în Europa, dar nu numai, să găsim diverse oaze de creștinism autentic care păstrează fidel legătura dintre promisiune și împlinirea ei ca pe un fapt istoric de la care, cu binecuvântarea lui Dumnezeu, mulțumesc că sunt părtași. Oare aceste comunități nu împlinesc astăzi promisiunile divine făcute la începutul istoriei neamului omenesc, promisiuni care se împlinesc în istoria mântuirii neamului omenesc pas cu pas?

Nu putem să cunoaștem viitorul, dar putem întrezări contextul în care acționează Dumnezeu în istorie cu popoarele, cu fiecare dintre noi în parte. Comunitățile ortodoxe care se deschid unui orizont universal, practic și ecumenic, sunt cele care împlinesc pas cu pas făgăduințele până când acestea se vor împlini definitiv în istoria creată de Dumnezeu și lăsată omului spre o împreună-plinire⁵⁶⁴. După cum ne arată capitolele 12-50 ale cărții Facerii, Dumnezeu face un pas înainte spre a reface istoria: îl alege pe Avraam pentru ca el să fie începutul unui nou popor și, într-o perspectivă mai amplă, a unei umanități noi. Pentru un cititor atent al Sfintei Scripturi, figura lui Avraam devine cunoscută când ajunge la capitolul 12. Știe că e fiul lui Terah și fratele lui Nahor și a lui Haran (Fac 11,26). Știe, de asemenea, că este căsătorit cu Sarra (Fac 11,29) și că aceasta este sterilă (Fac 11,30). De asemenea, se știe că Terah, Avraam, Sarai și Lot au plecat din Urul Caldeii spre a se îndrepta către Caanan⁵⁶⁵,

⁵⁶⁴ Nu putem să ne imaginăm efectul pe care îl are astăzi misiunea ortodoxă în occident, în șirul de generații viitoare pe care Dumnezeu doar îl știe. Piatra pe care o pune fiecare comunitate ortodoxă poate să însemne împlinirea unei noi promisiuni care se înfăptuiește acolo unde Dumnezeu vrea și acolo unde fiecare se străduiește să o îplinească întru sine și în lume. Omul care îplinește una sau mai multe din promisiunile divine este adevăratul compozitor al unei noi simfonii al cărei dirijor este Însuși Dumnezeu.

⁵⁶⁵ „În Biblia ebraică există un text fundamental (Ne 9,7-8), pus în gura unor leviți care demonstrează aceeași tradiție a alegerii lui Avraam: «Ești tu Yahwe, Dumnezeul care l-ai ales(bakhar) pe Avraam; tu l-ai făcut să iasă din Urul caldeii, și i-ai dăruit numele de Avraam. Tu ai găsit inima lui dreaptă înaintea ta și ai făcut cu el alianța Ta (karat berit) pentru a-i dărui țara Canaan». Alegerea este voința lui Dumnezeu, idee teologică fundamentală care desemnează acțiunea lui Dumnezeu de a alege pe cineva.” Wenin, *Abraham*, 13.

însă fără să termine voiajul său. Ajungând la Haran, s-au stabilit aici (Fac 11,31). Ceea ce nu-și poate imagina cititorul este aceea că aceste începuturi firave ale Scripturii, vor da una dintre cele mai importante figuri ale Vechiului Testament⁵⁶⁶. Cu Facere 12, Dumnezeu cere să ne trăim existența la un nivel mult mai adânc decât trăim existența noastră la nivel familial sau social. Lui Avraam, care este ales ca prin el să înceapă o nouă umanitate, Dumnezeu îi cere să iasă din patria sa și din familia sa, adică să abandoneze un loc sigur și să se lase condus de Dumnezeu spre un nou viitor. Avraam acceptă să trăiască în nesiguranță, într-o permanență pendulare existențială și spirituală, având doar sprijinul unui Dumnezeu fidel și a unor promisiuni care întârzie să se împlinească. Tot ceea ce i se cere lui Avraam pare simplu la prima vedere: „umblă drept înaintea mea, într-un abandon necondiționat, în așa fel încât Eu să te pot face dar al legământului meu”⁵⁶⁷.

Sprijinindu-se în credința sa, Avraam învață să trăiască în speranță. Când Dumnezeu îi cere să renunțe la unicul său fiu, la Isaac, Avraam se încrede în El, rămânându-i doar credința. Prima condiție (jurământ) a celui credincios este credința în Dumnezeul promisiunilor și în Dumnezeul unei alianțe necondiționate oferite de El (Fac 17)⁵⁶⁸.

Alegerea poate fi înțeleasă și folosind verbul *a lua*; cu acest verb este notată această acțiune în Fac 24,7 și în Ios 24,2-3.

⁵⁶⁶ Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 91.

⁵⁶⁷ Renaud, *La Alianza en el corazon de la Tora*.

⁵⁶⁸ Elorza, *Drama y Esperanza*, 395-6.

Filosoful și dramaturgul parizian, Gabriel Marcel, susține că prezența și constanța sunt elementele constitutive ale fidelității⁵⁶⁹ lui Dumnezeu, spre deschiderea unui tu personal, când, de fapt, se experimentează eul personal, liber și spiritual⁵⁷⁰ al celuilalt. Persistența este tăria de a menține această misterioasă legătură cu generațiile viitoare pentru statornicia lui Avraam. Fidelitatea are aceeași traiectorie cu jurământul dat; jurământ care este un act liber ce conduce la credință ca moment cu valoare ontologică. Doar în Dumnezeu se poate crede cu o credință absolută și necondiționată⁵⁷¹.

Mesajul credinței lui Avraam se centrează în trei blocuri distincte: primul se centrează pe tradițiile conform cărora promisiunea urmașilor se împlinește într-o formă dramatică. Al doilea bloc se centrează pe teologia eliberării, iar al treilea ne pune în contact cu tradițiile care privesc orientarea poporului spre pământul promis⁵⁷². Toate aceste aspecte subliniate mai sus nu sunt rezultatul unui efort uman, ci al harului lui Dumnezeu, har care presupune o mare doză de ascultare și credință⁵⁷³.

Un alt aspect important al ciclului promisiune-împlinirea ei este acela că Dumnezeu nu doar că cere, ci și promite.

⁵⁶⁹ Gabriel Marcel, *Homo Viator, Prolegomenos a na metafizica de la esperanza* (Salamanca: Sigueme, 2005), 34.

⁵⁷⁰ Hans Urs von Balthasar, *Spiritus Creator, Ensayos teologicos III* (Madrid: Ed. Cristiandad, 2004), 15-6.

⁵⁷¹ Enrique Sanz Gimenez Rico, *Senor, Roca mía, escucha mi voz* (Estella: Ed. Verbo Divino, 2014), 233-5.

⁵⁷² Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 91.

⁵⁷³ Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 91.

Înainte de toate, pe un om căsătorit cu o femeie sterilă, îl anunță că „din tine *voi face un popor mare*”. Apoi îi vorbește de o binecuvântare personală, subliniind această temă („a binecuvânta” și „binecuvântare” apar de patru ori în două versete). De aici rezultă implicarea tuturor celorlalte: bogăție, prestigiu, providență, apărare de dușmani.

Revenind asupra mesajelor teologice, un astfel de mesaj este acela că pentru evrei, istoria are un sens, cuprinzând trecutul și viitorul într-o continuă perspectivă liniară și eshatologică: ea se înscrie într-un plan al lui Dumnezeu gândit ca o luptă între bine și rău, astfel încât un eveniment istoric trebuie întotdeauna situat în perspectiva victoriei finale a celor drepti; dacă vrem să-l înțelegem corect. Viitorul este indiscutabil eshatologic; prezentul nu contează, deoarece este devastator și plin de nenorociri, iar trecutul este glorios⁵⁷⁴, deoarece se bazează pe legământul dintre Dumnezeu și oamenii aleși, pe promisiune și împlinire, pe jurământ și pecetluire⁵⁷⁵.

Un alt mesaj teologic care se conturează în cartea Iosua este acela că fără aportul străinilor, cum este cazul femeii Rahab, promisiunea pământului nu s-ar fi împlinit niciodată. Ca o concluzie se ajunge la consecința necesității de a integra străinii în planul lui Dumnezeu cu întreaga creație⁵⁷⁶. Putem vorbi, în cazul de față, de o teologie etnocentristă.

⁵⁷⁴ Succesiunea celor patru imperii este o schemă împrumutată de la perși și de la greci, ca imaginea declinului lor, voit de divinitate.

⁵⁷⁵ Marie Françoise Blasez, *Istorie și Biblie* (București: Artemis, 2007), 80.

⁵⁷⁶ Romer, *Introducción al antiguo testamento*, 262.

3.2. Peregrinând prin deșert spre Patria promisă

Această temă care se conturează la începutul capitolului 12 din Cartea Facerii, pare să fie o temă centrală pe tot parcursul capitolelor următoare, desăvârșindu-se din punct de vedere politic în vremea apogeeului monarhiei davidice, iar din punct de vedere spiritual spre țința finală care este patria cerească. Recent eliberat din Egipt, Israel intră pentru prima dată în pământul făgăduinței, prin deșertul Sinai. O etapă inedită, de 40 de ani, care ne face să reflectăm la două mari întrebări: există un Dumnezeu care se face înțeles ființei umane? Și este cu noi Domnul „prin deșert” și în toate drumurile vieții noastre?

Pentru evrei, Dumnezeu este Acela care i-a scos din Egipt, însă istoria nu s-a terminat aici; abia acum a început istoria libertății. Dar această istorie nu este una lipsită de probleme existențiale generate de încrederea sau neîncrederea pe care omul o are în Dumnezeu. Ieșirea din Egipt nu a însemnat totul⁵⁷⁷; era doar primul pas în proiectul cel mai ambițios al lui Dumnezeu: scoaterea din Egipt și din starea sclaviei, pentru a-l conduce spre o patrie nouă, mai generoasă, spre o țară

⁵⁷⁷ „Ieșirea din Egipt a însemnat nașterea sau botezul; rămânea de parcurs istoria, ajungerea la țință. Egiptul a reprezentat sclavia, marea Roșie, pasul spre libertate și spre viață, Sinaiul, drumul lent spre țință, spre patria făgăduită. Evreii trebuie să trăiască un ex-odo, adică trebuie să trăiască din nou experiența strămoșului lor Avraam. Întoarcerea la origini îi face pe evrei să redescopere bogăția pe care o au înaintea ochilor lor: Avraam.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 294-300.

unde curge lapte și miere, acolo unde El va fi Conducătorul poporului său (Ieș 3,7-8). Această patrie este împlinirea făgăduințelor patriarhale făcute unui grup restrâns de oameni, odată cu plămădirea ființei naționale a poporului evreu.

În tot acest periplu, Dumnezeu continuă să fie mereu cu ei, chiar dacă în același timp este un Dumnezeu revelat și ascuns, vizibil sau invizibil (Deut 1,30-32). Domnul este Cel care există în Israel și prin care trăiește poporul (Num 23,21), Cel care însănătoșește (Ieș 15,26), Cel care proclamă cuvântul Său, Cel care iartă fără să-Și aducă aminte. Întâlnirea cu Dumnezeu față către față se realizează în deșert, ceea ce înseamnă privațiuni de tot felul, încercări, și în cele din urmă alianță de iubire asemenea celei din Fac 15 și 17. Dumnezeu alianței cu Avraam oferă, mai târziu, alianța Sa cu poporul întreg, descendent din Avraam. Acesta este poporul care ascultă de rânduiala alianței stabilită printr-un decalog (Ieș 20) și care o pune în practică. Acest lucru înseamnă răspunsul lui Israel către Dumnezeu, de la Care primește libertate (eliberare) și dragoste (alianță) în același timp. Alianța este pecetluită cu sânge (Ieș 24) și simbolic este semnată de ambele părți ca o alianță veșnică care îi obligă pe ambii parteneri ai alianței. În momentul capital, care urmează ieșirii din Egipt, Domnul se jură să fie *Dumnezeul lui Israel*, iar poporul să fie *poporul Domnului*. Această unitate atât de strictă se datorează unui privilegiu care liniștește poporul înaintea atâtor amenințări viitoare. Deși Vechiul Testament insistă continuu că această alianță se va rupe dacă poporul

nu va împlini prescripțiile Legii, totuși, se intuiește un compromis necondiționat din partea lui Dumnezeu, neputând să facă ceva sau să pedepsească cu ceva. În fața acestei opinii se ridică profetul Amos, care vede în alianță, nu un motiv de a fi sigur, ci un *argument pentru o mai mare responsabilitate*: „Ascultați israeliteni acest cuvânt pe care vi-l zice Domnul tuturor triburilor pe care le-am scos din Egipt. Pe voi v-am scos dintre toate triburile de pe pământ, *și din această cauză vă voi socoti fiecare păcat*” (Amos 3,1-2).

Cu această liberate tipică a profetului, care le permite inclusiv să se contrazică, Amos definește postura oficială: unicul popor ales de Dumnezeu este Israel, însă acest lucru presupune că această alianță va fi utilă numai ca El să-și aducă aminte de păcatele lor, ceea ce va balansa privilegiul pe care Domnul l-a dat poporului alianței⁵⁷⁸. Secole mai târziu, Dumnezeu va pecetlui un nou legământ, care va fi etern și universal, cu alt sânge: cel al Fiului Său, Domnul nostru Iisus Hristos⁵⁷⁹.

Realitatea peregrinării spre pământul făgăduinței este realitatea întâlnirii poporului cu Dumnezeu, a regăsirii identității singulare, a conștiinței că împreună cu celelalte popoare, ei sunt un popor special în mijlocul lor. Apar, însă, și momentele de cumpănă prin deșert în care omul se îndoiește de toate promisiunile făcute până atunci, își amintește doar de plăcerea de a mânca sau a bea în Egipt.

⁵⁷⁸ Sicre, *Introduccion al Antiguo Testamento*, 392.

⁵⁷⁹ Elorza, *Drama y Esperanza*, 294-300.

Criza poporului îl pune în criză pe însuși Moise, care se plânge de felul cum Dumnezeu acționează în istorie. Etapa peregrinării prin deșert spre pământul promis simbolizează tot ceea ce poate să treacă prin sufletul omului, prin sufletul lui Moise și prin Ființa lui Dumnezeu, care nu poate să facă nimic dacă nu este în dialog cu omul. Prin căi întortocheate, El reușește în cele din urmă să-l conducă spre pământul făgăduinței⁵⁸⁰. Chiar la sfârșitul vieții sale, Moise vorbește poporului într-un discurs memorabil, discursul finalului său terestru, care pentru popor se transformă într-un nou început: el moare fără să ajungă propriu-zis la țintă, însă, poporul trebuie să înceapă un nou capitol al existenței sale.

Istoria continuă cu Iosua care este noul ales al lui Dumnezeu ca să-i conducă pe evrei spre pământul promis: „Cum am fost cu Moise, așa voi fi și cu tine. Nu te voi abandona. Fii tare și curajos; treci cu poporul peste râul Iordan, spre pământul pe care voiesc să vi-l dau.” (Ios 1,1-9). Pe lângă faptul că Dumnezeu este eliberatorul poporului, El este cel ce le dăruiește un pământ al odihnei finale, un pământ în posesia lor⁵⁸¹.

Dacă Avraam, cu secole în urmă, a reușit cu greu să cumpere o bucată de pământ de la hitiți, ca să servească pentru loc de veci lui și urmașilor lui, acum promisiunea se împlinește la modul cel mai generos posibil. Protagonistul principal este Domnul, care se folosește de sluga sa Iosua (a cărui

⁵⁸⁰ von Rad, *El libro de Genesis*, 20-40.

⁵⁸¹ Westermann, *Genesis 12-50*, 33.

nume înseamnă „Dumnezeu mântuiește”) ca să-l conducă spre pământul promis. În final ajuns aici, Iosua are nobila misiune de a împărți pământul moștenitorilor care acum își văd visul împlinit. Cartea Iosua se exprimă de mai multe ori în acest sens: „Domnul a dat evreilor, tot pământul pe care l-a făgăduit părinților [...] Nu a lipsit să se împlinească nici una dintre promisiunile pe care Dumnezeu le-a făcut casei lui Israel. Totul s-a împlinit” (Ios 21,43-45).

Prin grele încercări, Avraam și urmașii săi sunt prototipul tuturor celor care caută un viitor într-un deșert și care, găsimdu-l, formează un popor numeros locuind într-o patrie unde curge lapte și miere. Acesta este dezideratul de sute de ani al acestui popor care a crezut că promisiunile divine se vor împlini. Acest *splendid pământ* (Ios 23,13) este pentru evrei darul lui Dumnezeu care se dă dezmoșteniților din acea lume și din lumea noastră, odihnă pentru acei oameni care au căutat un loc de odihnă. Datorită muncii pe care o prestează oamenii, acest pământ dă roadele sale: roade ale pământului⁵⁸² și daruri de la Dumnezeu în același timp. În felul acesta El a împlinit două din promisiunile date strămoșilor, cele două mari vise devin acum realitate. În secolele care vor urma, El va aplană perspectivele lor de viitor și va face promisiunea să devină: *ceruri și pământ nou sau împărăția lui Dumnezeu*⁵⁸³.

⁵⁸² Israel se simțea acum cu recunoștință față de Dumnezeu, atât pentru că a ajuns să fie un popor, cât și pentru că a intrat în posesia unui pământ care dădea roadele sale.

⁵⁸³ Elorza, *Drama y Esperanza*, 35-50.

Canaan reprezintă punctul final după o lungă perioadă de sclavie care s-a concretizat prin dobândirea celor două deziderate: libertate și pământ⁵⁸⁴. Nu ajunge doar să fii eliberat de ceva, ci trebuie să dobândești statutul de a fi liber în acel loc, în acea situație și peste toate să deprinzi să fii liber pentru cineva și liber cu cineva, adică aceea de a fi liber să trăiești viața, având anumite obiective: în a fi capabil de a face opțiuni concrete în viață, în a converti libertatea abstractă într-o libertate concretă care să servească zilnic celorlalți, în spiritul dreptății divine⁵⁸⁵.

Existențial vorbind, *pământul făgăduit* este cel în care ne naștem, pe care îl călcăm și în care locuim. Simbolizează această așezare în care oamenii, bărbați și femei, sunt chemați să se nască, să crească și să trăiască în calitate de copii și adulți cele mai mari experiențe sau legăminte umane și spirituale.

3.3. Avraam cel binecuvântat devine izvor de binecuvântare pentru popoare (Fac 12,3)

Alegerea lui Israel este unul dintre principiile teologice fundamentale ale iudaismului rabinic, puternic înrădăcinat în tradiția biblică⁵⁸⁶. În Sfânta Scriptura tema alegerii po-

⁵⁸⁴ Manochehr Dorraj, „The Crisis of Modernity and Religious Revivalism: A Comparative Study of Islamic Fundamentalism, Jewish Fundamentalism and Liberation Theology,” *Social Compass* 2 (1999): 225-8.

⁵⁸⁵ Elorza, *Drama y Esperanza*, 40.

⁵⁸⁶ Carmona, *La religion judia*, 575.

porului este socotită ca făcând parte din contextul mântuirii, așa încât Noe a fost ales pentru propășirea speciei, iar Avraam a fost ales ca să fie izvor de binecuvântare pentru umanitate (Fac 12,3). Cu chemarea lui Avraam începe preistoria formării poporului lui Israel, al cărui protopărinte și este, care se va așeza mai târziu, definitiv, în patria promisă, Canaan. Cu Avraam, Dumnezeu stabilește o alianță definitivă⁵⁸⁷, însă nimic din comportamentul lui nu a cântărit în obținerea acestei alianțe⁵⁸⁸. Existența lui Israel nu depinde de împlinirea jurărilor umane, politice sau sociale, ci este meritul iubirii lui Dumnezeu, întotdeauna gratuită și surprinzătoare. Promisiunile și binecuvântările Lui asupra cosmosului și în special asupra omului se vor împlini plenar în Eshaton, cu alte cuvinte se vor împlini treptat conform cererii din Rugăciunea Domnească, *facă-se voia Ta*, care țintește spre „împlinească-se promisiunile tale”⁵⁸⁹.

Primele unsprezece capitole ale Sfintei Scripturi, tratează despre originile lumii și ale neamului omenesc în general, subliniind că Dumnezeu, Își revarsă binecuvântarea peste întreaga făptură și peste tot universul. Acest lucru este fun-

⁵⁸⁷ În iudaismul rabinic există o strânsă legătură între alegere, alianță și Torah. Primele două sunt daruri gratuite date de Dumnezeu poporului, iar ultima este partea pe care poporul o are de îndeplinit: Legea. A fi fiul lui Avraam este un privilegiu exclusiv al evreilor, care sunt urmași direcți ai lui Avraam (Is 41,8) și considerați a fi poporul lui Dumnezeu (Ps 47,10). Rabinismul cunoaște însă și o filiație spirituală din Avraam, similară creștinismului.

⁵⁸⁸ Juan Miquel Diaz Rodelas, *Introduccion a la Sagrada Escritura* (Valencia: Siquem, 2004), 131.

⁵⁸⁹ Rodelas, *Introduccion a la Sagrada Escritura*, 132.

damental dacă corelăm legătura acestor capitole cu mântuirea adusă prin Hristos, nu doar unei națiuni, ci întregului lumi. Noul Testament face o paralelă între Adam și Hristos, arătând că în Hristos toate s-au împlinit și El este desăvârșirea spre care tind toate.

Capitolele 12-26 ale Facerii tratează despre originile evreilor ca popor ales de Dumnezeu, al cărui lider, Avraam, a primit o chemare de la YHWH, cea de a abandona patria sa, pe tatăl său și roștul său și de a se îndrepta spre un orizont necunoscut, practic lăsându-se în voia destinului conturat de Dumnezeu.

Chemarea sa din Fac 12,1-3 suscită pentru întreaga teologie biblică noi și noi abordări care pun în relief figura universală a lui Avraam, părinte al noii religii monoteiste și precursor al împlinirii promisiunilor divine în Iisus Hristos, Împăratul Universului. Creștinismul, Iudaismul și Islamul⁵⁹⁰

⁵⁹⁰ „În arabă, Ibrahim, este personajul biblic cel mai des menționat în Coran după Moise. Este cunoscut cu numele de Jalîl Allah, adică intimul lui Dumnezeu. Importanța sa în religia musulmană este fundamentală, deoarece face necesară revelația lui Mohamed. Adoptarea lui Avraam ca personaj cheie se naște din dorința de a unii cele două religii monoteiste (creștinismul și iudaismul) care apar mult înaintea islamului și care îl au pe Avraam ca personaj emblematic în istoria mântuirii prezentate în Vechiul Testament. În viziunea islamului Avraam nu a avut nici un fel de religie, ci era un *hanîf*, adică o persoană care prin instinctele date de Dumnezeu îl recunoaște din natură și stele, din mare și râuri, din pământ și munți, și îl mărturisește ca unitate divină fără să-l asocieze nici unui lucru din cer sau de pe pământ. Din acest punct de vedere, islamul nu începe cu Mohamed, ci cu Avraam și chiar mai departe cu prima ființă umană care a simțit tensiunea sfințeniei dumnezeiești. În Coran, Avraam este prezentat ca cel care luptă împotriva religiei idolatre practicate de tatăl său; la un moment dat are o discuție cu acesta și îi spune: «Oare ce adorați voi? Căutați

accentuează tot mai mult figura harismatică a acestui patriarh, prieten al lui Dumnezeu și părinte al tuturor neamurilor prin prisma binecuvântării primite de la Creatorul său, căci întru tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului (Fac 12,3).

Patriarhul Avraam este prezentat ca părintele ancestral al iudeilor; cel care pentru credința sa în cuvântul Domnu-

dumnezei în minciuni (în lucruri) în afara lui Allah» Într-un alt context din Coran lui Avraam i se atribuie un dialog cu diverși idoli îndemnându-i să-l asculte și să mănânce, iar dacă vede că nu-i răspund îi sfârșimă pe fiecare.” Ska, *El Pentateuco un filon inagotable*, 56.

„Un text de maximă importanță pentru islam și nu numai este cel al ascultării lui Avraam de Dumnezeu spre a-și sacrifica unicul fiu. După relatarea coranică, fiul care trebuia sacrificat sau adus jertfă era primul născut, adică Ismael și nu Isaac, însă exegeza iudaică ține la versiunea că Dumnezeu îl invită pe Avraam să-l aducă jertfă pe fiul pe care acesta îl iubea mai mult, adică pe Isaac.” Karl Kuschel, *Discordia en la casa de Avraam* (Estella: Verbo Divino, 1996), 22.

O altă idee din Coran arată că Agar niciodată nu a fost abandonată de Avraam, deși Sarra o expulzează din casa sa. Avraam a avut cunoștință în tot momentul de ea și o vizita adeseori. În valea Becca (astăzi Mecca) a fost locul unde, după tradiția islamică, Avraam și fiul său Ismael au construit Kaaba. Această tradiție a neabandonării Agarei, este susținută și de tradiția iudaică, deoarece se afirmă că în momentul morții lui Avraam, cei doi fii, Isaac și Ismael, au fost de față și au înmormântat trupul lui Avraam. Este imposibil pentru acea vreme ca cineva care abandonează o persoană să coincidă tocmai în actul morții părintelui său. Această teză ne face și pe noi să credem că cele trei credințe monoteiste vin să completeze vidul lăsat de un presupus și total abandon al lui Agar din partea lui Avraam. Tradiția musulmană se consideră ca urmașă a lui Ismael, fiul cel mai mare al lui Avraam, născut din Agar, slujnica Sarrei, soția lui Avraam (Fac 16,1-16). În mod contrar, Biblia afirmă că fiul promisiunii și al alianței este Isaac, fiul Sarrei (Fac 17,19-21). Ismael va fi, de asemenea, circumcis în același timp cu tatăl său, deci va avea pecetea alianței (17,10-11). Sfânta Scriptură menționează că Avraam îi pune nume lui Ismael, și că el se naște în casa lui Avraam, ceea ce arată că acesta nu trebuie considerat un fiu nelegitim. Lui Avraam îi pare rău să se despartă de fiul său Ismael cu care are o relație foarte strânsă (Fac 21,1 - dar lui Avraam i-a căzut tare greu acest cuvânt pe seama fiului său).

lui, a părăsit casa paternă din regiunea Babilonia, și s-a așezat în țara Canaanului, acolo unde Dumnezeu i-a dat moștenire acel pământ lui și urmașilor săi⁵⁹¹. Acest adevăr despre Avraam este de o importanță majoră pentru teologia biblică, el fiind și un om al promisiunilor divine primite și împlinite pentru el și descendenții săi⁵⁹². Este primul căruia Dumnezeu îi jură că îi va da urmași (Fac 12,2) și o țară (12,7) și acest jurământ este reînnoit mereu. Are parte de o chemare directă prin care îl scoate din casa tatălui său idolatru Terah, și-i poruncește să se îndrepte spre o patrie pe care i-o va arăta. Credincioșii celor trei religii monoteiste îl consideră ca părinte, cel dintâi dintre oamenii cu credință puternică în Dumnezeu⁵⁹³. În capitolele 12-16 ale Facerii, îl întâlnim ca Avram, care deși vine din altă parte (Mesopotamia) nu

⁵⁹¹ „Acum Dumnezeu n-a mai pedepsit neamul omenesc prin potop, ci a socotit că este mai bine să aleagă bărbați care să formeze un șir de generații și din ei să ne dea în sfârșit pe Fiul Său propriu îmbrăcat în corp omenesc. Dintre aceștia, cel dintâi a fost Avraam”. Boethius, „Scurtă expunere a credinței creștine,” în *PSB* 72, trad. David Popescu (București: IBMO, 1992), 3.

⁵⁹² „În concepția lui Philon, ascultarea lui Avraam este de fapt o eliberare de caracterul exagerat al empirismului cunoașterii și științei caldeilor. Avraam trece de nivelul cunoașterii epistemice și se așezase în cadrul cunoașterii prin credință... Detașarea de planul cunoașterii strict științifice se face prin restaurarea afectelor. El nu s-a mai oprit la frumusețea formelor, ci a gustat și s-a hrănit din bunătatea esențelor... producându-se o transformare a concepției antropologice prin aceea că Avraam nu mai recurge, de pildă, la mișmele care înmiresmează chipul, ci vede și afirmă unitatea mădulelor trupului și le subordonează prin voință pe acestea unui mers duhovnicesc, singurul mers firesc al făpturii umane.” Ioan Chirilă, *Fragmentarium exegetic filonian*, vol. 1 (Cluj-Napoca: Limes, 2002), 168.

⁵⁹³ Michaud, *Los Patriarcas*, 36.

are nimic din trăsăturile imigrantului: este așezat definitiv în Sud, în Hebron și la stejarul Mamvri; în momentul teofaniilor, divinitatea Însăși îl vizitează cf. Fac 15; 17 și 18). Avraam reprezintă pentru toate triburile care se perindă în acel areal (Hebron, Mamvri, Quiriat Arba) părintele comun, cu toate diferențele sociale, lingvistice, de rasă sau de credință religioasă. Însăși, etimologia populară a numelui său (Avraam: tatăl celor mulți) ar putea indica natura plurietnică și vocația mediatoare ale acestui strămoș al evreilor și nu numai. Unele pasaje din Sfânta Scriptură (Is 51,1-2) ne arată că descendența lui Avraam nu e neapărat numeroasă, ci multiplă. Aceste relații au capacitatea de a sublinia latura universală a textului canonic cu privire la Avraam⁵⁹⁴. Descendența multi-etnică a lui Avraam și figura sa ecumenică îl vor converti în patriarhul predilect atât pentru prozeliții evrei, cât și pentru primii creștini, iar mai târziu pentru întemeietorul islamului. Vocația sa ecumenică se va accentua tot mai mult odată cu trecerea secolelor; vocația sa ecumenică îl face să devină *patriarhul tuturor oamenilor* având o viziune a unei umanități reconciliatorii, unde toți oamenii sunt frați prin prisma faptului că au aceeași rasă comună conform Facere 13,8-9: „*Și Avraam i-a zis lu Lot: Sfadă să nu fie între mine și tine, între păstorii mei și păstorii tăi, căci suntem frați. Iată nu-i tot pământul înaintea-ți?*”⁵⁹⁵

⁵⁹⁴ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 558.

⁵⁹⁵ *Nuevo Comentario Biblico san Geronimo* (Estella: Verbo Divino, 2005), 231.

Mai târziu Sfânta Scriptură spune că Însuși Dumnezeu îi schimbă numele în Avraam care înseamnă „tatăl celor mulți” (Fac 17,4-8)⁵⁹⁶. Cu acest nume și-l va aminti tradiția, uitându-se la el ca la tatăl tuturor oamenilor care sunt credincioși Lui. Astfel, ne întrebăm: poate deveni Avraam un liant de unitate între popoare și între religii⁵⁹⁷? La această

⁵⁹⁶ „Avraam a fost învățat prin glasul dumnezeiesc manifestat în conștiință că rodul dumnezeiesc al cunoștinței libere a minții în duh nu se poate împărtăși de făgăduința fericită cât timp e unită cu sămânța roabă a timpului. Această făgăduință e harul îndumnezeirii văzut prin nădejde de cei ce iubesc pe Domnul. Pe Acesta, Avraam îl primise ca pe un chip de mai înainte unindu-și-l tainic prin credință în rațiunea despre unime. Căci prin această rațiune devenit uniform, mai bine-zis unificat din multe, se unise în întregime, în chip măreț, singur cu Dumnezeu, nemaipurtând deloc nici o întipărire a vreunei cunoștințe despre altceva din cele împrăștiate. Aceasta o arată înțelesul literei *a* pusă ca adaos la nume. De aceea a fost și tată al celor aduși prin credință lui Dumnezeu prin renunțarea la toate cele de după Dumnezeu ca și aceștia să poată avea, prin credință, aceleași întipăriri ca niște copii asemenea tatălui.” Sf. Maxim Mărturisitorul, „Ambigua” în *PSB* 80, trad. Dumitru Stăniloae (București: IBMO, 1983), 185-6. „Pentru că se ocupa cu filosofia înaltă a celor ce se petrec în văzduh și cu filosofia superioară a celor ce se mișcă în cer a fost numit Avram, care se tâlcuiește *tată care se indeletnicește cu cele de sus*. Mai târziu a privit sus la cer și a văzut acolo cu duhul său, pe Fiul, după cum interpretează unii, sau înger slăvit, sau a cunoscut în alt chip pe Dumnezeu, superior creației și întregii ordini din lume; de aceea a primit în plus la numele său litera „*a*” care înseamnă cunoașterea unicului și singurului Dumnezeu; și s-a numit Avraam în loc de Avram; a ajuns în loc de cercetător al naturii, înțelept și iubitor de Dumnezeu. Cuvântul Avraam se traduce *tată ales al sunetului*. Că cel ce a ajuns Cuvânt, sună.” Sf. Clement AlexandrinuL, „Scrieri II. Stromatele,” în *PSB* 5, trad. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1982), 513-4.

⁵⁹⁷ Avraam poate fi considerat patriarhul revendicat și cinstit de cele trei religii monoteiste. Avraam este descris în Sfânta Scriptură ca omul întâlnirii cu Dumnezeu, al prieteniei dintre el și Dumnezeu, așa încât cei trei îngeri rămân în casă cu el și mănâncă împreună. Avraam este prezentat de către autorul sfânt

întrebare au răspuns deja o mulțime de teologi, iar studiile dedicate acestui subiect sunt în continuă dezvoltare. Capitolul 25 ne prezintă o listă întreagă care-i arată pe fiii lui Avraam și ai concubinei Quetura. Această listă, fără fundament istoric, dar cu o mare valoare teologică, îl convertește pe Avraam în tatăl asuriților, al letusiților, al leumiților, al madianiților și al altor popoare (Fac 25,1-4, fără a conta fiii pe care i-a avut cu alte concubine cf. Fac 25,6, și părinte al ismaeliților cu cei doisprezece șefi; Fac 25,12-16)⁵⁹⁸. În felul acesta Avraam, împotriva oricărei speranțe, se transformă în tată al multor popoare⁵⁹⁹.

Textul de bază din Fac 12,1-3 cuprinde quintesența teologiei binecuvântării⁶⁰⁰ unde, de mai multe ori, se repetă cu-

al Facerii, ca cel care se încrede în cuvântul lui Dumnezeu (12,4). Mai târziu, Dumnezeu recunoaște credința sa (15,6). Deși vine din Mesopotamia, împreună cu tatăl său Terah, el se așează în Ur și abandonează trecutul idolatru moștenit de la părintele său. În momentul în care îl adoră pe Domnul, Avraam devine un om religios, un om al cultului și al serviciului divin, ridică altare în toate locurile unde Dumnezeu i se revelează. Avraam Îl arată pe Dumnezeu cu următoarele attribute:

- că este un Dumnezeu, căruia i se cuvine slavă
- că este un Dumnezeu personal, dialogant cu omul.
- că este un Dumnezeu care deschide pântecele celor sterpe
- că este un Dumnezeu al promisiunilor și al împlinirii lor.
- că este un Dumnezeu care iubește pe slugile sale.

Toate aceste caracteristici îl fac pe Avraam să fie revendicat de toate cele trei religii monoteiste;

⁵⁹⁸ Transcendența și universalitatea lui Avraam, l-a făcut pe Sf. Ap. Pavel să îl dea pe patriarh ca exemplu al credinței (Epistola către Evrei).

⁵⁹⁹ Sicre, *Introducción al Antiguo Testamento*, 95.

⁶⁰⁰ Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 143.

vântul „binecuvântare”: „te voi binecuvânta și voi binecuvânta numele tău ca să fii un izvor de binecuvântare; voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta, și voi blestema pe cei ce te vor blestema așa încât în tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului”.

Dumnezeu îl alege pe Avraam și îl separă de celelalte neamuri, pentru a începe cu el istoria binecuvântării. Textul începe cu promisiunea necondiționată și absolută a lui Dumnezeu care îi zice lui Avraam că *te voi binecuvânta*. Domnul acționează în felul acesta creator și prin binecuvântarea originară dă curs istoriei lui Israel. El alege acest popor, îl face bogat, îl binecuvântează și îl acompaniază în drumul său prin lume⁶⁰¹. Totul se susține în această chemare-binecuvântare, în acest dar necondiționat de nimic, de harul creator al lui Dumnezeu, care face posibilă existența sa. Însă această binecuvântare necondiționată din interior se transformă într-o binecuvântare pentru celelalte popoare: „voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta și voi blestema pe cei ce te vor blestema” (Fac 12,3). În felul acesta, Israel intră în lumea complexă a universului, prin faptul că este, pe de o parte mediator cu celelalte popoare în sens exclusivist („voi binecuvânta pe cei ce te vor binecuvânta și voi blestema pe cei ce te vor blestema”), iar pe de altă parte, fiind beneficiarul direct al binecuvântării. Nu se închide în sine

⁶⁰¹ „Începând cu acest cuvânt, Israel se descoperă a fi poporul binecuvântării lui Dumnezeu; în această binecuvântare se fundamentează tot ceea ce are și poate, tot ceea ce face și suferă.” Pikaza, *Diccionario de la Biblia*, 144.

în sens egoist, exclusivist, ci se deschide spre universalism în măsura în care cei ce vor accepta binecuvântarea vor ajunge la plenitudine, iar cei ce nu o vor accepta vor fi sortiți morții. Cu toate acestea, țința istoriei popoarelor și a universului este aceea de a fi binecuvântate toate în Domnul; El a creat toate ca să se îndrepte spre aceiași plenitudine a binecuvântării divine. În fața blestemului produs prin căderea primilor oameni (Fac 1-11), Dumnezeu începe prin Avraam o cale a speranței, care, deși este greu de atins, va duce într-un final spre binecuvântarea finală. Începând de aici, istoria se convertește în acel proces unde, începând cu binecuvântarea originală dată de Dumnezeu lui Israel, trebuie neapărat să se ajungă la binecuvântarea universală pentru toate popoarele⁶⁰².

Binecuvântarea și blestemul, situate deja în cadrul istoriei lui Israel, se definesc și se realizează în funcție de comportamentul poporului. Așadar împlinirea binecuvântării nu depinde doar de pura acțiune divină, ci și de forma în care omul răspunde la chemarea divină (Deut 28,1-2); „dacă te supui și ascuți cuvântul Domnului, vor veni asupra ta toate aceste binecuvântări”. Nimic în cadrul poporului evreu nu scapă de această dualitate (binecuvântare-blestem) evidențiată în Deut 28,15. Israel a intrat în dualismul în

⁶⁰² Desigur, acest lucru este o țință la care trebuie să se ajungă și se va ajunge deoarece face parte din planul lui Dumnezeu care se împlinește în istorie. Promisiunile se împlinesc fiecare în timpul creat de Dumnezeu și pus ca măsură pentru univers: unele promisiuni s-au împlinit, iar altele se vor împlini atunci când Dumnezeu hotărăște;

care Dumnezeu acționează, acolo unde există binecuvântare pentru credincioși⁶⁰³ și blestem pentru necredincioși.

În această linie avraamică a binecuvântării universale se situează textele nou-testamentare care vorbesc despre mântuirea universală adusă în Hristos (Gal 3,14). Aceasta culminează cu binecuvântarea euharistică a Pâinii și a Vinului; Trupul și Sângele lui Hristos oferite în dar tuturor oamenilor (cf. 1Cor 10,6; Mt 26,26). Într-un final va triumfa binecuvântarea adusă de Dumnezeu în Vechiul Legământ și sigilată de Iisus Hristos în Noul Legământ⁶⁰⁴.

În viziunea multor exegeți moderni și a Sfinților Părinți, efectul binecuvântărilor și al promisiunilor patriarhale au o dimensiune universală. Concret, textul din Fac 12,3b țintește foarte departe: spre o împlinire în plan istoric, dar care nu

⁶⁰³ Această binecuvântare nu este condiționată, ci este expresia originală a harului creator al lui Dumnezeu, însă este o binecuvântare care stă într-o strânsă legătură cu un anumit răspuns din partea omului, pozitiv sau negativ. Binecuvântarea se deschide spre mântuirea universală și culminează în viața eshatologică; în celălalt caz, blestemul implică ruperea de Dumnezeu, întunericul, neantul.

⁶⁰⁴ În acest context trebuie să amintim că după tradiția nou-testamentară Iisus a binecuvântat copiii (Mc 10,14) și cele cinci pâini și cei doi pești (Mt 14,19); iar Pâinea cea nouă a legământului celui nou (Mt 26,26) dăruindu-o pentru mulți, adică pentru toți. Aici observăm aceiași idee universală a Pâinii date pentru toți oamenii în corelație cu binecuvântarea primită de către Avraam și orientată spre tot Universul. În felul acesta putem vorbi de prioritatea absolută a binecuvântării asupra blestemului, care este întodeauna consecință a purtării omului care vrea să se separe de binecuvântarea originală dată de Dumnezeu primilor oameni; În felul acesta, în Noul Testament, cuvântul final este cel al binecuvântării: *binecuvântați pe cei ce va blesteamă* (Lc 6,26), binecuvântați pe cei ce vă prigonesc, binecuvântați și nu blesteați (Rom 12,14).

se întrezărește. Este destul faptul că se precizează un sfârșit, indicându-se astfel în ce direcție va merge drumul pe care Dumnezeu îl inaugurează prin mijlocirea chemării lui Avraam. Această profeție care sugerează o împlinire desăvârșită, care depășește sferile vechi-testamentare, își găsește împlinirea în Noul Testament. În felul acesta Avraam devine împlinitorul unui mandat divin⁶⁰⁵.

Cele șapte binecuvântări din Fac 12,1-3 sunt expresia unui mare har pe care patriarhul îl primește de la Dumnezeu pentru a-și îmbunătăți, din punct de vedere spiritual și material, viața sa individuală și familială. *Tu vei fi binecuvântare* înseamnă că lumea te va considera ca pe un model al omului care a primit marele merit al binecuvântării de la Dumnezeu (Fac 48,20). Versetul *prin tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului*, trebuie tradus din punct de vedere gramatical cu *întru tine se vor binecuvânta toate neamurile pământului*, adică întru persoana ta, mai degrabă decât întru numele tău. Binecuvântarea acordată lui Avraam atinge trei dimensiuni care sunt echivalentul succesului său al binecuvântării divine supreme. Aceste dimensiuni sunt următoarele: seminția sa va fi numeroasă (Fac 12,17a); seminția sa va fi victorioasă (Fac 12,17b); seminția sa va avea o mare influență sau va juca un rol important în cadrul istoriei (Fac 12,18)⁶⁰⁶.

⁶⁰⁵ von Rad, *El libro de Genesis*, 190-1.

⁶⁰⁶ Williamson, *Abraham, Israel an the nations*, 324.

De remarcat este faptul că aceste cuvinte, într-o seminția, se referă de fapt la persoana sa și înseamnă într-o tine și ne plasează spre Fac 12,3 unde dimensiunea ecumenică a lui Avraam este clar reiterată. Specialiștii argumentează că repetarea promisiunii din Fac 22,17-18 nu este altceva decât culminarea celor șapte binecuvântări pe care patriarhul le primește la început în Fac 12,1-3⁶⁰⁷. În capitolul 22 toate cele trei elemente ale jurământului divin sunt legate între ele, deoarece obiectivul este concentrarea pe *seminția avramică* care are drept obiectiv final reiterarea eternei alianțe dintre Dumnezeu și om⁶⁰⁸.

Avraam începe să înțeleagă că „a renunța” la ceea ce îi este mai drag nu este decât culminarea binecuvântării care vine de la Dumnezeu. În aceste versete, de data aceasta, îngerul Domnului repetă într-o formă solemnă, pentru a șaptea oară, binecuvântările pe care Dumnezeu le-a dat prin Avraam întregii umanități⁶⁰⁹.

⁶⁰⁷ Kris Sonek, „The Abraham Narratives in Genesis 12–25,” *Currents in Biblical Research* 17, 2 (February 2019): 180–83.

⁶⁰⁸ Williamson, *Abraham, Israel and the nations*, 325.

⁶⁰⁹ „Binecuvântarea pe care Dumnezeu o dă omului atunci când îl creează este îndreptată spre toți oamenii, din generație în generație. Familia este prima celulă de transmitere a binecuvântărilor, așa cum arată istoria patriarhilor (Fac 27). Binecuvântarea este vinculată cu alianța, iar observarea legii, condiția prin care poporul trebuie să se bucure de fericire și prosperitate ca daruri care vin de la Dumnezeu în patria pe care El le-a dat-o ca dar (Deut 30,15-20). Când omul îl binecuvintează pe Dumnezeu, el, de fapt, răspunde cu mulțumire și recunoștință la lucrarea Lui.” *Nuevo comentario biblico san Geronimo*, 38.

În planul de mântuire, promisiunea făcută de Dumnezeu lui Avraam își atinge scopul dacă va fi transmisă fiului său, Isaac, care a supraviețuit exigențelor lui Dumnezeu, într-o manieră minunată (Fac 22,1-14)⁶¹⁰. În Fac 26,3-5 promisiunea făcută lui Avraam se transmite următoarelor generații: „Eu voi fi cu tine, *și te voi binecuvânta*, deoarece ție și urmașilor tăi, vă voi da acest pământ, *împlinind în felul acesta jurământul pe care l-am făcut părintelui tău Avraam*. Voi înmulți pe urmașii tăi ca și stelele cerului *și vă voi da acest pământ, și toate națiunile pământului vor primi binecuvântarea* prin intermediul urmașilor tăi, deoarece Avraam a ascultat și a păzit preceptele și poruncile mele, normele și legile.”

Jurământul făcut acum lui Isaac este acela de a împlini promisiunea făcută părintelui său. Încă odată, promisiunea este în pericol deoarece următoarea mamă a lui Israel, Rebeca, este stearpă (Fac 25,21). Numai în virtutea binecuvântării lui Dumnezeu se nasc Esau și Iacov⁶¹¹. Iacov primește binecuvântarea primului născut doar datorită unui șiretlic, ceea ce subliniază că în unele contexte ale Facerii, condiția morală nu este o caracteristică a primirii promisiunilor, ci un mijloc prin care Dumnezeu împlinește cuvântul Său, promis din eternitate generațiilor de oameni până la sfârșitul lumii.

⁶¹⁰ Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 198.

⁶¹¹ Joachim J. Krause, „Tradition, History, and Our Story: Some Observations on Jacob and Esau in the Books of Obadiah and Malachi,” *Journal for the Study of the Old Testament* 32, 4 (June 2008): 477.

Iacov, în aceeași linie a descendenței, primește promisiunea: „Eu sunt Domnul, Dumnezeuul bunicului tău Avraam, și a lui Isaac; Eu îți voi da ție și urmașilor tăi pământul pe care dormi... toate popoarele vor primi binecuvântarea prin mijlocirea ta...” (Fac 28,13-15). Promisiunea este aceeași cu toate că variază redactarea: pământ, companie, binecuvântarea popoarelor. Promisiunea se menține până ce se împlinește ceea ce s-a promis. Încă odată promisiunea se transmite în mod sigur generației următoare, generație ce se naște numai datorită atotputerniciei lui Dumnezeu⁶¹². Generația următoare este formată din fiii lui Iosif, Efraim și Manase, cărora li se va da o nouă binecuvântare (Fac 48,13-14. 20). Narațiunea ne va surprinde, deoarece în versetele 15 și 16 *este binecuvântat Iosif*⁶¹³. Așa cum a spus teologul Westermann, forma discursului este o promisiune în formă de jurământ⁶¹⁴. Substanța discursului este o binecuvântare, adică concesiunea unei forțe vitale care se transformă în energie, prosperitate, abundență și bunăstare. Domnul este un Dumnezeu diferit celorlalți, care are în puterea Sa darul vieții care se transformă ulterior în bunăstare.

⁶¹² Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 199.

⁶¹³ „Iacov l-a binecuvântat și i-a dat forța vitală ca să binecuvinteze pe copiii săi (v. 16). Aici binecuvântarea privește retrospectiv, spre părinți, Avraam și Isaac. De asemenea, privește spre viitor, contemplând o „mulțime” de oameni într-o patrie.” Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 188.

⁶¹⁴ Claus Westermann, *The way of the promise through the Old Testament*, în *The Old Testament and the Christian Faith: Atheological Discussion*, ed. B. W. Anderson (New York: Harper & Row, 1963).

Totul se regăsește în verbul *sb(e)* pe care l-am analizat la începutul tezei noastre. Cartea Facerii înțelege importanța de a transmite jurământul solemn al Domnului generației următoare a lui Israel; așadar jurământul este acela care dă dreptul lui Israel să prospere și să supraviețuiască în circumstanțele cele mai exigente și în debilitățile cele mai mari⁶¹⁵. Substanța promisiunii este conținută în doi termeni: *a binecuvânta* și *a da*, verbe asupra cărora Domnul se apleacă în mod deosebit. Termenul *a binecuvânta* înseamnă puterea dumnezeiască de a da viață și se referă la generația următoare a urmașilor lui Israel. Așadar, promisiunea apare conectată cu reproducerea sexuală și, deci, Scriptura apare aici ca vinculată la misterul central al vieții. Împreună cu această intimitate a actului sexual, verbul *a binecuvânta* are și perspectiva unei noi vieți care trebuie să fie transmisă prin mijlocirea lui Israel celorlalte națiuni. Forța divină a Domnului este eliberată în lume și este la dispoziția fiecărei națiuni, a fiecărui ins⁶¹⁶.

Al doilea verb, *a da*, se referă în primul rând la Israel apoi la toate națiunile pământului. Pământul face parte din discursul principal al Dumnezeuului lui Israel, așa încât este vinculat cu concretul, cu existența materială în această lume.

⁶¹⁵ Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 188.

⁶¹⁶ În virtutea acestei conexiuni, Israel primește o semnificație și o responsabilitate care transcende cotidianul și îl plasează în planul lui Dumnezeu gândit din eternitate, pentru lume. În virtutea acestor promisiuni transmise și a ascultării de Dumnezeu, lui Israel i se conferă prosperitate și centralitate în mijlocul tuturor celorlalte națiuni ale pământului.

Israel înțelege că viața plenară, viața pe care Domnul o are în planul său din eternitate vine de la pământ: un loc propriu care să fie sigur, fecund, stabil și productiv⁶¹⁷. De asemenea, Ismael va fi binecuvântat și va fi fondatorul unui mare popor, însă alianța îl privește doar pe Isaac și pe urmașii lui.

În capitolul 26, Isaac primește o descoperire din partea *Dumnezeului părinților*. Ceea ce iese în evidență este faptul că nici în această descoperire Domnul nu se găsește legat de un loc precis, ca o divinitate a naturii, ci ca un Dumnezeu care relaționează cu un grup determinat de oameni care au un lider. Omului îi este posibil să invoce numele Lui doar dacă El S-a revelat acestuia⁶¹⁸.

O altă chestiune interesantă este identificarea prieteniei pe care o are Avraam cu Domnul. De altfel, el chiar este supranumit *prietenul lui Dumnezeu*⁶¹⁹. Atât în mentalitatea arabă, cât și în cea iudeo-creștină, Avraam ocupă un loc special, fiind considerat liantul care unește cele trei culturi, cele trei religii monoteiste.

Există o altă trăsătură a acestei legături intime între Dumnezeu și Avraam pe care teologul belgian Jean Louis Ska o

⁶¹⁷ Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 189.

⁶¹⁸ von Rad, *El libro de Genesis*, 324.

⁶¹⁹ De ce Avraam primește acest titlu? Am putea să ne gândim la faptul că Avraam răspunde apelului divin fără să șovăie (Fac 12,1-4) sau că în momentul testării credinței sale el nu renunță; sau datorită episodului când își arată ospitalitatea sa față de cei trei necunoscuți (Fac 18,1-15). În toate cazurile, Avraam merită admirația atât din partea lui Dumnezeu cât și din partea oamenilor, de aceea Noul Testament recunoaște acest lucru în Epistola Sf. Ap. Iacov.

denumeste: „complicitate sau complezență cu Dumnezeu”⁶²⁰. Aceasta merge până la faptul că patriarhul negociază cu El aspecte din viața oamenilor (Sodoma și Gomora).

3.4. Împlinire și nădejde în făgăduințele dumnezeiești

În baza acestor promisiuni divine din Fac 12-50, lui Israel i se întâmplă două lucruri minunate care întăresc această credință: și anume că el este poporul promisiunilor și prin el dimensiunea universală va fi extinsă către toate popoarele. În primul rând, Israel primește și recunoaște împlinirea acestor promisiuni. Textul cel mai clar îl găsim în Ios 21,43-45, text pe care exegetul german Gerhard von Rad îl califică ca fiind crucial⁶²¹. Textul arată clar că jurământul lui Dumnezeu s-a împlinit. În al doilea rând, Israel așteaptă și se găsește într-o stare de expectativă fericită, însă, nu lipsită de griji și de disperare, deoarece în multe rânduri promisiunile nu s-au împlinit și jurământul Domnului a ajuns să fie uitat⁶²²;

În legătură cu promisiunile divine putem observa două lucruri care se întâmplă: repetarea promisiunilor sunt ca un

⁶²⁰ Ska, *El Pentateuco un filon inagotable*, 174.

⁶²¹ G. von Rad, *Estudios sobre el Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 2008), 73-76.

⁶²² Această uitare caracterizează poporul lui Israel ca un popor al speranței care așteaptă împlinirea ei, având confirmarea din partea lui Dumnezeu că se va împlini.

lait-motiv în tot Pentateuhul, căci promisiunile făcute strămoșilor, devin fundamentul chemării lui Moise, în anticiparea exodului⁶²³ (Ieș 2,24; 3,7.16; 6,2-8; 33,1). Aceleași promisiuni se transformă în fundamentul viitoarelor exigențe ale Torrei (Deut 1,8; 6,10; 29,13); al doilea lucru notabil în legătură cu promisiunile Domnului către Israel este că Dumnezeu continuă să facă promisiuni. De-a lungul istoriei lui Israel, Domnul descoperă noi forme de promisiuni care au ca ultim scop fericirea omului și desăvârșirea întregii creații.

Putem identifica trei tipuri de promisiuni care sunt generate în și prin mărturia posterioară a lui Israel, toate derivate din promisiunile fundamentale din Facere, și în coerență cu ele:

- Promisiunile către David și către casa sa. Se presupune că aceste promisiuni ar fi anticipate de către Avraam; de altfel, învoirea principală cu dinastia s-a transformat în rădăcina principală a mesianismului posterior (2Rg 7,15-16);

- Dispersate de-a lungul întregii literaturi profetice. Avem foarte multe promisiuni puse în gura lui Dumnezeu. Prin intermediul diverselor imagini și simboluri, aceste promisiuni anticipează o nouă bunăstare a lui Israel, în viitor⁶²⁴;

⁶²³ Este surprinzător să constatăm că această comunitate care așteaptă, va descoperi secole mai târziu că aceste cuvinte atât de vechi vor avea un dinamism atât de puternic (Is 43,8; 51,2; 63,16; Mih 7,20). Jurământul lui Dumnezeu este considerat o afirmare că Domnul are putere și dorește să conducă acest popor spre realități mult mai bune, chiar dacă situațiile grele prin care trece poporul vor arăta contrariul (cf. Evr 11).

⁶²⁴ Acestea includ o nouă bunăstare în Ierusalim, orașul Torrei; un nou rege care se apleacă mai mult dreptății și care va asigura reabilitarea unei creații ostile (Is

▪ Într-o formă mult mai patetică. Exilul este pentru Israel un teren în care Yahwe face noi promisiuni. Putem să observăm că promisiunile pe care le face Yahwe în exil, exprimă o legătură mult mai intimă cu poporul căruia îi garantează întoarcerea și restaurarea (Ier 11,4; 24,7; 30,22; 31,33; 32,38; Iez 11,20; 14,11; 36,28; 37,23.27; Os 2,23).

În acest fel putem să observăm un fel de chenoză a Domnului prin care El își asumă suferința poporului din exil. Mai mult decât atât, observăm că exilul este, în mintea lui Dumnezeu un loc unde suferința, disperarea, aridul și opresiunea pot fi transformate în locuri vii, fericite, în care poporul poate să experimenteze legătura intimă cu Creatorul său. În aceste circumstanțe atât de crude, Israel primește confirmarea din partea lui Dumnezeu că nu va fi abandonat sau uitat vreodată de către El⁶²⁵.

În felul acesta, întreaga istorie a lui Israel stă sub aureola benefică a acestor promisiuni care asigură viitorul poporului, bunăstarea lui. Aceste promisiuni devin în același timp *profetice și mesianice*⁶²⁶. *Profetice*, deoarece ele privesc spre un orizont concret al istoriei lui Israel, care se dezvoltă în mijlocul unor instituții publice prin care se răspândește pacea, dreptatea, siguranța și abundența roadelor pământului.

11,6-9); un nou pământ mult mai fertil (Am 9,11-15) și o bunăstare mult mai evidentă (Avac 3,18-19). Toate aceste profeții ținesc spre timpurile mesianice.

⁶²⁵ Încă o dată, Dumnezeu confirmă faptul că promisiunile sale sunt mereu deschise spre om, spre lume, spre cosmos, ceea ce demonstrează că viziunea pe care ne-o prezintă Sfânta Scriptură *este aceea a unei totale dăruiri din partea lui Dumnezeu, pentru ca toate să se împlinească întru sine.*

⁶²⁶ Brueggemann, *Teologia del Antiguo Testamento*, 193.

Puterea politică în viziunea acestor promisiuni mesianice este în perfect acord cu dispozițiile divine. Aceste promisiuni sunt în același timp *mesianice*, deoarece sunt duse la desăvârșire prin intermediul unor oameni sau îngeri și privesc spre timpuri viitoare în care Împărăția mesianică va domni peste tot pământul. Deși aceste profeții mesianice se referă în principal la David și la descendenții săi, totuși în Is 45,1 observăm că Domnul dăruiește același rol lui Cyrus al perșilor (adică un rol în planul Său). El alege pe cine dorește pentru a organiza istoria umanității așa cum dorește, servindu-se inclusiv de străini⁶²⁷.

Pe de altă parte, de-a lungul Vechiului Testament, observăm că promisiunile Domnului împrumută o formă *apocaliptică* așa cum apar ele în: Is 65,17-25; Zah 9-14; culminând cu anticiparea învierii morților din Is 26,19 și Dan 12,2. Toate aceste promisiuni își au izvorul în Domnul, anticipează același rezultat și fac referire la aceeași comunitate umană, iar concluzia acestora cu privire la Israel este una foarte clară: niciodată să nu se predea, niciodată să nu abandoneze lupta, oricât de grele și de netrecut ar fi circumstanțele vieții prin care ei ar trece de-a lungul istoriei. Circumstanțele, oricare ar fi ele, dramatice, de netrecut, de neimaginat (ca în cazul sterilității Sarrei), nu trebuie să fie mai importante decât jurământul pe care Domnul îl

⁶²⁷ Conform planului Său, El poate să aleagă chiar pe cineva care niciodată nu a auzit de promisiunile făcute și împlinite patriarhilor: o persoană cu totul nouă și de altă seminție, dar deschisă să devină instrument al voinței Domnului, pentru întreaga umanitate.

face în cadrul istoriei lui Israel sau a umanității. În felul acesta, atât pentru Israel, cât și pentru umanitate în ansamblul său, nu disperarea, *ci speranța* ia locul în cazul unor circumstanțe negative, deoarece ele se bazează pe un jurământ pe care Cineva L-a făcut *cândva și care are valoare absolută*.

Concret, în cazul lui Israel, promisiunea solemnă din Fac 12,1-3 s-a împlinit mult mai târziu; după mai bine de 400 de ani, timp în care poporul a trecut de la o formă de religiozitate simplă, de tip familial, la una mai complexă, consfințită prin alianță făcută de Domnul pe muntele Sinai⁶²⁸.

O societate modernă ca cea de astăzi, fie ea occidentală sau orientală, nu se poate dezvolta pe un stâlp al disperării, ci doar pe unul al speranței, sprijinit de unul al jurământului și de altul al promisiunii și împlinirii ei. Justiția umană, fără cea divină, aduce disperare și abuz oricărei societăți: fie ea creștină, musulmană, mozaică, budistă, hindsă, etc. Orice justiție fără Dumnezeu este, mai devreme sau mai târziu, supusă eșecului, iar consecințele sunt grave pentru omenire și pentru lume. Astfel, lumea de azi trebuie să ia în calcul că o ecuație din care Domnul este eliminat înseamnă disperare și eșec, intrare într-un labirint fără ieșire. Încercarea de a elimina din conștiința unui popor ideea de Dumnezeu, metodologic și ideologic, în școală și în societate, prin ideologii ale empirismului, deznădejdiei sau disperării, vor duce lumea pe treptele unui eșec cu efecte devastatoare.

⁶²⁸ Rainer Albertz, *Historia de la religion*, 55-60.

Nu există orizont pozitiv în cadrul unei societăți, fără a lua în calcul un viitor pozitiv care are bazele într-un trecut pozitiv. La toate acestea au sperat lumea și oamenii din timpuri imemorabile. În felul acesta, vechile promisiuni sunt foarte actuale lumii de azi care, deși a făcut progrese evidente în toate domeniile, totuși, se lasă pradă unor concepte de tip neopăgân, concepte care nu duc decât la abandon, la un orizont sumbru, preambul al multor cataclisme de ordin moral, social, politic, etc.

3.5. Patriarhul Avraam și perspectiva mesianică a făgăduințelor primite

Modelul ascultării depline de Dumnezeu îl regăsim în Patriarhul Avraam imediat după chemarea sa. Sfânta Scriptură o indică prin verbul *vayelej* (Fac 12,4) care, etimologic, înseamnă că exact în clipa următoare s-a pus în mișcare, fără să stea pe gânduri, fără să întârzie sau să șovăie. Acest pasaj prezintă faptul că ceea ce se vorbește despre patriarh are valoare de model al ascultării de Dumnezeu⁶²⁹.

Aceasta caracteristică a lui Avraam o putem observa încă din momentul în care Dumnezeu îi face chemarea de a renunța la cele trei lucruri pe care le avea: patria, locul nașterii și casa părintească și a se lansa spre un orizont incert. El se adresează patriarhului la imperativ, solemn, grandios. Avraam

⁶²⁹ von Rad, *El libro de Genesis*, 189.

nu pune întrebări, nici nu șovăie, nici nu pune la îndoială chemarea divină, ci se pune în mișcare chiar din secunda următoare. Se lasă condus de Dumnezeu și i se reînnoiesc, i se intensifică credința sa în promisiunile divine⁶³⁰. Patriarhul se lasă condus de chemarea divină, știe că după lungi călătorii și obstacole pe care le va întâlni în calea sa, în cele din urmă, va găsi limanul, iar Domnul va răsplăti credincioșia sa. Figura sa este mai de folos decât o mie de definiții ale credinței și ale speranței⁶³¹. Este destul să-l vedem și să-l înțelegem ca să știm ce este credința, să trăim credința, să trăim existența noastră perenă ca una a încrederii în Dumnezeu, chiar dacă în decursul vieții noastre ne sunt puse înaintea ochilor noștri spirituali, o sumedenie de probe⁶³². Imaginea lui Avraam a fost preluată în creștinism ca prefigurare a ascultării pe care Mântuitorul Hristos o face Părintelui Său. Jertfa lui Isaac prefigurează jertfa ispășitoare adusă odată pentru totdeauna de Hristos, Părintelui ceresc.

Chemarea pe care Dumnezeu i-o face are asupra lui un impact așa de mare încât renunță la obiceiurile anterioare și se așează sub grija providenței divine renunțând la orice

⁶³⁰ „Reacția sa față de Dumnezeu este admirabilă, în special la începutul și la sfârșitul narațiunii despre sine, când Avraam ne este prezentat ca încarnare a omului credincios, figura exemplară a credinciosului.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 210.

⁶³¹ Avraam este modelul admirabil al credinței, însă el ne arată și latura umană a credinței: dificultatea de a se încrede deplin în Dumnezeu și ispita pe care o are de a căuta mereu propriul drum, fără a conta pe Dumnezeu.

⁶³² Elorza, *Drama y Esperanza*, 210.

urmă de idolatrie din viața sa. Dumnezeu îl pune la mai multe încercări pe care le depășește cu admirație așa încât, credințioșia sa este o trăsătură importantă a personalității sale. În casa tatălui său, Tetrah, copilul Avraam a crescut sub influența unor obiceiuri idolatre care rămân încrustate adânc în sufletul fiecărui om; cu atât mai mult în acele împrejurări din Mesopotamia, unde toate popoarele din jur aveau aceleași obiceiuri. Descoperirea adevăratului Dumnezeu a însemnat pentru Avraam un nou mod de a gândi, de a acționa, de a se raporta la divinitate, la oameni și la tot ceea ce îl înconjoară⁶³³. Această schimbare, desigur că, a adus și multă nemulțumire și prigoană din partea familiei și a locuitorilor alături de care, până nu demult, împărțeau aceleași obiceiuri idolatre. Prezența adevăratului Dumnezeu în viața sa îl face să-și schimbe radical viața sa pe care o dedica în întregime slujirii adevărate.

Două trăsături îl mai definesc pe Avraam: pe de o parte, este omul dialogului cu Dumnezeu față către față, pe de altă parte credința sa este constantă. Sugestive sunt în acest sens scenele teofanice: Domnul îl abordează ca pe un prieten, iar în capitolul 18, care cuprinde unele dintre cele mai frumoase pagini ale Sfintei Scripturi, El este oaspetele lui Avraam în cortul său, căruia și îi descoperă unul dintre evenimentele cele mai așteptate ale vieții sale și ale vieții unui om: nașterea unui fiu. Dumnezeu Însuși este cel care se găsește emoționat

⁶³³ Elorza, *Drama y Esperanza*, 211.

de Avraam: *aș putea oare să-i ascund lui Avraam ceea ce gândesc că voi face*, iar profetul Isaia arată că Dumnezeu i se adresează cu cuvintele: *prietenul meu Avraam* (Is 41,2)⁶³⁴.

În același timp, Avraam este prezentat ca slujitorul lui Dumnezeu, fără a face din slujire o caracteristică a sclaviei; el este slujitorul din inimă, credincios, liber, care a ajuns la aceste sentimente prin experiența vieții sale trăite în jurul lui Dumnezeu. Rezultatul este o reciprocitate. Ființa umană se încrede în El, iar Domnul, Cel ce este atotputernic, se încrede în făptura umană, până într-atât încât îl face slujitorul său. În felul acesta observăm modul în care El se servește de cei umili pentru a-și realiza planul său⁶³⁵.

Dinastia născută din David apare ca o împlinire a promisiunilor făcute de Dumnezeu lui Avraam. Atât Avraam, cât și David, fac un jurământ înaintea Lui (Fac 15 și 2Rg 7 și urm). De altfel, chiar în primele capitole ale Facerii ne este prezentată întâlnirea dintre Regele Melchisedec și Avraam, iar acesta din urmă i se pleacă și îi dă zeciuală. Mult mai târziu, dinastia din care a făcut parte acest rege va cunoaște apogeul său prin regele David și mai apoi prin Solomon, fiul său. Viziunea teologică a Sfintei Scripturi îi prezintă pe cei doi regi, David și Solomon, ca pe o împlinire a triplei promisiuni pe care Dumnezeu o face lui Avraam (Fac 12,1-3). El este credincios și fidel făgăduințelor Sale, căci

⁶³⁴ Mark Gignilliat, *Paul and Isaiah's Servant: Paul's Theological Reading of Isaiah 40-66 in 2 Corinthians 5:14-6:10* (London: T&T Clark, 2007), 160-2.

⁶³⁵ Elorza, *Drama y Esperanza*, 212.

după o lungă perioadă de timp (peregrinarea patriarhilor, starea de sclavie în Egipt, staționarea prin deșert, perioada haotică a judecătorilor), poporul Israel a devenit unul numeros și puternic, posesor al unui pământ roditor. În fruntea acestei națiuni, Dumnezeu l-a ales pe David (1Rg 16,13.18), căruia i-a deschis alte perspective mult mai ample prin intermediul noilor promisiuni pe care i le face. Aceste promisiuni se vor împlini în timpurile ulterioare, atât pentru popor, cât și pentru umanitate. În vremea dinastiei davidice evreii au obținut performanța de a fi un stat puternic, de a avea dinastie regală, prosperitate economică și siguranță națională. În viziunea globală a Sfintei Scripturi, din perspectiva relației dintre promisiune și împlinirea ei, Dumnezeu a condus acest popor după făgăduințele sale până la a-l consolida și a-l crește în forma unui stat monarhic, urmând ca de acum înainte Dumnezeu să-i facă alte promisiuni lui David prin intermediul profetului Natan: „Tronul tău și regatul tău va rămâne pentru totdeauna, voi propăși pe urmașii care vor ieși din tine” (2Rg 7)⁶³⁶.

Tradiția posterioară îl va transforma pe David într-un punct de pornire al speranțelor mesianice: Dumnezeu va trimite un alt *fiu al lui David*, un *Uns* poporului Său. Aceasta era o nouă promisiune făcută în aceeași linie pe care, cu secole în urmă, Dumnezeu le face lui Avraam. Cel mai mare

⁶³⁶ Charles Conroy, *1-2 Samuel, 1-2 Kings, with an Excursus on Davidic Dynasty and Holy City Zion. Old Testament Message 6* (Wilmington: Michael Glazier Inc., 1983), 210-2.

dar pe care poporul îl poate primi este acesta: poporul poate să-și fundamenteze existența în acest Fiul al lui David care este nădejdea Împărăției lui Dumnezeu și a împlinirii promisiunilor sale⁶³⁷. Cu timpul se va revela sensul promisiunilor făcute lui David; regii ulteriori nu vor putea să se ridice, nici moral, nici politic la nivelul acestui Rege, fiul lui David, care va împlini promisiunile lui Dumnezeu și care va da siguranță regatului său. Toate aceste promisiuni se vor împlini în timp și doar timpul va dezvălui sensul lor mesianic. Viitorul rege Mesia și viitoarea capitală, Ierusalimul, vor deveni cei doi stâlpi ai speranței mesianice, biblice și iudaice de-a lungul secolelor, motoare generatoare de suflu nestins în sufletul poporului evreu. Ambele, Mesia și Ierusalimul, îl vor fortifica ca un popor al speranței, dându-i o formidabilă capacitate de supraviețuire de-a lungul experiențelor celor mai abisale.

Prin intermediul profeților, Dumnezeu, va dezvălui sensul și împlinirea promisiunilor. Israel se va converti în poporul speranței, în acest pământ, și va depăși frontierele terestre ale acestuia⁶³⁸.

După Evanghelia de la Matei și de la Luca, Iisus Hristos este fiul lui Avraam. Matei începe genealogia descendent, în timp ce Luca, ascendent; pentru ambii evangheliști, Avraam este personajul cheie din genealogia lui Iisus. Mesia lui Israel vine pe linia David – Avraam, împlinind profeția

⁶³⁷ Elorza, *Drama y Esperanza*, 349-53.

⁶³⁸ „Această viziune vine din vremea Patriarhului Avraam și se amplifică acum, capătă alt sens, altă viziune, îndreptate spre întemeierea unei împărății, care nu va fi din lumea aceasta.” Elorza, *Drama y Esperanza*, 353.

din Miheia 5,1. Pentru Matei, a fi fiul lui Avraam înseamnă a da roade bune. De la Avraam la Iisus se parcurge o perioadă de mari binecuvântări ale lui Dumnezeu pentru poporul său și care culminează cu Iisus, Mesia, ca împlinire a promisiunilor făcute lui Avraam. Pentru Luca nu există clasă socială care să fie incompatibilă cu mântuirea (femeia gârbovă-fiica lui Avraam, Zaheu, fiul lui Avraam, Bogatul nemilos și săracul Lazar). Pentru Sfântul Apostol Pavel, Avraam este model al credinței așa cum îl prezintă Epistola către Evrei.

Iosif Flaviu (37 d. Hr.) îl prezintă ca pe primul monoteist, deoarece era un om foarte înțelept. Este primul monoteist fizic, deoarece a observat toți aștri și i-a comparat cu Dumnezeu, ceea ce a condus la teologia naturală, care conduce la credință. În același timp, este un mare promotor al culturii pentru că i-a învățat pe egipteni: matematica, fizica și astrologia. În același timp, a fost o încarnare a tuturor virtuților (marea sa umanitate și ospitalitatea sa)⁶³⁹.

Deși a trăit mult înaintea Torei, el respectă poruncile divine ca pe un dat natural al fiecărei persoane umane; de asemenea, respectă sărbătorile și cunoaște toate obiceiurile legate de jertfe. Avraam este primul care plătește dajdia și care începe rugăciunea de dimineață. În toate acestea acționa ca un preot, mai ales în actul circumciderii. Preoția sa este una universală ca prototip al preoției aduse de Mântuitorul Hristos⁶⁴⁰.

⁶³⁹ Romer, *Introducción al antiguo testamento*, 231.

⁶⁴⁰ „Avraam este tatăl evreilor din pricina descendenței trupești. Dar toți cei ce cred în Înviere se fac fiii lui Avraam» așa cum a crezut și acela că trupul bătrân și amorțit mai poate naște copil.” Chirilă, *Fragmentarium exegetic filonian*, 74.

În viziunea teologiei iudaice, doar Israel poate să-și dezvolte singur dreptul de fiu al lui Avraam, datorită binecuvântării patriarhilor (Avraam, Isaac și Iacov). În același timp este și patriarhul celor convertiți, al celor prozeliți, deoarece s-a circumcis la 99 de ani, lăsând ușa deschisă tuturor celor care doresc să se convertească⁶⁴¹. Ultranaționalismul ortodox evreu își arogă acest drept, că Avraam ar aparține doar lor, însă cele subliniate mai sus arată clar că Avraam a avut alte origini și alte perspective mult mai deschise spre universal; adică particularismul și universalismul său au fost trăite deodată în ființa sa ecumenică și fidelă cuvântului lui Dumnezeu⁶⁴².

Întregul text al Sfintei Scripturi, privit în ansamblu, și într-o lumină profundă, ni-l arată pe Avraam, ceea ce era și este în realitate: figură universală a credinței în Dumnezeu Cel unic și viu.

Literatura primară, scrisă cu o oarecare pioșenie, îl face pe Avraam primul martir a lui Hristos și de aici apar o serie de consecințe, uneori exagerate la adresa lui Avraam⁶⁴³. În Epistola către Barnaba, Avraam este prezentat ca martir

⁶⁴¹ „Moises Maimonides (1135-1204) aduce în discuție subiectul despre Dumnezeu, ca tatăl părinților noștri (Avraam-Isaac-Iacov) și îl aplică la cei convertiți, proveniți din alte națiuni.” David Hartman, *Maimonides, Torah and Philosophic Quest* (New York: Jewish Publication Society, 2010), 178.

⁶⁴² Ska, *Introducción a la lectura del Pentateuco*, 62.

⁶⁴³ „[Avraam devine astfel] cel ce a biruit cu făptuirea trupul și simțirea și lumea care pricinuesc desfacerea alipirii minții de cele inteligibile și s-a apropiat în mod cunoscător numai cu mintea de Dumnezeu; unul ca acesta este un alt Avraam arătând că are printr-un har egal aceeași pecete a virtuții și cunoștinței ca și patriarhul.” Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 146.

al lui Hristos, iar epistolele lui Ignatie prezintă iudaismul ca o religie moartă.

Toate tendițele de hiperbolizare ale personajului biblic și istoric Avraam nu au avut rolul decât să agraveze și mai mult tensiunile existente între diversele religii care l-au *naționalizat* pe Avraam, fără a se gândi că, de fapt, el aparține universalului și că dimensiunea sa este mai degrabă una ecumenică⁶⁴⁴. Mai târziu, când literatura creștină s-a diversificat, personajul biblic Avraam a fost repus în locul cuvenit, iar de atunci și până la sfârșitul veacurilor va fi o candelă aprinsă tuturor acelor care caută pacea, ecumenicitatea și unitatea dintre religii și în definitiv dintre oameni⁶⁴⁵. Așadar, Avraam trebuie să fie pus în lumina sa reală: izvor de binecuvântare, pace și unitate pentru toți oamenii care caută un Dumnezeu care să comunice și să se comunice⁶⁴⁶.

Avraam apare în textele scripturistice ca omul înzestrat cu / de binecuvântările lui Dumnezeu datorită ascultării și credinței sale. Aceste binecuvântări primite răsună în ființa sa ca un rezultat al vocației sale: prin intermediul său vor fi binecuvântate toate națiunile pământului. Pe lângă faptul acesta, Scriptura îl prezintă ca tată a mulțime de națiuni: Dumnezeu îl binecuvântează să fie tată a multor popoare

⁶⁴⁴ Michaud, *Los Patriarcas*, 78.

⁶⁴⁵ Prin Avraam putem depăși conceptul de rasă, deoarece el aparține atât lumii arabe cât și evreilor. De asemenea, putem depăși conceptul de religie exclusivă, deoarece patriarhul aparține deopotrivă creștinilor, musulmanilor, dar și mozaicilor.

⁶⁴⁶ Ska, *Introduccion a la lectura del Pentateuco*, 122.

(Fac 12,2), însă vocația primară a lui este aceea de a fi părinte al unui popor evreu, al unui popor ales din care se va naște Mesia, capul tuturor națiunilor⁶⁴⁷. Avraam mai apare în textele scripturistice ca omul lui Dumnezeu. Este chemat de Cel care vorbește în multe maniere: în semne, în viziuni, ziua sau noaptea, în viața cotidiană sau în probele excepționale ale credinței sale. Avraam este omul credinței ferme de care face dovadă (Fac 15,6); este omul fricii de Dumnezeu (Fac 22,12); este omul cultului liturgic adevărat (Fac 12,8; Fac 13,18). Avraam este omul poruncilor lui Dumnezeu și al împlinirii lor: îl protejează pe sărac și chiar este capabil să-l apere; este omul păcii și al fidelității (Fac 13,8; Fac 14,21-24; Fac 21,22-32). Avraam este, de asemenea, omul peregrin în prezența lui Dumnezeu (Fac 17,1); ascultă cuvântul Lui și rămâne în căutarea Domnului de-a lungul întregii sale vieți, model al credincioșilor, așa după cum ni-l prezintă revelația biblică⁶⁴⁸.

Un alt episod demn de notat este cel al întâlnirii dintre Avraam și Melchisedec. Deși Avraam este eroul învingător, totuși, în momentul întâlnirii sale cu regele Melchisedec, se apleacă înaintea lui și îi plătește zeciuiala cuvenită. Acest gest se datorează faptului că Avraam a obținut de la Melchisedec binecuvântarea sa, care este cea a precursorului lui David și a întregii dinastii davidice.

⁶⁴⁷ Collin, *Abraham*, 51.

⁶⁴⁸ Collin, *Abraham*, 62.

În contextul unei lumi convulsionate⁶⁴⁹ și extrem de tensionate, se naște Domnul Iisus Hristos din Fecioara Maria, care pretinde a fi profetul definitiv dat de Dumnezeu, Însuși Fiul Său. Epoca în care apare Mântuitorul fierbe de speranța mesianică și de puternicul spirit naționalist. Iudeii continuă în acest context să se considere poporul lui Dumnezeu, apropiindu-se într-un mod literal de Lege (Torah), de tradițiile lor și de visul eliberării politice. Iisus Hristos, care cunoștea toate aceste exagerări, voia să ducă spre un alt orizont conceptul de credință, de nădejde și de morală a poporului. Creștinismul își are rădăcinile într-o regiune foarte specială a lumii evreiești, o regiune în care, de secole, se amestecau evreii și ne-evreii. Încă din secolul VIII î. Hr., nordul regatului lui Israel este desemnat ca districtul ne-evreilor (gelil ha-Goyim; Is 8, 23)⁶⁵⁰. Din această regiune își are rădăcinile terestre Iisus, deși originile Sale davidice îl plasează în Iudeea, nu departe de Ierusalim, la Betleem. Cu trecerea secolelor, descendenții davidici nu au mai avut aceeași strălucire politică ca odinioară și s-au dispersat pe fața întregului

⁶⁴⁹ În anul 63 î.Hr., generalul roman Pompei, chemat de unele grupuri iudaiice care luptau între ele, ocupă aceste teritorii (Ierusalim, Palestina și Orientul apropiat). De acum înainte iudeii se află sub mâna puternică a Romei, care trimite, fie regi aserviți Imperiului Roman, fie guvernatori direcți de la Roma (ca și în cazul lui Ponțiu Pilat).

⁶⁵⁰ „Această expresie a fost frecvent utilizată, până când i s-a dat toponimul grecesc, Galileea. În această regiune, conștiința identitară este mult mai slabă decât în Iudeea. Regiune de graniță, situată în nordul vechiului regat al lui Israel, Galileea era un loc de trecere: caravanele și emigranții treceau pe acolo ca și conceptele religioase, filosofice sau politice.” Marie Francoise Baslez, *Biblie și Istorie* (București: Artemis, 2007), 155.

regat; unii dintre ei așezându-se în Galileea, la Nazaret și Capernaum, iar pe Iisus l-au numit: „nazarineanul”⁶⁵¹. În acest context al unei lumi pluriculturale, vine Mesia ca să stabilească o punte între vechile promisiuni și noile promisiuni. Pentru creștini, Hristos este împlinirea tuturor promisiunilor, este punctul central unde se întâlnesc cele două linii convergente care vin dinspre infinit și se îndreaptă spre (in)finit. Timpul și evenimentele le putem măsura, însă, spațiul este imens, infinit, vine și se îndreaptă spre Dumnezeu, spre infinit. Exact în intersecția acestor linii situăm venirea lui Hristos care, pentru creștini, înseamnă totul în toate: axis mundi. În Hristos au fost realizate toate promisiunile divine, nu în sensul că de la El promisiunile nu se mai fac, ci în sensul că El este începutul împlinirii promisiunilor în fiecare dintre noi, în Cosmos și până la sfârșitul veacurilor. Plenitudinea este în El, însă noi suntem, fiecare în parte, potențiali receptori ai promisiunilor divine care se vor desăvârși prin participarea la viața Lui. Ca o paranteză,

⁶⁵¹ Ce înțelegeau Evangheliile prin „Nazarineanul”? Tradițiile se contrazic. Evanghelia lui Marcu, cea mai coerentă, îl desemnează pe Iisus ca „nazaritean”, omul din Nazaret, derivând în mod clasic un adjectiv de origine (nazarenos) din numele orașului Nazara. (Mc 1,24) În schimb Evangheliile după Ioan și Matei, nu folosesc niciodată termenul „nazaritean”, ci „nazorean”. Acest termen poate fi legat de alte rădăcini ebraice: fie de cel de odraslă (neser), prin prisma unui mesianism davidic, fie, mult mai clar, de cel de observator (nazor) care ne trimite la respectarea riguroasă a unui ritual. N-ar fi fost un lucru nou ca unii dintre contemporanii Săi să-L fi numit pe Hristos după o anume particularitate religioasă. Hristos putea fi considerat un iudeu foarte corect în respectarea regulilor religioase: el purta tradiționalii franjuri de lână la cele patru colțuri ale hainei sale (Mt 9,20) pentru a-și aminti că respectă poruncile Domnului (Num 15,38-40).

Domnul nostru Iisus Hristos leagă mesajul Său de figura lui Avraam, afirmând că mântuirea este deschisă tuturor popoarelor și respingând astfel o pretenție națională. Domnul însuși spune: „vor veni mulți din răsărit și din apus și vor *șede cu Avraam, Isaac, și Iacov în împărăția cerurilor*, iar fiii *împărăției* vor fi scoși în întunericul cel mai dinafară” (Mt 8,11-12)⁶⁵². Aceasta atitudine universalistă era frecventă chiar și la unii iudei din vremea lui Iisus. Creștinii care se formează pe linie paulină au considerat că ei sunt fiii lui Avraam: prin credința în Iisus, fără să fie nevoie să mai aparțină vreunei familii biologice, căci era de ajuns doar credința. În viziunea creștină, Avraam este tatăl tuturor credincioșilor care prin intermediul credinței lor, cred în Iisus Hristos (cf. Rom 4,16-17). Sfântul Apostol Pavel recurge la un argument foarte interesant pentru a arăta apartenența avraamică spunând că Dumnezeu i-a făcut promisiune lui Avraam și urmașului său (nu urmașilor)⁶⁵³. Așadar urmașul său superior este Iisus Hristos și dacă suntem ai lui Iisus Hristos, suntem descendenții lui Avraam și moștenitorii promisiunii (Gal 3,16-17). Este adevărat că acest argument este valabil doar pentru creștini, însă exprimă ceea ce era și în viziunea iudeilor cu mentalitate universalistă: adevărata filiație este pe linie spirituală și nu doar biologică⁶⁵⁴.

⁶⁵² von Rad, *El libro de Genesis*, 87.

⁶⁵³ Varo, *Genesis*, 199.

⁶⁵⁴ von Rad, *El libro de Genesis*, 119. „Apostolul tâlcuiește acest loc așa: *Făgăduințele au fost făcute lui Avraam și urmașului său*. El n-a zis: și *urmașilor*

Așadar creștinismul și iudaismul sunt două derivate ale aceleiași rădăcini evreiești; unul luând o formă introvertită, a unui popor care vrea să mențină într-o formă națională credința lui Avraam, și altul o formă extrovertită, a aceleiași experiențe israelite fundamentate pe baze avraamice și care, prin Iisus Hristos Mântuitorul, se extinde spre toate națiunile pământului. În acest sens, creștinii, deși nu sunt iudei, sunt autenticii israeliți, moștenitori ai făgăduinței universale date de către Dumnezeu lui Avraam și urmașilor lui, Isaac și Iacov⁶⁵⁵. În opinia multor exegeți moderni⁶⁵⁶, chemarea lui Avraam este punctul de început al revelației divine, prin intermediul unui om care se găsea în mijlocul unei mulțimi de națiuni. Acestui om i-a fost încredințată această misiune mare de către Dumnezeu, în mod liber, conform planului său mântuitor. Naratorul sfânt nu menționează rațiunile pentru care nu au fost aleși alți înaintași (Ham sau Iafet), ci doar faptul că din seminția lui Sem s-a născut Avraam.

ca și când ar fi vorba de mai mulți, ci el a zis: *și urmașului tău – ca vorbind de unul singur – care este Hristos*. E vorba, deci, despre Hristos: *Voi înmulți foarte mult neamul tău, ca să fie ca stelele cerului și ca nisipul de pe țărmul mării*. Acest adevăr a fost vestit de la începutul lumii, când s-a zis lui Adam: *Creșteți și vă înmulțiți*; căci aceasta o vestește și Apostolul când zice: *S-a zis despre Hristos și Biserică*. În ceea ce privește cuvintele: *ca stelele cerului* și cele următoare: *Ca nisipul de pe țărmul mării care nu poate fi numărat*, s-ar putea spune că imaginea cu numărul stelelor se potrivește poporului creștin și cea cu nisipul mării poporului evreu. Eu, însă, înclin să cred că atât un exemplu cât și celălalt se pot aplica la amândouă popoarele.” Origen, „Omilia la Facere,” în *PSB* 6, trad. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1981), 45-6.

⁶⁵⁵ Rainer Albertz, *Historia de la religion*, 38.

⁶⁵⁶ von Rad, *El libro de Genesis*, 185.

Această chemare pe care Dumnezeu i-o face lui Avraam îi face pe evrei, nu numai să-și caute originile cele mai ancestrale în acest episod, ci și să-și exprime, în felul acesta legătura lor specială cu Dumnezeu de-a lungul istoriei lor tumultuoase și adesea tragice. Israel s-a văzut pe un drum special al cărui plan și țintă au rămas definitiv în mâinile Lui. Avraam este prezentat în Facere ca un exemplu de generozitate și de mărinimie (13,8-9; 14,11-24; 18,1-8; 20,17-18) și recunoscut în felul acesta atât în Vechiul Testament cât și în Noul Testament, atât în teologia rabinică, cât și în cea creștină și islamică⁶⁵⁷.

Vechile promisiuni date de Dumnezeu lui Avraam au, pentru El, un alt sens, mult mai profund și o dimensiune mult mai universală. Domnul le va împlini înainte de toate pentru cei umili și săraci, prin modalități numai de El știute. Neînțeles și refuzat, deplânge soarta pe care o va avea Ierusalimul, deoarece locuitorii săi nu au cunoscut *ceasul* și căile Domnului⁶⁵⁸. Cu tot refuzul ființei umane, Dumnezeu nu a rupt legământul sau alianța Sa cu el, ci, din contră, a ridicat-o la o treaptă desăvârșită, prin Legământul cel nou. El este fidel promisiunilor făcute. Învierea Celui care a murit pe Cruce este răspunsul ființei umane incapabile să recunoască și să înțeleagă căile Domnului. Domnul înviat este Domnul istoriei, Mesia care le împlinește pe toate cele

⁶⁵⁷ Albert de Pury și Thomas Romer, *Genesis 12-36* (Bilbao: Ed. Desclee de Bouwer, 2008), 135-56.

⁶⁵⁸ Elorza, *Drama y Esperanza*, 380-1.

nădăjduite (FAp 1-13). Prin mijlocirea lui, Dumnezeu acționează și interacționează în istorie cu ființele umane, istorie începută cu patriarhii, cu Avraam, Moise, David și ceilalți profeți⁶⁵⁹.

Pe de altă parte, cu și prin Fecioara Maria s-a introdus în istoria mântuirii un început cu totul nou. Acest lucru a fost posibil datorită „da”-ului de credință, care s-a sprijinit pe credința și speranța tuturor mamelor din Israel. De atunci s-a impus o relație deosebită cu Avraam, părintele credinței și cu Maria, Maica Domnului, Mama celor credincioși. Salutul îngerului Gavriil, *Domnul este cu tine*, conține aici dubla promisiune destinată lui Israel și fiicei Sionului, aceea că Dumnezeu va veni ca mântuitor și că va locui în ea. Această promisiune o asumă Arhanghelul și o aplică acum Mariei, ceea ce-l determină să o compare cu fiica Sionului.

⁶⁵⁹ Prin mijlocirea lui se deschid noi cărări de speranță, de credință și de dinamism a istoriei. Un nou popor se naște din acest Iisus mort și înviat, un popor al unei noi alianțe perfecte, desăvârșite, comparativ cu cele stabilite anterior cu Adam și Eva, cu Noe, cu Avraam sau cu Moise și ceilalți profeți. Această nouă alianță a fost anticipată de către profeții Vechiului Legământ, profeți care au îndemnat poporul să privească spre Acela pe care l-au vestit ei, Moise, David și toți proorocii. Acest nou popor continuă să creadă în Vechiul Testament și în vechile promisiuni și alianțe, însă va crea Noul Testament, prin care îi anunță pe toți oamenii și pe toată lumea, indiferent de barierele naționale sau culturale, noile căi ale lui Dumnezeu. Istoria lui Dumnezeu cu ființa umană este istoria răbdării lui Dumnezeu cu omul. În timp ce mulți speră că această istorie ar avea vreun sens sau vreo finalitate, iar alții se îndoiesc că Dumnezeu nu va împlinii promisiunile sale, noi, totuși, așteptăm un cer și un pământ nou, în care să domnească justiția (2Ptr 3,11-15). Cuvântul final îl va avea Dumnezeu: va fi fidel istoriei începute de El;

Acest fapt devine mai clar atunci când Gavriil promite că Duhul Sfânt o va umbri, o va asista. Acest verb, *a umbri*, face aluzie la norul Vechiului Legământ care era deasupra cortului. În acest fel, Maria apare ca noul cort sfânt, adevăratul arc al alianței, noul templu în care locuiește Dumnezeu⁶⁶⁰.

Salutul Mariei din episodul bunei vestiri o desemnează pe Maria ca fiică a Sionului și o identifică ca pe o mireasă a poporului lui Dumnezeu. De aceea, tot ceea ce se zice în Sfânta Scriptură despre Biserică se potrivește, prima dată, Mariei și invers: de la Maria, Maica Domnului, primește Biserica tot ceea ce este și trebuie să fie, deoarece Maria este prototipul Bisericii sau, spus mai adecvat, este Biserica în statutul ei original. Maica Domnului nu este cuvântul, ci ea este răspunsul adecvat, așa cum El îl așteaptă⁶⁶¹.

Taina Mariei este prefigurată în Vechiul Testament prin Sarra, care a fost stearpă și doar la o vârstă înaintată a putut să fie mama lui Isaac; iar prin el, mama poporului ales de Dumnezeu. Acest lucru s-a datorat nu propriilor sale puteri, ci puterii divine. Acest mister se întâmplă și cu Ana, mama lui Samuel, care, și ea fiind stearpă, într-un final a născut prin puterea lui Dumnezeu pe Samuel. Același lucru se întâmplă cu Elisabeta, mama Sfântului Ioan Botezătorul. În această listă este Maria, care L-a născut pe Iisus, fiind

⁶⁶⁰ Koch, *La Iglesia de Dios*, 246.

⁶⁶¹ Hans U. von Balthasar, *Wer ist die Kirche?* (Einsiedeln: Johannes Verlag, 1999), 9-31.

Fecioară, așa cum afirmă Matei la începutul Evangheliei, împlinindu-se în felul acesta profeția: „iată fecioara va lua în pân-tece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel care înseamnă: Dumnezeu este cu noi” (Mt 1,23)⁶⁶². Maica Dom-nului promite că harul lui Dumnezeu, care este în ea și prin ea în Biserică, este infinit mai tare decât orice considerent uman și că poate din nou să învingă (Fac 3,15).

⁶⁶² „Viziunea aceasta a Septuagintei, cu care este tradus acest cuvânt (fecioara), este viziunea iudaismului care s-a impregnat în acele timpuri și care nu admitea că viitorul rege, Mesia, se va naște dintr-un rezultat al poftei bărbătești. Confesiunea ideii virginală a nașterii lui Mesia este o moștenire iudaică.” Thomas Söding, „Apokryphe Weihnachten? Ochs und Esel, Stall und Krippe, Jungfrau und Kind,” *Pastoralblatt* 57 (2005): 357.

Concluzii

În istoria lui Israel dreptatea conducea spre făgăduințe, după un model destul de bine evidențiat la Noe și la patriarhi. Făgăduințele sunt recunoscute ca simboluri de unitate și contrare decăderii pe care a suferit-o omul odată cu pierderea stării primordiale. Am ales să vorbesc în cuprinsul lucrării mele despre aceste făgăduințe și modul în care ele au restabilit, atât cât se putea, relația dintre Dumnezeu și om. Toate făgăduințele converg în același punct – fie că vorbim de făgăduința oferită imediat după cădere (Fac 3,15), fie despre cele adresate lui Noe, iterări și reiterări (Fac ;11-9,8 ;6,18 17-9,12), fie despre cele patriarhale (Fac ;21-15,7 ;3-12,1 5-26,2 ;14-18,10; etc). Punctul lor comun este făgăduința că Hristos va veni și va restructura firea umană, îl va re poziționa pe om în centrul creației cu deplinătatea potențialității de a fi după asemănare.

Făgăduințele se descriu, după cum se poate observa pe întregul parcurs al lucrării, în funcție de persoanele cărora le sunt adresate. Dumnezeu nu ezită să fie extrem de deschis doleanțelor umane și răspunde rugăciunilor celor ce caută făgăduințele cu înțelepciune și deplinătate. Cel mai concludent exemplu este Avraam care, în sinceritatea dorinței lui de a avea un urmaș, a primit de la El în mod repetat (Fac

12,1-3; 15,7-21; 18,10-14) făgăduința că fiul pe care îl va avea va sta mărturie a începutului manifestării planului de restructurare a lui Dumnezeu în lume. Din acest considerent, al deplinătății făgăduințelor și a plinătății împlinirii lor, am ales să creionez profilul unei tematici veterotestamentare pe care o consider eminentamente vitală desfășurării planului divin.

În prima parte a lucrării am încercat să aduc în evidență relația dintre făgăduință și legământ, atât din punct de vedere etimologic și istoric, cât și biblic, condus fiind de nădejdea că un cadru referențial cât mai vast ar fi de bun-augur în explicarea interdependenței dintre cele două concepte. Făgăduința este un concept transcendent, un concept care pornește odată cu omul, cu crearea lui și rămâne dimpreună cu acesta până la finele existenței sale. Legământul este fie o imagine a făgăduinței, fie o necesitate a exprimării ei. Dumnezeu lucrează prin legăminte mai puțin decât o face prin făgăduințe, dar acest lucru nu înseamnă că, prin caracterele lor, unul predomină sau celălalt absentează, ci că aceste două concepte definesc relația omului căzut cu El. Din punct de vedere etimologic, pe parcursul primei părți a lucrării am putut observa că termenul ebraic, „berit”, este cel care definește prin plurivalența lui semantică, atât făgăduința, cât și legământul. Din această cauză, consider că din punct de vedere terminologic am deschis o paletă largă de interpretări cu privire la relația dintre făgăduință și legământ și am concluzionat că oricât de mult am încerca să definim

izolat aceste concepte, ele se pot apropia de înțelegerea voită de autorul textului scripturistic doar în situația în care sunt interpretate contextual și relaționar cu evenimente similare.

Pornind de la această realitate interpretativă, am prezentat în raporturi de simetrie evenimente care cuprind cele mai importante făgăduințe veterotestamentare prezente în cartea Facerii. De la Noe, prin interpretarea rabinică și patristică, am încercat să evidențiez un curs firesc al făgăduințelor, curs guvernat de principiile din Fac 3, 15 și chiar și de cele primordiale din Fac 1,28: „Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l supuneți”. Aceste directive date protopărinților se pare că au rămas într-o formă patologică, dacă o putem numi astfel, ca idealuri ale omului căzut. Ele au reprezentat nevoi pe care, în chip firesc, Dumnezeu le-a reconstruit și îmbrăcat în făgăduințe. În aceste prime trimiteri cu privire la făgăduință oferite de cartea Facerii am identificat primele principii de construire a unei teologii a promisiunii, un concept pe care l-am dezvoltat în ultimul capitol al lucrării mele, loc în care, pe substructuri tematice, am evidențiat receptarea făgăduințelor de către poporul ales și rostul creat în jurul acestora. Consider extrem de importantă această prezentare a restructurării ideatice a poporului ales pe fundamentul promisiunilor și prin prisma prezentării acestui concept consider că am deschis câteva linii de interpretare cu privire la imaginea lui Israel, conturată în jurul promisiunilor.

În jurul acestei idei de făgăduință, concertându-mi atenția pe reperele exegetice oferite de către colecțiile de comentarii, am reușit să creez un câmp lexical ușor identificabil în spațiul biblic care să ofere înțelegere asupra temei promisiunii. Din acest punct de vedere, consider că lucrarea reprezintă un ghid al conexiunii cu Dumnezeu pe fondul făgăduințelor. Dacă, din punct de vedere istoric, făgăduințele nu reprezintă evenimente notabile, din punct de vedere teologic ele sunt vitale pentru a-l defini pe omul care se află în „grațiile lui Dumnezeu”. Acest lucru l-am considerat notabil și am adus în discuție faptul că Noe a fost socotit ca fiind drept și a dat mărturie prin viața lui despre aceasta, abia în contextul în care s-a văzut supus planului lui Dumnezeu (Fac 6). Credința lui s-a aflat pe o pantă ascendentă, dar Noe era mai puțin conștient de valoarea pe care socotea divină o avea pentru el (Fac 6,9). În timp ce credința lui Noe a fost mărturisită de legământul făcut de Dumnezeu cu el, la Avraam vorbim de credință aflată în ascensiune, descriptivă pentru potențialitatea creării unui legământ, dar definitivă pentru obținerea acestuia doar în situația atingerii apogeei ei. Din acest motiv, Avraam a fost „construit” în jurul făgăduințelor (Fac 15; 16). Isaac, Iacov și Iosif sunt patriarhii pe care i-am amintit pe parcursul lucrării și am considerat că este de bun augur să construiesc conceptul de făgăduință pe baza umanității exprimate de aceștia. Pornind de la Noe și ajungând la Iosif am observat că există trei factori definitorii pentru receptarea unei

făgăduințe: credința, cea pe care o să o observăm ca fiind guvernantă în rândul virtuților și a demersurilor de apropiere de Dumnezeu; dreptatea, care a este considerată a fi imperios necesară în manifestarea omului căzut; universalitatea sau deschiderea spre universal, pe care am considerat-o ca fiind o notă cheie în receptarea unei făgăduințe depline. Chiar dacă acești trei piloni sunt manifestați diferit la Noe și la fiecare dintre patriarhii amintiți, ei reprezintă condiții sine qua non pentru redobândirea stării primordiale.

Mai presus de toate acestea este Hristos, Cel spre care orice interpretare scripturistică tinde într-un anume fel. Dacă făgăduințele sunt reprezentate de pământ (Canaan) sau de prosperitate (avuție), acest fapt este datorat drumului de care Hristos are nevoie pentru receptarea lui în lume ca Mesia. Din acest motiv, finele lucrării mele încearcă să identifice și o perspectivă mesianică pe care, fără doar și poate, o manifestă fiecare dintre persoanele cu care Dumnezeu face legăminte și cărora le pune înainte făgăduințe.

Bibliografia

EDIȚII ALE SFINTEI SCRIPTURI

- *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, ed. Karl Elliger și Wilhelm Rudolph (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1987).
- *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, ediția Sfântului Sinod (București: EIBMO, 2015).
- *Biblia* sau *Sfânta Scriptură*, ediție jubiliară a Sfântului Sinod, (București: EIBMO, 2001).
- Bartolomeu Valeriu Anania, *Pentateuhul sau cele cinci cărți ale lui Moise* (Cluj-Napoca: Renașterea, 1996).
- Bartolomeu Valeriu Anania, *Pentateuhul* (București: IBMO, 1997).

DICȚIONARE, CONCORDANȚE ȘI ENCIPOLEDII BIBLICE, MANUALE ȘI GHIDURI BIBLIOGRAFICE

- Academia Română, *Micul dicționar academic* (București: Ed. Univers Enciclopedic, 2010).
- Brwn, S., R. Driver and C. A. Briggs (eds.), *Hebrew and English Lexicon of the Old Testament* (Oxford/ New York: Clarendon/ OUP, 1962).
- Chirilă, Ioan et al., *Introducere în Vechiul Testament* (București: Basilica, 2018).
- Lacoste, Jean Yves, *Diccionario Akal, Critico de Teologia* (Madrid: Akal, 2007).

- *Noul dicționar explicativ al limbii române* (București: Litera Internațional, 2002).
- Pikaza, Xavier, *Diccionario de la Biblia* (Estella: Verbo divino, 2007).
- Pikaza, Xavier, *Diccionario de las tres Religiones* (Estella: Verbo Divino, 2009).
- Poupard, Paul, *Diccionario de las religiones* (Barcelona: Herder, 1987).

RESURSE PATRISTICE

- Boethius, „Scurtă expunere a credinței creștine,” în *PSB* 72, trad. David Popescu (București: IBMO, 1992).
- Calinic Botoșăneanul, *Biblia în Filocalie. Antologie de texte biblice tâlcuite în filocalia românească*, (Iași; Ed. Mitropolia Moldovei și Bucovinei, 1995).
- Fericitul Augustin, *De civitate Dei* (Salamanca: Ed. Sigueme, 2000).
- Louth, A. și Conti, M., *Genesis 1-11*, în *Ancient Christian Commentary on Scripture OT 1* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2001).
- Origen, „Omilii la Facere,” în *PSB* 6, trad. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1981).
- Origen, *Omilii și adnotări la Exod* (Iași: Polirom, 2006).
- Sf. Clement Alexandrinul, „Stromatele,” în *PSB* 5, trad. Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1982).

- Sf. Ioan Gură de Aur, „Omilii la Facere,” în *PSB* 21, trad. de Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1987).
- Sf. Ioan Gură de Aur, „Omilii la Facere,” în *PSB* 22, trad. de Dumitru Fecioru (București: IBMO, 1987).
- Sf. Maxim Mărturisitorul, „Ambigua,” în *PSB* 80, trad. Dumitru Stăniloae (București: IBMO, 1983).
- Sheridan, M., *Genesis 12-50, Ancient Christian Commentary on Scripture OT* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2002).

COMENTARII ȘI TEOLOGII BIBLICE

- Bover, Jose M., *Teologia de San Pablo* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 1963).
- Brueggemann, Walter, *Teologia del Antiguo Testamento* (Salamanca, Sigueme, 2007).
- *Comentario biblico latinoamericano. Antiguo Testamento* (Estella: Verbo Divino, 2005).
- Conroy, Charles, *1-2 Samuel, 1-2 Kings, with an Excursus on Davidic Dynasty and Holy City Zion. Old Testament Message* 6 (Wilmington: Michael Glazier Inc., 1983).
- de Pury, Albert și Romer, Thomas, *Genesis 12-36* (Bilbao: Ed. Descalee de Bouwer, 2008).
- Dumbrell, William J., *Covenant and Creation: A Theology of Old Testament Covenants* (New York: Thomas Nelson, 1984).

- Farmer, William Reuben, *Comentario biblico Internacional* (Verbo Divino, 1999).
- Gignilliat, Mark, *Paul and Isaiah's Servant: Paul's Theological Reading of Isaiah 40-66 in 2 Corinthians 5:14-6:10* (London: T&T Clark, 2007).
- Hamilton, V.P., *The Book of Genesis. Chapters 1-17, The New International Commentary on the Old Testament 1* (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 1990).
- Hamilton, V.P., *The Book of Genesis. Chapters 18-50," The New International Commentary on the Old Testament 2* (Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co, 1995).
- Levoratti, Armando J., *Comentario biblico latinoamericano*, vol. 1 (Pamplona: Verbo Divino, 2005).
- Mathews, K.A., *Genesis 11:27-50:26, The New American Commentary 1B* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2005).
- Mathews, K.A., *Genesis 1-11:26, The New American Commentary 1A* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 1995).
- Mayes D. H. Andrew, „Deuteronomistic ideology and the theology of the Old Testament,” *JSOT* 82 (1999).
- *Nuevo comentario biblico san Geronimo* (Estella: Verbo Divino, 2005).
- Pikaza, Xavier, *La Biblia y la teologia de la historia* (Madrid: Fax, 1980).

- Reyburn, W.D. și Fry, E.M., *A handbook on Genesis* (New York: United Bible Societies, 1997).
- Sarna, N.M., *Genesis*, in *The JPS Torah commentary* (Philadelphia: Jewish Publication Society, 1989).
- Torralba, Guillem, *El mensaje del Antiguo Testamento, Genesis texto y comentario* (Estella: Ed. Casa de la Biblia, 1990).
- Uehlinger, Christoph, *Genesis 37-50. La novela de Jose* (Bilbao: Desclee de Brouwer, 2004).
- Varo, Francisco, *Genesis* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 2016).
- von Rad, Gerhard, *El Libro de Genesis* (Salamanca: Sigueme, 2008).
- von Rad, Gerhard, *Teologia del Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 1982).
- Wenham, G.J., *Genesis 1-15*, in *Word Biblical Commentary* 1 (Dallas: Word Incorporated., 2002).
- Wenham, G.J., *Genesis 16-50*, in *Word Biblical Commentary* 2 (Dallas: Word, Incorporated, 2002).
- Westermann, C., *A Continental Commentary: Genesis 1-11* (Minneapolis: Fortress Press, 1994).
- Westermann, C., *A Continental Commentary: Genesis 12-36* (Minneapolis: Fortress Press, 1995).
- Westermann, C., *A Continental Commentary: Genesis 37-50* (Minneapolis: Fortress Press, 2002).
- Westermann, Claus, *Genesis 12-50* (Estella, Ed. Verbo Divino, 2000).

VOLUME DE SPECIALITATE

- Albertz, Rainer, *Historia de la religion de Israel en tiempos del Antiguo Testamento* (Valladolid: Trota, 1999).
- Baden, Joel S., *The promise to the Patriarch* (New York: Oxford University Press, 2013).
- Carmona, Antonio Rodriguez, *La religion judia* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 2002).
- Chirilă, Ioan, *Fragmentarium exegetic filonian*, vol. 1 (Cluj-Napoca: Limes, 2002).
- Daube, David, *Studies in Biblical Law* (Cambridge: The University Press, 1947).
- Elorza, Jose Luis, *Drama y Esperanza* (Estella: Verbo Divino, 2016).
- Emerton, J.A. (ed.), *Studies in the Pentateuch* (Leiden: Brill, 1990).
- Faley, Roland J., *Bonding with God: A Reflective Study of Biblical Covenant* (New York: Paulist, 1997).
- Fries, Heinrich, *Concepto de promesa, conceptos fundamentales de la Torah* (Madrid: Cristiandad, 1967).
- Gutmann, Joseph, *The Jewish Life Cycle* (Groningen: Institute of religious iconography, 1987).
- Hartman, David, *Maimonides, Torah and Philosophic Quest* (New York: Jewish Publication Society, 2010), 178.
- Herrenmahl, Das, *Studien Zur Paulinischen Eucharistieauffassung* (Paul Neuenzeit, 1960).

- Hoftijzer, Jan, *Die Verheissungen an die drei Erzvater* (Leiden: Brill, 1956).
- Ibanez, Arana Andres, *La alianza de Yahweh con Israel: un tema maltratado, en Servidores del Evangelio* (Vitoria: Eset, 1993).
- Justo, Emilio J., *La salvacion, esbozo de soteriologia* (Salamanca: Sigueme, 2017).
- Kuschel, Karl, *Discordia en la casa de Avraam* (Estella: Verbo Divino, 1996).
- Lopez, Felix Garcia, *Pentateuco* (Estella: Verbo divino, 2003).
- Lopez, Garcia, *El decalogo*, (Estella: Verbo Divino, 1997).
- Lopez, Garcia, *La muerte de Moises, la sucesion de Josue y la esritura de la Torah (Dt.31-34)*, in Romer, *The future of the deuteronomistic History* (Leuven: Peeters Publishers, 2000).
- Lopez, Rene A., *Old Testament Salvation, from what? Iglesia bautista las naciones* (Dallas: Journal of the Grace Evangelical Society, 2003).
- Lusk, David T., *God of the Covenant* (Bloomington: Booktango, 2013).
- Marcel, Gabriel, *Homo Viator, Prolegomenos a na metafizica de la esperanza* (Salamanca: Sigueme, 2005).
- McClenney-Sadler, Madeline, *Recovering the Daughter's Nakedness: A Formal Analysis of Israelite Terminology and the Internal Logic of Leviticus 18* (London: Continuum, 2007).

- Mowinckel, Sigmund, *Le decalogue, Etudes de histoire et de philosophie religieuse* (Paris: Librairie Felix Alcan, 1927).
- Munoz, Miguel Peinado, *Abraham y el libro del Genesis* (Granada: Facultad de Teologia de Granada, 1996).
- Niccacci, Alviero, *Divine promise to the fathers in the three monotheistic religions* (Ierusalim: Franciscan Printing Press, 1995).
- Noth, Martin, *Estudios sobre el Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 1985).
- *Old Testament Abstracts*, vol. 35 (Washington: Catholic Biblical Association of America, 2012).
- Pikaza, Xabier, *El Evangelio de Marcos* (Clien: Verbo Divino, 2012).
- Ravasi, Gianfranco, *Guia espiritul del Antiguo Testamento* (Barcelona: Herder, 1994).
- Renaud, Bernard L., *Alliance, un mystere de misericorde* (Paris: Cerf, 1998).
- Renaud, Bernard, *La Alianza en el corazon de la Tora* (Navarra: Verbo Divino, 2009).
- Rico, Enrique Sanz Gimenez, *Senor, Roca mía, escucha mi voz* (Estella: Ed. Verbo Divino, 2014).
- Rodelas, Juan Miguel Diaz, *Pablo y la Ley* (Estella: Verbo Divino, 2000).
- Rodelas, Juan Miquel Diaz, *Introduccion a la Sagrada Escritura* (Valencia: Siquem, 2004).

- Sanford, John A., *El hombre que lucho contra Dios. Aportaciones del Antiguo Testamento a la Psicología de la individuación* (Bilbao: Desclee de Brower, 2001).
- Schokel, Luis Alonso, *Biblia del peregrino. Antiguo Testamento* (Pamplona: Verbo Divino, 1998).
- Schokel, Luis Alonso, *Donde esta su hermano* (Estella: Verbo Divino, 1990).
- Sicre, Jose Luis, *Introducción al Antiguo Testamento* (Estella: Verbo Divino, 2000).
- Ska, Jean Louis, *Abraham y sus huéspedes. El patriarca y los creyentes en el Dios único* (Estella: Verbo divino, 2004).
- Ska, Jean Louis, *El Pentateuco un filon inagotable* (Estella: Verbo Divino, 2013).
- Ska, Jean Louis, *Introducción a la lectura del Pentateuco* (Estella: Verbo Divino, 2013).
- Ska, Jean Louis, *Los enemigos del pasado. Historia de Israel y relato bíblico* (Estella: Verbo divino, 2003).
- Stăniloae, Dumitru, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. 2 (București: EIBMBOR, 2003).
- *Teologia de san Irineo, Comentario al Libro „adversus haereses” III* (Madrid: Biblioteca de autores cristianos, 1989).
- van Seters, John, *Prologue to History: The Yahwist as Historian in Genesis* (Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992).
- Varo, Francisco, *Moises y Elias hablan con Jesus* (Pamplona: Verbo Divino, 2016).

- Vermeyley, Jacques, *El Dios de la Promesa y el Dios de la alianza* (Santander: Sal Terae, 2013).
- Vogels, Walter, *God's Universal Covenant: A Biblical Study* (Ottowa: University of Ottowa Press, 1979).
- von Balthasar, Hans U., *Spiritus Creator, Ensayos teologicos III* (Madrid: Ed. Cristiandad, 2004).
- von Balthasar, Hans U., *Wer ist die Kirche?* (Einsiedeln: Johannes Verlag, 1999).
- von Rad, Gerhard, *El problema morfogenetico del hexateuco* (Salamanca: Sigueme, 1976).
- von Rad, Gerhard, *Estudios sobre el Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 2008).
- Von Speyr, Adrienne, *Dumnezeul Nemărginit* (Târgu Lăpuș: Galaxia Gutenberg, 2016).
- Weinfeld, M., *Deuteronomy and the Deuteronomistic School* (Oxford: University Press, 1972).
- Wellhausen, J., *Prolegomena to the History of Ancient Israel* (New York: Meridian, 1957).
- Wenham, Gordon J., *Exploring the Old Testament: a guide to the Pentateuch* (InterVarsity Press, 2008).
- Wenin, Andre, *Abraham* (Estella: Verbo Divino, 2017).
- Wenin, Andre, *La historia de Jose* (Estella: Verbo Divino, 2006).
- Westermann, C., *The way of the promise through the Old Testament*, în *The Old Testament and the Christian Faith: Atheological Discussion*, ed. B. W. Anderson, (New York: Harper & Row, 1963).

- Westermann, Claus, *Arten der Erzählung in der Genesis* (München: 1964).
- Westermann, Claus, *The Promises to the Fathers. Studies on the Patriarcal Narratives* (Philadelphia: Fortress Press, 1976).
- Williamson, Paul R., *Abraham, Israel an the nations* (Sheffield: Academic Press, 2000).
- Wolff, Hans Walter, *Antropologia del Antiguo Testamento* (Salamanca: Sigueme, 2001).

STUDII DE SPECIALITATE

- Phillips, Anthony, „Difficult Texts: The Sacrifice of Isaac – Genesis 22,” *Theology* 118.6 (2015).
- Preuss, H. D., „... ich will mit dir sein!” *ZAW* 80 (1968).
- Klein, Ralph W., „Promise and Fulfillment,” in Darrell Jodok, *Covenantal Conversation – Christians in dialogue with Jews and Judaism* (Minneapolis: Fortress Press, 2008).
- Macchi, Jean Daniel, „Exodo,” în *Introduccion al Antiguo Testamento* (Bilbao: Desclee de Browver, 2008).
- Mason, Steven D., „Another Flood? Genesis 9 and Isaiah’s Broken Eternal Covenant,” *Journal for the Study of the Old Testament* 32, 2 (2007).
- McIntosh, Mark A., „The Eastering of Jesus: Resurrection and the Witness of Christian Spirituality,” *The Downside Review* 112.386 (1994).

- Moule, C.F.D., „Important and Influential Foreign Books: J. Jeremias’ The Parables of Jesus’ and ‘The Eucharistic Words of Jesus’,” *The Expository Times* 66.2 (1954).
- Krause, Joachim J., „Tradition, History, and Our Story: Some Observations on Jacob and Esau in the Books of Obadiah and Malachi,” *Journal for the Study of the Old Testament* 32.4 (2008).
- Campbell, Stephen D.i „The Surety of God’s Promises: A Theological Interpretation of Genesis 22,” *Biblical Theology Bulletin* 49.3 (2019).
- Coats, G. W., „I Will Be with You,” *LTQ* 7 (1972).
- Dekker, Jaap, „The High and Lofty One Dwelling in the Heights and with His Servants: Intertextual Connections of Theological Significance between Isaiah 6, 53 and 57,” *JSOT* 41.4 (2017).
- Watts, John D. W., „The Deuteronomic Theology,” *Review & Expositor* 74.3 (1977).
- Wilson, Gerald H., „The Prayer of Daniel 9: Reflection on Jeremiah 29,” *JSOT* 15.48 (1990).
- Wolff, Hans Walter, „Das kerigma des Yahwisten,” *Evangelische Theologie* 24.2 (2014).
- Wood, H.G.I, „Paul’s Certainties: VI. God’s Providential Care and Continual Help-Romans VIII. 28.” *The Expository Times* 69.10 (1958).

- Söding, Thomas, „Apokryphe Weihnachten? Ochs und Esel, Stall und Krippe, Jungfrau und Kind,” *Pastoralblatt* 57 (2005).
- Todoran, Simion, „Taina Sfântului Botez după Noul Testament,” *Altarul Reîntregirii* 2 (2014).
- Toryough, G. N., „The blessing Abraham: seeking an interpretive link between Genesis 12:1-3 and Galatians 3:13-16,” *Ilorin Journals of Religious Studie* 1 (2014).
- Dorraj, Manochehr, „The Crisis of Modernity and Religious Revivalism: A Comparative Study of Islamic Fundamentalism, Jewish Fundamentalism and Liberation Theology,” *Social Compass* 46.2 (1999).
- Duke, Rodney K., „Punishment or Restoration? Another Look at the Levites of Ezekiel 44.6-16,” *JSOT* 13.40 (1988).
- Harrison, R.K., „Brook of Egypt,” *ISBE* 1 (2001).
- Jones, Peter Rhea, „Exegesis of Galatians 3 and 4,” *Review & Expositor* 69.4 (1972).
- Nickle, Keith F., „Romans 7:7–25,” *Interpretation* 33.2 (1979).
- Bailey, Raymond H., „Acts 17:16–34,” *Review & Expositor* 87.3 (1990).
- Rush, A.C., „The First-Gospel. Genesis 3:15,” *Theological Studies*, 15 (1954).
- Sonek, Kris, „The Abraham Narratives in Genesis 12-25,” *Currents in Biblical Research* 17.2 (2019).

Părintele Emanuel Pop s-a născut la data de 13 martie 1977, într-o localitate din județul Mureș, în familia preotului Ioan și a preotesei Rozalia. Răspunzând chemării de a sluji altarului, tânărul Emanuel urmează mai întâi studiile Seminarului Teologic Ortodox din Cluj-Napoca (1991-1996), apoi își continuă pregătirea intelectuală și duhovnicească la Facultatea de Teologie Ortodoxă din aceeași localitate, unde absolvă atât nivelul de licență (1996-2000), cât și cel de masterat (2004-2005). A studiat timp de un an la Facultatea de Teologie Catolică din Valencia, într-un program masteral (2003). Ulterior, și-a desăvârșit pregătirea sa teologică, finalizând studiile Școlii Doctorale „Isidor Todoran” din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2016-2019), obținând titlul de „doctor în teologie” în anul 2020.

Activitatea sa sacerdotală începe în anul 2003, când este hirotonit diacon și, ulterior, preot de către PS Siluan, la recomandarea IPS Iosif, în cadrul diasporei românești din Spania. A slujit întâi de toate în Castellon și Valencia, iar mai apoi, după ce a încheiat mai multe comunități (Requena, Benidorm, Aiello de Malferit, Alzira etc.), prin râvna și zelul său misionar, se dedică slujirii în parohia Oliva – Gandia. Datorită implicării și realizărilor sale pe plan pastoral, PS Timotei, întâistătătorul Episcopiei Spaniei și Portugaliei, l-a ridicat la rangul de iconom (2013) și i-a acordat diploma Sfântul Apostol Iacob (2020), cea mai înaltă distincție a eparhiei.

Părintele Emanuel Pop s-a căsătorit în anul 2000 cu preoteasa Elena Gabriela și au împreună un fiu, Emanuel (n. 2006).

